

Szépirodalom

Darvasi László: Tibi bácsi jó kezekbe kerül	5
Patak Márta kisprózái	14
Király Zoltán versei	21
Király Farkas versei	26
Káli István: Szépcici	29
Száraz Miklós György: Haláli éjszaka	40
Bartha György: Feltaláló	55
Vida Kamilla: Városi rendőrkapitányság, Jókai tér 12., H-3910 Tokaj	56
Cseh Katalin versei	58
Sztaskó Richard: Senki se találjon rám	61
Vida Krisztina: A tollruha	65
Lakatos-Fleisz Katalin versei	69
B. Tomos Hajnal versei	71
Rusu Szidónia versei	73

Literata Hungarica

Ion Vianu: Tíz könyv, amely közrejátszott emberré formálásomban (Bertóti Johanna fordítása)	75
--	----

Alma Mater

Tanulni és tanítani – élethossziglan (Daczó Katalin beszélgetése Ráduly Erzsébet nyugalmazott tanárnővel)	85
--	----

Ködoszlás

Puskás-Kolozsvári Frederic: Salán futása és a Duna-Tisza közének birtokbavétele	98
---	----

Kelet Népe

Magyar Zoltán: A Fodor család meggazdagodása (Egy moldvai kincsmonda nyomában)	113
---	-----

Vox Temporis

Egy úton a közösséggel (Csinta Samu beszélgetése Barta Vilmos vállalkozóval)	124
---	-----

Ujjlenyomat

Másréti Kató Zoltán: Pokolsár II.	132
---	-----

Szemle

Purosz Leonidasz: Aktivista-nihil (Vida Kamilla: <i>Konstruktív bizalmatlansági indítvány</i>)	143
Zsidó Ferenc: Metafordulat az erdélyi fiatal lírában (A <i>Címtelen föld</i> című antológiáról)	150
Kőrössy Erika: Jeles alcsíkiak (Daczó Katalin: <i>Jeles alcsíkiak</i>)	156
Süli Attila: Impériumváltás Gyergyóban (Garda Dezső: <i>Székelyföld az 1918. év végi román hódítástól az Országos Magyar Párt megalakulásának időszakáig</i>)	161
Biró Mónika-Anita: Karton-nők és hazamenős-flessek (Gál Hunor: <i>kartonfless</i> ; Márcuťiu-Rác Dóra: <i>már minden nő hazament</i>)	169
Ádám Szilamér: Megbábrált történetek (Szakács István Péter: <i>Zsebművészet</i>)	176

Előfizetők névsora	181
------------------------------	-----

E lapszámunkat Xantus Géza festményeivel illusztráltuk.

SZERKESZTŐSÉG:

FŐSZERKESZTŐ: Zsidó Ferenc (zsidoferenc@yahoo.com)
FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Fekete Vince (feketevince@gmail.com)
SZERKESZTŐK: György Attila (attilius@gmail.com)
Magyarosi Sándor (sandormagyarosi@gmail.com)
Mirk Szidónia-Kata (mirksz@yahoo.com)
MENEDZSER: Mihály Gergő (gergomihaly80@gmail.com)
SZERKESZTŐSÉGI TITKÁR: Bodor Zsolt (bodorazsolt@gmail.com)
KORREKTOR: Ferencz S. Csilla (achilla76@gmail.com)
GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Léstyán Csaba (lestyancsaba@yahoo.com)
ÜGYVEZETŐ: Antal Margit (margitalant57@yahoo.com)
TITKÁRNŐ: Simon Ildikó (ildiko.simon@ymail.com)
KÖNYVELŐ: Nagy Csilla (harmatcsepp.nagy@gmail.com)

KÜLSŐ MUNKATÁRSÁK: Lakatos Mihály, Lőrincz György,
Lövétei Lázár László,
Nagy Koppány Zsolt, Tánzos Vilmos,
Zsigmond Andrea

TÖRDELŐ: Botár Emőke - Pro-Print

ALAPÍTÓ-FŐSZERKESZTŐ: Ferenczes István (1997-2010)

KIADÓ: Hargita Megye Tanácsa
Hargita Kiadóhivatal
Székelyföld Alapítvány

FELELŐS KIADÓ: Borboly Csaba,
Hargita Megye Tanácsának elnöke

NYOMTA: Alutus Nyomda, Csíkszereda
FELELŐS VEZETŐ: Hajdú Áron igazgató

ISSN 1453-3871

ELÉRHETŐSÉGEINK:

Postacím: 530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5. sz., Pf. 149
Telefonszámok: (004)0266-311 775, (004)0266-311 026 (fax), (004)0746-195 413
E-mail cím: szekelyfold@hargitamegye.ro; honlap: www.sekelyfoldfolyoirat.ro

ELŐFIZETÉSI DÍJ:

Belföldieknek: egy évre 84,00 lej
Külföldieknek: egy évre 90,00 lej (6600 Ft / 28 EUR)

Belföldi előfizetőinktől a díjat kérjük postai utalványon, a következő címre küldeni:

Simon Ildikó - Editura Harghita, Pf. 149

Folyószámláink: RO20 TREZ 3512 1G33 5000 XXXX/RO
Editura Harghita, Trezoreria M-Ciuc, Sucursala Harghita
RO53 RNCB 0152 0423 6585 0003/EUR
RO26 RNCB 0152 0423 6585 0004/HUF

Fundația Székelyföld, Banca Comercială Română M-Ciuc, Sucursala Harghita
SWIFTCOD: RNCBROBU

Darvasi László

TIBI BÁCSI JÓ KEZEKBE KERÜL

- halhatatlanok -

Gál édesanyja 1914 tavaszán halt meg, könnyű, orvosságkeserű sóhajjal távozott az élők fölbolydult, pisztolyokat és késeket tisztogató sokaságából, a bérházba szalajtott orvosdoktor szerint annyit se szenvedett, mint a párnaciha, amikor kifújja a nyitott ablakon a huzat. Talán szerencséje is volt. Nyilván rettenetesen fölidegesítette volna a háború. Nem szerette a hasztalan csetepatékat, a felesleges beszédet, a korán elhunyt férjét, a fiát, csak Tibi bácsit szerette. Hogy miért, rejtély maradt. Mire Gál Pestre ért, az anyja, aki hajnalban lett rosszul, már nem élt. Az utca tele volt óriási, gúnyos pocsolyákkal, nem kerülgette őket. A háziúr megrendülve fogadta, óvatosan a könyöke alá nyúlt, jaj, fiam. Bocsánat, tanár úr. De Gál látott egy kis megkönnyebbülést a gyász komorsága mögött, és ezen nem nagyon csodálkozott. Délután megjött a halottas kocsi.

Egy hét szabadságot vett ki, egyedül téblábolt a poros lakásban, ahol fölcseperedett, beszélni és járni tanult, ahol először írt verset, és amit néhány éve elhagyott, és ami egyszerre olyan idegenné vált, mintha minden tárgy, a legapróbb dolog is az ellenségévé vált volna. Tudom, de nem ismerős. Láttam már, használtam is, fogtam, érintettem, simogattam, de elszállt belőlem az érzelem. Hol a múltam? Nem érdekes. Megkereste az anyja félig-meddig titkolt gyűjteményét, likőröket, keserű szeszeket, talált egy üveg rumot is. Aztán két nap alatt elintézte a temetés hivatali ügyeit, a háziurat értesítette a bérleti jog mihamarabbi fölszámolásáról, elbeszélgetett egy-két idősebb lakóval, akik még tanúi voltak az anyja utolsó hónapjainak, majd keresni kezdte azokat az iratokat, melyek Tibi bácsira vonatkoznak. Valahol a Dunántúli hegyekben ásták el, mindösszesen ennyi információja volt.

Kicsoda volt Tibi bácsi, a betegségek és sorscsapások ritkította családjának miféle boldogtalan teremtménye? Az unokatestvére volt, anyja korán elhalálozott nővérének a fia. A szép és okos nővérnek, Ágotának akkor szakadt meg a szíve, amikor Tibi bácsi roppant

erőfeszítések árán megszületett. Talán mégis neki, a kis szörnyetegnek kellett volna meghalnia. Tibi bácsi meggyilkolta a szeretett és mindenkihez kedves édesanyját, ez a vélekedés kapott szárnyra a családban, az az igazság, nem minden alap nélkül, és a kisdednek ezt senki meg nem bocsátotta, kivéve Gál anyját, aki gyűlölte a testvérét, aki minden lényeges tulajdonságban felülmúlta őt. Gál anyja hálás volt Tibi bácsinak, akinek az apja, egy Schwarz nevű hivatalnok elvett egy másik, talán kevésbé ragyogó, de anyagi biztonságot nyújtó, jóllehet a margitszigeti sétákhoz botot is használó asszonyt, Eleonórárt. Tibi bácsi kezelése, a róla való gondoskodás hamar komoly problémákat szült, nem várt nehézségekkel járt szellemi képességeinek alakítása, melyek egyszerre mutattak túlzott, már-már mértéktelen izgatottságot, máskor meg magába fúló tompaságot. A feladat meghaladta a szülők képességeit. Gyilkos, és engem is meg akar ölni, mondogatta mostohaanyja, Eleonóra, majd miután a szigeten nagy nevetések közepette Tibike elragadta tőle a botját és a Dunába vetette, a folyónak azon az oldalán, mely Pestre nézett, hol számtalan kémény, azokból származó fekete és szürke füstgomolyag, kikötött rakhajó és tutaj mutatta az élénk gazdasági életet, előbb elájult, aztán elalélva kitétotta a száját. Ott, a dolgos másik oldalon tombolt az élet, itt, a szigeten virágról virágra szállt a nyugalom, azazhogy csak szállt volna, mert az elűszott bot miatt őrjöngve sikoltozott egy hölgy. Eleonóra, nyugodj meg, drágám, Eleonóra. Gyilkos, gyilkos! Hiszen csak egy négyéves gyermek.

Miután Tibi bácsi meg akarta fojtani a dadusát is, egy erős, pirosposzsgás erdélyi lányt, és csaknem sikerült is, a doktor állandó intézeti felügyeletet javasolt. Azonnal? Bolondokháza? Nevezzék, kérem, ahogy akarják. Szoros felügyeletet mondanék, ellenőrzést a nap minden szakában. Néha ki is lehetne kötni. Lekötözni, úgy érti, mint egy olyan személyt, aki mind magára, mind a közre rendkívüli veszélyeket hordoz?

Tibi bácsinak, aki ekkor még gyermeki lény volt, de azért természetes módon nőtt és fejlődött, mondhatni, a bolondság is szépen növekedett benne, nem sokáig sikerült egy azon helyen maradnia, egy-két esztendő már igazán bravúros időtartamnak bizonyult. Tibi bácsi megnőtt, felnőtté vált, igazi férfi lett, az apja és Eleonóra nevű mostohaanyja is elhunytak. Szegény szülők egyszerre haltak meg még Tibi bácsi kamasz korában, fölborult velük a kis piros, zöld lapátú ladik a Városliget

lótuszvirágos tótükrén. Igenis meg lehet fulladni mindösszesen derékiig érő vízben, ha az egyik fél rémült és kétségbeesett kapaszkodásában kiszúrja a máskülönben segítőkész társa mind a két szemét, tulajdonképpen kikaparja, valamint leszakítja annak a kétségbeesett ordítás következtében aláereszkedő állkapcsát. Több randevúcsónakos nézte végig az irgalmatlan haláltusát, mely olyan heves volt, hogy nem mertek közbeavatkozni. Mint a színház, igazán olyan volt. Egy színházi előadás, mondjuk, a *Bánk bán*.

Othelló.

Mintha Tibi bácsi ült volna a parton, s kacagva dirigálta volna a jelenetet. De a szelleme mindenképpen a két fuldokló körül keringett.

Gál édesanyja rendszeresen Tibi bácsi után nyúlt. Foglalkozott vele, hol van, ki felügyeli, mutatkozik-e esély a gyógyulására, karácsonykor édességgel és déligyümölcsökkel teli csomagot állított össze neki, s a datolyás dobozok, fűgés zacskók mellé Gál leveleit, alkalmi verseit is behelyezték egy idő után.

Gál megtalálta, amit keresett. Piros szalaggal volt körbefogva a mappa. Nem is tartózkodott messze Tibi bácsi, a budai hegyekben állt az a szanatórium, ott felügyelték, gondozták és próbálták kisebb-nagyobb sikerrel regulázni. Az unokatestvér úgy öt évvel volt idősebb Gálnál, most talán harmincesztendő. Egyébként kortalannak nézett ki. Tipikus bolond volt, fűből csinált magának koszorút, és fakardot kötött az oldalára. Néha megmutatta hatalmas, félelmetes nemiszervét.

– Tudod, öcsi, tipikus bolondnak akarok látszani – súgta Tibi bácsi Gálnak, és kacsintott. – Ezek a marhák már lépre is mentek.

Gál elég hamar megegyezett az intézet vezetőjével, a szükséges vizsgálatokat és igazolásokat kiadták, a tanár aláírással vállalta a további felügyeletet, amely kilátásba helyezett minden károkozás vagy testi sértés utáni jóvátételt és büntetést. Minden felelősség áthárult rá. A tanár inkább csak gyanította, Tibi bácsi miféle veszélyeket hordoz, bár egy-két kínos eseményről, amikor innen-onnan eltávozást engedélyeztek neki, már maga is tudott. Kalauzverés. Postás pofozás. Kofák kergetése a Nagycsarnokban, kasok, ládák és asztalkák borogatása. Egyszer a Nyugatiban fellopódzott a váci vonat mozdonyába, és vad sípolással elindította a szerelvényt. Ezután már nem nagyon engedték ki sehonnan.

- Hát elég nagy fasz voltál te, Francikám! - mondta Tibi bácsi búcsúzóul a szanatórium egészen tar igazgatójának, akinek arcán nem látszott érzelem, és nem is szólt semmit, de a kezében volt a papírvágó kés. Bizonyára megkönnyebbült, hogy elhagyja az intézetét az illető delikvens. Ahogy kiértek az épületből, a portás még utánuk lépett. Seggbe rúgta Tibi bácsit. Igencsak erős rúgás volt, kíméletlen. Volt benne harag, gyűlölet, bosszú, mitológia.

- A kurva anyádat, te szar! - suttogetta a portás. - Hogy dögöltél volna anyádba!

Tibi bácsi lassan, méltóságteljesen megfordult, hosszan nézett a rendkívül földült ember vöröslő arcába, akinek pedig éppenhogy örömet kellett volna éreznie, majd megértően bólintott.

- Az az igazság, nem szerettek, és igazuk is volt. Én se igazán kedveltem őket. Gyáva, korrupt népség. A marha - mutatott a portásra - feleségének egyszer megmutattam a faszomat. Csak annyit kértem, cuppantson rá egy csiribiri puszikát. Azóta orrol rám az úr.

Gál nem nagyon tudott mit mondani.

- Téged se szeretlek, öcsi - jelentette Gálnak már útközben Tibi bácsi. Zörögtek a hepehupás, kanyargó, hol lejtő, máskor meg emelkedő úton Pest felé, ami olyan volt innen, mintha egy égi kéz apró, piros kockákat dobált volna szerteszét a kéklő Duna körül. Valóban olyan a tavasz, mint egy menyasszony. Illatos, kívánatos, és dehogyis gondolt arra, hogy életre szóló háborúba indul éppen. Tibi bácsinak egyetlen kis bőröndjében volt minden gazdagsága, hamis és haszontalan igazolványok, kagylók és kavicsok, jelvények, egy-két alsógatya, trikók, kiskabát. Sunyin pislogott a kicsiny fogat bőrülésén, mint aki máris kalamajkát keres. Gál azon gondolkodott, ha valamelyik kanyarban nyílna mellettük egy szakadék, márpedig tele van az út efféle hirtelen szakadó lejtőkkel, Tibi bácsit bele lehetne lökni. Megkéri a bérfogat vezetőjét, hogy szálljanak ki, és egyszerűen a mélybe taszítja ezt az embert.

Sajnálatos baleset.

Micsoda balszerencse, lehet siránkozni a helyszínelő rendőr uraknak, és ebben az állításban nyilván a kocsis is mellette foglalna állást, hiszen az út alatt többször le lett hülyézve és meg lett fenyegetve. Tibi bácsi Gált is kérdezgette.

- Nem vagy szocialista, ugye?

- Semmiképpen - mondta Gál.

- Royalista?

Gál a fejét ingatta.

- Ravaszabb vagyok, mint a székelyek - folytatta Tibi bácsi.

- Semmi kétségem nincs felőle - sóhajtotta Gál.

- Az orránál fogva vezetem a zsidót - nevetett Tibi bácsi.

Zörögtek tovább, zöldülő lombfüggönyök alatt, melyek fölött óriás paplanokként terültek a felhők. Madarak is daloltak felettük, dolgozott a fakopáncs. Még énekszót is hallottak, a környékbeli zöldülő kertekben daloltak a lányok.

- Be fogok szarni - jegyezte meg egy idő után Tibi bácsi.

Gál gondolkodott, mit tegyen. Azt elhatározta, hogy az első pillanattól fogva komolyan veszi a nagybátyját, és nem kezeli úgy, mint egy beteg kitüremkedést az egészséges fa törzsén. Nem fog úgy nézni rá, mint egy csodabogárra. Akinek a halálát kívánjuk, azt igenis komolyan vesszük. Nem erősíti meg a csodálkozásával vagy a fölháborodásával, amire, amint az látható volt, Tibi bácsi kiváltképpen vágyott. Ravasz bolond volt, az már igaz.

- Jó - mondta neki. - Nyugodtan szarjál be, Tibi bácsi, ha úgy hozza a helyzet.

Tibi bácsi végiggondolta a dolgot, osztott, szorzott, majd alkudozni kezdett.

- Nem kellene az én beszarásomnak föltétlenül bekövetkeznie, jöllehet elég nagy már rá az esély.

- Mi lenne, ami megakadályozná, Tibi bácsi?

Máris nagyot kiáltott az unokatestvér. A térdére csapott, jól van, ez a beszéd. Éppen elgurultak a tudószanatórium előtt. Gyönyörű bükkfák és tölgyek takarták a sárgán megvillanó épületsort. Mogorva, egyenruhás portás állt a kapuban. Vajon miért tisztelgett nekik?

- Egy nő.

- Miféle nő?

- Tudod, öcsi, én még soha nem basztam. Szűz vagyok, mint egy féltve őrzött Havanna szivar, amit a legnagyobb ellensége temetésére tartogat az ember. Harmincéves vagyok, bassza meg, és szűz, mint egy macskamadár. Ez azért elég kínos, nem? Pedig egy hentes, aki földarabolta a feleségét, mert rajtakapta az egyik hússzállító fiúval, azt mondta, hogy az jó. Azt mondta a hentes, Derzsi volt a polgári neve,

azt mondta, hogy baszni jó, viszont az nem jó, ha az ember felesége mással csinálja. A vállamra borulva sírt nekem ez a Derzsi, hogy így meg úgy, bruhahha. A fiút is földarabolta, mert ugye éppen rajta tartózkodott a kedves nején. Most kezdjen válogatni, ez kinek a karja, ez kinek a gerince, lába, törzse, kisujja?! Ez a Derzsi rendes, becsületes ember volt, jó hentes. Őszintén beszélt, meg is mutatta az újságcikket, amiben írtak róla, mert tizenöt cikk híre lett az ő szép hentes munkájának. Földarabolhatsz te ezer borjút, de csak akkor leszel híres hentes, ha van legalább egy ember is köztük. Érted-e? Szóval intézd el nekem, hogy mire a városodba érünk, ne legyenek szűz. Kapító?

- Értem - Gál eléggé megilletődött.
- Ha mégis az maradnék, borzasztó dolog fog történni.
- Micsoda?
- Kítör a háború - bölintott Tibi bácsi, majd szelíden odaszólt a kocsisnak. Ne hallgatózzál, te geci.
- Milyen háború?
- Világháborúnak fogják nevezni. És úgy hullnak majd az emberek, mint a legyek. Annyi darabra szakadnak, mintha Derzsi lenne az isten, akit megcsalt a hűtlen és gyalázatos emberiség.

Holnapra meglesz, ígérte Gál. Egy nő. Egy fantasztikus, egy csodálatos nő! Egyáltalán nem hisz neki, jelentette ki Tibi bácsi, és a kocsis hátára csapta az orrát. Csorgott a zakóhátról a sárga takony. Megálltak. A kocsis ült, nem fordult meg, csak annyit mondott, tessék letörölni, kérem. Gál odanyúlt a zsebkendőjével, Tibi bácsi az utat nézegette, hogy kanyargott, az ég nem kanyargott, de olyan bonyolult volt. A lófasznak úszkál ennyi felhő.

- Mi tegyek, hogy higgyél nekem, Tibi bácsi?
- Vágd pofon ezt a szemtelen kocsis.
- Mi?!

A kocsis még mindig nem mozdult, de idegesen megrándult a válla. Tragédia fog történni. Tibi bácsi az állat dörzsölgette. Gál kiszállt a kocсібól, a kocsis füléhez hajolt, úgy látszott, mintha alkudoznának. Végül a kocsis bölintott.

- Kérem - mondta rezignáltan -, én egyszer elszállítottam Vácra öt részeg hölgyet, és egy csontjőzan férfit. Képzhetik, akkor mi volt.

Gál elképzelte, és aztán szomorúan behúzott neki egyet. Jó nagy pofon volt, tisztességesen csattant. Indultak tovább.

- Ezt a barmot aztán jól lekorrumpáltad - nevetgélt Tibi bácsi. - Ravasz gyerek vagy te, öcsémfacsiga.

Gál a bérházuk körudvarán tevékenykedő háziúrnak elmagyarázta, hogy ő és Tibi bácsi már csak egy éjszakát töltenek itt a házban, a bútorokat és minden egyebet még a héten elszállíttat, viszont, és ez lenne a legfontosabb, szólni kellene a földszinti sorban lakó Tildának, így hívják, ugye, Tilda?! Igen, így hívják, szólni kellene tehát neki, hogy lenne egy kis munka, feladat voltaképpen, nem is könnyű, nem is egyszerű, de jól meg lesz fizetve.

Tilda megrökönyödve méregette Tibi bácsit.

- Ezzel a bocikával?

- Csak óvatosan - figyelmeztette a lányt Gál. - Én most kimegyek, a konyhában várok. Ha baj van, kiáltson, kedves Tilda.

Tibi bácsi sunyin figyelte őket. A konyhában Gál és a háziúr együtt várakoztak, megittak egy üveg likórt az édesanyja hagyatékából. Gál megkérdezte, kölcsönadja-e neki a favágó szekercéjét, amivel tüzelőt szokott hasogatni az udvari kövezeten. Mikre nem emlékszik a fiatal-ember! A kintornásra, a buzogánydobálóra, az ószeresre emlékszik? Mindenre, Szikszai úr, mert így nevezték a háziurat. Ő egy elég híres Szikszai volt, de rajta kívül volt még három nagyon-nagyon híres Szikszai. A háziúr bólintott, természetesen kölcsönadja a szekercéjét, a baltáját, vagy a kalapácsát is. A nagyfűrész? Arról érdeklődne még tisztelettel Gál, hogy dolgoznak-e továbbra is a helyes nagyfia, akiket a háromkirályokról nevezett a környék lakossága, Szikszai Gáspár, Menyhért és Boldizsár. Igénybe vehető-e a szolgáltatásuk? Mivelhogy becsületes, rendes emberek, és minden tekintetben magas színvonalú nevelést és képzést kaptak, a fiúk dolgoznak. A háziúr családjából ki van tiltva a renyheség. Az jó, nagyon jó, bólogatott Gál, és a szekerce élet nézegette, amit a háziúr átadott neki. Tetszik-e a háziúrnak az édesanyja konyhabútora? Tetszett neki. Van még bent egy-két szép szobai alkalmatosság. Az is tetszett a háziúrnak. Akkor nyílt a szobaajtó és Tilda jelent meg, nem volt kócos, de vörös volt a szeme, mintha sírdogált volna.

- Ne haragudjanak - mondta halkán, Gált nézte elveszetten. Mint akit nagyon rászedtek, és most világgá menne szégyenében.

- Nem haragszom - mondta Gál, nem titkolhatta a csalódottságát.

- Annyira megijedtem, amikor... - suttogta Tilda. - Úgy megijedtem, hogy csaknem fölsikoltottam.

- Megérttem, kisasszony.

- Én, kérem szépen, ilyet még nem láttam, pedig... - mondta Tilda, és elharapta a mondat végét.

- Megtörtént? - kérdezte Gál.

- Beszélgettünk - szólt tétován Tilda, olyan piros lett, mint a paprika.

- Miről? - Gál csalódott volt, és aggódni is kezdett.

- Hogy mit csinálok, ha megszólalnak az ágyúk, ha kivont szuronnal támad a gyalogos hadtest, és hogyha nekiindulnak a csatahajók. Tudom-e, mi a tank? A páncélos... vagy micsoda. A levegőből is fognak löni! Harci repülőek röpködnek majd felettünk, mint a mérges darazsak. Be kellene szereznem gázálcokat. Többfélét, a szín nem érdekes. És hogy vannak-e terveim a jövőre nézvést. Mert lehet, hogy módosítani kell őket.

A háziúr az összetört Tildával tartott, s mielőtt becsukta volna az ajtót, még visszanézett, bólintott, rendben lesz minden. Csak nyugalom, kérem. Tilda is túlélte. Gál sóhajtott, megitta a maradék likórt, majd bement Tibi bácsihoz, aki fotelben üldögélt, újságot lapozgatott, valahonnan szivart kerített.

- Tudtam én - fújta a füstöt Tibi bácsi.

- Mit?

- Összementek.

- Mik? - Gált elfogta a rettenet.

- A női ölek, kérek. Régen a női ölbejáratok nagyok és impozáns méretűek voltak. Mint egy ősember telefirkált barlangja, mint egy templom, most nem is részletezem, mi mindennel voltak tele. Szentégtartó, kegytárgyak, egyebek. Egy vásárcsarnok, kérek. Bazilika. Mint egy sóbarlang Parádon. Most meg, pfhú. Munkáslakás, fiam. Akkora a pina, mint egy szobakonyha Angyalföldön. Lehet, hogy meg foglak ölni az éjszaka, öcsémfacsig.

Gálnak fogalma sem volt, honnan tudhat ennyi mindent Tibi bácsi, de azért megmutatta a szekercét.

- Azzal öljelek meg, öcsi? - kérdezte Tibi bácsi csúfondárosan.

Gál nem válaszolt, kiment a konyhába, nyitotta a bejárati ajtót, és betessékelte a várakozókat. Adott nekik bort, a poharak már az asztalon sorakoztak. Valami kadarka, könnyű, de igen ízletes ital. Fölpezsdíti a

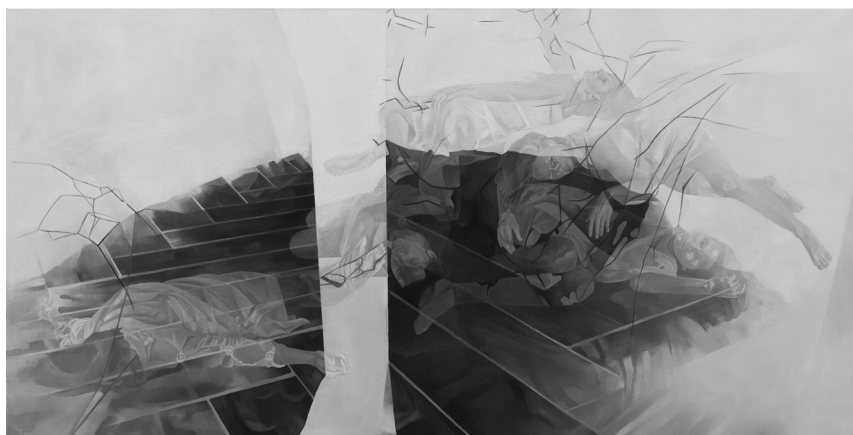
vért. Na, még egyszer. Gyorsan kiürült a másfél literes palack. Hipp-hopp. Gál a szobába vezette a három urat. Tibi bácsi fölpillantott az újságból, úgy maradt a tekintete. Három hegyet látott. Monumentális szekrényképződmények. Három akkora ember, hogy még a bolondfogóknál is nagyobbak akármelyik puccos, kistafírozott ispotályban. Akkora öklök, mint valami laktanyai vasalók. Húsos a fényes arcuk, délután háromig falják az ebédet, fél napig dolgoznak, állva alszanak.

- Gáspár, Menyhért, Boldizsár. Az én kedves, jó barátaim - mutatta be őket Gál. - Ha valami bajom esik, ha csak hajam szála görbül, ezek az urak megfognak téged, Tibi bácsi, és nem levágják, hanem letépiik a fa... szerszámodat. Kitépiik belőled, érted?

Tibi bácsi hümmögve, a vállát vakargatva elgondolkodott, aztán megértette. Miután a háromkirályok eltávoztak, nem kevés kelletlenséggel odaszólt Gálnak.

- Öcsikém, én azt hittem, te egy humanista ember vagy.

- Az vagyok, és most már fogd be a pofádat, Tibi bácsi. Bemész, lefekszel, meg se mozdulsz. Ha csak egyet kiáltok, a királyok visszajönnek és miszlikbe tépnek. Ezeknek a Derzsi volt a barátja.

Gála, 2021
(100 x 200 cm, olaj, vászon)

Patak Márta

KARDOK KETTESE

Az asszony följebb tolta orrán a szemüvegét, és átfogta kislánya vállát, ahogy elhelyezkedtek. A fiú abban a pillanatban közelebb húzódott nővérehez. Hárman ültek a metrószerelvény hosszú ülésén, a kisfiú hét-nyolc éves lehetett, a nővére talán ha másfél évvel idősebb. Az édesanya negyven fölötti. A kisfiú hátán hátitáska, kezében kiskabát, a lány hátán is, kezében kardigán. Az édesanya hátán is hátizsák, kezében szatyor, ahogy haladt a szerelvény, úgy himbálózott, az asszony tartotta maga előtt a két szál lankadt orgonával együtt, amit a zacskóba csomagolt vizes papír sem óvott eléggé a hervadástól. Vasárnap este volt. Kilenc óra tíz perckor szálltak föl a hármas metróra a Deák téren.

Ahogy elindult a szerelvény, az asszony elengedte a kislány vállát, hátrább csúszott, amennyire engedte a hátizsákja, aztán csak nézett mereven maga elé, kezében ide-oda járt a vászonszatyor, himbálózott ernyedten a két hervadó orgonaszál bimbós csúcsa. A virágra meredt, és maga elé képzelte a hátsó udvar, ahonnan a két szál orgonát levághatták. Orrában érezte az illatot. Az egyik bokor fehéret, a másik sötétlilát nyílik. Gyönyörű, dupla, hatalmas fejű virágokkal van tele minden évben. Anyák napja van. A fehéret a fiú, a lilát a kislány adta.

Látta maga előtt a gyerekek apját, ahogy hátramegy velük, megáll a bokor előtt, kislányom, válassz, melyiket szeretnéd. Mutasd meg, azt vágom le neked. Olyan hangsúllyal mondja, mintha a csillaggal teleszórt augusztusi égboltra mutatva kérdezné tőle, hogy melyiket hozza le neki. A kisfiú mögöttük áll, türelmesen vár a sorára. Pislogva, hunyorogva nézi a csupa zöld és fehér bokrot, ahogy levelek, virágok közül erősen tűz még a lebukó nap.

Az asszony gépies mozdulattal megigazítja orrán a szemüvegét, kinéz, magában tűnődik, vajon miért van, hogy hallja ugyan, amint bmondják a következő állomást, amikor megállnak, mégis mindig azt hiszi, hogy eggyel arrébb járnak már. Talán lassúbb a szerelvény, mint a gondolat, más oka nem lehet. De csak egy pillanatra tűnődik el ezen, aztán visszatér a hátsó udvarba.

A kisfiút látja, amint kergetőzik a kutyával. A zsemleszínű kis tacskozó azt sem tudja, hová legyen örömeben, játékosan incselkedik a fiúval, a lábát csipkedi, hogy induljon már, hátsó lábával ugrásra készen áll, fejét két mellső lábára ejtve farkcsóválással és apró vakkantásokkal színleli, hogy támadni készül, meneküljön, amerre tud, különben pórul jár. És a kisfiú érti a célzást, segítségért kiáltva szalad előle, a cseresznyefa törzsébe kapaszkodva szalad körbe-körbe, mintha a sima fatörzsben lelne hirtelen segítségre. Mindegy is, micsoda, valami, ami szilárd pont, ahol megkapaszkodva bevárhatja kis támadóját. A törzsnek feszülve bújik el, pontosan úgy, ahogyan a kiskutya teszi, amikor félrenéz, és közben azt gondolja, ettől ő is észrevétlen marad.

A kislány meg közben a lépcsőn ülve mesél apjának, aki komoly arccal hallgatja. Ül előtte a sámli, és hallgatja. Talán pipázik éppen, vagy a pipaszárat tisztogatja. Vagy a cipőfűzőjével babrál. Mindegy, micsoda, valami legyen a kezében. Az újság sarkát hengergeti talán. A kislányra figyel, és közben jár a keze. Vékony bőrű, hosszú ujjaival idegesen pödörgeti a selyemzsinór bojtját, amely a díszkard markolatán lóg. A kard az ölében fekszik, elindult vele, hogy a helyére akassza, a két hátsó nagyszoba előtti folyosó falára, ahol gyűjteményének többi értékes darabját is tárolja. A kard kiemelt helyen, középen van, hogy a verandáról belépve rögtön azt pillantsa meg az érkező, azt a bordó és arany zsinóros markolatú két kardot a falon, keresztbe téve, mint a kártyalap kettesén.

A volt férje, aki múzeumot csinált a házukból. Régi fegyverre, érmére, kitüntetésre költötte minden pénzüket. Elviselhetetlenné tette maga körül az életet. Kard, mordály, vitézségi kereszt, délvidéki érem, vaskereszt. Könyvek. Dokumentumok az első és második világháborúról. Negyvennyolcra. A Rákóczi-féle szabadságharcról. A tatárdúlásról. A honfoglalásról.

Mikor a hálószobába szorult az első huszáregyenruha, mert máshol már nem volt hely a házban, az asszony összecsomagolta a legszükségesebb holmijukat, a sajátját meg a két gyerekét, és amikor munka után hazamentek, még mielőtt a gyerekek a napköziből megérkeztek volna, délután bejelentette a férjének, hogy elmegy. Visszaköltözik Budapestre az édesanyjához, mert ő ezt nem bírja tovább. Pedig fáj a szíve, mégis kimondta, végleg elszánta magát.

Sóhajtott egyet, kinézett az ablakon, a távolodó állomás nevét olvasta, de nem hatolt el a tudatáig, gondolatban fényképezte, beírta annyival, hogy még nem kell leszállniuk. A kislány sem mozdult meg az oldalán, ábrándozhatott tovább, nyugodtan visszaképzeltette magát abba a régi házba, melynek ódon levegőjű, repkénnyel benőtt tornácán annyit üldögéltek kettesben, amikor még fiatal házasok voltak, és tervezgették a közös jövőt. Akkor még csak egy észrevétlen rándulást jelentett a szája sarkában, ha a férje a kardoknál kötött ki. Mert előbb-utóbb odakanyarodott a beszélgetésben. A legszerelmesebb éjszakájukon is a kardoké lett a végső szó.

Az asszony megrázta a fejét. A bókoló orgonára tévedt a tekintete, nézte a szárán a nylonzacskót, a vízzel átitatott fehér papírszalvétát, a zöld befőttes gumit, melyet szorosán a zacskó köré tekertek, nehogy leessen. A kislánya fészkelődni kezdett mellette. Érezte, hogy a fiú is közelebb húzódik, a szeme sarkából látta, hogy valamit kérdez a nővérétől, de a menetzajban nem hallotta, hogy mit. Még nem zökkent vissza a valóságba, még nem készült föl a mozdulatra, amikor majd visszahúzza a lábát, megemelkedik az ülésen a hátizsákjával, a textilszatyrával meg a két szál orgonával, aztán lassan föláll, és elindul az ajtó felé a két gyerek után. Még azon járt az esze, hogy mihelyt bekanyarodnak a második utcáskoron az utcájukba, most már tényleg lenyeli azt a gombócot a torkában, és még mielőtt az édesanyja Vőlegény utcai házának kapujához érnének, megpróbál uralkodni a hangján, és megkérdezi a kislányától, nekem nem üzent valamit édesapád?

IDŐ KÉRDÉSE

Neked is sikerült kiválasztanod a falu bolondját, gondoltam, miután az ablakon kihajolva megszólítottam az első járókelőt, hogy merre találok a keselyűfészkeket. Magam sem tudom, miért kérdeztem meg, talán a spanyol szokást követtem, *por si acaso*, biztos, ami biztos, sose lehessen tudni, nem hagyatkozom a megérszemre, kell a megerősítés, a másik ember támogatása, egymagam kevés vagyok a teljes bizonyossághoz.

Többször jártam már a faluban, így azt is pontosan tudtam, hogy a keselyűk a völgyzáró gát falát övező vörösesbarna sziklákon fészkelnek újra, mióta a 20. század végén megszűnt az építkezés, merthogy arra az időre, amíg az tartott, addig ők jó messzire elköltöztek erről a vidékről. Erre is emlékeztem, meg hogy a helyiek sokáig azt hitték, vissza se jönnek többé. Aztán mégis visszajöttek, sőt a partifecskék is, mi több, jól érzik magukat, kiváló fészkelő helyet találtak itt a gát betonfalában.

Összeolvastam minden lehetséges anyagot a faluról, mielőtt először idejöttem, tudom, hogy ötszázegynéhány méter tengerszint feletti magasságban fekszik, alig több mint százötven állandó lakosa van, meg hogy a falut övező barlangokat már az ősemlék is használta. Igaz, még nem jártam bennük, fogalmam sincs, látogathatók-e egyáltalán, de az biztos, hogy a puszta létezésük is gigászok harcának a műve, akárcsak a környék legnagyobb hegyéé, a Moncayóé.

Mondom, tudtam mindent, amit tudni érdemes, hogy mégis érdeklődtem, annak talán a kíváncsiságom is oka lehetett, vagy egyszerűen érdekesnek találtam az atyafit, mert ugyan még nem mondtam, de van érzékem rá, hogy kipécézzem a kötözni való bolondokat, és talán nem véletlen, hogy az első ilyen akadt utamba.

Ahogy jobban megnéztem az apró termetű embert, már a köszönéséből feltűnt, milyen nehezen forog a nyelve. Talán nem is bolond, gondoltam, inkább beszédhibás lehet. Mintha a nyelve oda lenne varrva az alsó lágyszájpadjához, kínlódva tekergőzik a szájában, miközben próbálja formálni a szavakat. Kérdeznem sem kell, elég volt meghallania, hogy keselyűk, rögtön rákezd, itt vannak ezek a bestiák, ezek innen már nem mennek sehová, telefossák az utcát, a házakat a sziklák alatt, hová mennének, találnak maguknak elhullott állatot az erdőben éppen eleget, ha meg nem, akkor a mezőn, győzzük elkergetni őket.

És folytatta, hogy régen disznóöléskor két embernek állandó őrseget kellett tartani, mert ha a böllér tíz lépésnyire eltávolodott a disznótól, a keselyűk rögtön lejjebb ereszkedtek. Persze, még abban az időben, amikor még lehetett otthon a disznót ölni, mert manapság ilyet már nemigen lát itt. Igaz, disznó sincsen, nem is lehetne mit levágni, lassan már tyúkot se, az sincsen, legföljebb a kimúlt macska teteme fölött keringhetnek a faluban a keselyűk. Ezt még hozzátette a jóember, aztán lemondón legyintett.

Néztem az autó ablakából az embert, följebb tolt a fején a sapkáját, feltúrta kockás inge ujját, miközben egyik kezéből a másikba vette át a szatyrárt a frissen vásárolt portékával a bolt előtt, ahol megálltam kérdezősködni. Alig lehet idősebb nálam, gondoltam, persze, ha megérzésem nem csal, de ki tudja, még az is előfordulhat, hogy jóval fiatalabb.

Most már inkább kiszállok, gondoltam, tiszteletlenségnek éreztem vele szemben, ha így az ablakon keresztül folytatjuk a beszélgetést, ha már ennyire belemelegedtünk. Magam sem értettem, miért, de valahogy kedvem támadt hallgatni ezt az akadozó szavú embert, úgyhogy letelepedtem a szivarfa alá a padra, és intettem neki, hogy ő is üljön oda mellém, de inkább állva maradt.

Gondoltam, ha már így szóba elegyedtünk, azt is megkérdezem tőle, hogy a helyiek mit gondolnak a római mitológiai Caco nevezetű óriás legendájáról. Tényleg úgy tartják, hogy ez a tolvaj gigász, aki a rablott holmit ide föl, a fejünk fölött tátongó barlangjába hordta össze? És az utána jövő ősemlék vajon hogy mert beköltözni a helyére? Nem kísértett álmában az óriás szelleme? És hogy van ez mostanában? Ha dörög és villámlik, Zeus helyett talán Caco morog odalenn a Moncayo alatt, ahová a gigászok temették?

Időbe telt, mire az ember eldadogta a válaszát, de nagyon igyekezett. Látszott rajta, hogy minden kérdésemre kielégítő választ szeretne adni. Nagy bánatomra azonban fontosabbnak tartotta a vidék vízgazdálkodásának elemzését, mint az óriások legendáját, úgyhogy inkább azzal folytatta. Összeráncolt homlokkal nézett az öntözőárok vékony erecskéje felé, és mesélt. Régen, már nagyon régen is innen vezették a vizet, már a nagyapám meg az ő nagyapja, az én ükapám legénykorában is erre folyt. És csodálkozó arckifejezésem láttán gyorsan hozzátette, pontosabban inkább mutatta, hogy itt, ahol most alig csörgedezik, tud ám rendesen, a medret kitöltve zubogni is a víz, ha fölnyitják a zsilipet. Hogy abból-e, amit elrekesztettek, azt pontosan nem tudnám megmondani, de onnan, a hegy felől jön, bökött állával a völgyzáró gát hatalmas betonfala felé, amely szinte még a keselyűk otthonául szolgáló szirtknél is magasabbnak tetszett előttem a maga kilencvenhat méterével, ahogy ültünk ott a szivarfa árnyékban a kispadon.

Az embernek mintha megeredt volna a nyelve, szó szerint. Talán ma még nem beszélt eleget, azért botlott annyit az elején, gondoltam

magamban, vagy talán csak az én fülem szokta meg a beszédét, nem tudom, mindenesetre egyre könnyebben megértettem, amit mondott. Kérdeztem, nem akart-e elköltözni innen, amikor ideépítették ezt a monstrumot, elvégre nemigen hajtja könnyű szívvel álomra a fejét az ember egy ilyen víztömeg előtt. Az ember bólogatott, és keserű mosollyal megjegyezte, ne adja Isten, de ha ez egyszer szivárogni kezd, és megreped, akkor itt vége mindennek. Itt szárazon semmi nem marad, de még ott sem, ahol a leszármazottaink élnek, mert sirathatnak bennünket az örökségükkel együtt, az egyszer szent.

Hogy mégis maradtunk, annak egyszerű oka van. Aki tudott, bement a városba, a kárpótlási pénzen vett magának egy kis lyukat, aki meg itt maradt, az odaadta a kárpótlást a gyerekeinek, az unokáinak, neki már minek, megél ő itt ezután is, ahogyan eddig, azoknak meg legalább lesz valami a kezükben, ha esetleg itt történne valami. Egyelőre nem úgy néz ki, fordult a betonfal felé vigyorogva az ember, mert ahogy állt ott előttem a padnál, hátat fordított a hegyeknek is, a víztározó falának is.

Több mint húsz éve áll itt ez a betonfal, látod, a keselyűk is megszokták, a fecskék is, megszoktuk mi is, hogy itt van. Hogy látványnak nem a legszebb? Fiam, szokás kérdése minden, hidd el nekem. Ezt még hozzátette az öreg, akire öregként emlékszem, pedig talán alig lehetett idősebb nálam. Talán a hegyvidéki szél és nap cserzette arcával tűnt idősebbnek, mint a zord éghajlaton élő parasztemberek általában, meg persze a tengerészek.

Elköszöntem a jóembertől, gondolatban bocsánatot kértem tőle, hogy első ránézésre a falu bolondjának véltem, visszaültem az autómba, és elindultam fölfelé, a völgyzáró gátra vezető úton, a gátórház felé. Menet közben magam elé képzeltem a gátórt, aki egymagában él odafenn, és mindig rosszat álmodik. Hol Caco nyöszörgése hallatszik be hozzá a Moncayo alól, hol meg a keselyűkkel vív reménytelen küzdelmet.

Előfordulhatott, hogy lázalmában egyszer csak észrevette, hogy keselyűk köröznék a feje fölött, miközben neki komoly ellenőrzési feladata van a gáton. Szalad kétségbeesetten a létráért, kézi nagyító-jával vizsgálgatja a betonfalat, hogy nincs-e rajta valahol repedés. Hiába minden erőfeszítése, a végén ő is úgy jár, mint Sziszüphosz. Elvétí az irányt, nem tudja, hogy ahonnan visszafordult, ott már háromszor-négyszer is járt, és szép lassan repedni kezd alatta a gát. Odabent a

házban vészjóslón villognak a műszerek, ő meg csak rohangál reményvesztetten le-föl a létrán a nagyítójával, a keselyűk közben ott keringenek fölötte, várják a pillanatot, amikor lecsaphatnak rá.

Megrázom a fejemet, badarság, ilyesmi úgysem fordulhat elő. Fölnézek a sziklákra, barátaim, a keselyűk ott tollászkodnak, a legnagyobb nyugalomban. Nem zavarja őket az autózaj, a jelenlétem, szemlátomást semmi a világon. Talán ha végigdölnék itt az aszfalton, gondolom, néhányan közelebb merészkednének. Elmosolyodok, nem fogom megtenni ezt a kísérletet. Hadd éljék csak háborítatlanul a maguk keselyűéletét itt a betonfal szomszédságában. Addig jó nekik, amíg az ember békén hagyja őket.

Ahogy kanyarodok fölfelé, elhatározom, hogy a víztározó mellett haladó széles út előtt hagyom az autót, és gyalog indulok tovább. Beszélgetőtársam szavai jutnak eszembe, hogy mindent megszokik az ember. Hátranézek, ahogy távolodom, az a képtelen gondolatom támad, hogy idővel ez a betonkolosszus is mind jobban beleszervesül a tájba. A keselyűk és a partifecskék már megszokták. Idő kérdése lesz csupán, és az emberek is megszokják, főleg ha a hatóság végre a kártérítést is elintézi.

Létra, 2019
(100 x 70 cm, olaj, vászon)

Király Zoltán
VÉTKEZTEM, URAM, DE FÁK ALATT
(a kilencvenes évek)

a Sétatér majd' minden fája alatt
nyári hajnalokban világmegváltó
szerelmek születtek, vagy
értek véget éppen

a Fellegvár sötét sétányain
százéves lombok alatt
sűrű szerelemszag lebegett

a Hója-erdőben, emlékszel,
azon a tisztáson, ahol állítólag
csészealjnak szoktak leszállni,
na, pont azon a napon, amikor nem jöttek,
akkor néztünk fel a termő mogyoróbokorra,
és majd megfulladtunk egymástól a nyárban

a Donát út végi néhai dzsumbujban,
a szomorúfüzek alatt,
ahol tizenhárom évesen felnőtteket utánozva
napi egy csomag cigarettával terveztük a jövőt,
heves és némileg béna csókok között

a Kányafőn, a kilátótoronyban,
ott bizony hidegen fújtak a szelek,
s azok nem jót jelentettek,
már akkor sem

És a Bükkben – ezt viszont, Uram, jól tudod –,
ami a Bükkben történt a kilencvenes években,
az ott is maradt.

Vétkeztem, Uram, de fák alatt.

A TENGER NÉLKÜLI HAJÓS

Bogdán László emlékére

régi egyetértésben
rumoztunk-söröztük
Löveteivel hárman
a szentgyörgyi színház büféjében
2020 februárjában.

mennyire értettük
egymás terveit,
nyavalyáit és téveszméit.

mekkora béke,
micsoda apa-fiúi szeretet
övezte esténket,
sajátos nézetek törpültek el
az erdélyi magyar irodalom boncasztalán.

és a téren, tudod, Öreg,
ott hallottuk utoljára
feltenni az oly sokszor
visszatérő kardinális kérdést:

Fiúk, nem iszunk még valamit?

RETINA

hajnalban rémálmok, vízben ébredek,
azt álmodom, testemen hegek,
hernyók kúsznak ki belőlük,
lepkévé változnak,
azokat csapkodom a szobában

esik eső és hull hó egyszerre,
temérdek cigaretta, rumok

valami addig soha nem érzett
feszültség mellkasomban,
mintha szakadna ki belőlem valami,
mintha élve boncolnának

csak esik és hull,
és csak füst és rum

egyre csak szánt és zakatol
valami lelkemben,
vág, pusztít, egyszerűen csak öl,
lassanként darabol fel

esik és hull egyszerre,
szakít és tép valami,
hessegetem a lepkéket
már az erkélyen is,
pedig jól tudom:
nem is léteznek

eső, hó megáll,
lepkék tovaszállnak

és retinámba ég örökre a kép,
ahogy halott Anyám
szemeit örökre lecsukom.

TALÁLT VERS

Mű, Apafi Mihály, Isten kegyelméből Erdély Országának Fejedelme, Magyar Ország részeinek ura és a Székelyeknek Grófja. Emlékezetben hadgyuk ezen jelen levő írásunk által jelentvén mindeneknek, a kiket

illet, hogy Mü mind némely hivságos Tanácsos Urainknak különös ez iránti közbenjárásokra, mind pedig Sóváradi Serény Munkás Király Györgynek, nem különben Kibédi Király Pálnak hűségre figyelmeztetésén és azon hivságos szolgálattokat megfontolván a mellyeket ők hozzánk és ezen Erdély Országunkhoz különböző helyeken és időkbek tehetségekhöz képest mutattak és tettek s ezután is tejjendenek és reáfordítáندانak: Azért őket: Király Györgyöt és Pált és általok Ferentzet és Istvánt, azon Mü gyalog rendben és sorban levő katonáink sorából, melyben születtek, kegyelmesen kivéjendőknek és ezen Erdélyországunkbéli igaz első szőrü Székellyek rendjéhez és számához számlálándóknak, téjendőknek, bevéjendőknek s azok közé irándóknak határoztuk, a minthogy ezen levelünk által oda is számittyuk, oda adgyuk, azokhoz vesszük és hozzájuk tartozóknak írjuk, világosan meghatározván ezennel, hogy mostantól fogva minden ezután következendő időkbek Ők: Király György és Pál, úgy általok Ferentz és István: az ők örökösseik és maradékaik mindnyájon valóságos és kétség alá nem hozható első szőrü Székellyeknek vétettessenek, tartassanak s mind azon tisztességekkel, kegyelmekkel, kiváltságokkal, kedvezésekkel, szabadságokkal, mentségekkel, jogokkal és elsőbbségekkel, mellyekkel a több igaz született és kétségen kívüli első szőrü Székellyek akárminemű jogai és hajdoni szokásnál fogva élnek, bírnák és használnák, örökké élhessenek, használhassák és birhassák azokat: úgy mind azonáltal, hogy ugyan ők Király György és Pál és általok Ferentz és István: és az elébb mondottaknak fiai s ők örökösseik-következőik *mindnyájon jó lovakkal, szablyákkal, sisakokkal, pántzélókkal, paisokkal, dárdákkal s egyéb katonai készületekkel* a több első szőrüek módja szerint jól felkészülve, a Mü és következőink parantsolattýára minden hadakozási követtéségekben, a közönségesekben úgy mint a vészletesekben, azokban mindazonáltal mellyek a Haza szükségiért vállaltanak fel, jelen lenni, és a Haza jóvát megvédeni kötelesek legyenek. Mely dolognak emlékeztéül és állandó erősségéül ezen hiteles függő pecsétünkkel meg erősített levelünket az említett Király Györgynek és Pálnak és általok Ferentznek és Istvánnak, az előll nevezettek fiainak, azok örökösseinek, mind két nemen levő maradékaiknak mindnyájoknak adni és engedni határoztuk.

Költ a Mű városunkban Fogarasban, Februárius hónapjának 4-ik napján Krisztus Urunk Születése után az 1689-ik, ezerhatszáznyolcvankilencedik, esztendőben.

Apafi Mihály s.k.

Lugosi Ferentz s.k.

titoknok

Ezen primipiláris levelet deák nyelvből magyar nyelvre által fordította December 8-ikán 1841-ik évben,

Sóváradi Szóts István s.k.

Abodi evang. reform. pap

*Fénymezőn, 2021
(80 x 60 cm, olaj, vászon)*

Király Farkas

ÁLLÓ, FEKVŐ

ötvenemeletnyi szülőföld bizsereg fölöttem.
lent vagyok, mélyen. bár voltam mélyebben is.
kétezer évnyi só minden birodalmaknak:
tárnákban tévelygek, újra és ismét.

szikkadok, szomjazom, víz kellene vagy vér –
átömlesztés, vénából vagy nyelvből.
*ne faceți și nouă o poză, vă rog?*¹
hát persze. állót és fekvőt is szívesen.

odafent mindennap ugyanaz a felhő
köröz fölöttünk, vigyáz vagy megfigyel.
siklód felől ismét zivatar integet:
ilyenkor esőisten siratja sóvidéket.

néha eszembe jut a lehetetlen:
nyílik a faragott kapu és belépsz,
sugárzó kékséged belepi a tájat,
hajszálaid ölelkeznek a szőlőkacsokkal...

idelent sosem változik a hőmérséklet.
ide beköltözött egy új birodalom.
a só lassan elfelejti anyanyelvét.
azért is a tárnafalba vésem: kék.

mennek, jönnek nagymenők, nagyjövők.
a gondviselés mennyei ablakban könnyököl.
ropogtat egy kis tiltott csíki mannát,
miközben frivol *mánélét* hallgat.

---

1 lefényképezne minket, kérem?

a kolbász finom, a kolbász paprikás
itt, ahol a paprika meg sem terem.
folyós a puliszka, lágy, erőtlén, moldvai,
dornavátrán ettem először ilyent.

beszivárog ide minden, leginkább
délkeletről, bizánc mily remek világ.
mi meg – én, te, ők – elszivárgunk.
a rock'n'roll végül is nem egy tánc.

százötven méternyi szülőföld felettem.
sistereg a kősóban a nátrium, a klór.
gyerekkorom egyik feléből kalandpark lett,
a másiktól történelem. csókolom.

és zajlik már a tánc: szalsza, menüett.
vagyis inkább hóra, amolyan sírtipró.
*építette vass domokos, neje kacsó krisztina
és fiuk, vass dénes az úr 1865. évében.*

ne faceți și nouă o poză, vă rog?
hát persze. állót is, meg fekvőt.

KÉREG

eltelt fele, eltelik a többi is.
gyűrűim számolom, egészséges vagyok.
hibátlan nem, de hát mely fa az.
gyökereim egymástól száz mérföldre
lógnak, csak lógnak a gyeplő fölött.

örök nyarat mutass, ne tavaszt dúdolj.
a virágzás ígéret, a szüretből élünk.
elszállhat a mondatok melege,
de az érintés a kérget átégetheti,

a fa gerincébe vájhat jeleket,
sokatmondóbbakat minden szónál.

összevissza nyilaz isten odafentről,
emberré változtathatna most.
és azután kimondhatnám a neved,
felrajzolnám a felhőkre, sziklákra,
egyenként karcolnám a hópihébbe,
szárnyára írnám minden pillangónak.

hallgatom, ahogy nő rokonom, a fű.
gyűrűim számolom, kissé sok, de minden rendben.
lombjaim megtanítom emberül susogni.
ha megérted, vésd kérgembe a neved.

*Felsőbányai fák, 2014
(70 x 60 cm, olaj, vászon)*

Káli István

SZÉPCICI

Annak a derűs szeptember eleji napnak abban a semleges pillanatában, amikor a meggyesfalvi téglagyárba kerülését követően mérnököcskénk először találkozott, és a bemutatkozás részeként kezét fogott Solomon Rodicával, semmilyen előjel – az érzékei okozta alkalmi gerjedés, rendhagyó érzelmi megrázkódtatás, vagy egyéb, különös történés – nem utalt arra, hogy valaha is kíváncsi lesz, mit fed a lezser, nadrágja fölé kiengedett ingblúza, még pontosabban az alatta szorosra húzott melltartója. Első ránézésre rögtön rokonszenves lett neki, mert túl azon, hogy a nem kimondottan sudár termete ellenére áradt belőle valami rendhagyó nőiesség – a báj, a kedvesség és a fogadókészség arányos elegye –, külön örömmel töltötte el, hogy új ismerősének nem az idomaira, vagyis a nadrágot teljesen betöltő izmos combjaira, a telt vádliknál enyhén kifelé hajló lábaira, a nem túl széles vállához, karcsúnak mondható derekához kissé túlméretezett, mégis szembetűnően formás altestére kényszerült figyelni, hanem azokra a csillogó, huncutul hunyorítva mosolygó szemekre, amelyek azt sugallták, hogy azonnal és mindenestől befogadtatott. És, mert ettől úgy érezte, hogy a mindenkori jó viszony kezdetét valami hízelgővel kellene megpecsételnie, szeretett volna valami szépet, kedveset mondani neki, ezért, férfiösztönének engedve mégiscsak végigfuttatta kereső-kutató tekintetét új ismerősén – attól a naptól kezdve lényegében egyik közvetlen munkatársán –, és a szeme, akarata ellenére, megállapodott azon a két formás, férfiökölnyi kerek dudoron, amelyek a lenge blúz alól – bármely rabkosár nélkül – merészen nyomakodva, az őket takaró anyagot feszítve igyekeztek méltó figyelmet, és ezáltal méltányolható helyet kiharcolni maguknak a világban.

- Szép, formás a cicid, Rodi – szakadt fel belőle a megállapítás a tőle telhető legőszintébb hangon, miközben a kelleténél hosszasan rácsodálkozott a látványra. És folytatta is azzal, ami hirtelenjében felötlött benne: – Egyszer majd szívesen megnézném a maga póre valóságában. – A következő másodpercben a rajtakapottak szemérmességével azonnal visszaszívta volna kinyilatkoztatását, hiszen nem állt

szándékában tolakodóan viselkedni, hátsó gondolat sem feszítette, nem is igazán értette, mitől buggyant ki belőle ez a megjegyzés, soha nem jellemezte ugyan a prüdség, de idegen volt tőle minden hasonló szóbeli pajzánkodás, főleg egy ilyen, első találkozáskor. Egy pillanatra le is bénult attól a tudattól, hogy alpáriságával megsértett egy jóformán ismeretlen embert, aminek akár hosszú távú következményei is lehetnek. Ezért is hatott feloldozásként, amikor a vétekezete miatti néhány pillanatnyi agyi üresjáratát követően eljutott tudatáig a megállapítására kapott válasz értelme.

- Még jó, hogy egyáltalán ennyi szép van rajtam. Tudom, hogy az egyedüli. Ezért is külön nem, csak árucsatolással, az egész bagázsival és ráadásként egy kolonc kölyökkel hozzáférhető. De úgy tudom, te már be vagy táblázva. - Amikor látta mérnököcskénken szavainak késleltetett hatását, csengőn, dallamosan felnevetett, majd közvetlensége jeleként, derékből kissé előrehajolva a karját is megveregette, amolyan „rá se ránts!”-jelleggel.

Attól a naptól kezdve lettek, közel hét éven át majdnem-barátok, de lehet, hogy egészen azok, és vált a Szépcici név a vállalat jobbára minden alkalmazottja által elfogadottá, még a melósokat is beleértve, akik ugyanúgy semmilyen, a megállapításra, mint pusztá tényre utaló felhangot nem vittek belé, ha egymás közt használták, mint ahogyan az „irodisták” sem, még maga Ölyvessy Ferenc igazgató is, aki szemtől szemben Solomon elvtársnőként szólította, a távollétében, rá utalva, ezt a nőiségét megtisztelő, kedveskedésre alkalmas becézést használta. És mérnököcskénk hamar meggyőződhetett arról, hogy viselője ezt az ama bizonyos testrészének milyenségére utaló, de valójában az egész lényét illető, általánosan kedveskedő, amúgy a közvetlenkedés szándékától is mentes nevet ki is érdemelte, mert az ilyen meg olyan alkatából eredően mindenkor és minden körülmények között az emberi derű megtestesítője maradt, noha a maga közel harminc évével, elvált asszonyként, egy hétéves fiúcska felelősségteljes anyjaként bármikor elvárhatta volna, hogy megbocsássák neki, ha olykor éppen másmilyen.

A „jobbára” kategórián kívülieket tulajdonképpen egyetlen számba vehető, fontosabb személy képviselte: Stanciu-Porfir Toma, az eladási osztály főnöke, a maga nemében teljhatalmú úr, emberi minősége szerint „elvtárs”, akinek, feladatkörénél és beosztásánál fogva, állandóan a keze ügyében volt az a kés, amellyel az éppen szükséges vajat

adagolhatta a rászorulókat mindennapi betevő falat kenyéréhez, pontosabban – a hozzáféréshez nélkülözhetetlen kötelező kiutalás ide vagy oda – a nagy iparosítási láz, illetve a tündöklő felkapaszkodásuk bizonyításaként a magánház-építkezésekbe belevágó bennfentesek miatt akkoriban nagyon kelendő építőanyagok – a téglák és a falazótömb – rendeltetése fölött dönthetett, lényegében egy személyben. Ez nem csak holmi steril elégtétellel szolgált neki abban, hogy mindenhatóságát tudomásul vegye, de ennek köszönhetően bármi, amit mások esetenként, vagy éppen állandóan nélkülözni kényszerültek – lett legyen az szemnek-szájnak ingere vagy akármilyen, az emberi életérzést jobbitó csemege –, neki, hocci-nesze alapon, maradéktalanul a lába elé hullott. Minden vágya közül a számára immár évek óta a legfontosabbat, az egy „Solomon Rodica elvtársnőt” kivéve, akibe, meglelt kora ellenére, vagy éppen amiatt, amint arra a nyilvánvaló jelekből, megnyilatkozásokból mérnököcskénk elég hamar rájött, szerelmes volt, gyógyíthatatlanul és egyben reménytelenül is, mert akárhányszor próbálkozott, a csillagos eget is megígérve érzelmeinek beteljesülése érdekében – egy alkalommal szem- és fültanúja volt az elvtárs kétségbeesett rámenőségének –, mindig a kikoszorózott nyálat-csordítók sanyarú sorsára jutott, akkor éppen azzal, hogy: „Ugyan, Stanciu elvtárs, nyughasson, kérem, magának felesége és két nagykorú gyermeke van.”

A Stanciu-Porfir Toma eme újabb, a megkönyékezett szerint „ki tudja, hányadik” egyértelmű visszautasítására azon a március 8-i „elvtársi összejövetel”-en került sor, amelyik immár a harmadik volt azóta, hogy mérnököcskénk, bemutatkozásukkor, azt a hízelgő megjegyzést tette a Solomon Rodica szép cicijére. Ölyvessy igazgató, aki folyamatos következettséggel ragaszkodott a közösségépítéshez, azt állítván, hogy az összetartás és az egyetértés nélkülözhetetlen a közös eredmények – az ő sajátos értelmezésében a sikeres tervteljesítés – megvalósításához, minden lehetőséget megragadott, és helyzeténél fogva számtalan feltételt megteremtett, hogy „a csapat” minél többször együtt lehessen, az alkalmak között fő helyen értékelve a „nők nemzetközi napját”, az említett feltételek közül nem zárva ki a koccintós-táncos lehetőséget sem, a koccintáshoz maga szerevezve be a Küküllő menti félszáraz királyleánykát, a szendvicsekhez – ismeretségei révén – a vaját meg a nyáriszalámit, csak a tánchoz nélkülözhetetlen zenét bízva egyik jó emberére, arra a Moldovan Tudorélna, akinek

szakszervezeti bizalmivá választása után az első komoly tevékenysége az volt, hogy a rendelkezésére álló alapból – természetesen a felső megyei szervek jóváhagyásával – egy rendesebb magnetofont és két, ahhoz csatlakoztatható tisztességes hangfalat beszerezzen az ilyen kötetlenebb alkalmakat kiszolgálandó.

A nagy közösség ereje persze a kisebb közösségek erejének külön-külön ható eredőjéből származott, így aztán nem volt abban semmi rendhagyó, hogy az ilyen, a mindennapitól eltérőbbnek számító, ünnepélyesebb eseményekkor is ez a jelleg érvényesült. Az esemény indításakor, illetve a tánc szünetében négy, öt, hat fős csoportokba verődve beszélgettek, ezek a csoportocskák nem alkalmiak voltak, az együtt eltöltött, legüröcölt évek során alakultak ki, valamilyen, talán örökre rejtve maradt rokonszenv, esetenként néha önös érdekek mentén is. Ez utóbbi szempont szerint persze egy-egy rövid időre létrejöttek ad hoc csoportosulások is, ezek, tagjaikat tekintve, igencsak felemásak voltak, erre aznap jó példával szolgált mérnököcskénknek a Stanciu-Porfir Toma törekvése, ahogyan Ölyvessy igazgatót igyekezett beszélgetőpartnerként lekötve tartani, miközben le nem vette a szemét arról a kis csapatról, amelyben rajta kívül Szépcici, a geológus Kelemen Alpár, Kuszu és Marcsi, a két kedves, vidámkodni mindig hajlandó laboránsnő, meg a beszerző Porkoláb Péter Pál egymást túllicitálva próbálta jókedvvel felülírni a mindennapok eredendő nyűgeiből sarjadó szomorúságot, olykor-olykor nem hagyva ki az esélyt, hogy egy-egy élcesebb megjegyzést tegyenek a „jóságos Szent Ferenc és hitetlen Tamás”¹ össze nem illő, alkalmi kettősére. Elmerült viháncolásuk közben észre sem vették, hogy Tudorel újból elindította a magnót, s néhány másodperc múlva arra ocsúdtak, hogy ott áll előttük Toma elvtárs, és miután bal kezének ujaival bilincset ver a Szépcici borospoharat tartó jobb kezének csuklójára, a maga kinőhetetlen fálticeni-i tájszólásával, amely az állandóan begyulladt szinusza miatt visszata-szítóan kellemetlenre torzult, határozottan táncra szólítja.

Szépcicit nem rendítette meg a hirtelen „rabul ejtés”, kimért mozdulattal átvette a szabad bal kezébe a poharát, egy aprót kortyolt belőle, majd nyugodt hangon tudtára adta a felkérőjének, hogy ma

---

1 Toma magyarul Tamás.

éppen olyan napja van, amikor nem biztos, hogy jó volna engednie a táncra hívás kísértésének.

Stanciu-Porfir Toma láthatóan nem tudta, hogyan viszonyuljon a visszautasításhoz, de annak egyértelműsége, és főleg, hogy nyilvánosság előtt hangzott el, bizonyára külön megerősíthette elhatározásában, hogy légből kapottnak, vagyis hazugságnak tekinti annak magyarázatát, mert megragadta a Szépcici másik csuklóját is, és egyetlen rándítással talpra állította, mondván, hogy ő viszont nagyon szeretne most táncolni, mégpedig Rodica elvtársnővel. A kapott, kimért hangú válaszra, hogy márpedig erre, az előbbieken is említett okok miatt, kicsi az esélye, de várja meg a szokásos hölgyválaszt, mert akkor talán-talán..., lanyhulni látszott a lendülete, majd amikor körülnézett a kis csapat tagjain, és a tekintetekből nemhogy biztatást, de még a helyzet feszültségét valamelyest enyhíteni képes közönyt sem olvasott ki, néhány másodpercnyi tétovaságot követően lankadt a lendülete, elengedte alkalmi foglyát, s miközben az elegáns mozdulatokkal leseperte blúzáról-szoknyájáról a nem várt rándítástól rálöttyent bort, ő odébb lépett, és leült néhány székkal arrébb, hogy a „talán-talán” alkalom esetén szem előtt és kéznél legyen.

Ám, rá nézve sajnálatos módon, készenléti helyzete csak arra volt alkalmas, hogy eléggé közeli tanúja legyen az ő ingerlésére hivatott eseményeknek. Arra ugyanis nem számított, ami a következő percekben történt.

Az ilyen nőnap rendezvénykor szokásos egyszeri hölgyválaszt Tudorel jelentette be, Adamo egyik régebbi, érzelgős dalát kínálva a lassúzáshoz. Amint a zene megszólalt, Szépcici azonnal felkérte Kelemen Alpárt, akit, saját bevallása szerint, a legtöbbször becsült a vállalati férfitársaságból, és hozzá simulva úgy forgolódott, hogy többször is ellejtsenek „Toma elvtárs” előtt, majd miután Kuszu PPP-t, Marcsi mérnököcskénket kérve fel mind a hatan a táncplaccon voltak, néhány pillanatnyi együtt-löttyögés erejéig lekérte PPP-t Kuszutól, aztán mérnököcskénket is Marcsitól, és hozzájuk is ugyanúgy, annyi nőiességgel simulva, átszellemültséget, szinte már érzelgősséget színelve, tudtára adta a néhány perccel előbbi letámadójának, hogy bárkivel, de vele nem.

Toma elvtárs ezt bizonyára nem bírhatta, nem is viselhette el, mert felpattant ültéből, s fejét előreszegve, mint egy dúvad támadás közben,

odarontott a zene utolsó akkordjai közepette a tánc kellemében feloldódó Szépcicihez és mérnököcskénkhez, egy határozott, nem éppen a nők csábítására hivatott mozdulattal szétválasztván őket, majd erőszakos, ellenkezést nem tűrő hangon kijelentvén, hogy ő nem csak egy táncrea, de mindenestől és mindenkorra akarja Rodica elvtársnőt. Ezt követően hangzott el Szépcici részéről az a határozott visszautasítás, amely pontosan utalt a Toma elvtárs családi állapotára, akit ez a szenvtelen megjegyzés nem tántorított el a szándékától, mert azonnal a számonkéréssel vágott vissza: micsoda alávaló, az ő személyét megalázó magatartás Rodica elvtársnő részéről, hogy vele nem akart táncolni, miközben a mérnök elvtársat, a geológus elvtársat és a beszerző elvtársat ő maga kérte fel. „Mert ők másak. Különbek.” Felkészületlenül érte a nyersen őszinte válasz, természetes indulatból csattant fel azonnal az újabb kérdése, hogy miben, amire Szépcici annyi egyértelmű kedvességgel és nőies bájjal a hangjában válaszolt, hogy érvével szemben senkinek nem lehetett semmi ellenvetése: „Nekik kiskorú gyermekeik vannak.”

Ezúttal Toma elvtársnak sem volt. Látszott rajta, hogy majdnem elrobban a dühtől, miközben némán harapdálja a szája szegélyét, majd kicsörtet az eseménynek helyet adó klubteremből.

Az a mindannyiukat derűre hangoló eset, noha a következő napokban olykor felemlgették, bizonyára hamarosan kikopik beszédtemájukból, ha úgy egy jó hét elteltével észre nem veszik, hogy a Szépcici szemének ragyogása egyik napról a másikra váratlanul elhalványult. A ránézőben azt az érzést váltotta ki, mint amikor tiszta nyári estéken a reményt ragyogó csillagokat a semmiből hirtelen előgomolygott, sötét viharfelhők takarják el: az ember önkéntelenül is a menekülésre gondol. Nem kérdeztek rá az okára, eleinte azért, mert miért is tették volna, tanúi voltak máskor is egy-egy ilyen elszomorodásnak, de azok mindegyike csak átmeneti volt, és legfeljebb egy-két napig tartott, olyankor, amikor Virgil, a volt férje ittasan letámadta, mert közel négy évvel a válásuk után még mindig nem tudott beletörődni, hogy az állandó szenvedélytől megnyomorította állapotában semmi esélye egy másik ingyen nőhöz jutni. Csak az első ilyen szomorúsága volt szokatlan számukra, a kérdő tekintetek láttán Szépcici nem is titkolta a csapat előtt, hogy mekkorát tévedett, amikor a jászvásári magányában, ahol a hároméves geológus-technikumot végezte, végül engedett a szűkebb hazájabeli, ugyanott

tanuló, nála két évvel idősebb „Dogaru közgazdász úr” rábeszélésének, a számtalan, mindaddig határozottan elutasított hódító kísérletének, arra gondolván, hogy együtt könnyebb lesz a semmiből nekivágni az életnek; még a diplomaosztójuk előtt egybekeltek, mindkettőjüket Dévára helyezték a bányaipari központba, de a lakhatást illetően két évig merő kínlódás volt az együtt-élet, mert a kihelyezésükkel nem járt lakáskiutalás is, és miután ő odahaza megszülte a kis Cristit, úgy döntöttek, hogy visszamegy ugyan Dévára, de mindent megtesznek, hogy hazaköltözdhessenek Marosvásárhelyre, vagy minél közelebb hozzá; szerencsájukra ennek legalább a nevük nem volt akadály, egy okot – mégpedig azt, hogy a zárt városba a letelepedést engedélyező mindenhatók húzassák az orrukat, mert nem románok – kiküszöbölve tudtak; csakhogy az elhatározásuk dűlőre vitele ennek ellenére igen bonyolult volt, a sok utánajárást, oda-vissza utazást, hercehurcát követelő idegállapotot Virgil nem bírta, az olcsó szánkós vodka lett a mindennapi menedéke, egyben az átka is, amitől nem tudott, mert talán nem is akart megszabadulni, így aztán hiába kaptak marosvásárhelyi személyi igazolványt és mindketten megbecsülendően jó állást – Virgil a helyi ipar egyik nagyvállalatának központjában, ő a meggyesfalvi téglagyárban –, egy év elteltével, noha már eléggé előkelő helyen álltak a férje vállalatánál a lakáskiutalásra várók listáján, nem lehetett szó a további együttéléstről; feladták a mindkettőjük munkahelyéhez közeli, katangai² tömbház-albérletet, beadta a válókeresetet, hazaköltözött Maroskeresztúrra, a Cristit megszületése óta gondozó-nevelő Raveca mamához; Virgillel megegyeztek a kéthetenkénti láthatásban, de miután harmadik alkalommal is bevodkázva ment a fiúcskáért, megtiltotta neki, hogy a gyermekhez olyan állapotában közeledjen, annyi engedményt azért tett, hogy olykor egy-két órára elvihesse, amennyiben előtte legalább egy napig semmit nem ivott.

Ám Szépcicinek ez az újabb heveny, bénító szomorúsága túlnőtt a szokásos egy-két napon, még az egy-két héten is, nem lehetett elviselni, hangulatnyomorító volt, és a fiúk, anélkül, hogy érzékelték volna, akarva-akaratlanul magukkal vitték ezt a nyomorúságot a munkahelyükön kívülre is. Annyit megállapítottak magukban, bár egymásnak nem mondták el, hogy a Szépcici lelkiállapota bomlasztja a csapatot.

---

2 A meggyesfalvi tömbháznegyed csúfneve.

Hatása alatt bizonyára hamarosan szét is porlad az együvé tartozásuk kötőanyaga, ha abban az évben a magyar és a román húsvét nem esik ugyanarra a napra. Az előző években, amikor más-más dátumra esett, odabent a munkahelyen, na persze, nem nyilvánosan, és a rend elvárásaival ellentétben, mindkettőt megtartották, magyar húsvétra a magyar, román húsvétra a román hölgyek festettek-hímeztek tojást, készítettek az ilyenkor szokásos süteményeket, hogy legyen mivel honorálni a fiúk locsolkodását. Szépcici kivételnek számított, ő, a barátaira való tekintettel, mindkét alkalomra tisztességgel felkészült. A két ünnep egybeesésének ritka alkalma ürügyül szolgált Alpárnak, PPP-nek és mérnököcskénknek, hogy az ünnep másodnapján, természetesen a hivatalos munkaidejük lejárta után, otthon locsolják meg az ő szomorú barátnőjüket, hátha legalább ideig-óráig felvidul tőle.

Eleinte úgy tűnt, jótékonyan is hatott a meglepetés, Szépcici térült-fordult, igyekezett minden jóval a kedvében járni locsolóvendégeinek, akik „félórára kiugrottak” hozzá, hogy „a további virágzásához szükséges nedvekben részesítsék”, de a pillanatnyi derűje meg a lendülete is hamar lelohadt, visszazuhant a maga homályos tekintet jellemezte letargiájába, ami nem igazán volt vendégmarasztaló. Már éppen készültek is indulni, amikor Raveca mama megkérdezte Alpártól – hármuk közül ő volt az, akit már régebről ismert, s aki a lányával fenntartott szorosabb szakmai kapcsolatuk miatt közelebbi barátinak számított, s ilyenként már addig is járt náluk néhányszor –, hogy megnézi-e, milyen szép a kertjük. „Nu, mamă, nu!”³ pattant fel ültéből Szépcici, és indulatosan intett az anyjának, de ő úgy tett, mintha nem látná-hallaná, s mert Alpár is értett a szóból, mire a lánya ismét rászólhatott volna, kiléptek a szobából. Tíz percig voltak odakint. Azt a tíz percet Szépcici eltakart arccal, PPP és mérnököcskénk magatehetetlen keserősége és a kis Cristi ölelgetése-simogatása közepette, hangtalanul végigsírta. Amikor visszajöttek a szobába, Alpár már le sem ült, intett a többieknek, hogy indulhatnak, aztán további kellemes húsvéti ünnepet kívánt. Szépcici némán ráemelte fájdalommal teli tekintetét. Esdeklés volt benne, de nem segítségkérés, hanem a megértés vágya. Alpár megölelte, aztán tenyerébe fogva a fejét, arcának mindkét felét finoman, gyöngéden megpuszilta. Búcsúzásként Raveca

---

3 Ne, anyu, ne! (román)

mamát is arcon puszilta. PPP és mérnököcskénk is leutánozta őt, bár ők még nem tudhatták, mi történt, mi hangzott el odakint. Türelmetlenül, szorongva várták a beszámolót, de amint kiléptek a házból, Alpár csak annyit mondott, majd holnap, most ne rontsák el az ünnep hangulatát.

Harmadnapján reggel korán ő szólt a csapat másik két fiútagjának, hogy jó volna azonnal találkozni egy fontos megbeszélésre az agyagbányánál, mert baj van. Öt perc sem telt el, már együtt voltak. Akkor, miközben álcázásként a frissen megbontott falban kaparászó kotrógép felé mutogatott, elmondta, amit előző nap Raveca mamától hallott: Stanciu-Porfir Toma elvtárs néhány nappal a március 8-i buli után behívta magához az irodába Szépcicit, és számon kérte tőle, hogy miért barátkozik azokkal az „irredenta bozgorokkal”, akik több rosszat tesznek az országnak a sunyin elhallgatott, románellenes, szocializmusellenes elveikkel, mint amennyi jót a munkájukkal, miközben őt, a derék és tisztességes román embert semmibe veszi, elnéz fölötte, holott ő, a mostani státuszánál meg a régi kapcsolatainál fogva sok mindenben segíteni tudná, ha csak egy kicsit is kedvesebb lenne hozzá, aki valósággal rajong érte, ezért annyira boldogtalan, emiatt bármire képes, hogy ebből az állapotából kilábaljon, akár arra is, hogy eltakarítottassa az útjából azt a három, az érzelmeibe belerondító szarforrást. Ezután következett az Alpár részéről a „nagy baj” lényegének kifejtése: „A legnagyobb baj, fiúk, amit mi eddig nem tudtunk, hogy Raveca mama szerint a mi drága Toma elvtársunk kirúgott szekus, ami nem kimondottan könnyít a helyzetünkön, az meg pláne nem, hogy Rodi már azon morfondírozik, enged a nyomásnak, mert nem tudna együtt élni a gondolattal, hogy miatta minket valami baj ér.”

PPP és mérnököcskénk jóformán egyszerre kiáltott fel, hogy azt már nem. Alpár éppen csak kimondta, hogy jó volna beszélni azzal a buta kis fejével, nehogy ilyen örülségre vetemedjen, mérnököcskénk már ment is előre, át a csarnokon, be az irodájába, és telefonált Szépcicinek, hogy valami komoly gond akadt a bányában a kitermeléssel, nem a megadott terv szerint folyik, Alpárral emiatt vitába keveredtek, jó volna, ha odajönne, hogy hármásban megbeszéljék, mi a megoldás.

Tíz perc múlva Szépcici megjelent a téglás csarnok bánya felőli kijáratánál, óvatosan lépdelve a keskenyvágány talpfáin. Néhány lépés után észrevette a rá váró fiúkat. Egy pillanatra megtorpant, aztán

pördült egyet, mint akinek eltökélt szándéka az ellenkező irányba indulni. „Ne, Rodi, ne!”, kiáltott rá Alpár. Akkor ismét szembefordult velük, majd lassan megindult feléjük. A jó fél perc alatt megtett, harmincméternyi úton, az arcán végig valami furcsa, idegen, általuk addig soha nem látott mosoly ült. Nem ment egészen közel hozzájuk, úgy két-három méterre tőlük megállt, onnan suttogta torz, rekedtes hangon: „Nu vă zbateți degeaba, măi băieți! Mă las futută de animalul ăla și gata.”⁴

„Azt már nem!”, kiáltott fel ezúttal Alpár. „Nem teheted ezt velünk!” Érezhette, hogy rossz irányba verte félre a harangot, mert pontosítani próbált: „Nem teheted ezt magaddal!”

„Veletek, magammal... Mit számít ez már?”, fordított vissza magyarul Szépcici. „Tudtok jobb megoldást?”

Nem, pillanatnyilag nem tudtak, s ez a hallgatásukon kívül az elsettséget sugalló tartásukból is meglátszott. Pedig nagyon igyekeztek nem szembetűnővé tenni a gyötrődésüket.

„Na, fiúk! Lehet, hogy végre egy jót kamatyolok. Tudhatom? Tudhatjátok?” Odalépett hozzájuk és a két alacsonyabb, az Alpár és mérnököcskénk vállára tette a kezét.

PPP ocsúdott elsőnek. Ő mondta, hogy nem volna jó, ha valaki így látná őket. S különben is, nem létezik, hogy ne találának a dologra megoldást.

Abban maradtak, hogy nem törődnek bele a pillanatnyi helyzetbe, mindegyikük külön-külön sürgősen utánanéző a lehetőségeknek, mert kizárt, hogy ennek a Stanciunak mindenhova elérjen a keze. Egy a fontos, hogy Szépcici addig is kerülje azt a rohadtat. És attól, ahogyan védencük egy pillanatra rájuk mosolygott, hinni is kezdtek az esélyükben.

Még nem tudták, hogy nem tőlük függ majd, hogyan alakul a további sorsuk. Utólag kénytelenek voltak elismerni, hogy bizonyára nem a saját kiállításuknak köszönhetik a szerencséjüket. Mert végül is pusztán annak, a szerencséjüknek tulajdonították, hogy nem következett be az életükben semmilyen, az ügghöz köthető, végzetes romlást hozó változás. De hajlamosak voltak hajlani más okok felé is, különösen azután, hogy Raveca mama – Alpár szerint mindnyájuk közül a legtalálóbban – rátapintott a mindennapjaik megrázkódtatás nélküli

---

4 Ne vergődjetez hiába, fiúk! Hagyom magam megbaszni attól az állattól, és kész. (román)

alakulásának lényegére, kijelentvén, hogy ő végig biztos volt a fejlemények jó irányú alakulásában, mert „az isten nem sátoros cigány”. Nevetésük, amit az addig soha nem hallott megállapítás furcsasága váltott ki belőlük, hamar átváltott csendes, békés mosolyba, mintha mindannyian egyszerre érezték volna rá, hogy az éppen zajló és eljövendő életük minden pillanata mögött ott rejlik valami kifürkészhetetlen szándék. Akkorra ugyanis már mindhármukhoz eljutott a hír, hogy kollégájuk, Stanciu Porfir Toma elvtárs, aki a hét végén a szülővárosából „új hazája” felé tartva sajnálatos autóbalesetet szenvedett – egy élesebb kanyar után az ezerhármas Daciájával egy híd korlátjának ütközött –, nyílt combcsonttöréssel és borda- meg medencecsont-repedéssel került a bákói kórház sürgősségi osztályára, ahol azonnal megműtötték, ami miatt többhetes orvosi felügyeletre, szakápolásra, majd néhány hónapos otthoni lábadozásra szorul.

Amikor a kolléga állapota először nyíltan szóba került közöttük, külön-külön is hallgatásba burkolóztak, majd, az együttlétükre nem jellemző csendtől sarkallva, bevallották egymásnak, hogy lényegében sajnálják őt, s ettől hirtelenjében némi elégtétel is átderengett rajtuk, hogy a jobb érzésűek közé tartoznak, akiket bármely emberi szenvedés meghat, együttérzővé tesz. Annak meg külön örültek, és azonnal hangot is adtak neki, hogy a felesége, akivel együtt utazott, megúsza az egészet néhány apró karcolással.

Háló, 2021
(100 x 200 cm, olaj, vászon)

Szár az Miklós György

HALÁLI ÉJSZAKA

G ally nem roppan, kő nem csikordul, néma árnyak, skalpra éhes rézbőrűek lopakodnak a sápadtarcúak tábora felé. A legionáriusok gyanútlanok, biztosak a győzelemben. A rohadékok. Nagyszájú, mocskos banda. Röhögcsélnek, sült húst zabálnak. Vedelik a rumot, káromkodnak, heverésznek a tüzek körül. Dölyfös rómaiak. Marconaképű, rusnya banda. Bűzösek, dől belőlük a sör meg a csuromra izzadt bőrnadrágok és szegecselt saruk szaga. Harcedzettek, nem ijednek meg senkitől. Elbizakodottak. Lehetnek is, van mire, higgycétek el. Meg sem fordul a fejükben, hogy rajtaveszhetnek. Pedig fognak. A sorsuk meg van pecsételve. Én csak tudom.

– Héé! Meg akarod fojtani azt a macskát?

Rémülten kapom oda a tekintetem. A szeme kigúvad, a nyelve kilóg. Kölyök még, alig pár hónapos. Felrántom a lábam, összeszedi magát, elszalad. Leül az ajtófélfá mellett, prüszköl, sértetten hátat fordít. Szégyen! Ó, hogy a franc egye meg! Ezt a szégyent! Félkönyéken támaszkodva fekszem a szőnyegen. Apám fölöttem, az íróasztala magasan, anyám is ott van valahol, nem tudom, hol, nem tudom, mit csinál, de ott van a háttérben, az előszobában vagy a konyhában szöszmötöl. A nyitott ablakon nyári meleg ömlik, lópatkók csattognak, tudom, hogy odalent az öreg Mátyás rozoga szekere zörömböl. A cirmos körülöttem sündörgött, dörgölözött, átbújt a hónom alatt, és amikor rátette a fejét a lábamra, akkor zártam rá a nyakára a másik lábamat. Óvatosan, hogy meg ne fulladjon, de azért ne tudja visszahúzni a fejét. Közeledett a leszámolás pillanata. A szőnyeg mintái patakok, mélyedések, egy-egy sziklatömb, mögöttük lapuló harcosok. Apám táskairógépének fekete fedele a hegy. Felderítőim jeleznek, a támadás jól szervezett ugyan, de a legionáriusokkal vigyázni kell, bármilyen óvatlanság végzetes lehet... elfelejtkezem a macskáról...

Ha nem szól apám, már döglött lenne? Elképzelem a testet. Mint a rongy. Mit csinálnánk vele? Elásnánk az erdőben? Apám elásná? Éget a szégyen. Ha nem szólnak, megöltem volna? Megdöbbsent a halál közelsége. Olyan közel settenkedett, hogy majdnem én lettem az.

Apám az íróasztala mögött ül, egyik kezével a telefonkagylót szorítja a fülére, beszél, hallgat, beszél, hallgat, bólogat, másik kezében golyóstoll. Nem látom, de tudom, hogy torzonborz szörnyecskéket, labirintusokat, csigavonalakat firkál a kéziratpapír szélére. Már el is felejtette az egészet. A macska él. Semmi sem történt. De akkor miért emlékszem? Miért van itt velem ma is ez a darabka múlt? Mint egy sziget. Freskó töredéke. Néhány perc, ami megcsomósodott az időben. Az ijedség volna? A büntudat? A szégyen? Rég semmi közöm ahhoz a kölyökhöz, aki ott hever az apja dolgozószobájának a szőnyegén. Ezt a néhány percet miért őrzi az emlékezetem? Valamire figyelmeztet? Valami életbevágóan fontosra, aminek a jelentése nem kopott el az időben? Lehet, hogy az emlékezetnek ezek a kísértő szigetei vagyok én? Olyanok, mint az álmaim: enyéme és mégsem, belőlem fakadnak, mégis idegenek, pedig csakis hozzám tartoznak, senki máséhoz. Amíg el nem mesélem, le nem írom őket, nem léteznek.

Világok sokasága vett körül. Apámé. Anyámé. A nagyszüleimé: együtt és külön-külön is. A kórház világa. Az utcánké. A falué. Az erdőé. Mindegyik az én világom is. Egyik a másikban, én mindegyikben, mindegyik bennem. De akkoriban nem így láttam. Akkoriban nekem egyetlen világ létezett. Ami abba nem fért bele, az akkor sem létezett, ha ott volt az orrom előtt. Emlékszem a napra, amikor felismertem, hogy valójában sok-sok világ van, és az a sok-sok világ mégis egyetlenegy. Megrendítő volt, mert addig a csillagokat és a felhőket közelebb éreztem magamhoz, mint a körülöttem létező világ nagyobb részét. A fizikai valóságnak csak töredéke érintett meg. A jegenyefák éjszakai égboltra rajzolódó sötét árnya az én világom volt. Az égen dagadozó vagy rohanó felhők. A tetőcserepeken puhán lépdelő, kémények tövében üldögélő macskák. A rémes históriák a homokba fulladt kölykökről, amik nem tartottak vissza attól, hogy kövületek után kutassunk ugyanabban az elhagyott, erdei homokbányában. Az utcán kószáló kutyák. A nádas, a kórházi erdő, a Csíki-hegy barlangjai, Róma hét dombja, Leónidasz és a háromszáz hős spártai, Nofretete és Tutánhamon rejtelmes és mozdulatlan hallgatása. Az én világom volt a Sátán kutyája és Istállóskő árnyas barlangtoroka, a durforti mamutcsontváz, pattintott nyílhegyek és bronz kardok, Piaf embernyúzó hangja. Ezt mind elfogadtam létezőnek. Az emberek többségét nem.

A felnőttek idegenek voltak és unalmasak. Árnyak, kísértetek. Nem is léteztek. Nem éreztem, hogy bármi dolgom lenne velük.

Anyám orvos volt. A világa jól látható és megfogható. Fehér köpeny, fapapucs, piros gumicsövű fonendoszkóp, az ügyeletes szobában tüdőmakett, formaldehidben ázó embriók. Ez mind ő volt, ez mind az ő világához tartozott. A park sétányain, a gesztenyefák alatt kóborló piros melegítő betegeket, az orvoskollégák, a nővérek. Apám világa messzebb volt. Magasabban. Másfelé. Szerinte. Megfoghatatlanul. A könyveiben. A mennyezetig érő könyvespolcain sorjázó könyvekben. Az íróasztala fiókjában a rég nem használt pipák, piros tintaradiók, dédapám világháborús kitüntetései közt. Az írógépében, amit olyan ádázul püfölt, hogy a nyitott ablakon az utca túloldaláig is elhallatszott.

Anyám mindent megtett a betegeiért, és beérte a gyógyítással. Nem politizált, és bár tudott a magyarságot sújtó történelmi igazságtalanságokról és fájó sérelmekről, azok orvoslását átengedte apámnak.

A kórház, ahol laktunk, rákos és tébécés betegek kórháza volt. A halál mindennap ott volt velünk. Nem volt idegenebb és nem volt félelmetesebb, mint egy távoli rokon, egy borzasztó nagynéni, hatalmas vörös konttyal, fehér tokával és csipkegallérral. Meglátogatja az embereket. Amerikánál is messzebről jön. Fáradhatatlan. Egyszer, de az még nagyon messze van, majd hozzánk is ellátogat.

Nem izgatott a halál. Minden a helyén volt, minden pontosan illeszkedett, nem mutatkoztak rések, hasadások. Aztán egy nap rémült tisztánlátással rácsodálkoztam a világra, és ráébredtem, hogy mindenhol rések tátonganak, semmi sem biztos, nincs jó és rossz, mindenről nekem kell eldöntenem, hogy jónak vagy rossznak tartom, és azt is megsejtetem, hogy még ez sem igaz, mert igenis van jó és van rossz.

Nyár volt, az iskola nem létezett, csak a messzi, talán soha el sem érkező jövőben, és annak a tudatlanságában védett kölyöknek, aki voltam, egyik napról a másikra kinyílt a szeme, és végre megértette, hogy minden, amit lát, az éppúgy a létező valóság része, mint Zéta és Dsidisia, a durforti mamutsontváz vagy Mucius Scaevola, aki tűzbe tartotta a kezét, hogy megmentse Rómát.

Hogy miért a Cenk-villa? Nem kérdés. Ezer éve, talán már óvodás koruk óta tervezték, hogy egyszer majd felderítik a kísérteties, romos épület titkait, és felkapaszkodnak a tornyába. Szántsándékkal ment egyedül, mert egyedül akart lenni. Még Titinek sem szólt. (Titi később

azt állítja, hogy szólt, és ő le akarta beszélni, kérte, hogy együtt menjenek, ahogy mindig is tervezték, de ő rendíthetetlennek bizonyult, Titi pedig nem mozdulhatott hazulról, mert az apja előző nap nekihajtott az oldalkocsis motorral egy hathengeres Dutra-traktornak, Titi nevelőanyja nyolc métert repült, és a traktor mögé kötött szecskázó csuklóból levágta a jobb kezét, amit visszavarrtak ugyan, de hetekre bent tartották a kórházban, az apja pedig örömeiben, hogy talán mégsem tette örökre nyomorékká a feleségét, ki sem mozdult azóta a Török kocsmájából, és amíg rendeződtek a dolgok, addig Titinek kellett felügyelnie és ellátnia a nyulakat és Hugit, a hároméves féltestvérét.) Este indult, sötétedés után, mert napfénynél könnyebb dolga lett volna. A várkastélyszerű épület magányosan állt egy alacsony dombon, az ősparkhoz hasonló, elvadult kert közepén. Képzeljének, amit akarnak – villámhárítók fölött károgó varjak csapatait, baglyok huhogását, denevérek sötét cikkanását, kiszáradt fák ég felé nyújtózó ágbogas árnyát, varangyok göröngyördülését a düledező kútnál –, az mind igaz lesz. Nem törődöm a regényes elemekkel, nem tudom, a hold vérben úszó, másnapos szemgolyóhoz hasonlított-e. Nem emlékszem, miként mászott át a mohos kőkerítésen, nyikorogtak-e korhatag spaletták, a rozsdás rács felsértette-e a kezét. Nem emlékszem a kandallókra, csak arra, hogy voltak kandallók, nem emlékszem a nagyteremből a torony homályába tekergő széles falépcsőkre, csak arra, hogy voltak széles falépcsők, és hogy vakolat és szikkadt galambszar csikorog a talpam alatt. Fenn a magasban kilép a körbefutó erkélyre. Az ég sötét szövetén sókristályként sziporkáznak a csillagok. Olyan ott fent, érzi, ha megfogalmazni nem is tudná, mintha a barátságos végtelen és a földfelszín érintkezne, mintha a mindenség simulna össze azzal a vékonyka felszínnel, ami az emberé. A fakorlát töredezett és hiányos, a padló deszkái közt tenyérnyi rések. Nem mozdul. A varázs delejes erővel hat, fél és eufóriát érez, fél a zuhanástól, az irdatlan mélységtől, az ismeretlentől, ugyanakkor tele van csodálattal és bizalommal, a jövő csupa ígélet és csupa bizonytalanság. Szél támad, mintha száz láb moccanna száraz avarban, aztán rájön, hogy a fal mellett magasodó jegenye levelei susognak alatta. Mélyen lent egy hársfa lombja ezüstösen fodrozódó tócsa. Hátát a falnak veti, érzi a hűvös követ, lassan leereszkedik, leül a padlóra. Bámolja az eget, ebben a kivételes pillanatban nemcsak tudja, hanem

érzi is a látvány lenyűgöző mélységeit, tudja és érzi azt is, hogy a csillagképek úgy vándorolnak fölötte, ahogy lassan fordul vele a deszka, az erkély, a torony, a Föld. Sajnálja, hogy mégsem várta meg Titit, hogy bár nincs egyedül, nagyon nincs, talán soha életében nem érezte még ennyire, hogy része a világnak, mégis sajnálja, hogy nincs kivel megosztania a pillanatot. Ki tudja, meddig üldögél a Cassiopeia, a Nagy Medve és az Orion alatt. Esztelen kölyök, gyáva és vakmerő, de óvja őt a részegek és bolondok őrangyala, míg körbeevickél a négyszögletes torony gyilokjáróján. Visszaér a rühös, mozdíthatatlan vasajtóhoz, befelé is átpréseli magát az arasznyi résen, és akkor meghallja a hangot. Gyereksírás, nyöszörgés, sikoltás. Azt szeretné hinni, reméli, hogy vadászó bagoly vagy macska, de érzi, hogy nem az. A hátán hideg futkos. A hang lángot idéz, ahogy a gyertya nyaldossa a sötétséget, néha vékonyka, vörössárga vonal, egyenes és rezzenetlen, aztán, mint huzatban a láng, megrebben, lobogni, vonaglani kezd, hüppög, nyögdecsel, majd ismét a magasba nyújtózik a hosszú és halk sikoly...

Ne számítsanak részletes beszámolóra. Nem tudom, mi történt. Összefüggés nélküli képek sora. Ennyi maradt. Mélyen alatta, lent a nagyteremben vörös fény dereng. Amikor a meredek pinceablakon bemászott és sorra járta a földszinti és emeleti helyiségeket, a csalé spaletták résein derengő fényben csak a megszűnt élet kiábrándító maradékai közt botorkált: félig elszenesedett székláb a kandallóban, kövült szarkupacok a sarkokban, döglött galamb szikkadt, tollas csontváza a padlóba rohadva... A nagyteremben most mégis parázs vöröse izzik. A síri nyávogás felível hosszán, mint amikor gyerek játszik a hangjával, az orrán vagy torkán kieresztett hanggal, figyel a fejében a rezgést, csukja és nyitja, csücsöríti a száját, zümmög, mormog, mint a tibeti szerzetesek, aztán újra magasra szárnyal a hang, vékonyka piros vonal, magába omlik, bugyogni kezd, elhal. Nem tudja, hogy a kín, a szenvedés, a halálfélelem hangjait hallja-e vagy valami mást, amiről még csak sejtései vannak, ahogy ősidők óta minden gyereknek, és amik aztán mindig beigazolódnak.

Félt, de nem maradhatott fent a viszonylag biztonságosnak hitt homályban, mozdulnia kellett, még ha a széles lépcső minden mozdulatára fülsértő csikorgásba, nyekergésbe is kezdett, ereszkednie kellett, kúszva-mászva, kézzel tapogatva ki a galambszaros deszkák közt leselkedő réseket, fél kezét mindig a korlátot csúsztatva, hogy ha

roppan, szakad a korhadt deszka, ne zuhanjon a mélybe, bízva abban, hogy a hang, mely továbbra is ott bugyogott és vonaglott a vastag kőfalak közt a sötétségben, a hang, mely időnként trillázott, majd egy váratlan csuklással önmagába zuhant, hogy aztán valami kútmélyi hörgéssel, szaggatott lihegéssel törjön elő, bízva benne, hogy a gyomrát és szívét felkavaró őseemberi hang elfedi az ő gyámoltalan menekülésének neszeit.

A lépcső alján elbukott, mert hiába meresztette a szemét, a kandalóban hunyorgó parázs vörös izzása nem világított, inkább magába szívta azt a kevéske fényt is, ami a hűvös, nagy teremben derenghetett, és éppen amikor elszánta rá magát, hogy kitör, megszabadul a csapdából, elszáguld a kandalló előtt a bejárati ajtó felé, amiről csak remélhette, hogy nyitva találja, akkor a hörgés, csuklás és vinnyogás hirtelen abbamaradt. Dermedten lapult a fekete csöndben, melynek meghatározhatatlan középpontjában tompa afrikai tam-tam szól: fülében dobolt a vér. Hogy a parázs izzó vöröse ne kápráztassa el, lehunyta a szemét, és akkor sem nyitotta ki, amikor meghallotta a suttogást, amiről előbb azt hitte, hogy róla, utóbb meg hogy neki szól. A fülén át a koponyájába hatolt, onnan a testébe, a csontjaiba, a gerincébe. Nem tudta, honnan jön, mintha nem is embertől származott volna, hanem a falakból vagy a falakon túlról, a kertből, ahová az előbb még olyan nagyon vágyott, vagy egyenesen a sötétségből, a világegyetem mélyéről. Kinyitotta a szemét, de az sem segített, a suttogás ugyanolyan személytelen és értelmezhetetlen maradt, mintha kövön száraz faleveleket söpört volna a fel-feltámadó, könnyű szél, mintha a semmi beszélt volna a semmihez. Kinyitotta a szemét, és úgy érezte, láthatatlan arcokba, láthatatlan szemekbe bámul bele, nem értette, hogy mi történik vele, nem tudta, hol van, milyen korban, kik veszik körül és mit akarnak tőle, vagy ő mit akar tőlük, miért kereste meg őket. Nem tudta, alszik-e vagy ébren van, mert az az állapot, amiben szinte lebegett, alvásnak valószínű volt, ébrenlétnek pedig álomszerű, mint amikor tudjuk, hogy álmodunk, vagy amikor azon gondolkodunk, hogy ébren vagyunk-e. Nem tudta, mit csinál, amikor felüvöltött. Idegenszerű hangjából, rekedt ordításából erőt merítve előre lépett. Valaki felhördült, láthatatlan kavarodás támadt, visitás, dobogás, derengő árnyak... Állt a mindenre elszánt rémület bénító mozdulatlanságában... Aztán a súlyos döndülés. A hang úgy görgött végig a vastag, sötét falak

közt, ahogy a nyári égzengés gördül a hegyek és felhők fölött, és ahogy szétoztlott a zezzugos térben, felszívódott a homályos sarkokban és benyílóknban, nyomában csak a közömbös csönd maradt. Kiegyenesedett, lépett néhányat, míg egy koszlott matracban meg nem botlott. Térdre esett, kishiján elbögte magát, nem a félelemtől, hanem az iszonyattól és a megkönnyebbüléstől, feltápászkodott, a kandalló felé pillantott, mely sötét volt, az egykori tüzek melegét elnyelte az idő hidege, nem izzott benne parázs, nem lobogott szikrákat pattogtató, eleven láng, nem volt benne más, csak a hamu szürke derengése és feketeség.

Odakint hullott az eső. Nyári éjszakai langyos eső. Így képzelem. Épp csak eleredhetett, kövér cseppek püfölték a poros földutat, mintha sok száz gyerekláb futna topogva a sarkamban...

Mi történt? Nem tudtam. Ma sem tudom biztosan. Képek rémlenek, amik nem lehetnek igazak, például hogy aznap éjjel otthon hánytam és belázasodtam, de ez biztosan nem igaz, mert gyerekkoromban sosem hánytam, sosem fáj a fejem és szinte mindig lázas voltam, ezt később ragaszthatta hozzá az emlékezetem, talán mert a rossz filmekben és rossz regényekben mindig belázasodik a kölyök, akit megrázkódtatás ér. A korábbiakról sem állítom, hogy jól emlékszem, hogy úgy történt, ahogy leírtam. A csillagokra határozottan emlékszem. Ahogy hátamat a falnak vetve ülök a világmindenség közepén, ugyanakkor a peremén is, hiszen belelátok, ha nem is az egészbe. A hangok keltette iszonyatra is. Maguk a hangok elvesztek. Nem hallom, hanem tudom őket. Amiket hallok, azok más hangok. Nem tudom, az én hiányosságom-e vagy mindenki így van vele: a hangokat nem őrzik meg az emlékezetem. Emlékszem rájuk, de nem hallom őket. Megmaradt viszont a sötétség és lent a mélyén a vörös izzás. A gyanú, ami fojtogatott, és talán sírásra kényszerített volna, ha meg tudtam volna fogalmazni, amit nem tudtam, mert sem tapasztalatom, sem bátorságom nem volt még hozzá, és amitől üvöltöni szerettem volna, és azt remélem, valóban üvöltöttem is. Igen, a gyanúra is jól emlékszem. A gyanúra, amit aztán anyám, nem sejtven, hogy bármi közöm lehet az esethez, később akaratlanul beigazolt.

Abban a pillanatban, amikor valamit elkövetünk, vagy valami megtörténik velünk, sokszor nem sejtjük, hogy az életünk megváltozik, nem tér vissza a megszokott mederbe, hogy az előttünk lévő órák és hónapok

már soha nem lesznek olyanok, mint amilyen órákat és hónapokat korábban megéltünk.

A langyos esőben végtelen hosszúnak tűnt az előttem álló út. Elhúztam a Segítő Mária kápolnája mögött, aztán végig a régi temető málladozó mészkozerítése mellett, szinte éreztem a csalán és az esőben málladozó kő szagát, a tűzoltószertárnál rákanyarodtam a lejtőre, onnan elláttam egészen a kórházig, a házunkig, az egyik ablakunkban égett a villany, és mivel tudtam, hogy anyám ügyel, apám meg a világot váltja a fővárosi éjszakában, ez azt jelentette, hogy anyai nagyanyám nálunk maradt éjszakára. Ez valahogy jó volt, megnyugtató, hogy nem üres a lakás. Messzebb a kálvária-domb feketén magasodott a halványabb égre. Szedtem a lábam, és hogy rövidítsek, nem mentem el a hídig, lebuktam a patak árkába, átugrottam a holdfényben tekergő fényes szalagot, felkapaszkodtam a túloldalon, elhaladtam a mozi sötét kockatömbje mellett, a kirakatban egyetlen halovány neon világított, és a fotográfiák olyan elhagyatottan csillogtak az üveg mögött, mintha az egész jelenet, velem együtt, a súlyos csöppekben hulló esőben hazafelé tekerő kiskölyökkel, egy szomorú fekete-fehér film részlete volna.

Éjfél is elmúlt, mire hazaértem. Egyedül voltam, annyira egyedül, amennyire addigi életemben még sosem. A kórház hosszú vaskerítéséhez érve kikerültem a cirádás főkaput, hogy ne kelljen válaszolgatnom az unatkozó éjszakás portás érdektelen kérdéseire, hátrakutyagoltam, felugrottam a kőfalra, onnan felkapaszkodtam az öntöttvas rács tetejére, és már majdnem átemeltem a lábam, amikor megdobbant a szívem. Észrevettem, hogy a kerítésen belül, a házunk lépcsőházi bejárata mellett valaki megbújik a falkiszögellés sötétjében. A parázsló cigarettája árulta el.

Ne szarj be, én vagyok.

Beszartam, de nem mutattam.

Ki az az én?

Előlépett a kiszögellésből.

Indián? – ugrottam le a macskaköves udvarra. – Te meg mi a jó bűdös lószart csinálsz itt? Azon kívül, hogy engem ijesztgetsz.

Meg akarlak kérni valamire. A segítségedet kérem.

Ez új volt. Indián kéri az én segítségemet. Nem kórházi fiú volt, sokkal idősebb nálam, talán két-három, vagy akár négy évvel is. Hallgattam. Beleszívott a cigarettájába. Imponált, ahogy dohányzott,

hogy nem vágott fel velem, olyan magától értetődően szívta, mint a felnőttek. Pedig Caporalt szívott, amit rohadt nehéz volt beszerezni, és amit én a Piszkos Fredből meg az Előretolt helyőrségből ismertem, és ami apám szerint káplárt jelent, tizedest, amit azonnal elújságoztam a Káplár Irmának, aki az iskola legjobb csaja volt, és aki azt mondta erre, hogy hülye vagyok, és hiába kérdeztem tőle, hogy miért, inkább megsértődött.

Azért vársz rám itt?

Elpöckölte a csikket, a vörös rubin a sötétben gyönyörű ívet írva repült a Cipriánék lakása előtti kiskert tulipánjai közé, ahol kozmikus robbanásban, szikraesőben hullott elemeire.

Van neked lámpád, kérdezte válasz helyett. De nem olyan, amivel a nagymamád keresi az ágy alatt a bilit, hanem valami rendes.

Történetesen éppen bűvár régész akartam lenni, aki Attila és Árpád sírjának feltárása után nyomban a Yucatánra indul, meg Peruba, a Titicaca-tó elsüllyedt városainak a felderítésére, így hát bűvárszemüveggel, békauszonnyal és víz alatt is használható erős lámpával valóban rendelkeztem.

Nincs, feleltem szemrebbenés nélkül, arra gondolva, hogy nem tud olyat mondani, ami miatt kockára tenném a felfedezésekhez szükséges, keservesen megspórolt pénzemen vásárolt felszerelésemet.

És a bűvárlámpád?

Felejtsd el, mondtam eltökélten. Egyáltalán honnan tudsz róla? Egészen új. Még nem is használtam.

Az imént dobta el, de máris a kockás inge zsebében keresett újabb cigiért. Kérdőn nézett rám, de én még nem dohányoztam, így hát eltette a szárnyas gall sisakkal díszített paklit, előkotort a farmerja zsebéből egy skatulya gyufát, és szép nyugodtan rágyújtott.

Anyád mondta anyámnak, mondta, és a fejem fölé fújta a füstöt. Azt is mondta, hogy ma éjjel bulizni mennek. Meglepődtem, hogy a nagyanyád nyitott ajtót.

Indián anyja ápolónő volt. Barna bőrű, mosolygós és terebélyes asszony. Egyedül nevelte a fiát, akit különben nem kellett és nem lehetett nevelni, mert a nagydarab, szelíd fiú sokat csavargott, sokat focizott, sokat olvasott, sokféle zenét hallgatott, mégis sokat segített az anyjának.

Mi lesz? Számíthatok rád?

Hová kellene menni?

Az erdőbe. Fel az akasztott ember sziklájához.

Tutira felejtse el. Nem megyek.

Félsz?

Nem, Indián, nem félek, az erdőben sose félek, de a Cenk-villából jövök, ahol félttem. Igazából még most is rendesen be vagyok szarva.

Bemáasztál? Éjszaka? Egyedül?

Úgy nézett rám, mint aki nem tudja, hogy elhiszi-e, amit hall. Hosszú haja nedvesen fénylett.

Megyek, mondtam. Éhes vagyok, eláztam, aludni akarok.

Nem szólt semmit, csak bámult az arcomba.

Mi van? Min gondolkodsz?

Beleszívott a cigijébe, hosszan bent tartotta, majd kifújta a füstöt.

Ja, mondta. Gondolkodok. Vakmerő vagy. Nem valami kiscsajnál voltál? Tényleg onnan jössz?

Nem feleltem.

Oké, mondta. Elég szarul nézel ki. Még mindig bámult, elismerően megcsóválta a fejét. Az egy veszélyes hely. Kurvára veszélyes.

Miért?

Nem tudod?

Nemet intettem.

Csavargók miatt. Gyilkosok is éjszakáztak már ott.

Úgy szívta a cigit, hogy már csak azért sem tudtam elindulni haza, látni akartam, ahogy a hüvelyk és a mutatóujja hegyével tartva újra és újra megszívja a szűrőtlen Gauloises csipetnyi végét, míg az ajkára nem ég.

Máskor elmeséled, pöckölte el a dekket, csodálattal követtem nyomon a gyönyörű repülést, a kozmikus szikraesőt. Máskor majd elmondod. Kíváncsi vagyok. Igazán. Most azonban más dolgom van. Fontos.

Mi a jó bűdös francot akarsz te éjjel az akasztott ember sziklájánál?

Adsz lámpát vagy nem adsz? Ígérem, vigyázok rá.

Mire kell?

Nem akarod tudni. Hidd el, nem akarod.

Akkor nem adom.

Jól van, te nyavalyás. El akarok temetni valamit.

Mit?

Egy kutyát.

Éjjel? És éppen ott?

Igen, éjjel és ott. Akarsz még valamit?

Milyen kutyát?

Hozd a lámpát és megmondom.

Az eső elállt, a hold előbújt a felhők mögül és olyan sárga volt, mint a mesekönyvekben. A földszinti ablakban, ahol a Berkesiék laktak, akiknek két lányuk volt, a Katiba viszonylag sűrűn belezügtam, fény gyúlt a fürdőszoba ablakukban, ezen egy picit elméláztam, hogy talán a Kati fog pisilni épp, pedig biztos az apjuk volt, aki sofőr léteére masszívan piált, és tényleg nem Kati volt, hanem a faterja, mert mielőtt a csobogás felhangzott volna, előtte mélyen és recsegősen harákkolt, aztán köpött egyet. Felmentem a lámpáért, és közben azt mondogattam magamban, hogy „ez csak egy lámpa, drága lámpa ugyan, kurva sokáig spóroltam rá, és iszonyúan profi lámpa, négyszáz méter mélységig vízálló, de mégis csak egy kurva lámpa, míg az ember meg ember, és a döglött kutyát meg el kell ásni”, és nagyanyám úgy fogadott, mintha nem is éjszaka, hanem vasárnap lett volna, a délelőtti matinéről evett volna haza a fene, és persze megkérdezte, hogy éhes vagyok-e, és hiába mondtam, hogy nem vagyok éhes, elmondta, hogy a tűzhelyen talállok lecsót, a hűtőben meg van tegnapi maradt kovászos uborka, mert a nagymamám kenyérral ette a görögdinnyét, és ha olyanja volt, lekvárt rakott a krumplistészára. Levittem és odaadtam a lámpát Indiánnak, aki elmesélte, hogy a csaja apja felakasztotta a csaja kutyáját, büntetésből, mindegy, miért, ő inkább bosszúnak nevezné, mondta Indián, szerinte azért, hogy fájdalmat okozzon a saját lányának. Valahol az akasztott ember sziklájánál akasztotta fel, és a csaja megkérte Indiánt, hogy keresse meg és temesse el, és amikor azt mondta, hogy rendben, holnap megkeresi és eltemeti a kutyát, akkor a lány sírni kezdett, hogy mi van, ha nem fulladt meg rendesen, ha órák óta fuldoklik, harcol az életéért és reménykedik. Ebbe úgy belelovallta magát, hogy csak sírt és sírt, és akkor Indián inkább kimászott az ablakon a langyos, nyári esőbe, az orgonaillatú sötétbe, nem bírta tovább hallgatni, annyira sajnálta őt, és szerszámokat már szerzett, de rájött, hogy rendes lámpa nélkül sosem találja meg az erdőben a kutyát, rendes lámpa nélkül még esélye sincs, és ezért jött el hozzánk.

Megmutattam, hogyan működik, és már indult a hóna alatt az én kurva drága Seiko bűvárlámpámmal, amikor még eszébe jutott valami.

Nagymamád megkínált pogácsával, aztán megkérdezte, tudok-e valamit arról, hogy milyenek Romániában a börtönök. Megígértem neki, hogy majd tájékozódok, és ha megtudok valamit, őt is tájékoztatom.

Egész éjjel nem tudtam elaludni, forgolódtam az ágyamban. Olyasmin járt az eszem, amin addig sosem. Hogy a nagyanyám kicsoda. Meg hogy olyan öreg, hogy talán már semmi köze ahhoz a valakihez, akinek a nevét viseli. Elesettnek és tudatlannak éreztem magam. Csodáltam Indiánt, nem a Caporal miatt, hanem hogy a csaja bunkó apja felakasztotta a lánya kutyáját, és azt neki kell elásnia. Hogy vele ilyesmik történnek. Meg hogy nincs apja. Meg hogy különleges szavakat használ, amilyen az azonban, az igazán meg a tájékoztatom. Meg azért is, hogy bármikor, ha kedve szottyán, nekiáll éjszaka mászkálni az esőben és megvárni engem. És ettől az egésztől az ő élete valahogy igazabb, mint az enyém. Volt még valami. Éppen olyan fontos, mint az eddigiek. Meglepett, sőt inkább megrendített, hogy megtalálta a hangot nagyanyámmal, akiről én addig semmit sem gondoltam, elfogadtam úgy és olyannak, amilyen, ahogy a kórház kerítését és hatalmas jegenyéit is elfogadtam olyanoknak, amilyenek, és nem gondolkodtam el rajtuk. Az viszont, hogy Indián együtt pogácsázott a nagyanyámmal, aztán megígérte, hogy tájékozódik a romániai börtönhelyzetről, majd beszámol neki mindarról, amit megtudott, hát az elgondolkodtatott. Azt hiszem, megrázó volt a felismerés, hogy nagyanyámból talán már csak a neve maradt meg ugyanannak, ami ő korábban volt, és bizonyos életkorokban az emberek nevét meg kéne változtatni, amikor már semmi közük ahhoz, akik voltak, és akiknek a nevét még mindig viselik. Miközben azt is beláttam, hogy léteznek olyan emberek, magam is ismertem jó pár ilyet, akikről nem tudtam elképzelni, hogy csak egy körömpiszoknyit is megváltozzanak, még ha százhusz évet élnek is.

Nagyanyám dolga annyira felizgatott, hogy végképp nem tudtam aludni. Minél inkább akartam, annál kevésbé sikerült. A Cenk-villa csavargói, akikre Indián célzott, kicsit megnyugtatót ugyan, de a pokoli hangokra nem adott kielégítő magyarázatot, és akkor még a felakasztott kutya is. De talán ezeknél is rosszabb volt az a gondolat, hogy a nagyanyám olyan öreg, hogy talán már nem is tudja, hogy ki ő. Nem azért, mert bolond volna, hanem mert olyan régen él már, hogy nem is emlékszik rá, ki volt és mi mindenre vágott.

Feküdtem az ágyamban és hallgattam, ahogy nagyanyám a nagyszobában járkal fel és alá. Aztán hallottam, hogy kinyitja a fürdőszoba ajtaját és megnyitja a kád csapját. Semmi különös nem volt ebben, mert nagyanyám más időben élt, mint általában az emberek. Neki saját ideje volt. Akkor kelt és feküdt, akkor volt ébren és akkor aludt, amikor eszébe jutott. Nem törődött az idővel. Ha elfáradt vagy elálmosodott, fényes délben ágyba bújt, de ha nem volt hozzá kedve, akkor egész éjjel szemhunyasnyit sem aludt, föl és alá masírozott a lakásban, kísértetiesen nyiszorgatva a parkettát. Szinte sosem láttam ülni. Kizárólag akkor ült le, akkor se mindig, ha evett. Ő maga nem főzött, nem kötögetett, nem olvasott. Sosem láttam a kezében könyvet vagy újságot. Egész nap a rádiót hallgatta. Volt egy kicsi rádiója, amit a fülére szorított, és úgy masírozott a nyiszorgó parketten. Nem ám a pletykák érdekelték, nem a rádiójátékok vagy az időjárás-jelentés. Nagyanyám a nemzetközi politikára specializálódott, és az USA meg a Szovjetunió szövvényes külpolitikája kizárólag abból a szempontból érdekelte, hogy az milyen hatással lehet a romániai belpolitikára. Ugyanis a nagyobbik lánya, anyám nővére Erdélyben élt. Nagyanyám napra kész volt a diplomáciában, ő tudta meg először, ha egy angol vagy francia külügyminiszter szexbotrányba keveredett és lemondott, vagy ha valamely állam fegyveres erővel valamely más államra tört. Egész nap lótot-futott a lakásban, hallgatta a kicsi rádióját, ha megéhezett, evett valamit, tökmindegy volt neki, hogy mikor és mit, ha elfáradt vagy elálmosodott, vagy apám rászólt, hogy „mama, az ég szerelmére, ne nyöszörgesse már azt a kurva parkettát, mert nem tudok dolgozni”, akkor lefeküdt aludni, mindegy, hogy éjjel vagy nappal volt. És állandóan agyalt. Elképzelt dolgokat. Elképzelni sem tudtam, mi mindent képzelt el, mi minden járhat a fejében, míg elő nem állt azzal, amit kisütött, és ami leggyakrabban valami borzasztó katasztrófa előérzete volt, ami a Romániában élő rokonainkat sújtja majd.

Amikor nagyanyám megnyitotta a csapot, kimásztam az ágyból, kilopóztam a szobámból, bemásztam az előszobai asztal alá, és meglestem, ahogy zuhanyozik. Vékonyka öregasszony volt, szinte csontváz, és azon a csontvázon redőkben, gyűrött, fehér lebernyegekként lógott a bőr, és meglepetten állapítom meg, hogy a kölyök, aki voltam, semmi visszataszítót nem talált a látványban, viszont a nagyanyja meztelenségéből ébresztette rá arra, hogy minden embernek, a legöregebbeknek

is, saját világuk van, és minden ember, az idegenek és a távoli rokonok, a kicsik és a legvénebbek is léteznek, és mindig léteznek, akkor is léteznek, amikor nem látja őket, egészen addig, amíg el nem múlnak, amíg meg nem halnak. Erről aztán valami más is eszébe jutott, talán korábban is tudta, de nem fogalmazta meg, és így belegondolva meglepő volt, de legalább is olyan, amin megint törhette a fejét: hogy a szülei élete nem az övé. Az más élet. A szülei sajátja. Csak az övék. És ez elválasztja őket, a szüleit és őt, elválasztja egymástól. Ami részben jó, de azért aggasztó is. Nem tudhatta például, hogy az apja, abban a saját életében, amiben ő nem volt és nincs benne, mert még nem is élt, vagy mert nem volt ott, abban a saját életében az apja vajon kicsoda. Akkor is ugyanaz az ember, akinek ő ismeri?

Haláli történet, mondta Titi, amikor beszámoltam neki arról a végtelen hosszúnak tűnő éjszakáról. Apám szobájában hevertünk a szőnyegen. Barátom ismét tudott mozdulni, mert az apja ugyan továbbra is álló nap a Török kocsmájában búsongott a saját és a felesége balsorsán, ám a húga megérkezett a fővárosból, és ideiglenesen magához ragadta Hugit, Titinek csak a nyulak lelki és fizikai jólétére kellett továbbra is felügyelni, amit hathatós segítségemmel, kirázott a kisujjából. Lófrálhattunk volna valahol az erdőben is, de szerettük azt a hatalmas szőnyeget apám íróasztala előtt, és ha nem tartózkodott otthon, ami sűrűn előfordult olyankor, amikor valami nagyobb munkát, drámát vagy fordítást befejezett, ha eltűzött a városba, hogy, anyám szavaival, „a világot váltsa a többi lumpolni mindig kész világmegváltó haverjaival”, akkor mi szívesen heverésztünk azon a böhömnagy mintás szőnyegen. Kiöntöttük a dobozaikból a katonáinkat, római légiósokat, lassós cowboyokat és tomahawkos indiánokat, kopjafás lovagokat, nyakvédős kepijű francia idegenlégiósokat, második világháborús amerikai és német katonákat, hogy aztán órákig osztozzunk és állítgassuk a különböző seregtesteket.

Szemét vagy, mondta Titi megrovóan. Mocsok szemét vagy, de ez akkor is haláli történet. Biztos megerőszakoltak valakit. Te meg a frászt hoztad rájuk. Úgy megijesztetted őket, hogy azóta is ész nélkül rohannak.

Nem vitatkoztam vele, pedig akkor még nem tudtam, amit néhány nappal később anyám elcsípett szavaiból raktam össze. Nem hozzám beszélt, apámnak mondott valamit, talán vigyázva is, hogy ne értsem.

Szavaiból az derült ki, hogy azt a zavart lányt, akit látásból én is ismertem az autóbusról, azt a szőke lányt a szülei, ugyancsak zavart emberek, együtt kísérték be a kórházba, és anyám szerint a lány a vizsgálat alatt, ami kiterjedt a genitáliákra is, olyan kísérteties hangokat adott ki, mint egy sebzett állat.

Hanyatt hevertünk apám szőnyegén, odakünn tűzött a nap, a kitárt ablakon tücsökciripelés és kaszált fű illata ömlött a szobába, lópatkók csattogtak, és én tudtam, hogy nem az öreg Mátyás szekere az, hanem a cigány fuvaros, Tintoretto gumikerekű kocsija. A macska odabújt hozzám, aztán a mellemre feküdt és dorombolni meg dagasztani kezdett.

Apád ezt a kurva sok könyvet mind el is olvasta?

Rápillantottam a földtől a mennyezetig érő polcra, a Nagy Képes Világtörténet meg a Weltall und Menschheit aranyozott gerincű köteteire.

Ja, feleltem végül. Azt hiszem.

Titi hallgatott, én is hallgattam, csak a macska dorombolt és a tücskök ciripeltek, a lópatkók egyre távolabbról csörömpöltek, aztán Titi mégis megszólalt.

Haláli, hogy mi minden belefér egy éjszakába.

*Illés szekere, 2016
(100 x 120 cm, olaj, vászon)*

Bartha György

FELTALÁLÓ

„Valjon nem vállik-é az egész poézis sült
bolondsággá, ha azt hideg szemmel nézzük?”
(Berzsenyi)

gyermekkorodban megígérted édesanyádnak
hogy felfedezed az abszolút óraszerkezetet
amelyet a pillékönnyű fogaskerekek között átfolyó
idő-hullámok tartanak majd örök-mozgásban
mint – tökéletlen hasonlattal érzékeltetve –
patak sodrása a vízimalom lapátkerekét
és viszik előre végtelenül a mindig csillagászati
időt jelző mutatókat;

lényegében nem új találmány
a napóra javított modernizált változata lesz majd
csak hogy nem a Napunkban az irdatlan hőmérsékleten
és nyomás alatt végbemenő
– a hidrogénatomoknak héliumatomokká történő fúziója által
működtetett –
szánnivalóan szegény és véges életű csillag
energiatermelési elve járhatja majd hanem
a „nagy bumm” kezdőpillanatában beindult és munkába állt
kozmosz mikrohullámú háttérsugárzás által közvetített
eddig még bárki által bármilyen készülék segítségével sem bemérhető
idő-hullámok
amelyek vannak is és nincsenek
úgy nincsenek hogy vannak
nézd meg a tükörben munkájuk eredményét a 77 éves arcodon.

Vida Kamilla
VÁROSI RENDŐRKAPITÁNYSÁG,
JÓKAI TÉR 12., H-3910 TOKAJ

Tisztelt Hölgyeim és Uraim,
köszönöm az eddigi perfekt ügyintézést,
így megkezdhetem a szép préház rekonstrukcióját
az eredeti állapotába.

A következő sorok nem tartoznak a tárgyhoz,
mégis érdemesnek tartom ezt megemlíteni,
hiszen részben Csillagtő közbiztonságát érintik,
és az ottani szegénység enyhítését tűzik ki célul.

A kb. két évvel ezelőtt megírt Falumúzeum-pályázatomban
említést tettem arról, hogy hogyan lehetne az 1350 fős
(ez a szám csökkenő tendenciát mutat)
kisközség nehéz anyagi helyzetén,
valamint a nagy számban ott élő etnikai kisebbség
társadalmi helyzetén változtatni:

*Szorgalmazom, hogy Csillagtőn létesüljön egy cigányzenekar.
Ehhez természetesen az Önkormányzat beleegyezése is szükséges.
Egy önkormányzat a polgármesterrel az élen csak akkor tud sikeres lenni,
ha a piacgazdálkodás abc-jét szem előtt tartja:
szabad befektetés szociális felelősségtudattal.
Az önkormányzati tagokból egy hozzáértő menedzseri gárdát kell kreálni
anyagi részesedéssel.
Ez a siker titka.*

*Mindegyikünk tudja, hogy a halászlé jobban ízlik,
ha a cigányok a háttérben húzzák a vonót.
A cigányzene gyógyítólag hat a közérzetünkre,
sőt, számosan állítják, hogy ez a „vérünkben is van”.*

*A következő egyszerű módon lehetne egy csillagtói cigányzenekart életre hozni:
Megjelentetek egy hirdetést a TokajInfo-ban,
hogy keresem a megye legjobb cigányzenekarát.
(A klasszikus zenekar öt tagból áll: primás, másodhegedűs,
klarinét, nagybőgő, cimbalom.
Az elsőhegedű diktálja az iramot,
a kontrás minden idegszálával figyel a primás munkájára;
összeolvad vele és aláfest...)*

*Ha a hirdetésre jelentkezik egy együttes,
akkor az első fellépésükre 100.- eurot biztosítok,
valamint meghívok fiatal csillagtói roma-gyerekeket,
akik fogékonyak erre a zenére.*

*Ha az öttagú zenekar vállalja, hogy öt gyereket megtanít muzsikálni,
én cserébe felajánlom nekik, hogy az évenként megtartandó
frankfurti Magyar Bálon rendszeresen felléphetnek.
(Ennek megszervezésében én is részt veszek
már évek óta és mindig keresünk cigányzenekart.
A magyar nagykövet is gyakran eljön a feleségével.
Az országban számos helyen van magyar bál,
így a zenészek egy állandó külföldi turnét tudnának beütemezni.)*

*Ha az öt csillagtói fiatal megalakít egy zenekart,
akkor példakép lesz a többi számára.
Meglenne a biztos megélhetésük és a jövőjük,
valamint alkalom adódik a devizahozásra Csillagtó és az ország érdekében.*

Üdvözlettel,
Végh József

Cseh Katalin

IDŐ

Tükörbe nézek és látom az időt
az arcomon, a homlokomon, a szemeimben,
a dekoltázsomon, a kézfejemen,
gombóc a torkomban, a gyomromban,
szorongani kezdek, s mint gyerekkoromban,
most is nyirkos a tenyerem, ami annak idején a
füzetlapon maszatolta a tintát.
Öregszem, megállapítom kissé keserűen,
pedig nem szeretnék öregedni,
legábbis nem ilyen nyilvánvalóan
és nyilvánosan, közszemlére téve
fizikai állapotomat, esendőségemet.
Becsapom magam naponta, és emiatt
többnyire magam előtt szégyenkezem.
Nem nézek tükörbe, csak amikor fésülködöm,
háttat fordítok a falitükörnek, nincsen egész
alakos tükröm, nincs is rá szükségem.
Öltözködés közben arra gondolok, hogy
kislánként mennyire szerettem a bársonyruhát
meg a fekete-fehér lakkcipőt.
A hétköznapi szintjén próbálok úgy
viselkedni, ahogy a korombeliek általában
viselkednek, de nem mindig sikerül.
Néha az egyszerű is bonyolultnak tűnik,
néha a pusztá félelem örökösök bennem a végeken.
A szavatossági időm nemsokára lejár,
ez áll a fiókban sunyító árcédulán.
Nulla az önbecsülésem, s megkérdőjelezem
közösségi és társadalmi létezésem.
Istenem, nem gondoltam sokáig az elmúlásra,
pontosabban a személyes elmúlásomra,
mert azt fikciónak véltem, és olykor most is ...

A lélek az idő ülőalkalmatossága,
motyogom magamban, s lopva
mégis tükörbe nézek, figyelem
a ráncokat, az árkokat, a megereszkedett
bőrt a felkaromon... az egész kétségbeesett testbeszédet.

SZÉTESÉS

A kamrában pisilsz egy vederbe iszonytató a bűz
hiába mondom hogy a vécét használd
értetlenül nézel rám aztán azt kérdezed
hogy ki vagyok mit akarok tőled
el fogom venni a pénzed a nyugdíjad
amit a télikabátod zsebében tartasz
odagyömöszölöd szertartásosan
anyádat emlegeted jó lenne most vele lenni
hozzábújni megnyugodni öle melegében
teát szürcsölsz bámulsz magad elé a semmibe
kiürült tekinteted végigpásztáz megborzongok
a táskádat kéred melyiket a tíz közül kérdezem
felháborodva mondod tudod te melyiket hozzad már
és hozom mosolyogva fogadod kutatsz benne
valamit elszántan keresel aztán messze hajítod
szomjas vagy innivalót kérsz de nem vizet
hanem kólát mert azt nagyon szereted
az udvaron sétálsz le és fel botodra támaszkodva
hangosan kacagsz aztán átmenet nélkül sírni kezdesz
tehetetlenül várom az idő múlását hogy történjen valami
amit nem is merek kimondani mert egyszerűen kimondhatatlan
mint egy erőtlen fészker úgy esik szét benned a lét
személyes léted haldokolsz s én diszkréten félrenézek

VARIÁCIÓK

Hiányzol a megszokásból
a huzatos szív-karámból
remegő bizonyosságból
jön a magány s fölnyalából

A magány jön s fölnyalából
remegő bizonyosságból
a huzatos szív-karámból
hiányzol a megszokásból

Remegő bizonyosságból
hiányzol a megszokásból
jön a magány s fölnyalából
a huzatos szív-karámból

A huzatos szív-karámból
a magány jön s fölnyalából
hiányzol a megszokásból
remegő bizonyosságból

*Hullámzás, 2019
(100 x 90 cm, olaj, vászon)*

Sztaskó Richard
SENKI SE TALÁLJON RÁM

Tudta, hogy a kertbe már nem mehet vissza, és a városfalon túl is óvatosnak kell lennie: ha még egyszer fölismerik, annak következményeivel nem tud sem abban a pillanatban, sem a későbbiekben elszámolni. Egy sötét kapualj fedezékében ismét eszébe jutott, miként próbált magabiztosnak mutatkozni a többiek előtt, s persze előtte is, de kár tagadni: kudarcot vallott, és gyávaságára nincs mentség.

Ott álltak a fáklyafényben, a levegőben füst és virágillat különös elegye érződött, egészen magabiztos volt: semmi sem tántoríthatja el, gördüljön elé bármilyen akadály. Aztán a Mester megfogta a karját, közelebb hajolt hozzá és így szólt: – Bizony mondom neked, még az éjjel, mielőtt a kakas szól, háromszor megtagadsz.

„Tessék?”

Elsőre nem is tudta, mit feleljen. Hogy feltételezheti ezt a Mester, s pont róla? Hát nem ő volt az, aki a rozoga csónakot, a szakadt hálót és a többi fölszerelést a tóparton hagyva, az öccsével – gondolkodás nélkül – a nyomába szegődött, s követni kezdte?

– Még ha meg is kell veled halnom, akkor sem tagadlak meg – felelte végül higgadtan.

Tudta, ha az idegesség legapróbb jelét is mutatja, azzal veszélybe sodorhat mindenkit. Sértő azt feltételezni, hogy a legnagyobb baj kellős közepén elfordulna tőle. Talán ennyire félreismerték? Minden bizonnyal az Elkövetkezendő – jelentsen ez bármit is – megzavarta a Mester gondolatait, s ezért szaladhatott ki olyasmi a száján, vélte, amit maga sem gondol, nem is gondolhat komolyan.

Aztán egyszer csak elkezdődött. Az Olajfák hegyéről a Getszemáni kertbe mentek, ahol hamarosan fölbukkant egy szedett-vetett társaság, s a tömegben hátul ott kushadt az iskarióti. Nem szólt semmit, lapított, mint a ruhatetű, aztán előrelépett, és jobb felől megcsókolta a Mestert.

„Kardot rántottam.”

Igen, így volt, gondolta, de aztán leintették. Fülében még mindig ott csengtek a Mester szavai. Tegye vissza fegyverét a hüvelyébe. De mégis miért? Jól van ez így? Tűrjék a tűrhetetlent?

„Ha én nem mondom, hogy elég, akkor belefulladásba!”

A kút felől motozás hallatszott. Biztos egy kóbor állat, gondolta, vagy az eltévedt, s most hazatérő lelkiismeret. Tisztában volt azzal, a napkeltét itt kell megvárnia. Itt, a kapualjban, ahol, ha tapintható lesz a csönd, még a vér zubogását is hallhatja a füleiben. Egy ideig biztosan nem mutatkozhat. El kell telnie jó pár napnak, esetleg hétnek, mire amazokkal, akiket barátainak vallhat, ismét találkozhat. Csak találnak valahol egy kiadó szobát, ahol...

„Ahol mit?”

Ahol majd újra azok lehetünk, gondolta, akik voltunk, s nem azok, amivé a gyávaság tett közülünk néhányat. Természetesen azzal is tisztában volt, hogy a kérdés, amit órák óta hordozott a lelkében: jogos; és muszáj föltennie ahhoz, hogy választ kapjon rá. Jobb-e ő bármivel is az iskariótinál? Hiszen minden pontosan úgy történt, ahogy megjósolták.

Az elfogást követően kerülő úton utánuk lopózott, s úgy döntött, ha kell, életét kockáztatva kiszabadítja a Mestert. Nem hagyhatja, hogy bántódása essék. Az udvaron aztán felismerték. Nem tudott észrevétlen maradni. Odament hozzá egy szolgáló, és megszólította: „Te is a galileaival voltál.” De ő mindnyájuk hallatára tagadta: „Nem értem, mit beszélsz.” Amikor kifelé tartott a kapun, egy másik szolgáló is észrevette: „Ez is a názáretivel volt” – mondta a többieknek. Megint tagadta, most már esküvel: „Nem ismerem azt az embert.” Röviddel ezután az ott állók körülfogták és bizonygatták: „De bizony, közédük tartozol te is, hiszen beszéded is elárul.” Erre már esküdni és átkozódni kezdett: „Nem ismerem azt az embert!” Azon nyomban megszólalt a kakas, s akkor eszébe jutottak a Mester szavai: „Mielőtt a kakas szól, háromszor megtagadsz.” Kiment, és keserves sírásra fakadt.

S most mit tud fölmutatni? Itt kuksol egy sötét és csöndes kapualjban, ki tudja, a vastag falak mögött kik alusszák igaz álmukat, mit hisznek és mit nem, s tudják-e, mi miért történik, s hogyan is kellene helyette érezniük ebben a pillanatban. Elárulta, megtagadta Mesterét. Ezen nincs és nem is lehet mit szépiíteni. Sírhat akár napestig, keservesen

vagy könnyek nélkül, még azzal sem teheti jóvá viselkedését, aminek köszönhetően szegyenkezés nélkül nyújthatja jobbát az iskariótinak. Egy lett vele, s ama bizonyos kérdésre már elejétől fogva tudja a választ: semmivel sem jobb annál az embernél. Aki mezítelen áll ki háza elé a szakadó esőben, ne csodálkozzék azon, ha megázik.

Hát miféle szörnyeteg ő? Miért nem tud a szív ellenállni a félelem hatalmának? Hol van az erő, ami ezt a szegyent lemoshatná az arcáról? Eddig csak azt láttam, gondolta, amit látnom lehetett, de most már tudom: a latrinák szennyvizéhez hasonlatos a lelkem. Izzó parázs alá kellene vermelni, hogy senki se találjon rám.

„Még hogy köszikla. Inkább homokvár.”

Ekkor ismét meghallotta a kút felől érkező motozást, de úgy tűnt, sokkal közelebről jön a hang – egészen közletről, mintha közvetlen itt előtte történe az, aminek eredménye ez a furcsa kaparászás, ez a kitartó sistergés. Hiába hunyorított, nem látott senkit.

„Ugyan ki lenne az?”

Csak a képzelete játszik vele, legyintett gondolatban, sűrű, nehéz napokon van túl, rettenetesen elfáradt, s most egy kiadós alvásra nagy szüksége lenne, ahhoz, hogy tisztán lásson. Ebben a félhomályban semmi sem bizonyos, csak az, hogy itt lapul lélegzetvisszafojtva az első napsugarakat várva. De mi lesz a fényben? Hogyan tovább, ha már itt nem maradhat, s ki kell lépnie a takarásból? Az lesz a legjobb, szögezte le magában, ha tartózkodik a föltűnéstől.

„Igen, hagyom, hogy a többiek találjanak rám.”

Keresni fogják, ebben biztos volt. És addig? Addig választ magának egy csillagot az égbolt félreeső pontján, s őszintén föltárja neki a szívét. Nem titkol el semmit, nem próbál hamis szavak mögé bújni. Ez az egyetlen esélye. Önmagával, és természetesen a Mesterrel szemben is. Talán hamarosan kiderül, miért volt annyira kishitű, miért nem bízott jobban. Hiszen ott kint a tavon sem alakult másképp.

Amíg várták, hogy visszatérjen közéjük, beesteledett, s a bárka már jócskán bent járt a parttól, ráadásul a hullámok ide-oda dobálták az ellenszél miatt. Amikor föltűnt a Mester a vízen járva, azt hitték, kísértet, azonban így szólt: – Bátorság! Én vagyok, ne féljete!

– Uram – szólította meg –, ha te vagy, parancsold meg, hogy odamenjek hozzád a vízben!

- Gyere - szólt a Mester, ő pedig kilépett az imbolygó bárkából, és elindult a vízen. A készülődő vihar láttán azonban megijedt, s amikor merülni kezdett, fölkiáltott: - Ments meg, Uram! - A Mester pedig kinyújtotta a kezét, megfogta, és így szólt: - Te kishitű, miért kételkedtél?

„Szégyelltem magam, s nem tudtam, mit feleljek.”

Hús fuvallat simított végig az arcán, s ahogy elnézett kelet felé, egy pillanatra úgy tűnt, mintha világosság támadna ott, ahol majd órák múlva fölbukkan a nap. Még nem jött el a hajnal ideje, még nem. Talán az lenne a legjobb, gondolta, ha hunynék egy keveset.

„Épp csak nekidőlök a falnak, feküdni sem szükséges.”

S ahogy elhelyezkedett - érezte az agyagból tapasztott fal hűvösségét a derekán -, ismét hallani vélte a furcsa motozást, de most olyan közelről, mintha a halántéka mögött sisteregne. Néhány pillanattal később már aludt is. Jócskán reggel volt, mire megébredt, a háta sajgott, s egyáltalában nem volt biztos abban, álmódott-e vagy sem.

*Bárka, 2019
(100 x 120 cm, olaj, vászon)*

Vida Krisztina

A TOLLRUHA

„Mihelyt levetik tollruhájukat, hirtelen ugorj elő rejtekhelyedből, kapd föl a legszebb hercegnő tollruháját, akkor a többiek elrepülnek, neki azonban ott kell maradnia.”

Az Ezeregyéjszaka meséi:

Hassán és az aranycsináló

- Megjöttek a sirályok, itt a tavasz! - újságolta Szilvia, és boldogan szökdécselt az ablak előtt. - Hallod, anya? - De nem hallotta, mert éppen dolgozott. Anyának mindig sok dolga volt. Apa is mindig késő estig dolgozott. Szilvia legtöbbit Fülessel, a nagy fehér kutyával beszélgetett. Füles mindig hallotta, amit mondott, mert neki nem kellett dolgoznia, hacsak azt nem számítjuk munkának, hogy mindig megugatta a kapu előtt elhaladó bicikliseket. Szerette Fülest, de leginkább anyával és apával szeretett volna beszélgetni. Tudta, hogy anya és apa fontos emberek, azt is tudta, hogy ha nem dolgoznának ilyen sokat, nem lenne a nagy ház és a nagy udvar, ahol Fülessel szaladgálhat, de úgy gondolta, akkor is fontosak maradnának, ha néha meghallanák, amit mond nekik.

A sirályok minden tavasszal eljöttek a városba. A tenger messze volt, de szerették a folyópartot, a magas tömbházakat és az öregtoronyt. Az öregtoronyban mindenféle madár lakott. Reggel a varjak is ott gyülekeztek, hajnalban az egész város zengett a károgoástól. Szilvia hallotta valahol, hogy a sirályok a jégthatárt követik, amikor a folyó vize befagy, továbbállnak melegebb vidékekre. Füles nem szerette a sirályokat, ha tehetete, mindig megkergette őket.

Este anyáék bejelentették, hogy másnap elutaznak. Fontos üzleti út, muszáj menni, mondták, már megtalálták a megfelelő személyt, aki vigyázzon Szilviára, holnap reggel jön is. Másnap egy csinos, fiatal nő érkezett. Nagyon szép volt, olyan, mint anya a régi fényképeken, amikor még sokat mosolygott, és nem volt mindig elfoglalt. Édes, virágillatú parfümjé az egész szobát belengte.

Reggel Klári vitte iskolába, délben finom ebédet főzött, este pedig mesét olvastak, így teltek a napok. Mikor egy este Klári mese után felállt, hogy kimenjen a szobából, Szilvia elérkezettnek látta az időt, hogy elmondja a titkát, amit anyának és apának még sosem tudott.

- Én még mindig félek a sötétben. Ott a szekrény mögött van valami. Lehet, hogy egy mumus.

- Akkor itt az ideje, hogy megnézzük azt a mumust - mondta Klári. Szilvia nem igazán akarta megnézni a mumust, de Klári mellett valamiért biztonságban érezte magát.

- Tudod, a mumusok sokkal jobban félnek tőlünk, mint mi tőlük - mondta Klári.

- Mekkora a mumusok? - kérdezte Szilvia, és gyanítani kezdte, hogy talán nincsenek is, de biztosan nem lehet tudni, mert anya még sose jött megnézni őket.

- Egészen kicsik. A légynek sem tudnak ártani - felelte Klári, és Szilvia olyan gyorsan elaludt aznap éjjel, mint talán még soha.

Csak egyetlen probléma volt. Klári mindig halat szeretett volna készíteni ebédre, és Szilvia ki nem állhatta a halat. Füles, a nagy fehér kutya mindig örült a vendégeknek, de Klárit valamiért nem szerette. Ha meglátta, mindig morogni kezdett, és ha tehetete volna, bizony megkergeti.

- Nem akarom, hogy elmenj! Maradj még nálunk! Még a halat is megeszem, csak maradj még! - kérlelte Szilvia Klárit. Éppen a főtéren sétáltak. Közeledett a hétvége, már csak egy nap volt hátra anyáék érkezéséig.

- Nem maradhatok, holnap hazajönnek a szüleid. De te bármikor eljöhetsz hozzám. Nézd csak, ott lakom. - Klári egy csúnya, szürke tömbházra mutatott. - Biztos nem fogod elfelejteni, mert az a legmagasabb ház az egész főtéren.

Este Klári mesélt a sirályról, aki mindenhol járt. Látta a tengert, idegen falvakat, városokat, hegyeket. Szerette az embereket, ezért megtanult beszélni velük. Amikor csak akarta, levette a tollruháját, és olyankor pontosan úgy nézett ki, mint az emberek. Klári egyszer csak elhallgatott, mintha nem akarná folytatni a történetet.

- És aztán mi történt a sirállal? - kérdezte Szilvia.

- Továbbment - felelte Klári.

- Ez nem volt olyan jó mese. Mondj egy másikat! - kérlelte Szilvia.

Klári szemlátomást megkönnyebbülten kezdett el egy másik mesét, egyszer volt, hol nem volt, de Szilvia tovább már nem hallotta, mert hamarosan elnyomta az álom.

Álmában nagymama kertjében járt, egy réges-régi nyáron, amikor nagymama még élt. Már nagyon öreg volt, de még mindig dolgozott a kertben, és sok-sok tyúkot nevelt az udvaron.

- Miért téped ki a tollait? - kérdezte Szilvia. Nagymama egy nagy fehér tyúkkal viaskodott. A tyúk szeretett átrepülni a kerítésen, többször is az utcáról kellett behajtani.

- Azok a hosszú tollak a repülőtollai. Nem lesz ettől neki semmi baja, de többet nem lesz kedve röpködni - felelte nagymama.

Mikor felébredt, anya és apa már otthon voltak, éppen Kláritól búcsúzkodtak. Nem akarta, hogy anya és apa lássák, mennyire szomorú, mert azért mégiscsak anyát és apát szerette a legjobban. Jól megjegyeztem a csúnya, szürke tömbházat, a legmagasabb az egész főtéren, nincs is messze, vigasztalta magát, és elhatározta, hogy még aznap meglátogatja Klárit.

A parányi, de otthonos lakásnak csak egyetlen szobája volt. Az ismerős virágillat az egész lakást belengte, mégsem tudta elnyomni a mindent átható halszagot. Az előszobában Szilvia tekintete azonnal megakadt egy különös tárgyon. A fogason egy hatalmas fehér kabát lógott. Mikor alaposabban megnézte, látta, hogy egy tollruha. Egyszerre mindent megértett. Amikor tudta, hogy senki nem látja, kihúzott egy tollat a kabát ujjából. Aztán még egyet. És még egyet. Végül szépen elsimította a megmaradt tollakat, hogy a ruha érintetlennek tűnjön.

Amikor leesett az első hó, és a folyó vize kásásra fagyott, a sirályok továbbálltak melegebb vidékre. Klári biztos nem ment el, gondolta Szilvia. Az nem lehet, hogy hiányos tollruhában kedve támadt elrepülni. De mégiscsak ott motoszkált a fejében a gondolat, hogy mi van, ha mégis útnak indult, ezért néhány nap múlva bekopogott Klárihoz. Senki nem nyitott ajtót, és ebből már sejtette, hogy nagy baj van.

Lenyomta a kilincset, a parányi lakás üres volt, és eltűnt a fogasról a tollruha is. Én nem ezt akartam, és nem így. Csak azt akartam, hogy itt maradj velem, gondolta Szilvia, és már rohant is a folyóhoz. Madár

nem juthat ilyen tollakkal messzire. Ott is volt a sirály a befagyott vízen. Erőtlenül verdesett a szárnyaival, de hiába, felszállni többet már nem tudott.

A folyó jegét belepte a frissen hullott hó, Szilvia nem tudta, milyen vastag lehet, de nem is érdekelte, szapora léptekkel elindult a madár felé. Egy lélek se járt a folyóparton, az emberek otthon ültek a kényelmes, meleg szobáikban, csak néhány varjú keringett a magasban.

Már jócskán eltávolodott a parttól, amikor a jégen megjelent egy aprócska repedés. Aztán még egy, és még egy, majd egyre nagyobbak. Nincs már sok, gondolta, és még egyet lépett.

Út, 2016
(100 x 100 cm, olaj, vászon)

Lakatos-Fleisz Katalin
ANYÁMMAL TEMETÉSRE MEGYÜNK

Anyámmal temetésre megyünk
kart karba öltve
zörgő tengeriföldek mentén
lehajtott fejű
napraforgók között
a port arcunkba
fújja a szél
ördögszekerek futnak mint
a harisnyaszemek
izzó feketében
megyünk

Göröngy koppan a fán
vége –
ilyen fiatalon – mondják
hazaérünk enni kell
paradicsom loccsan a deszkán
olaj sűrűje folyik rá
üres napraforgóhéj
asztalon szélre vár
ördögszekerek útján
fut fel az este
anyám alszik
falak közé zárt
éjszakán

Anyámmal temetésre megyünk
kifent levélkardok
napról lemondó
napraforgók között
izzó sötétben
port nyelve és köhögve

a paradicsom kicsattant húsára
legyek szállnak
üres napraforgóhéjak
tapadnak bőrünkre
az ördögszekerek útján
sötétet lehelő estében
sosem látott
utakat nyitó éjszakán
kart karba öltve
megyünk

ELJEGYZVE

az az egyetemi délután egyedül a folyosón
ablakból nézve a szomszéd
társasház kiugró szűk erkélyét
– mert a képzeletnek tárgyak kellene –
tudtad ez lesz a jövő: egyedül ketten
ketten egyedül
ajtózár-zörrenést
kilincs-moccanást figyelni
ujjaid közt elmorzsolt nyári délutánok
lámpafény lázrózsái a falon
akkor jegyezted el magad a
húsnégyzetméteres magánnal
zárakkal ajtókkal ablakkeret-külvilággal
meg azzal a Händel-áriával aminek
pár száz év csak annyi mint
évszám a mohával benőtt síremléken
aminek nem szab határt a tér mert ő maga a tér
az égbolt akusztikája visszhangozza
ahogy kitárod szobád ablakát
cara spoza amante cara

B. Tomos Hajnal
ROCK AND ROLL

Lerobbant a mosógépem
és még sánta is vagyok,
két hete esik,
padlásra kell hordanom a mosott ruhát,
s a térdem nem segít –
hegyre másznék,
oxigént inni, nyírfát ölelni,
de még időben leülök:
sajgó csípőmet pihentetni.

Na, és akkor mi van?

Ezerszám bicegnek ezen a földtojáson
fállábúak, ferdegerincűek,
(de tényleg: vajon megszámolta-e valaki őket?)
lehajtott fejjel, sorsukba törődötten,
csupán cipőjük orrára fókuszálva,
no, meg a kövekre –
csak az én fejem ágaskodik fölējük,
mint rúdnyakú madaré,
s bólogat folyton egy örült ritmusra,
lábam helyett ropja a táncot
egy belső rock and rollra.

MEGVILÁGOSODÁS

Senki sem küldte, mégis felmászott,
kilépett a tető párkányára és várt.
Lenn oktondi bogarakként furikáztak
az emberek, nem néztek a tetőre,

nem rimáncodtak, hogy jöjjön le,
senki sem hívta az egy-egy-kettőt.
Furcsamód füléből is elszállt a suttogás,
nem biztatta, hogy vesse alá magát a mélybe,
majd az angyalok karjukon hordozzák,
hogy meg ne üsse lábát,
szét ne zúzza csontját a köveken.
S akkor életében először
minden kitisztult egy percre:
az utca, az emberek, a föld és párkány
közti távolság csak az agy
fogalmazványai voltak mindvégig,
s persze ő sem az, akinek magát hitte.

Utak, 2003
(80 x 60 cm, olaj, vászon)

Rusu Szidónia

OTTHON

amikor másodikat fordul a kulcs,
akkor kezdesz el sírni.
itt szabad.
az egyedül lakásban van valami szép:
hagyhatsz mosatlant úgy,
hogy senki sem aggódik a mentális
épséged miatt.
járhatsz meztelenül úgy, hogy
senki sem fél melléd feküdni.
és ha nincs tejed a reggeli
kávémellé, büntudat nélkül kortyolhatod.
a klotyón addig tinderezhatsz,
amíg csak akarod.
énekelhatsz a zuhanyon túl is,
s az ágyneműcserét lehazudhatod,
valahányszor hazahozod
az új kedvesed.
itt szabad előre fizetni villanyszámlát,
egyedül mosni bugyit,
s tartani kéretlen galambokat.
csak akkor kezdesz el sírni,
mikor másodikat fordul a kulcs.
tudod, itt szabad.

JÁTÉK

metszőollóval vágtaal le, hogy vízbe tegyél,
a konyhaasztalod közepére. érezni akartad
az illatot, ami betölti a teret, a textúráját
a testemnek. minden nappal kicsit többet

vágtál le belőlem, hátha megmaradok.
én meg hetekig őriztem az illatot, hogy
kellemes legyen neked hazajönni.
mert sötétek a falaid, dohos a párnád,
penészes lábnyomok járnak át a szobát.
később a szádba is vettél. érezni akartad
a testemnek a textúráját. forgattál, ízlelgettél,
lenyelni nem tudtál. mint ahogyan semmit sem
már hosszú évek óta. az a részem végül a toalettben,
majd valami koszos csövekben végezte.
pár napig még veled voltam. majd lassan fakult el.
először az illat. majd a testem.
összeaszott, száraz csont lettem.
a kapu előtti szemétkébe tettél. semmi ceremónia,
semmi búcsú. hiszen te sosem búcsúzol.
gyorsan elszállítottak. bedaráltak. ezer és ezer test közé vegyítve,
így nem is érzem. már nem tudom, mi tartozik hozzám.
csak a gyökereim fájnak ott a kertben, amióta leszakítottál.

*Ablak, 2012
(70 x 70 cm, olaj, vászon)*

Ion Vianu

TÍZ KÖNYV, AMELY KÖZREJÁTSZOTT
EMBERRÉ FORMÁLÁSOMBAN¹

Ion Vianu pszichiáter, esszé- és prózaíró. Romániában kezdi orvosi karrierjét és debütál íróként (a *Stil și persoană – Stîlus és személy* című kötettel, amely az Írószövetség díjában részesül), majd 1977-ben Svájcba emigrál a Paul Goma-féle tiltakozásban való részvétele után. Leleplezi a kommunista rendszer túlkapásait a Szabad Európa Rádióban. 1990-től a hazai kulturális folyóiratokban kezd publikálni, és megjelenik az *Amintiri în dialog (Párbeszédés visszaemlékezések)* című kötete, amelynek Matei Călinescu a társszerzője. Visszatér Romániába; esszéket (*Blestem și Binecuvântare – Átok és Áldás, Investigații mateine – Mateiu Ion Caragiale nyomában*), emlékiratokat és regényeket (*Exerciții de sinceritate – Őszinteséggyakorlatok, Caietele lui Ozias – Oziás füzetei, Vasiliu, foi volante – Vasiliu. Röplapok, Amor intellectualis*) közöl.

***

Nem azokról a könyvekről fogok beszélni, amelyeket olvastak nekem. Az olvasás a sajátunk. Az olvasás magányos találkozás a könyv és az ember között. Igaz, valaki a kezünkbe adta a könyvet; de mi vagyunk azok, akik megkötik a könyvvel a mágikus kapcsolatot, kibetűzik az ábrázolással, a képzelettel való játékot.

A legrégebbi igazi olvasmányom Creangă mesegyűjteménye volt (hason feküdtem az ágyon, fejfelé lefele, a könyv pedig a padlón!). Egy nagyformátumú kiadásban olvastam Th. Kiriakoff illusztrációival. Elmondhatom, hogy Ion Creangă révén találkoztam először a metafizikával. Újból és újból közelebb kerültem ahhoz a világhoz, és közben örömmel és szorongással vegyes érzés kerített hatalmába. Örömet jelentett a képzelet szárnyalása, más világok, más vidékek felfedezése, olyan tereké, amelyek addig nem ismert tulajdonságokkal bírtak.

---

1 Eredeti kiadás: *Cărțile care ne-au făcut oameni*. Bukarest, 2010, Humanitas Könyvkiadó.

Szorongással fogott el olyan természetfeletti entitások felfedezése a mi világunkban, mint az Ördög, a Halál. Félni kezdtem olvasás közben. A magam számára előkészített magány, hiszen a könyv társaságába szigeteltem el magam, felerősödött, áthatolhatatlanná vált. Azt mondom, hogy félttem; ugyanakkor nőtt az önbizalmam; Dănilă és Stan Pățitul útján járva azt mondtam magamnak, hogy az Ördögöt be lehet csapni, vagy Ivannal haladva az úton, hogy a halállal játszani lehet, még ha az örök életet kockáztatja is az ember. Creangă-t olvasva, megtudtam, hogy mennyire kegyetlen lehet a család: az *Egy anyósnak három menyje* című mese felrázott idilli világomból. A *Fehér szerezcsen* összes mítikus óriása elbűvölt; közülük leginkább Hosszúnyúló Madarász. Hány és hány új szót tanultam a meséken keresztül, hány és hány tárgy jutott el hozzám, amelyek nem voltak hozzáférhetők az én nyugodt városi világomban!

Creangă-t egész életemben olvastam, mindig együtt voltunk.

Akkoriban ajándékba kaptam – vajon kitől is? – az *Alice Csodországban* című kötetet. Szintén illusztrált kiadás volt. Könnyecsepp királyfi már hozzászoktatott más „vidékek”, más világok létezéséhez. Legalább elképzelheti az ember, hogy léteznek más világok is, még ha nem is érhetőek el. Az *Alice*-ban egy kislány egy mezőn sétál, beesik egy vakondlyukba, találkozik egy nyuszival, aki az óráját nézi, és azt mondja, hogy le fogja késni a Királynő teáját... A kártyalapok, amik tulajdonképpen emberek... Egy királynő, aki halálra ítéli a kislányt, anélkül, hogy bárki is törődne ezzel... Őrület, nonszensz... amikor mindenki azt ajánlja, hogy szófogadó légy és a logikát kövesd, az abszurd valóságos szórakozás. Nevettem, de lényem egyik része remegett a félelemtől. Megrémített Tarisznyás Iván találkozása a Halállal; ezúttal az értelem kontrollja alól elszabadult föld alatti kalandok rémítettek meg. Azon tűnődöm, hogy az anglikán diakónus és matematikus Dodgson, alias Lewis Carroll, nem csupán azzal a konkrét céllal talált-e ki ilyen ördögi dolgokat, hogy megijessze a kislányokat. Akkor találta ki a történetet, amikor egy angliai folyón haladt, és a lányok a bárkában ültek. Lehet azért, hogy ne ficáncoljanak túl sokat, és nehogy felboruljanak.

És itt hozzá kell tennem, hogy ugyanabban az időben láttam a moziban egy kissé régebbi filmet: *Óz, a csodák csodája*. Judy Garlanddal. Ugyancsak egy kislány a főhős, de nem a föld alatt téved el,

hanem a szél vagy egy boszorkány felkapja, már nem emlékszem. Nos, Dorothy is (így hívták a kislányt), akárcsak Alice, furcsa lényekkel találkozik egy elvarázsolt világban: egy ész nélküli madárijesztővel, egy szív nélküli bádogemberrel és egy gyáva oroszlánnal. Nem tudom, hogyan, de az én a fejemben a két világ, az Alice-é és a Dorothyé, a föld alatti és a légi királyságbeli, összeolvadt. Ahogy összeolvadtak az Alice-kötet illusztrációi az Óz-beli kislány képeivel, amelyek az egyik első (!) színes filmből származtak.

Nem sokkal ezután felfedeztem Jules Vernét a Hetzel kiadó gondozásában, remek fehér-fekete litográfiákkal, megörökítve azoknak az időknek az öltözködési divatját. Legtöbbet a *Nyolcvan nap a Föld körül* című regényt olvastam, illetve folyton újraolvastam, és még ma is olvasom. Felfedeztem, hogy milyen nagy a világunk; hogy kelet felé haladva nyerünk egy napot (ezt a mai napig nem értem!). Olvasás közben az ujjamat egy összekarcolt földgömbön tartottam, ahogy a Jules Verne-kötet is, egy Filaret nevű faluból érkezett, ahol édesanyám a gyerekkorát töltötte; Szuez (e név kapcsán ismertem meg a földszoros áttörésének eposzát), Bombay, Yokohama, San Francisco – akkor szereztem tudomást róluk, bármilyen földrajzlecke előtt. A vonat és hajó bútorzatának elégetése és a gőzkazánba való hajításuk, hogy segítsék a mozdony és gőzhajó haladását, a pusztítás iránti szomjamat táplálták. A vadnyugati rablók vonattámadása beavatott az utazás veszélyeibe; ugyanakkor egy kis imperialista önbizalmára tettem szert a „civilizáltak” abbéli képessége révén, hogy átszelték a tengereket, távirással kommunikáltak, és felszabadították az ártatlanokat, akiket a primitív hagyomány, a „civilizálatlanok” halálra ítélték (mint a férje testével együtt máglyára ítélt szépséges özvegyasszonyt). Akkor tanultam meg, hogy mi az igaz szerelem, Phileas Foggnak és Audának, a farsi hercegnőnek köszönhetően, akit arra ítélték, hogy elevenen elégessék. Voltak sejtéseim a szexuális aktusról. Azonban a tisztességből, lovagi nagylelkűségből, a kockázat vállalásából indult szerelmet, amely két emberi teremtés által létesíthető legszebb kapcsolattá, házassággá (mondtam magamnak) alakul, onnan tanultam meg.

A világ tágasságát a *Nyolcvan nap a Föld körül* regényen keresztül ismertem meg, de a világ által előidézett örvényt nem... Aztán megjelent az életemben *Moby Dick*, egy nehéz olvasmány, amelyet Monica, anyám testvére ajánlott, aki tizenkét évvel idősebb volt nálam.

Másképp nem jutottam volna el a fehér bálnáról szóló történethez. Nagyon sok dolgot elszalasztottam a *Pequod* hajóról Ishmael és a tombolóan dühös bálnát kereső, rettenetes Ahab kapitány történetéből. Felfedeztem valamit, amit senki sem merészel olvasási módszerként javasolni, de amelyet mindenki gyakorol: átugrottam oldalakat, nem csupán a technikai jellegűeket (a végtelen leckéket a tengerész csomókról), de az enciklopédikus jellegűeket is. Ez segített eljutni a könyv végére. És, noha fiatal voltam és naiv, megmaradt a fejemben az utolsó rész, amelyet élvezettel fedeztem fel, valahányszor újraolvastam, és amelyben a fiatal Ishmael, aki egy deszkán megmenekült a hajótöréstől (miután a fehér bálna elpusztította a hajót), elveszíti Ahabot a végső összecsapásban. Nem tévesztettem szem elől azt a részletet, hogy Ahab halálát a saját szigonyának a kötele okozza, amely megfojtja, a feldühödött bálna pedig, a fémes résszel a húsában, az óceánba cipeli. Rájöttem, hogy mindenekeelőtt saját bosszúvágyunktól kell tartanunk, saját mérhetetlen gőgüinktől. Ishmaelt pedig egy *Rachel* nevű hajó menti meg. „Ráhel. Ez meg miféle név?” – kérdeztem Monicától. „Egy asszony a Bibliából” – mondta Monica. „Azt mondják, hogy szép szeme volt.”

Furcsamód azt éreztem, hogy a szép szemek megmenthetnek egy perverz eposzból, az őselemekkel való bőszen harcból, amelybe vesztésként indulsz, az önpusztítás vágyától megrészegülve.

A Bibliát később olvastam. De Hermann Melville *Moby Dick*jén, ezen a bibliai tudatossággal átítatott könyvön keresztül, korán megismertem a Szentséget kegyetlen formájában, az Ószövetség és a Jelenések könyvének terhét és terrorját. Amikor a dühös prófétákat olvastam, a hangnem ismerős volt: eszembe jutott a *Moby Dick*, gyermekkorom Bibliája.

Caragialét olvasva (akihez még visszatérek) a Zarifopol kiadásban, találtam egy fordítást is *Sistema doctorului Catran și a profesorului Pană (Dr. Kátrány és Toll professzor módszere)* címmel, Edgar Poe nyomán. Utóbbi olyan szerző volt, akiről nem tudtam semmit. Csodálkoztam az örültek házáról szóló történeten, amelyben egy lázadás tör ki, a betegek és az orvosok pedig helyet cserélnek. Nem telt el sok idő, amíg megtaláltam a könyvtárunkban a *Histoires extraordinaires* és a *Nouvelles histoires extraordinaires* című műveket Edgar Allan Poe-tól, Charles Baudelaire fordításában, a csodálatraméltó „Collection Nelson” soro-

zatban, amelyet nagyon jó kézbe fogni, betűje csalogató, és papírja úgyszintén, lapjai könnyen fordíthatók, nem szakad el a könyv. Felfedeztem, mit jelent az intelligencia, a leleményesség, az izgalmas-ság egy irodalmi műben. Melville után, aki zseniális, de nehezen olvasható, megtaláltam ezeket az alkotásokat, amelyeket nem kellett meghódítanom. Ők hódítottak meg engem, magukkal ragadtak, nem tudtam letenni őket. Egyszer azt mondtam magamban, hogy van valami amerikai ebben a leleményességben. Úgy voltak megírva, hogy vonzzák az olvasókat, hogy pénzt hozzanak! Nagyon elcsodálkoztam, amikor megtudtam, nemrég, hogy a *The Tales of the Grotesque and the Arabesque* című mű nem hozott a szerzőjének egy fillért sem. Csupán hús példányt kapott a könyvből a kiadótól! Az irodalom – rossz üzlet.

Eminescu *Versei* mindenfelé ott voltak... Az *Ezernyi álmos kismadárka*² kezdetű vers altatódalom volt. Hogy mikor olvastam először Eminescutól, nehéz lenne megmondanom. Gyermektudatomban végig velem volt. Áldoztam Eminescunak a *Császár és proletár*, illetve a *III. levél* költeményeken keresztül. De *Az esthajnalcsillag* volt a döntő találkozás. Eminescun keresztül tárult fel előttem a vers lényege, ami nem más, mint borzongató rejtély, *mysterium tremendum*, ahogy azt néhány év múlva Papu úr³ tanította nekem. A szavakon túli szavak titka ez, rejtélyes képszerűség, amelyet nem ábrázolhatunk magunk számára, csupán rövid csillogások, villámlások fényében. Az a csodálatos, hogy a költői kép, amilyen rejtélyes a maga egészében, nem zavar össze, ellenkezőleg, alkalmat ad gazdag, bőséges elmélkedésre. A lírai költészetben a szó egyfajta felügyelt és fennkölt szabálytalanságra tesz szert. „Fájnak a nyers szerelmedtől / Húrjai a keblemnek”⁴ – mit akar mondani ez a két sor? A mellkasi ketrec vajon egy hangszer, egyfajta érzékeny hárfa, amely érzi a kiénekelte dallamban lakó fájdalmat? Vagy: „az álom, az élet vámszedője”⁵? Nem rejte-e a rövid metafora egy egész mitológiát? Vajon az álomba burkolt tudat súrolja a halált, amint azt én is érezkelhettem később lidércnyomásos éjjeleken? Mi az a „vám”? Ahhoz, hogy átkeljél a határokon, és visszatérjél, fizetned kell? Pontosan mit?

---

2 Dsida Jenő fordítása.

3 Edgar Papu (1908–1993): román irodalomtörténész.

4 Részlet *Az esthajnalcsillag* című Eminescu-versből. Bandi András fordítása.

5 Részlet az *Ejjéldőre jár most* című Eminescu-versből. Franyó Zoltán fordítása.

„Amint időm fut évről évre, / Ő mindinkább fog vonzani, / Mert úgy elbűvöl drága lénye, / »Ki tudja, mért« s »ki tudja, mi.«⁶ Egy adott ponton úgy tűnt, hogy a „lény” nem a kedves, hanem magának a versnek a lénye, ki tudja mért, s ki tudja mi. A vers talán átmenet a próza (amely magyaráz, megmutat) és zene (ahol a fogalom eltűnik) között. Ám ez az erő, amely segítségével a kifejezhetetlen kifejezhető – törekeny, a depresszió és a meddőség leleselkedik rá: „Nem andalgok el immár, mint a múltba, / Ős babonákon, dojnákon, meséken, (...) / Megértve mind, nem értvén bár egészen”⁷. Az élet önmagában egy annyira értékes ajándék, hogy adóssá tesz bennünket az iránt, aki adta nekünk. Ez az adósság nem más, mint a legnagyobb szenvedés. A törlesztés hevevége szédületes: „Így múljak el bitangul, hazátlan sorsban élve, / Silány hullámat vessék akármely útszegélyre, (...) Atyám, a nagy szerencsét, hogy itt a föld színén / Te élni hagysz, eképpen köszönhetem meg én. / Nem hajtok fejet, térdet, és jutalmat sem esdek, / De rávennélek arra: gyűlölj, átkozva vess meg. / Lehelletem leheld el s a lelkem oltsd ki végre, / Hogy nyomtalan merüljek az örök létlenségbe!”⁸

Eminescun keresztül fedeztem fel a líraiságot. A líraiság pedig megmutatta (kezdetben homályosan, majd világosabban, de mindig titokzatos tisztasággal), hogy nem csupán a Föld terjedelmes világa létezik (amelyet nyugat felé megkerült a flegmatikus Phileas Fogg vagy a sokkal zaklatottabb Ishmael), mint Jules Vernénél, hanem egy belső, intim, lemérhetetlen tér is, amelynek a feltérképezése ugyanolyan fontos volt számomra, mint a földgömbé. Ez a (magától értetődő) felfedezés (nem lettem volna képes így beszélni róla) kiszáritotta a számat, növelte a vers iránti szomjamat. Kamaszkoromban több verset olvastam, mint életem többi részében. Előbb külföldi költőktől olvastam, főleg a franciáktól, Baudelaire-től – jó barátomtól, ettől a beteg és rendkívül nemes lelkű úriembertől. Baudelaire-t úgy szerettem, mint egy valamivel idősebb nagybácsit, aki mindig közel áll az ember szívéhez. Ezt a közelséget zseniális sebezhetőségének tulajdonítom. Úgy tűnik, hogy saját neurózisomból valami az ő verseiben lett szublimálva. *A romlás virágait* rajongással olvastam, dicsőítettem a

6 Részlet az *Amint fut időm...* című Eminescu-versből. Franyó Zoltán fordítása.

7 Részlet a *Tovaszállt sok évem...* című Eminescu-versből. Kiss Jenő fordítása.

8 Részlet *A dák imája* című Eminescu-versből. Franyó Zoltán fordítása.

betegséget, a nemes mélabút, amely, úgy tűnt, a közönségesség legjobb ellenszere. „Imádlak, mint az éj fekete boltozatját, / óh, gyász edénye, óh, fenséges hallgatagság”⁹, szinte azonnal lefordítottam, és ha a nőket dicsőíteni tudtam a közönséges érzékiségen túl, ennek a szonettnek volt köszönhető, amelyből az első disztichont spontánul tolmácsoltam. De főleg Rimbaud-t mindig is olvastam, és ma sem távolodtam el tőle. A *Megvilágosodások* ciklusban újra feltalálja a „Szó alkímiáját”, a szavaknak tulajdonított új jelentések művészetét vagy a végső lényegig való desztillálásukat. A *Megvilágosodások* prózaverseinek nincs meghatározható értelmük (homályos társítások lehetségesek), ám a szót a legmagasabb szintre emeli, az öncélúság szintjére... Rimbaud megírta a *Le Bateau ivre (Részeg hajó)* című verset, amely nem csak az irányvesztett, sodródó lélek metaforája, hanem a tévelygő kulturális tudaté, amely számára Európa világa szűk lett. A „csillogó tengerek”, a tengerészek holttesteivel körülvett kalózhajók, a „jövendő erejének” menedéket adó szigetek – a jövő tragikus, nem reménytelen kivetülései. Az „ódon várfa” Európa „sajnálatot” kelt. De vajon a *Részeg hajó* nem a kint és bent szintézise a világegyetem és a *psyché* között? Nem csupán a sodródó lélek metaforája, hanem a modern igényé is („Modernnek kell lenni mindenestül” – jelentette ki Rimbaud), hogy a régi, politikai, földrajzi határokat felszámoljuk. Így bomlik darabjaira az európai tudat. Az európai büntudatot később ismertem meg a lengyel Joseph Conradon keresztül, aki angolul írt (főleg a *Heart of Darkness – A sötétség mélyén* kisregénye révén), végül pedig J. M. Coetzee *A barbárokra várva* című művén keresztül.

Gyerekként sokat utaztam Európában, de azok az évek nemsokára olyan emlékekké váltak, amelyek álmoképekre hasonlítanak. Az *itt és most* volt az a valóság, amelyet meg kellett tanulnom olyan körülmények között, amelyeket Belu Zilber, tragikus kommunista bohóc „I. L. Caragiale és J. V. Sztálin keveréke”-ként jellemezett. Mivel Sztálint lépten-nyomon tálcán kínálták, nem maradt más számomra, mint hogy I. L. Caragialeval táplálkozzam. Nenea Iancu¹⁰ most és mindenkor olyan alak, aki minden évszakra megfelel (*Man for all Seasons*). Az utóbbi száz év minden román rendszere és a nemzet életének vala-

9 Szabó Lőrinc fordítása.

10 Caragiale bizalmas megszólítása, jelentése: Iancu bácsi.

mennyi banális vagy rendkívüli momentuma emlékeztetett a ploiești-nagy író életművének valamelyik részletére. Őt olvasni olyan olvasói gyakorlat, amely nem hiányozhat egy román *honnête homme*¹¹ életéből.

Kb. 1942–43-at írtunk. Életemben először beléptem egy színházba – a Nemzetibe, amelynek egy vagy két éve volt, amíg lebombázták –, hogy megnézzem *Az elveszett levelet*. Nem hiszem, hogy sokan élnek még azok közül, akik látták Soare Z. Soarénak a rendezését Elvira Godeanuval – nőiességének teljes pompájában – Zoe Trahanache szerepében, Brancomirral és Finteșteanuval Brânzovenescu és Farfuridi szerepében (hajlamos vagyok ezt a színrevitelt összetéveszteni Sică Alexandrescu 1948-as rendezésével)... Vajon kik voltak a többiek a színészek közül? Semmit sem vagy túl keveset értettem az elmés bonyodalomból; ismernie kell ehhez az embernek az életet. Nem fogtam fel még azt sem, hogy mennyire szexi volt Elvira Godeanu, noha azt hiszem, zavart és feldúlt voltam. Csupán a dolgok komikus részét értettem meg. Emlékszem mérhetetlen meglepetésemre, mikor láttam Cațavencut térdre esni a nagy asszony előtt. Tényleg azt hittem, hogy csupán gavallérosság. Caragiale olvasása egy inasság kezdete volt. A mindig törekeny demokrácia torzulásai, a zsarolás, a házasságtörés (de a szenvedélyes szerelem is!), az általános kibékülés, „mind románok vagyunk... többé-kevésbé becsületesek...” És azóta, kínosan, nyögések és sóhajok közepette, keserű hahotázásokkal, Caragialénak köszönhetően, kiismertem a román társadalmat... Egyszer, nem olyan régen, hallottam, amint egy tiszteletre méltó tanárnő kikelt Caragiale ellen. „Rágalmaz bennünket” – mondta.

...A jóakarató szatírát kellene támogatni?

Idővel megtanultam, hogy Iancu nagyszágos úrnak több húrja is volt az ijához. Volt egy tragikus vénája, mint *A húsvéti fáklya* és a *Háború idején* művekben. Egy abszurd vénája, amelyből Ionescu is kiindul, saját bevallása szerint. Egy fantasztikus vénája: *Calul dracului* (*Az ördög paripája*). A különös kategóriája és egyúttal a pszichoanalízis Anghelache úr történetén keresztül látogat meg bennünket. A bukaresti esték másmilyenek azok számára, akik olvasták az *Államvasutak* és *A helyzet* című karcolatokat.

---

11 Emberséges ember. (francia)

És így, lassacskán elérkeztem tizenöt éves koromig. Azt hallottam Dosztojevszkijről, hogy az irodalom egyik csúcsa. Ezt mondta az apám, ugyanezt mondták a barátaim is, akik annyira ismerték őt, mint én, vagyis szinte semennyire (átlapoztam a *Félkegyelmű* egyik adaptált fordítását, amelyik a háború idején jelent meg). Ezúttal eldöntöttem, hogy elolvasom – anélkül, hogy bár egy sort elszalasztanék – a *Bűn és bűnhődés*t. Sohasem fogtam neki nagyobb komolysággal egy olvasmányhoz, tudatában voltam annak, hogy fontos tettet viszek véghez. És kockázatot vállaltam, mert azt hallottam, hogy súlyosan megbetegedhet az, aki egy ilyen kegyetlen könyvet olvas. Ágynak eshet agyláz miatt. Épp, mint a főhős, Raszkolnyikov, miután elköveti a kettős büntettet: négy napig lázasan fekszik, magán kívül.

A könyv elolvasása az elvárásaimat kielégítő kaland volt. Nem tudom felidézni azokat a pillanatokot, valószínű 1948 októbere–novembere között, anélkül, hogy ne sajnálnám: ilyen figyelmes, szenvedélyes és naiv olvasásban nem lesz már részem. Nem hiszem, hogy valaha is sikerült annyira behatolnom egy regény cselekményébe, mint akkor. A „naivitás”, amiről beszélek, főleg a Raszkolnyikov nevű szereplővel való azonosulásomhoz kötődik. A legkomolyabban azt kérdeztem magamtól, rémülten, hogy sikerülne-e elkövetnem egy olyan büntettet, mint Dosztojevszkij hőse. És elfojtott izgalommal vettem észre, hogyan nőtt a büntudat, hiszen Raszkolnyikovot nem annyira a vizsgálóbíró éleseszűsége leplezi le, mint saját pszichológiai védekezésének leromlása. És Raszkolnyikov beismeri a bűnét, Raszkolnyikov megfizet tetteért, elmegy Szibériába kényszermunkásként, és Szonya Marmeladova, a prostituált, aki szereti őt, elkíséri, hogy a közelében legyen. A férfi szíve mégis kemény marad, amíg rá nem jön, hogy ő is szereti Szonyát. A könyv szerint innen egy másik regény kezdődik, egy ember újraépülésének regénye.

Befejeztem a könyvet. Kimentem a házból, hosszan tévelyegtem a negyed utcáin. Hideg, ködös novemberi este volt; vízcseppek folytak a hörgőimben. A ritkán elhelyezett lámpák óriási fénygyűrűnek tűntek. „Aludttejes elektromosság” – mondja Arghezi. Addigi rövid életemben rájöttem, hogy mit jelent az ártatlanság. Ismertem saját tapasztalataim alapján a büntudatot. De nem fogtam fel az érzelmek terjedelmét, szélességét, mélységét. A *Bűn és bűnhődés* úgy hatott rám, mint egy gép, amelytől növekedtem, amely belső dimenzióimat tágította. Ha a

világ ennyire kegyetlen, képesnek kellett lennem harcba szállnom vele. A kulcs a kezemben volt.

Ez bátorságot adott. Boldognak éreztem magam. De elsősorban képesnek éreztem magam attól fogva harcba szállni bármilyen könyvvel.

Fordította: Bertóti Johanna

Kapu, 2006
(100 x 70 cm, olaj, vászon)

TANULNI ÉS TANÍTANI – ÉLETHOSSZIGLAN

– Daczó Katalin beszélgetése

Ráduly Erzsébet nyugalmazott tanárnővel –

Ráduly (szül. Jankó) Erzsébet, a csíkszeredai volt Matematika–Fizika Líceum nyugalmazott tanárnője, a Louis Pasteur Egészségügyi Posztliceum egyik alapítója és igazgatója 1940. november 10-én született Ojtozban. A mindig elegáns pedagógust meggyeszerze ismerik, hiszen a csaknem hatvanéves pedagógusi pályafutása során diákok ezreit oktatta.

Beszélgetésünk első része 2015. november 19-én készült, éppen Erzsébet-
napon. A kétszobás Jégpálya negyedi tömbházlakásban mindegyre megszólalt a telefon. Kollégák, barátok, tanítványok köszöntötték a nyugdíjas, de még mindig aktív tanárnőt, aki az élethosszig tartó tanulás (és tanítás) elkötelezettje.

– Kedves tanárnő, ha jól számolom, Ön már 21 évesen tanított...

– Valóban. A mi generációnk tíz osztályból érettségizett. Én 1957-ben érettségiztem, utána öt év egyetemet végeztem, és 21 évesen már tanítottam. Csíkszentmártonban kezdtem a pályámat, ott is laktunk nyolc évet. Nagyon szerettem Szentmártonban, azok voltak tulajdonképpen az inaséveim, hiszen amikor

elfoglaltam a tanári katedrát, úgy éreztem, hogy sok minden van, amihez egyáltalán nem értek. Ilyen volt például az osztályfőnöki munka. Sokat tanultam e téren az ottani tanároktól, örökre megjegyeztem, hogy az osztályfőnöki órának mindig konkrét, nevelő jellegű témája kell legyen, hogy az órára nagyon alaposan fel kell készülni. Voltak is eredményeim, elégtélelem, attól eltekintve, hogy a falusi

líceumokat nem mindenki értékelte kellőképpen. Egy osztálynak nyolc évig voltam osztályfőnöke, ötödiktől érettségiig. Nagyon jó gyermekek voltak, hálásak, ragaszkodók, egy olyan diákom is volt, egy kászoni leányka, aki országos második díjat nyert közgazdaságtanból, ami akkor nagy eredménynek számított. Az egykori csíkszentmártoni tanítványaim között is vannak közgazdászok, jogászok.

Néhány év múlva az iskolát átalakították, mezőgazdasági líceum lett belőle, a kórházat is elhozták, így megváltozott a falu értelmiségi összetétele, és úgy döntöttünk, hogy elköltözünk. Csíkszeredában akkor épült a Jégpálya negyed, ide költöztünk 1969-ben, és azóta is itt lakom, ebben a lakásban.

- Menjünk vissza egy kicsit jobban az időben... Hol született, milyen családban, hogyan indult az élete?

- Nagy családból származom, történelmileg is, és létszám szempontjából is. A mi családban a sok gyermek volt az érték. Édesanyámék tizenketten voltak testvérek, és az az indíttatás és indulás, amit otthonról kaptam, a mai napig elkísér. Onnan hoztam a család és a közösség összetartó erejét. Onnan hoztam azt is, hogy az Istenbe vetett hit minden nehézségen átsegít. Gyermekkorom első éveiben háború volt, menekülés volt, szárazság volt, és azt is sikerült áthidalni nagy összetartással, nagy szeretettel és kemény munkával. A családból hoztam az emberszeretetet. A nevem is Erzsébet, és nem véletlenül, mert úgy neveltek, főleg nagyanyám és édesanyám, hogy Árpád-házi Szent Erzsébetet példaképemnek tekintsem, és hogy aki hozzám fordul, mindenkin segítsek. Gyermekkoromból nagyon sok gyönyörű emlék maradt meg. Megtanultuk, hogy amink van, még ha kevés is, osszuk meg másokkal. Nagyanyám mindig egy nagy, tizenöt vagy tizennyolc literes fazékban főzött a családnak, és oda úgy be nem térhetett senki, hogy ne vendégelje meg egy tányér étellel és egy szelet kenyérral. Még a Moldvából érkező, gázát árusító házaló kereskedőket is - akik az utcán kiabáltak, és mi gyermekek féltünk tőlük - mindig megvendégelte. Tehát én abban nőttem fel, hogy segíteni kell másokon, és meg kell osztani, amink van. A családom nem tűrte el például az önzést, nem tűrte a hazugságot. Gyermekkorunkban bármilyen rosszat is tettünk, ha megmondtuk, a büntetés elmaradt, de ha hazugságon kaptak, megbüntettek. Az imádkozás, az egymás szeretete volt a másik

legfőbb érték. Fontosnak tartották azt is, hogy mi tudjunk tanulni, és a család elfogadható körülmények között éljen, de nem hajszolták a vagyont. Aztán jött az államosítás, a kollektivizálás, és amink volt, azt is elvették, de túléltek.

- *Mivel foglalkoztak a szülei?*

- Édesapám mesterember volt, vállalkozó. Az ő vezetésével épült például Ojtozban a sodronypálya. Faipari vállalatokat, deszkagyárat épített. Hosszú ideig, egészen 1945-ig, a háború befejezéséig, a Danubia cégnek volt az alkalmazottja. Utána részt vett a gyárak, a sodronyok helyreállításában, és továbbra is a faiparban dolgozott. Édesanyám háztartásbeli volt, mert sok volt a gyermek, és annak idején az időseket is a családban gondozták el, tehát nem volt alkalmazásban.

- *Hol nőtt fel?*

- Ojtozban születtem - ez az Ojtozi-szorosban található település neve -, Erdélynek a peremvidékén, közvetlenül a magyar kaszárnyák mellett. Most Kovászna megyéhez tartozik. Apám a születésemkor már mozgósítva volt, tehát nem hagyhattuk el hosszú időre Ojtozt, ott éltem végig a kis magyar világot a kaszárnyák tövében. A háború végén aztán jött a menekülés, Ojtozban mindent lebombáztak, nagy harcok voltak, és mi végül Szentkatolnán telepedtünk le. Édesapám odavaló volt, megvolt a háza, azt kellett rendbe tenni, s ott éltünk. Ma is ott élnek a családom megmaradt tagjai, még egyik fiútestvérem is. Egyébként négyen vagyunk testvérek, a nővérem tanítónő lett, most ő is nyugdíjas, a másik fiútestvérem, Jankó Sándor pedig orvos a Csíkszeredai Megyei Sürgősségi Kórházban.

- *Hol érettségizett?*

- Kézdivásárhelyen érettségiztem a mostani Nagy Mózes Gimnázium elődjében. Utána Kolozsvárra kerültem, ott végeztem az egyetemet a történelem-filozófia szakon, utána Bukarestben végeztem posztgraduális képzést, és megszereztem az egyes tanári fokozatot. A dokortust is annak idején elkezdtem, de a doktori dolgozatom témájához egy olyan fejezetet kellett volna írnom, amit én nem voltam hajlandó megírni: valakinek a hozzájárulását az illető filozófiai témához - gondolom, sejtí mindenki, hogy kinek a hozzájárulásáról lett volna

szó... Így a dolgozatomat nem fejeztem be, és utólag én nem is bánom, hogy nem doktoráltam. Nagyon sokszor vettem részt viszont továbbképzőkön, mert az ember a változásoknak megfelelően folyamatosan át kell képezze magát. Az én szakmám annyira az élethez kapcsolódik, hogy azt hinni, hogy már eleget tudsz, egyenlő az öngyilkossággal. Nekünk állandóan tanulni kell. Úgyhogy, ha az életemet jellemezném, úgy foglalhatnám össze, hogy egy egész életen át tartó tanulás. A másik pedig, amit az életfelfogásomnak vallottam – a neveltetésemnek köszönhetően és a Szent Erzsébet-i eszmének is megfelelően –, a szeretetnek a művészete. Nemcsak magamat, hanem a tanítványaimat is erre próbáltam nevelni. Mondják az emberek, hogy mindig jókedvű vagyok, és sose panaszkodom. Szinte kötelezem magam, hogy ilyen legyek, mert manapság kialakult egy újfajta szubkultúra, amit nevezhetnénk „panaszkulturának” is, főleg az idősebb korosztály körében, mindenki csak a rosszat próbálja elmondani, miközben jót alig lát meg a világból. Én fordítva fogom fel. Én mindig a jót keresem a világban, a szépet, és olyan apró dolgoknak tudok örülni, amire lehet, hogy sok ember rá se figyel. Ennek a panaszkulturának érdemes lenne a filozófiáját feldolgozni. Mindenki panaszkodik, hogy túlterhelt, nincs ideje, nem érdeklí semmi, nem segít... Ezen a magatartáson nagy türelemmel lehetne változtatni. Az embereket meg kellene tanítani, hogy elviseljék önmagukat, és több türelemmel legyenek önmagukkal és másokkal szemben.

– *Miért lett tanár? És miért éppen történelem, miért éppen filozófia?*

– Anyai részről (szintén Jankó család) pedagógus családból származom, egész nemzedékek tanítók, óvónők voltak. A kézdivásárhelyi Pedagógiai Iskola jó lehetőséget teremtett a tanulásra, és nálunk a családban a tanulásnak és a tudásnak nagy értéke volt. Hagyományos keresztény nevelést kaptunk, de apám generációja szülőként már arra törekedett, hogy a leánygyermeknek is legyen önálló élete és kereseti lehetősége. Azt mondta, hogy az életben akármi érhet, és kell legyen saját jövedelmed, hogy megőrizhesd az emberi méltóságodat. Ezért a leánygyermekket is taníttatták. Korábban az volt a közfelfogás, hogy lány tanuljon meg főzni, háztartást vezetni, gyerekekkel foglalkozni, beteget gondozni, de az apámék generációjával kezdődően mentalitásváltás következett be. Mi nagyon nyitott emberek vagyunk, viszont

család szempontjából egy nagyon jól szervezett, zárt közösséget alkotunk. Ez így épült fel az üknagyanyáim korától is, akik nagyon összetartották a családot, de megnézték, hogy kit „engednek be”, idézőjelbe téve a családba. Ezt én először furcsának találtam, de aztán lassan megszoktam a gondolatot. És még volt valami: a nagyapáimat nem is ismertem, mert a háborúban elvesztek. Apám a legkisebb gyermek volt, ő sem nagyon ismerte az édesapját, de édesanyám sem, aki tizenkettedikként született, és hároméves volt, amikor nagyapám meghalt. Tehát előttem állt egy családi minta, amelyben a nőknek kellett helytállni, mert olyan erős jellemű nők alkották a családukat, akik bármikor át tudták venni a férfiszerepet. Én nem ismertem a siránkozást, a jajgatást, csak azt láttam, hogy nagyon a helyén volt az eszük és a szívük, mert nem kicsi dolog egy nagy családot felnevelni apa nélkül, és nálunk mindenki szakmát tanult, a kezében biztos kenyér volt, nem csak a földbirtokra, a gazdálkodásra alapozott. Nagyanyám, aki száz évet élt Ojtozban, mindig azt mondta, hogy sosem lehet tudni, milyen rendszer lesz, az erdőt, a földet elvehetik, de ami a fejedben és a szívedben van, azt csak a halál veszi el. Ez volt a testamentuma. Én ezt így el is fogadom, mert igaza van. Pedig nagyanyám nem volt a pedagógiai tudományok doktora, csak egy egyszerű székel asszony, akinek a maga korában enciklopédikus tudása volt, és példakép volt számomra.

Visszakanyarodva a kérdésre, hogy miért lettem tanár: a családukból a könyv az egyik legfőbb érték volt. Mindenki a családuban olvashatott, én is nagyon szerettem. A magyar irodalmat s a magyar történelmet a családuban tanultam meg. Minden évben száz verset kellett megtanulnunk, és azt játszottuk, hogy mondtak egy idézetet, nekünk pedig ki kellett találnunk, hogy ki írta, vagy kellett folytatnunk a verset. Belém nevelték, hogy a történelmet tudni kell, s a népedet tisztelni kell, mint ahogyan belém nevelték azt is, hogy a magyar irodalom a legszebb a világon. Ennek ellenére én eredetileg az orvosira akartam menni. De tudni kell, hogy amikor mi érettségiztünk 1957-ben, mindenütt ugyanazok a felvételi tantárgyak voltak, román, magyar, történelem, a románok történelme meg az egyetemes történelem. Az orvosin gyakorlati próbával kezdődött a felvételi felkészítő. Behoztak egy hullát, és én amikor a formalinszagot megéreztem, tudtam, hogy az orvosi nem lesz nekem való. Ezért elmentem Kolozsvárra, és

beiratkoztam a Bolyaira. A gondok azután kezdődtek, amikor a két egyetemet, a Babeşt és a Bolyait egyesítették, mert románul nem igazán tudtam, és nagyon keményen kellett tanulni a bennmaradásért, mert sokan kihulltak. Viszont én nem hagytam magam, elmentem még a rektorhoz is, külön engedélyt kértem, hogy magyarul vizsgázhassak, mert a filozófiát románul megtanulni, az a lehetetlenséggel volt határos. Emiatt most is megértem, akinek nyelvi nehézségei vannak, de én nem ismertem lehetetlent.

Utána a szaknyelvet sikerült elsajátítanom, de kénytelen is voltam, mert főleg a nyolcvanas években kemény megszorítások következtek, a csíkszeredai gimnáziumban is csak egy magyar osztály volt, és nem az számított, hogy mit tudsz a szaktárgyadból, csak az, hogy románul tudsz-e. Ezek olyan rossz emlékű dolgok, amelyekre nem szívesen emlékezem.

– *Miért választotta a filozófiát? Nem volt ellentétben a vallásos nevelésével?*

– Erre a kérdésre nehéz válaszolni. A filozófia nagyon sokágú és csodálatos részei vannak, gondoljunk csak az ókori filozófiára, vagy a klasszikus német filozófiára, Hegelre, Kantra. Én mindig megtaláltam azt a modus vivendit¹, hogy ne kerüljek összeütközésbe a lelkiismerettel. Filozófushallgatóként is jártam templomba, össze tudtam egyeztetni, de tanárként már kevésbé tudtam menni, mert akkor már inkább ismertek. A filozófia és a történelem szakon egyedül a Jehova tanúit nem tűrték meg, kizárták őket irgalmatlanul, de velünk elnézőbbek voltak, legalábbis nekem nem volt ebből problémám. Viszont egyes filozófiai kérdésekben egyáltalán nem osztottam azok véleményét, akik tanították. Sőt! Én mindig fontosnak tartottam, hogy mindennek utánaolvassak, és magamnak alakítsak ki képet, ne hagyjam, hogy bárki a véleményét rám tukmálja. A történelemmel több gondom volt, mert azt tudtam, hogy nem úgy van, ahogyan tanítják. Ezért a történelmet tanítani nem szerettem, és nem is tanítottam nagyon, csak Szentmártonban, és itt a gimnáziumban egy keveset.

---

1 Modus vivendi (lat.): ellentétes vagy részben különböző érdekeltségű csoportok között gyakorlati megfontolásokból, kompromisszumok révén kialakított viszonylag *békés együttélési mód*, ez esetben gyakorlati megfontolásokból kötött kompromisszum.

- *A közgazdaságot mikortól kezdte tanítani?*

- Pontosan tudom: 1968-tól. Először Csíkszentmártonban, mert ott az óraszámom csak úgy jött ki, hogyha minden társadalomtudományi tárgyat tanítottam, a történelmet is, mert nem voltak párhuzamos osztályok. A Matematika-Fizika Líceumban, a Márton Áron Gimnázium elődjében akkoriban sok történelemtanár volt, de a társadalomtudományok oktatáshoz nem volt ember. Így kerültem a líceumba, ahol közgazdaságot, gazdasági és társadalmi ismereteket, filozófiát tanítottam. 1990 után különösen komoly szakmai kihívást jelentettek ezek a tárgyak, akkor vettem hasznát azoknak az egyetemi jegyzeteknek, amiket a kolozsvári egyetemi könyvtárban készítettem annak idején. Az óráimnak 1990 előtt is volt egy hivatali része, utána összecsuhtuk a füzetet, és Arisztotelésről, Platónról, vagy éppen Hegelről, Kantról, Rousseau-ról beszélünk.

A gimnáziumban töltött évek jelentették a pályafutásomnak a fénykorát, és ehhez hozzájárult a kiváló emberanyag is. Az évek során több mint négyszáz tanulót készítettem fel közgazdaságtanból felvételire. Akkor a jogi karra közgazdaságból és filozófiából is kellett felvételizni. Nagyon sok filozófia szakost, szociológust, közgazdászt, jogászt készítettem fel annak idején, néhányan most nemzetközi pénzügyekben vezető funkciókat töltenek be, és a tanárkollégákkal is jó baráti viszonyban vagyok. Azt hiszem, hogy nemcsak szaktanárként, hanem emberként is nagyon sokat kaptak tőlem.

- *Középiskolai tanársága idején töltött be vezető funkciót?*

- Tanár és osztályfőnök voltam. A fiam, amikor viccelni akar velem, azt mondja, hogy azért hoztam létre az egészségügyi posztlíceumot, hogy ne fejezzem be a pályafutásom anélkül, hogy igazgató lettem volna (*nevet*). Az az igazság, hogy nagyon szerettem és szeretek tanítani, és inkább azt az oldalát pártoltam a dolgoknak.

- *Láttam olyan fényképet, amelyen ballagáson, tanévzárón Ön is kint ült az asztalnál az igazgatókkal, elvtársakkal...*

- Valószínűleg a párt alapszervezetének megbízottjaként, vagy végzős osztály osztályfőnökeként ülhettem ott. Beléptem a kommunista

pártba valamikor a '60-as években, mert aki nem volt párttag, nem taníthatott történelmet és társadalomtudományokat.

- *Említette, hogy folyton tovább kellett képeznie magát. Gondolom, 1990 után is, főként ami a közgazdaságot illeti...*

- Az én életem örökös tanulás volt. Először is, a három líceumi év nem volt elég az egyetemi tanulmányok megalapozásához, egyetemistaként önerőből kellett a hézagokat pótolnom. Miután a tanári katedrát elfoglaltam, a nevelési és osztályfőnöki kérdésekbe kellett beledolgoznom magam. Szentmártonban, a szaktárgyaimon kívül, orosz, magyart, románt, földrajzot is tanítottam helyettesként, az órákra rendre készülnöm kellett. Volt úgy, hogy három óraker vagy fél háromkor feküdtem le, és reggel hétre iskolába kellett menni, mert azt nem engedhettem meg magamnak, hogy a diák észrevegye, hogy például a földrajzot nem tudom... A csíkszeredai gimnáziumban az elvárások is nagyok voltak, az emberanyag is más volt, itt tényleg nekem is folyton kellett tanulnom. 1990 után nagyon sok továbbképzőn vettem részt, mert ahol lehetett tanulni valamit, azt mindig kihasználtam. 2008-ig, még nyugdíjasként is, tanítottam a Márton Áron Gimnáziumban közgazdaságot, sőt a Segítő Mária Gimnáziumban is 2005-2006-ban.

2000-ben létrehoztuk az egészségügyi posztliceumot a tanítványommal, Birta Máriával, és ott is folytattam a tanulást, mert a nevelésigazgatói beosztásom mellett tanítok neveléstudományt, egészségnevelést, az orvostudomány történetének bizonyos vonatkozásait, egészség- és orvosi szociológiát, ápolásetikát, bioetikát, és ezekből a tárgyakból saját kurzust is írtam. Tudományos kutatómunkát is végzek. Az állandó szellemi aktivitás frissen tart. Elhiszem azt, hogy a keresztretjévényfejtés is jó, de ha én elolvasok egy könyvet vagy egy tanulmányt az inzulin felfedezéséről, és megjegyzem, és megértem, boldog vagyok, mert egy szegmenssel, egy kicsi résszel a tudásomat gazdagítottam.

- *Dolgozik számítógépen?*

- Megvallom őszintén, nagyon alacsony szintű számítógépes ismereteim vannak, de ha nagyon megerőltetném magam, akkor tudnám fejleszteni e téren is a tudásom. Sajnos, volt egy agyműtetem, és az orvosok nem ajánlják, hogy az elektromos közeghez tartósan közel legyek, ezért kevesebbet számítógépezek. Kézzel írom a tanulmányai-

mat, mert fenntartom, hogy a kézírás frissen tartja a gondolkodást, a memorizálást, s a tanulást is elősegíti.²

- *Miért tartotta fontosnak a ma Louis Pasteur Egészségügyi Posztliceumként ismert intézmény létrehozását Csíkszeredában?*

- Sok oka volt ennek, de az első és legfontosabb, hogy ilyen profilú magyar tannyelvű iskola nem létezett Csíkszeredában, miközben a kórház és az egészségügyi hálózat dinamikusan fejlődött. Úgy gondoltuk Birta Máriával, hogy szükség van rá. Ő vette fel a kapcsolatot a Louis Pasteur Alapítvánnyal, de az indulás elég bonyodalmas volt, mert a törvények nem mindig segítik a magánjellegű oktatást. Ugyanakkor úgy láttuk, hogy sok fiatalnak lehetőséget teremthet arra, hogy egy elég jó szakmát elsajátíthasson. Mostanig, vagyis 2015-ig 770-en végeztek³. Készítettem 2014-ben egy felmérést, amely szerint az addig végzetek 68 százaléka az egészségügyben dolgozik, ami szerintem egy nagyon jó arány. Az iskola életképesnek bizonyult, mert 2015-ben megünnepeltük a tizenöt éves születésnapját. Nagyon sokat foglalkozom egyenként a diákokkal, próbálom a személyes problémájukat is megoldani, ha szükséges, életmódbeli tanácsokat is adok, naponta van a fogadóra, igyekszünk megoldást találni minden problémára. Tehát én úgy gondolom, hogy jól tettük és helyesen gondolkodtunk, amikor ezt az iskolát létrehoztuk, és azt hiszem, hogy egyúttal a közösségünk érdekeit is szolgáljuk, mert Hargita megyén kívül még Kovászna és Bákó megyéből is jönnek diákok.

- *Sokan csodálkoznak azon, hogy Ön még mindig tele van energiával, tettekkészséggel...*

- Ez az energia az istenhitemből és a szeretetemből táplálkozik. Mindenki tudja, hogy rám mindig számíthat minden kérdésben, de én másokat is arra biztatok, hogy ne csak önmagukkal foglalkozzanak, hanem a lehetőségeikhez és a fizikai meg lelkijükhöz mérten, próbáljanak másokon is segíteni. Ne zárkózzanak be az idő múlásával önmagukba, hanem próbáljanak nyitottabbak lenni az embertársaik

---

2 Hat évvel később Ráduly Erzsébet hozzátette, hogy az online oktatást is sikeresen megoldotta megfelelő technikai segítséggel.

3 2020-ban az intézmény fennállásának huszadik évfordulójára tervezett ünnepség a járvány miatt elmaradt. A 2020-2021-es tanév adatai szerint a Louis Pasteur Egészségügyi Posztliceum végzettjeinek száma elérte az ezret.

felé. És még van egy álmom. Nagyon szeretném, ha Csíkszeredában is lenne egy modern, jól felszerelt kórházotthon. Sok idős ember magába zárkózik, elhagyja magát, nemcsak lelkileg, hanem fizikailag is. Úgy gondolom, hogy nem szabad hagyni, hogy belesüppedjenek abba a burokba, ami a kor előhaladásával egyre jobban bevonja őket. Legalább hűszágyas otthont képelnék el, magányos értelmiségieknek, akik bizonytalanságban élnek. Engem nagyon foglalkoztat sok ilyen 70-80 éves ember sorsa, mert nem annyira a betegség a lesújtó, hanem a magány.

***

*2021. november 11-én, egy nappal Ráduly Erzsébet 81-dik születésnapja után, hatéves megszakitással folytatódott a beszélgetés. Ezúttal a Márton Áron Gimnázium épületében, az előljárók néhai ebédlőjében beszélgettünk, amely ma az egészségügyi posztliceum irodája. Mert a tanárnő még mindig változatlanul, dolgozik.*⁴

– *Hogy látja, mi változott leginkább a hat évvel ezelőttiekhez képest?*

– Az utóbbi hat évben nyilván először a világ változott nagyot a világjárvány következtében. Ami a magánéletemet illeti, a legszembe-tűnőbb az egészségi állapotom romlása, de ezzel a kor előrehaladtával számolni kell. Szerencsémre, inkább a fizikai állapotom gyengült, a szellemi állapotom változatlan. Ami még változott: megnöttek az unokáim, ugye, a két nagyfiú egyetemista, 24, illetve 22 évesek, a leányok közül a legnagyobb tizenhat éves, ő a Márton Áron Gimnázium diákja, a kicsi leányok 10, illetve 8 évesek, és a Nagy Imre iskolában tanulnak. És nyilván a legnagyobb örömökre az szolgál, hogy a családban megmaradt az összetartó szeretet és az egymásra való odafigyelés. Ez érvényes a kisebb családomra is, és a nagy családra is. Ami még változott, az a fiamhoz⁵ kapcsolódik. De annak is örvendek, hogy legalább most egy kicsit pihen.

---

4 Ráduly Erzsébet nyugalmazott tanárnőt Csíkszereda város Pro Urbe díjban (2011), a Romániai Magyar Közgazdász Társaság életműdíjban részesítette (2019).

5 Ráduly Róbert Kálmán politikus, közgazdász, parlamenti képviselő, 2004-től 2015. június 10-i lemondásáig, majd 2016. június 6-i újraválasztásától 2020-ig Csíkszereda polgármestere.

- *Amikor hat évvel ezelőtt beszélgettünk, Ráduly Róbert éppen akkor nem volt polgármester, azóta pedig túl van egy sikeres és egy sikertelen választáson... Ön tehát megtapasztalhatta az élet hullámzását nemcsak önmagán, hanem utódaival kapcsolatban is...*

- Akinek a gyermeke – és ezt szülőként mondom mindenkinek – valamilyen politikához vagy a konjunktúrák változásához kapcsolódó elhivatottságot vagy pályát választ, annak fel kell készülnie erre is. A politikában is vannak hullámhegyek és hullámvölgyek. Róbert szinte 25 évig volt egyik kiemelkedő alakja az erdélyi magyar politikai életnek. Képviselő volt hét évet, hét hónapot és hét napot, s majdnem tizenhat évet polgármester. Amit ő elért, főleg polgármesterként – mert az látható és kézzelfogható –, arra mindenképp büszke vagyok. Azt hiszem, hogy más is ezt tenné a helyemben. S a nehézségekre pedig fel vagyok, fel voltam készülve. Úgy gondolom, hogy amikor nagyon jól megy sorod, és úgy érzed, hogy minden rendben van, akkor is kell számítani arra, hogy lehet rossz is. Tehát nagyon nehéz feldolgozni a rosszat, a kudarcot, nagy energiára van szükség, és valahogy arra is, hogy ne érzékeljék az emberek, hogy valamilyen változás megy végbe. Az öreg székely bölcsessége szerint valakinek akkor megy jól, ha sok irigye van és kevés az, aki szánja, mert ha megfordul ez, akkor még nehezebb talpra állni. Mindig fontos, hogy legyen küzdési stratégiánk.

- *Hat évvel ezelőtt Ön súlyosnak látta a panaszkulturát és az idősek elmagányosodását, az öregotthon hiányát. A vírushelyzet mindezt még felerősítette, fokozta. Hogy látja, hogy hol tartunk ma?*

- Hát ezen a téren sajnos inkább visszafelé haladtunk. Csíkszeredában nagyon sok a magányos, idős ember. Nem is az anyagi vetülete a súlyosabb az egyedüllétnek, hanem az elmagányosodás. Sokan elmesélik, hogy csak akkor beszélgetnek, hogyha telefonon valaki felhívja, vagy ők hívnak fel valakit. Vannak kisebb csoportosulások, időnként összegyűl négy-öt idősebb hölgy vagy férfi kávézni, teázni, vagy a napos időben kiülnek egy-egy padra, ott elbeszélgetnek, de úgy vettem észre, hogy különböző kulturális tevékenységekre is csak nagy meggyőző munkával lehet most már meghívni őket. Valószínű, a bizonytalanságtól, a járványtól való félelem is hozzájárult ahhoz, hogy úgy érzik, egyre

inkább kiszolgáltatottjaivá válnak valaminek, amit nem is lehet megnevezni. Szerencséjük van azoknak, akik az istenhitüket meg tudták őrizni most is, akármilyen nehéz helyzetben vannak, de eljutnak a templomba, ott még a mise után vagy mise előtt beszélgetnek a társaikkal. Ami pedig a panasz kultúrát illeti, egy új szakaszba lépett, talán még bővült a panaszosok listája. Valahogy szervezetileg vagy lelkiség-szolgáltatón keresztül, mindenképpen valamilyen szervezett formában kellene ezeken az embereken segíteni. Még egyszer mondom, nem anyagi vonzatra gondolok, hanem morális segítségre, kicsi buzdításra, támogatásra.

- *Néhány hónapja Kristó Boróka magyartanár nő temetésén találkoztunk. Ott ültek Önök, a gimnázium „nagyasszonyai” a ravatalozóban, Kovács Katalinnal, Sata Klárával, Ábrahám Annamáriával, hogy csak néhányat említek... Mire gondolt akkor? Hogyan tudják feldolgozni ezeket a veszteségeket?*

- A veszteséget feldolgozni művészet. A kérdéshez kapcsolódik, hogy Boróval közös volt a szellemi érdeklődésünk, imádom a magyar irodalmat, és sokat olvasok a mai magyar irodalomból is. Boróval mindig megbeszéltük, amit elolvastunk, közösen követtük a Marosvásárhelyi Rádió *Aranyszalagtár* című műsorát, ahonnan mi majdnem mindenkit személy szerint ismertünk. Halála előtt két nappal is még ezt beszéltük meg. Úgy érzem, hogy egy jó barátot és egyben egy szellemi partnert veszítettem el. Sajnos, most egy egész tanári nemzedék van azon az úton, hogy örökre elbúcsúzzunk tőlük.

- *Van kedvenc filozófusa?*

- Erre nehéz válaszolni, de maradtam a kedvenc filozófusaim – bármennyire is furcsának tűnhet –, az ókori nagy filozófusok, és közülük is leginkább Arisztotelész mellett. Még most is sokszor előveszem a *Nikomakhoszi etikát*, amit a saját fiának írt azzal a szándékkal, hogy a fia legyen boldogabb, mint ő. Azóta eltelt több mint 2500 év, és visszacseng az a gondolat, hogy minden szülőnek a legfőbb gondolja, gondolata, igénye, célja, hogy a saját gyermeke boldogabb és elégedettebb legyen, mint ő. Az is benne van, és ma is időszerű, hogy ne a vagyontárgyak és a funkciók halmozása legyen a fő eszköz a boldogság megszerzéséhez, hanem az, hogy azokat az embereket, akik

körülvesznek téged, próbáld megbecsülni, és velük mindig tisztességesen, igazságosan viselkedni. Ez azt hiszem, ma is aktuális üzenet minden szülőnek, nevelőnek, aki valamilyen szinten felvállalja, hogy emberekkel foglalkozzon.

*A fény felé, 2018
(80 x 60 cm, olaj, vászon)*

Puskás-Kolozsvári Frederic

SALÁN FUTÁSA ÉS A DUNA-TISZA KÖZÉNEK
BIRTOKBAVÉTELE¹

A nonymus Gestája az egyik legkorábbi fennmaradt alkotás, amely a magyarság Kárpát-medencei honszerzését a magyarok szemszögéből beszéli el. A Gesta regényes honfoglalás-története azonban nem az események krónikájaként készült, hanem mintegy keretet szolgáltatott ahhoz az üzenethez, amelyet a szerző saját kora számára fogalmazott meg, és amely elsősorban a vezető szerepet betöltő nemzetségek birtoklásainak, ősfoglalói jogainak igazolására szolgált.²

A Gesta Hungarorum adatai alapján úgy tudjuk, hogy amikor a magyarok a Kárpát-medencébe érkezve Ungvár (Uzsgorod, Ukrajna) vidékéig birtokba vették a Bodrog vízgyűjtő területéhez tartozó Ung folyó völgyét, akkor a Duna és a Tisza között fekvő területek fölött egy bizonyos Salán (Salanus) fejedelem uralkodott. A területeket, amelyek északon a lengyel és a rutén határokig terjedtek, még Salán dédapja, a Nagy Keán szerezte meg.³ Miután a Dnyeszter folyó mellett fekvő Halics (Halyč, Ukrajna) vezére utat vágat a Havas-erdőn (vagyis az Északkeleti-Kárpátokon) át az Ung folyóig, a föld lakói önként meghódnak az Attila király nemzetségéből származó Álmosnak.⁴ Ung várában (Ungvár, Užhorod, Ukrajna) Árpádot választják meg fejedel-

-
- 1 Ezen írás létrejöttét jelentős mértékben elősegítették dr. Szabados György értékes tanácsai, észrevételei. Segítségét ezúton is hálásan köszönöm!
  - 2 Lásd erről részletesebben: Juhász Péter: *Anonymus. Fikció és realitás. Az Álmos-ág honfoglalása*. Szeged, 2019, Belvedere Meridionale, 7–8. p.
  - 3 Kristó Gyula (szerk.): *A honfoglalás korának írott forrásai*. Szeged, 1995, Szegedi Középkorász Műhely, Agapé Ferences Nyomda (a továbbiakban: HKÍF), 293–294. p.; Juhász László (szerk.): *P. Magister quondam Bele regis Hungariae notarius Gesta Hungarorum*. Szeged, 1932, Egyetemi Nyomda (a továbbiakban: Anonymus) c. 11–12. (a szerk. megjegyzése: a c. itt fejezetszámot jelöl); Kordé Zoltán: Salán. In: Kristó Gyula (főszerk.), Engel Pál – Makk Ferenc (szerk.): *Korai magyar történeti lexikon*. Budapest, 1994, Akadémiai Kiadó (a továbbiakban: KMTL), 591. p. Vö. Hóman Bálint: *A Szent László-kori Gesta Ungarorum és XII–XIII. századi leszármazói*. Budapest, 1925, Magyar Tudományos Akadémia, 50–54. p.
  - 4 HKÍF 296. p.; Anonymus c. 12. Feltehetően tőlük vették át a hun hagyományokat a magyarok, lásd: Gombocz Zoltán: A bolgár-kérdés és a magyar hünmonda. *Magyar Nyelv*, 17. évf. (1921) 1. sz. 19–21. p.

müknek és vezérüknek,⁵ elfoglalják a Bodrog és a Tisza közét, valamint Szerencs vidékét Sóvárig (Tótsóvár, Solivar, Szlovákia), majd követség útján megszerzik Salántól előbb a Sajó folyóig, utóbb a Zagyváig terjedő részeket is.⁶ Később harc árán jutnak hozzá a Duna–Tisza közéhez, a Dunától délre elfoglalva Barancs várát (Braničevo, Szerbia) és Nándorfehérvárt (Belgrád, Szerbia), amit egy Horvátország irányában indított hadjárat követ.⁷

A bizantinológus Moravcsik Gyula, aki több tanulmányban vizsgálta Anonymus hitelességét, bizánci és bolgár források adataival vetve össze annak információit, meggyőzően bizonyította, hogy a Gesta Hungarorum ezen adatai nem pusztán kitaláltak, Salanus dux valóban bolgár és bizánci segédcapatok élén harcolhatott a magyarokkal.⁸ Salán alakját pusztán a képzelet szülöttének tekinteni akkor is tévedés, ha a műben szereplő neve bizonyítottan helynévi eredetű.⁹ A középkori historikusok ugyanis analógiás módon rekonstruálták a múlt kevésbé

-
- 5 „Álmos, kikérvén övéi mindegyikének tanácsát és megszerezvén esküjüket, fiát, Árpádöt még életében megtette fejedelmüknek és vezérüknek.” HKIF 297. p.; Anonymus c. 13. Az esküt tevő nemzetségek szerződéses viszonyban állhattak Árpáddal és a véreből való fejedelemmel, vagyis ez által nem lettek az Árpádok alattvalói, lásd: Szalay László: *Magyarország története I. A nemzet Európába érkezésétől az arany bulla' alkotásáig*. Lipcse, 1852, Geibel Károly Kiadása, 48–51. p.; Szabó Károly: *A magyar vezérek kora. Árpádtól Szent Istvánig*. Pest, 1869, Ráth Mór Kiadása, 37–40. p. Vö. Szabados György: *Magyar államalapítások a IX–XI. században. Előtanulmány a korai magyar állam történelmének fordulópontjairól*. Szeged, 2011, Szegedi Középkorász Műhely, 190–199. p.
  - 6 HKIF 298–299., 301–303., 313. p.; Anonymus c. 14., 16–17., 30. Vö. Szalay 1852, 12–13. p.; Pauler Gyula: *A magyar nemzet története Szent Istvánig*. Budapest, 1900, Magyar Tudományos Akadémia, 35. p.
  - 7 HKIF 320–326., 330. p.; Anonymus c. 38–42., 45. Vö. Szalay 1852, 14–15. p. Pauler 1900, 40–41. p.; Szabados 2011, 137. p.; Juhász 2019, 14–15., 103. p.
  - 8 Moravcsik Gyula: Der ungarische Anonymus über die Bulgaren und Griechen. *Revue des Études Sud-Est Européennes*, 7, 1969, 167–174. p. Vö. Németh Gyula: *A honfoglaló magyarság kialakulása. 2. bővített és átdolgozott kiadás*. Budapest, 1991, Akadémiai Kiadó, 234–235. p.; Makkay János: *Avarus, hringus, Salanus. Tudósok költötte talányok Erik lovag 795-ös rablóhadjárataról Alpár homokjájáig*. Budapest, 1996, szerzői kiadás, 42–47. p.; Kristó Gyula, Anonymus a 9. századi Kárpát-medence bolgár fejedelmeiről. *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica*, 113. évf. (2001) 14–16. p.
  - 9 Minden bizonnyal Zalánkemén (korábban Szalánkemén, Stari Slankamen, Szerbia) település nevéből hozta létre, amely a Duna jobb partján, a Tisza torkolatával szemben fekszik. Katona-Kiss Atilla: A Bolgár Kánság és a Kárpát-medence a IX. században. *Hadtörténelmi Közlemények*, 123. évf. (2010) 1–2. sz. 175–180. p. Vö. Makk Ferenc: Csaba és Alpár. In *Kélet és Nyugat között. Történelmi Tanulmányok Kristó Gyula tiszteletére*. Szeged, 1995, Szegedi Középkorász Műhely, Délmagyarország Könyv- és Lapkiadó Kft., 360–365. p.; Benkő Loránd: Mi a helyzet Zalán vezér neve és személye körül? *Magyar Nyelv*, 91. évf. (1995) 4. sz. 408–411. p.

ismert eseményeit, ez esetben pedig Anonymus is egyértelműen így járt el.¹⁰ Az általa leírt történet egyben valamely későbbi eseményso-rozatra tartalmaz utalásokat, és áthallásai révén saját korára nézve szolgál fontos tanulsággal. Ezen események történelmi hátterét az 1150-es és 1160-as évek magyar–bizánci hadjáratai képezhették, különösen az 1164-es, amikor az 1163 nyaráig ellenkirályként uralkodó IV. István uralmának visszaállítására törekvő I. Mánuel bizánci császár (1143–1180) egészen Bácsig jutott, és Titel mellett vert tábort.¹¹

Mindezek mellett véleményem szerint igen fontos lenne az írásban rögzített történet alapját képező események tisztázása, amihez a kulcsot éppen Salán személye jelentheti. A személynév eredete ugyanis a Névtelen szerző által is említett Szalánkemén révjére vezethető vissza, amely sóval való kereskedésre utal.¹² Az írott forrásokból jól ismert egy bolgár uralkodó, kinek neve éppen a sóval való kereskedés miatt vált emlékezetessé: Vladimir kán (889–893), akihez a frank Arnulf király 892 szeptemberében követséget küldött a béke megújítására, kérve, hogy ne engedélyezze a morváknak a sóvásárlást.¹³ A segítségére siető bolgár Keán pedig I. Simeon (893–927) bolgár kánnal, Vladimir féltestvérével azonosítható,¹⁴ aki 913-ban felvette a cári (császári) címet, és akiről tudható, hogy 893-ban hadjáratot vezetett Pannónia területére.¹⁵ Apja Borisz kán, dédapja Malamir, Omurtag fia. Omurtag kán (815–831) idejében, 826/827 táján került bolgár ellenőrzés alá Dél-Erdély, a Bánság, a Duna–Tisza köze és a Kelet-Szerémség, véglegesen felszámolva az avar hatalmat a frank–avar összecsapásoktól kevésbé érintett, Tiszától keletre eső részekén.¹⁶

10 Juhász 2019, 9. p.

11 Juhász 2019, 103. p. Vö. Makkay 1996, 42–43. p.

12 HKIF 323–324. p.; Anonymus c. 41.

13 HKIF 189. p.; Darvas Mátyás (ford.): *Fuldai évkönyvek. Annales Fuldenses*. Budapest, 2019, Magyarságkutató Intézet, 352. p.

14 „Akkor a bolgárok fejedelme, Salán fejedelem vérrokona, a görögök segédcapataival nagy sereggel indult harcba ellenük.” HKIF 324. p.; Anonymus c. 41.

15 Čornej, Petr – Čornejová, Ivana – Hrochová, Pavel – Kučera, Jan P. – Kumpera, Jan – Vaniček, Vratislav – Vlnas, Vít: *Európa uralkodói*. Ford.: Tamáska Péter, Budapest, 1999, Maecenas Könyvkiadó (a továbbiakban: EUU), 218. p.

16 Olajos Terézia: *A IX. századi avar történelem görög nyelvű forrásai*. Szeged, 2001, Szegedi Középkorász Műhely, JATE Press, 35–43. p. (a továbbiakban: Olajos 2001b); Szőke Béla Miklós: *A Karoling-kor Pannóniában*. Budapest, 2020, Martin Opitz Kiadó, 160–163. p. Vö. Szabados György: *Avar–magyar találkozó*. Helyszín, időpont? In Balogh Csilla – Petkes Zsolt – Sudár Balázs – Zsidai Zsuzsanna (szerk.): „...in nostra lingua Hringe nominant”. *Tanulmányok Szentpéteri József 60.*

Már a Nagy Károly által 811-ben összehívott birodalmi gyűlésen feltűnt egy canizauci méltóságnévet viselő avar fejedelem, aki egy olyan bolgár uralkodói titulust viselt, amely leginkább a nyugati-türkök által is használt jabgu címnek feleltethető meg.¹⁷ Ez a cím azt jelezheti, hogy a Dunától keletre élő avarok Krum bolgár kán (802–814) fennhatósága alá kerültek, aki akkor ellenséges viszonyban állt I. Niképhoros Genikus (802–811) bizánci császárral. A bolgár seregben harcoló avarok, akiket a források ugry, illetve vegry néven szerepeltetnek, mintegy zsoldosként jelennek meg,¹⁸ ami közvetve valamilyen fokú szövetségre utalhat, ahogy maga a canizauci méltóságnév is, amely gyakorlatilag a bolgár kagáni hatalom elismerését jelzi. Utoljára 822-ben vesznek részt avarok a frank birodalmi gyűlésen.¹⁹ Az említett méltóságnév pár évvel később már Omurtag kán uralkodói nevében jelenik meg,²⁰ ami véleményem szerint a korábbi szövetségi viszony felszámolására, illetve a Dunától keletre élő késő avar népesség teljes mértékű alávetésére utalhat. Omurtag hódításai következtében megszerzett területek birtoklását 832-ben Malamir kán (831–836) biztosította a Keleti Frank Birodalommal kötött békeszerződés által.²¹ Borisz kán (852–889) ugyancsak szövetségre lépett a frankokkal 862-ben, azonban 864/865 táján a frank kapcsolatot feladva végül a bizánci rítus szerinti keresztiséget vette fel.²²

---

születésnapja tiszteletére. Budapest–Kecskemét, 2015, MTA BTK Történettudományi Intézet, Prime Rate Kft., 122–124. p.; Takács Miklós: Néhány gondolat az avar kor anyagi kultúrájáról a településrégész szemszögéből. *Történelmi Szemle*, 61. évf. (2019) 2. sz. 204–208. p.

17 Szóke 2019, 127–128. p. Vö. Vékony Gábor: Az onogurok és onogundurok a Kárpát-medencében. *Szolnok Megyei Múzeumi Évkönyv*, 1981, 77–78. p.

18 Harmatta János: A Volgától a Dunáig. *Magyar Nyelv*, 97. évf. (2001) 1. sz. 7–9. p. Vö. Szóke 2019, 129–130. p.

19 Olajos 2001b, 161. p.

20 Szóke 2019, 130. p.

21 Katona-Kiss 2010, 173–174. p.; Gáll Erwin: *A hatalom forrása és a magyar honfoglalás – hódítás és integráció. A korai magyar történelem egy régész szemszögéből.* Budapest, 2019, Magyarországtudató Intézet, 78–82. p.

22 EUU 43.; Szóke 2019, 244–245. p. Vö. Olajos Terézia: Annales Alamannici a. 863. „gens Hunorum”: etelközi magyarok vagy avarok avagy bolgárok? *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica*, 113. évf. (2001) 7–9. p. (a továbbiakban: Olajos 2001a).

A Vereckei-hágón keresztül érkező Álmos fejedelem népe a szlávok mellett minden bizonnyal onogurokat találhatott²³ az Ung folyó vidékén, amint azt Ungvár neve is sugallja – nem véletlenül hangsúlyozta Anonymus, hogy Álmos fiát, „Árpádot Ung nevérol Hungvária fejedelmének nevezték el”²⁴. Kézai Simon szerint a magukat székelyeknek nevező hunok Árpád idejéig a Csigle mezején éltek, és miután a magyarok elé mentek,²⁵ Árpád hadinépe kelt át elsőként a ruténok havasain, az Ung folyónál ütve táborot.²⁶ Erre talán még valamivel 881 előtt sor kerülhetett, hiszen ekkor a Salzburgi Évkönyvek már a magyarokkal vagy onogurokkal (Ungaris) és kabarokkal (Cowaris) folytatott harcokról tudósítanak a jóval nyugatabbra fekvő Bécsi-medence térségében,²⁷ ahol egyébként az írott források onogurok, illetve wangarok jelenlétét jelzik az egész 9. század folyamán.²⁸ Mielőtt Arnulf király követséget küldött volna Vladimir kánhoz, a morvák ellen szövetségre lépett a magyarokkal, a 892 nyarán vívott harcokból így a magyarok egy csapata is kivette a részét. A Fuldai Évkönyvek a Kárpát-medencében megjelenő magyarok és a nagyrészt onogur eredetű késő avar („poszt-avar”) népesség szoros kapcsolatára utalhatnak azáltal, hogy 894 és 900 között a magyarokról szólva az avar népnevet használják.²⁹ Egyébként azt is feltűnőnek találom, hogy Anonymus

23 László Gyula: *Árpád népe*. Budapest, 1988, Helikon Kiadó, 30. p.; Szabados 2015, 125. p.; Szabados György: Avarok eltűnésben, avagy a hasonulás három fokozatáról. In Csécs Teréz – Takács Miklós (szerk.): *Beatus Homo Qui Invenit Sapientiam. Ünnepi kötet Tomka Péter 75. születésnapjára*. Győr, 2016, Lekri Group Kft., 676–677. p.

24 HKÍF 297. p.; Anonymus c. 13.

25 HKÍF 348–349. p.; Kézai c. 21.; Emericus Szentpétery (ed.): *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum I*. Budapest, 1937–1938, Akadémiai Kiadó. I. 162. p. (a továbbiakban SRH)

26 HKÍF 353. p.; Kézai c. 27.; SRH I. 166. p. Vö. Horváth János (ifj.): *Árpád-kori latinnyelvű irodalmunk stílusproblémái*. Budapest, 1954, Akadémiai Kiadó, 348. p.

27 HKÍF 209. p. Vö. Szabados 2015, 129–130. p.

28 Szádeczky-Kardoss Samu: Még egyszer Regino és a korabeli magyarság. In Lőrinczy Gábor (szerk.): *Az Alföld a 9. században*. Szeged, 1993, Móra Ferenc Múzeum, 232–233. p.; Olajos Terézia: A Kárpát-medencei onogurok történetéhez. In Balogh Elemér – Homoki-Nagy Mária (szerk.): *Ünnepi kötet Dr. Blazovich László egyetemi tanár 70. születésnapjára. Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica*, 75. évf. (2013) 529–532. p.; Olajos 2001b, 161–166. p.; Szabados 2015, 124–130. p.; Szőke 2019, 126–137. p.

29 Olajos 2001b, 165. p.; Darvas 2019, 356–393. p. Vö. Szabados 2016, 675. p.

éppen Pannónia dűlása és a Dunántúl északi részén található helyszínek (Bodajk, Vértes, Fertő és a Hanság vidéke, Pannonhalma, illetve a Kisalföld délnyugati részén a Rába és Rábca folyók) említése, valamint Ősbő győzelme után csatlakoztatja a békés szándékú, fiaikat túszul adó székelyeket, „akik kezdetben Attila király népe voltak”.³⁰ A székelyek ösfoglaló mivoltát már az Árpád-korban is elismerték.³¹ Mivel ezek az onogurok minden jel szerint tízes szervezetben élhettek, az sem lehet teljesen véletlen, hogy ez lett a magyar államszervezet alapja.³² Ahogy persze az sem, hogy ez a szervezet a székelység körében egészen a 19. századig fennmaradt.³³

Az Arnulf király küldöttsége által behívott magyar zsoldos csapat bemutatkozása hatásos lehetett, mert Szvjatopluk, a morvák fejedelme 893-ban szövetséget ajánlott nekik. A szerződés-kötés és az ezt követő területszerzés a magyar emlékezetben a Fehérló-monda alakjában őrződött meg.³⁴ Jelentőségét főként az adja, hogy ennek eredményeként kerül sor a Duna-Tisza közének elfoglalására, mintegy ütközőzón-

---

30 HKÍF 335–336. p.; Anonymus c. 50.

31 Hóman Bálint: A székelyek eredete. *Magyar Nyelv*, 17. évf. (1921) 93–98., 104–107. p.; Szabados 2015, 125–126. p.

32 László 1988, 150–151. p.

33 Lásd erről például: Vámszer Géza: *Csik vármegye településtörténete. Helytörténeti adatok a hajdani Csik vármegye (Csik, Gyergyó és Kászon) településtörténetéhez*. Csíkszereda, 2000, Pallas-Akadémia; Bárth János, *Az eleven székely tízes. A csik-szentgyörgyi és a csikbánkfalvi tízesek működése a XVII–XX. században*. Kecskemét, 2007, Bárth Bt.

34 A 14. századi krónikakompozíció szövegei közül ez a legrégebbi, valószínűleg I. András (1046–1060) kori részt képezi, mely legkésőbb Könyves Kálmán (1095–1116) király idejére mindenképpen megíródott. Lásd ezzel kapcsolatban: Hóman 1925, 96–97. p.; Horváth 1954, 293–298. p. Vö. Kristó Gyula: *Magyar történetírás I. Történetírás a középkori Magyarországon*. Budapest, 2002, Osiris Kiadó, 11–16. p.; Szabados György: Országot egy fehér loért. A „Pannóniai ének” forrásértékéről. In Sudár Balázs (szerk.): *Deniumoger I. Tanulmányok a korai magyar történelemből*. Budapest, 2017, MTA BTK Magyar Őstörténeti Témacsoport, 318–322. p. Atdolgozott formában, Salán és Ménmarót nevével kapcsolatban is szerepel P. Mesternél, ám eredetileg kétségtelenül egy Szvjatoplukkal kötött szerződést mesélt el, lásd többek között: Szovák Kornél: A fehérló-monda kérdéséhez. *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve*, 1984–1985, II, 565–567. p.; Szegfű László: *Equus fabulosus*. In Mader Béla – Kulcsár Péter – Monok István (szerk.): *Tanulmányok Karácsonyi Béla hetvenedik születésnapjára*. Szeged, 1989, József Attila Tudományegyetem, 33–44. p.; Veszprémy László: A magyar honfoglalás útirányának hagyományra elbeszélő forrásainkban. *Hadtörténelmi Közlemények* 103. évf. (1990) 2. sz., június, 18. p.; Kordé 1994, 591. p.; Bóna István: *A magyarok és Európa a 9–10. században*. Budapest, 2000, História, 25–26. p.

nát hozva létre a Morva Fejedelemség³⁵ és a Bolgár Kánság között.³⁶ Szvatopluk 894-ben bekövetkező halálával azonban a szövetség felbomlik. A nyugati írott források tudósításai alapján a magyarok tervszerűen végrehajtott katonai akcióikkal még ugyanabban az évben megkezdik a Kárpát-medence birtokba vételét. Seregeik már nem is vonulhattak vissza a Felső-Tisza-vidékénél távolabbra.³⁷

Vladimirt a frankokkal kötött szövetsége, a magyaroktól elszenvedett veresége és a pogányság felé hajlása miatt apja, a kolostorba visszavonult Borisz kán (keresztény neve Mihály) előbb eltávolítja az országotól, majd megvakíttatja, hogy uralkodásra alkalmatlanná tegye, helyére pedig a Bizáncban nevelkedett Simeont helyezi.³⁸ Mint említettem, Simeon még trónra lépése évében, 893-ban Pannóniába vezetett hadat, ám Anonymus alapján a magyarokkal szemben alulmaradt, és a békekötés feltételeként kénytelen volt adófizetésre kötelezni magát.³⁹ A következő évben kereskedelmi okokra hivatkozva vége szakad a bizánci-bolgár békés időszaknak, VI. (Bölcs) Leó bizánci császár (886–912) teljesen megszakítja kapcsolatait a Bolgár Birodalommal.

35 A morva területet lokalizációjának kérdésével itt most nem foglalkozom, Szvatopluk országát mindenestre valahol a Duna és a Száva folyók közelében kell keresnünk. Lásd erről: Boba Imre: *Moravia története új megvilágításban. Kísérlet a középkori források újraértelmezésére*. Budapest, 1996, Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség; Katona-Kiss Atilla: *Μεγαλη Μοραβια*, Szvatopluk országa. Hol voltak a morva végek? In Kiss P. Attila – Piti Ferenc – Szabados György (szerk.): *Középkortörténeti tanulmányok 7. A VII. Medieviztikai PhD-konferencia (Szeged, 2011. június 1–3.) előadásai*. Szeged, 2012, Szegedi Középkorász Műhely, E-Press Nyomda Kft. (a továbbiakban: KTT); Szabados György: Avar pusztalakók és birodalmi nagymorvák. A 9. századi Kárpát-medence politikai és etnikai viszonyairól. In KTT, 219–235. p.; Tóth Péter: „Feldúlták és elfoglalták” – megjegyzések a morvák Kárpát-medencei jelenlétének kérdéséhez. In Fábíán Laura – Gál Judit – Haraszti Szabó Péter – Uhrin Dorottya (szerk.): *Micae Mediaevales V. Fiatal történészek dolgozatai a középkori Magyarországról és Európáról*. Budapest, 2016, ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola, Printtatu, 229–241. p.

36 Tulajdonképpen erre a területre utal Regino krónikája is, amikor „pannónok és avarok pusztáin” (Pannoniorum et Avarum solitudines) kóborló magyarokat említ, akik folyamatosan támadták a környező népek (karantánok, morvák és bolgárok) határterületeit: HKÍF 198. p. Lásd ezzel kapcsolatban többek között: Szádeczky-Kardoss 1993, 232–233. p.; Szabados 2012, 221 p.; Szabados 2016, 675. p.

37 Harmatta János: A honfoglalás mai szemmel. *Magyar Nyelv*, 94. évf. (1998) 2. sz. 146–147. p. Vö. Vajay, Szabolcs von: *Die Eintritt des ungarischen Stammesbundes in die europäische Geschichte (862–963)*. Mainz, 1968, Hase & Koehler Verlag, 81–84. p.; Szabados 2011, 134–159. p.; Gáll 2019, 85–92. p.

38 Bács Gyula: *Bulgária*. Budapest, 1970, Panoráma Kiadó, 41–42. p.; H. Tóth Imre, Vladimir. In KMTL 733. p.

39 HKÍF 325. p.; Anonymus c. 42.

Simeon támadást indít ellene, és egészen Konstantinápolyig jut, ekkor azonban VI. Leó a magyaroktól kér és kap segítséget, így a bolgárok kénytelenek fegyverszünetet kérni.⁴⁰ Bíborbanszületett Konstantin ezen eseményekkel összefüggésben tudósít a magyarok Kárpát-medencébe való betelepüléséről. A Bölcs Leó idejében újonnan létrejött Turkia területének bemutatásakor a Temes, Tutis (Bega), Maros, Körös és Tisza folyókat nevezi meg, leírása alapján azonban a magyarok a Duna és a Száva folyók közötti területet Szörényvártól (Drobeta-Turnu Severin, Románia) egészen Vukovár (Vukovar, Horvátország) térségéig birtokukba vehették.⁴¹

Erre a korai időszakra utalhatott a 11. század közepén alkotó perzsa Gardézi, aki szerint: „A bolgárok és a szintén bolgárok közé tartozó ’s.k.l-ek országa között van a magyarok határa.”⁴² Ibn Ruszta és al-Bakri párhuzamos szöveghelyén már besenyők jelennek meg: „Ők a besenyők országa és a bolgárok közé tartozó Aşk.l országa között vannak.”⁴³ Ezt korábban is azzal magyaráztam, hogy a besenyők 934-ben beköltöztek Dél-Erdély mindaddig bolgár fennhatóság alatt maradt területére, a wangaroknak is nevezett onogur-bolgárokkal (a székelyek elődeivel) pedig elsősorban a Kárpát-medence észak-nyugati részén számolhatunk.⁴⁴

A krónikáink által megőrzött erdélyi útírány hagyományával kapcsolatban – több évszázad egymásra rétegződött történetírásának alaposabb elemzése nélkül – arra hívnám fel a figyelmet, hogy Anonymus és Kézai Simon egyaránt az Ung felőli érkezésről tud, amit közvetve a 14. századi krónikakompozíció is megerősíteni látszik.⁴⁵ P. mester szerint Erdély földjéről csak a bihari hadjárat után szereznek tudo-

40 Pauler 1900, 30–32. p.; Harmatta 1998, 147. p.; Harmatta 2001, 10–13. p.; Bóna 2000, 26. p. Vö. HKÍF 128. p.; Gyula Moravcsik – Romilly J. H. Jenkins (eds.): *Constantinus Porphyrogenetus, De administrando imperio. New revised edition.* Washington, 1967, Dumbarton Oaks (a továbbiakban: DAI) 176–177. p., c. 40. és HKÍF 189–191. p.; Darvas 2019, 352. p.

41 HKÍF 129–130. p.; DAI 176–179. p., c. 40.

42 HKÍF, 35. p.

43 HKÍF, 39. p. és az 51. lábjegyzet.

44 Puskás-Kolozsvári Frederic: Türkök a 10. századi Kárpát-medencében. *Székelyföld*, 15. évf. (2011) 5. sz. 64–69. p.

45 HKÍF 358. p.; Alexander Domanovszky (ed.): *Chronici Hungarici compositio saeculi XIV.* In SRH I. 217–505. p. (A továbbiakban: 14. századi krónikakompozíció) c. 26. Vö. Veszprémy 1990, 6–10. p.; Szabados 2011, 156. p.

mást.⁴⁶ A Kézai krónikájában szereplő Erdőelve kifejezés pedig eredetileg Kárpátalját jelenthette, vagyis az Északkeleti-Kárpátok és a Tisza közötti részeket, miként Havaselve (Havasalföld) a Déli-Kárpátok és a Duna közötti területet.⁴⁷ A régészeti leletanyag arra utal, hogy Kolozsvár környékét a Felső-Tisza-vidék irányából népesítették be, és a Maros–Küküllő-vidéktől, illetve az Erdélyi-középhegységtől délkeletre eső területek pedig egészen a 930-as évekig bolgár fennhatóság alatt maradhattak.⁴⁸ A magyarokkal szövetségre lépő Gyula (Jula) nemzetiség, amely addig Erdélytől keletre, a Szeret és a Prut vidékén helyezkedett el, ekkor valóban a Keleti- és Déli-Kárpátok szorosain és hágóin keresztül törhetett be ide, Dél-Erdély területére, így jelenhet meg az említett korai, frissen létrejött Turkia közelében a kangar-besenyő alsó Jula (Kabuksinjula) tartomány.⁴⁹ Bár ezen adatok végső soron nem szólnak az erdélyi bejövétel hagyományának eredetisége ellen – hiszen elképzelhető, hogy egy átkaroló hadművelet során ez irányból is támadták a bolgár területeket – véleményem szerint mégis inkább ez utóbbi képezheti a hagyomány történelmi alapját.

Visszatérve a Névtelen szerző által létrehozott Salán alakjára: úgy vélem, azonos lehet Vladimir bolgár kán valós történelmi személyével, ennek fényében pedig a Duna–Tisza-köz birtokbavételének időpontja egyértelműen a 893-as évre tehető. A területszerzésre így jóval a besenyő támadás előtt került sor, amely feltehetően csak az etelközi területek felhagyását kényszeríthette ki a 890-es évek második felében lezajlott eseménysorozat részeként.⁵⁰ Mint Harmatta János is rámuta-

46 HKÍF 304–309. p.; Anonymus c. 19–24. Az erdélyi hadjárata pusztán kitalált történet, nem tükröz valamiféle archaikus hagyományt, miként azt meggyőzően kimutatta: Hóman 1925, 72–75. p.

47 Kézai viszont Erdélyt érte alatta: Kézai c. 29., SRH I. 166. p.; Lásd erről: Blazovics László: Havasok. In *KMTL* 258. 260. p.

48 Lásd ezzel kapcsolatban: Katona-Kiss 2010, 200–201. p.; Gáll Erwin: Az Erdélyi-medence, a Partium és a Bánság 10–11. századi temetői I. Szeged, 2013, SZTE BTK Régészeti Tanszék, Kódex Könyvgyártó Kft., 822–823. p.; Gáll 2019, 134–141. p.; Gáll Erwin – Fülöp Réka: A Kárpát-medencei honfoglalás kor régészeti kutatásának stádiuma. Régészeti források alapján levonható következtetések. In Neparáczki Endre (szerk.): *Magyar őstörténeti műhelybeszélgetés*. Budapest, 2020, Magyarságtudató Intézet, 176–184. p.; Puskás-Kolozsvári Frederic: Ruszok Csíkszentkirályon? *Székelv-föld*, 23. évf. (2019) 1. sz. 77–78. p.

49 HKÍF 120. p.; DAI 169., c. 37. Lásd ezzel kapcsolatban: Kovács Attila: A 10. századi besenyő törzsszervezet és szállásterület problémáinak újragondolása. *Belvedere Meridionale*, 23. évf. (2011) 4. sz. 35–41. p.

50 Vö. Harmatta 1998, 147–151. p.; Harmatta 2001, 10. p.

tott, a bolgár–bizánci háború a Bulgarophygonnál 896-ban elszenvedett bizánci vereség után fejeződik be, ami azt jelenti, hogy egy közös bolgár–besenyő katonai akcióra legkorábban akkor kerülhetett volna sor, amikor a magyarok már a Tisza folyó mentén tartózkodtak, így a bolgárokkal szövetségre lépő besenyők nem játszhattak szerepet sem a magyarság vándorlásában, sem honszerzésében.⁵¹ Nyilván ezért sem kapott helyet Anonymus – ilyen vonatkozásban egyébként meglepően pontosnak tűnő – adatai között a besenyő támadás, míg a magyar honfoglalást megelőző bolgár–magyar háború emlékezete annál inkább tetten érhető Gestájában.⁵² Mindenesetre tényként fogadhatjuk el, hogy a 10. század elejére létrejön a kangar-besenyő Javdiertim (Iabdiertim) tartomány, amely a Dnyeper középső folyása (Kijev, Ukrajna térsége) és az Északkeleti-Kárpátok (Przemyśl, Lengyelország térsége) közötti területeken, a Bulgáriával szomszédos Jazikapan tartománytól (vagyis Jászvásár, Iași, Románia térségétől) északra helyezkedik el.⁵³

A kutatás Györffy György nyomán már régen felfigyelt arra, hogy a Duna–Tisza közének legdélebbi részén, az Árpád-kori Bács vármegye területén különös sűrűsödést mutatnak a magyar nemzetségnevek. A Jenő nemzetség kivételével gyakorlatilag az összes képviselteti magát, olyan helynevekkel együtt, mint például Szerénd és Kölpény, amelyek ugyancsak csatlakozott népcsoportokra utalhatnak.⁵⁴ Régészeti szempontból ugyanezen térségen belül a kései avar kori és a honfoglaló magyar temetők elkülönülni látszanak egymástól,⁵⁵ ami

51 Harmatta 2001, 12–14. p. Vö. László 1988, 34., 151–152. p; Szabados 2011, 143–154., 158. p.

52 Veszprémy 1990, 14. p.

53 HKÍF 118. p.; DAI 168–169. p., c. 37. Vö. Kovács 2011, 40–41. p. A terület régészeti leletanyagáról lásd: Gáll 2019, 221–225. p.

54 Makkay 1996, 47–48. p. Vö. Rácz Anita: Törzsnévi eredetű helyneveink nyelvi kérdései. In Hoffmann István – Tóth Valéria (szerk.): *Helynévtörténeti tanulmányok 2.* Debrecen, 2006, A Magyar Névarchívum Kiadványai, Vider Plusz Bt., 13–14., 18. p.

55 Takács Miklós: Einige Aspekte der Siedlungsgeschichte des südlichen Drittels des Donau-Theiss Zwischenstromlandes von der awarischen Landnahme bis zum Ende des 11. Jahrhunderts. *ActaArchHung*, 51. 1999/2000, 464–469. p.; Takács Miklós: Három nézőpont a honfoglaló magyarokról. *Dolgozatok az Erdélyi Múzeum Érem- és Régiségtárából. Új sorozat I. (XI.)* Kolozsvár, 2006, 79–80., 82. p.; Takács Miklós: A honfoglaló magyar szállásterület déli kiterjedése. In Révész László – Wolf Mária (szerk.): *A honfoglalás kor kutatásának legújabb eredményei. Tanulmányok Kovács László 70. születésnapjára.* Szeged, 2013, SZTE BTK Régészeti Tanszék, Kódex Könyvgyártó Kft.; Martin Opitz Kiadó, 651–654. p.; Gáll 2019, 161–163. p. A régészeti szempontokat és összefüggéseket egy következő tanulmányomban szeretném megvizsgálni.

talán leginkább a népesség csatlakoztatott státuszával lenne magyarázható. Hiszen azzal is számolnunk kell, hogy az újonnan létrejövő hatalmi viszonyok nem feltétlenül tették szükségessé, hogy a Kárpát-medence új urai saját köreiből állítsanak vezetőt a helyben talált lakosság élére.⁵⁶ Szeged környékén néhány magyar jellegű sír radio-karbon-kormeghatározás alapján a 9. század végére keltezhető.⁵⁷ Mindezek azt jelezhetik, hogy ennek a korai területszerzésnek a lehetőségét a lehető legkomolyabban fontolóra kell vennünk.

Végeredményben megállapítható, hogy Salán képzeletbeli alakja valós történelmi személyt rejthet: Vladimir bolgár kánt. Az elődei hódításai nyomán mintegy szükségszerűen alattvalóivá vált „poszt-avar” onogur-bolgárok Árpád oldalára állva új nagyhatalmat hoztak létre a Kárpát-medencében, a Magyar Nagyfejedelemséget. Egy besenyő támadásnak mindehhez vajmi kevés köze lehetett. A magyarok felső-Tisza-vidéki megjelenésének a 890-es években, éppúgy, mint a 930-as években létrejövő besenyő-magyar szövetségnek, valódi vesztesei a bolgár uralkodók voltak.

FELHASZNÁLT IRODALOM

14. századi krónikakompozíció, Alexander Domanovszky (szerk.): *Chronici Hungarici compositio saeculi XIV.* In *SRH* I. 217–505.
- Anonymus, Juhász László (szerk.): *P. Magister quondam Bele regis Hungariae notarius Gesta Hungarorum.* Szeged, 1932, Egyetemi Nyomda.
- Bács Gyula: *Bulgária.* Budapest, 1970, Panoráma Kiadó.
- Bárth János: *Az eleven székely tízes. A csíkszentgyörgyi és a csíkbánkfalvi tízesek működése a XVII–XX. században.* Kecskemét, 2007, Bárth Bt.
- Benkő Loránd: Mi a helyzet Zalán vezér neve és személye körül? *Magyar Nyelv*, 91. évf. (1995) 4. sz. 402–411. p.
- Boba Imre: *Morávia története új megvilágításban. Kísérlet a középkori források újraértelmezésére.* Budapest, 1996, Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség.
- Bóna István: *A magyarok és Európa a 9–10. században.* Budapest, 2000, História.

56 Szentpéteri József: Kritikai megjegyzések az avar–magyar asszimiláció kérdésköréhez. In Sudár Balázs – Szentpéteri József – Petkes Zsolt – Lezsák Gabriella – Zsidai Zsuzsanna (szerk.): *Magyar őstörténet. Tudomány és hagyományörzés.* MTA BTK MÓT Kiadványok 1. Budapest, 2014, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Kódex Könyvgyártó Kft., 46–47. p.; Szabados 2015, 129–133. p.

57 Gáll 2019, 180–183. p.

- Blazovics László: Havasok. In Kristó Gyula (főszerk.), Engel Pál – Makk Ferenc (szerk.): *Korai magyar történeti lexikon* (9–14. század). Budapest, 1994, Akadémiai Kiadó, 258., 260. p.
- DAI, Gyula Moravcsik – Romilly J. H. Jenkins (eds.): *Constantinus Porphyrogenetus, De administrando imperio. New revised edition*. Washington, 1967, Dumbarton Oaks.
- Darvas Mátyás (ford.): *Fuldai évkönyvek. Annales Fuldenses*. Budapest, 2019, Magyarországi Kutató Intézet.
- EUU, Čornej, Petr – Čornejová, Ivana – Hrochová, Pavel – Kučera, Jan P. – Kumpera, Jan – Vaníček, Vratislav – Vlnas, Vít: *Európa uralkodói*. Tamáska Péter (ford.), Budapest, 1999, Maecenas Könyvkiadó.
- Gáll Erwin: *Az Erdélyi-medence, a Partium és a Bánság 10–11. századi temetői I*. Szeged, 2013, SZTE BTK Régészeti Tanszék, Kódex Könyvgyártó Kft.
- Gáll Erwin: *A hatalom forrása és a magyar honfoglalás – hódítás és integráció. A korai magyar történelem egy régész szemszögéből*. Budapest, 2019, Magyarországi Kutató Intézet.
- Gáll Erwin – Fülöp Réka: A Kárpát-medencei honfoglalás kor régészeti kutatásának stádiuma. Régészeti források alapján levonható következtetések. In Neparáczi Endre (szerk.): *Magyar őstörténeti műhelybeszélgetés*. Budapest, 2020. Magyarországi Kutató Intézet. 165–193. p.
- Gombocz Zoltán: A bolgár-kérdés és a magyar hünmonda. *Magyar Nyelv*, 17. évf. (1921) 1. sz. 15–21. p.
- Harmatta János: A honfoglalás mai szemmel. *Magyar Nyelv*, 94. évf. (1998) 2. sz. 129–151. p.
- Harmatta János: A Volgától a Dunáig. *Magyar Nyelv*, 97. évf. (2001) 1. sz. 1–14. p.
- HKÍF, Kristó Gyula (szerk.): *A honfoglalás korának írott forrásai*. Szeged, 1995, Szegedi Középkorász Műhely, Agapé Ferences Nyomda.
- Hóman Bálint: A székelyek eredete. *Magyar Nyelv*, 17. évf. (1921) 90–107. p.
- Hóman Bálint: *A Szent László-kori Gesta Ungarorum és XII–XIII. századi leszármazói*. Budapest, 1925, Magyar Tudományos Akadémia.
- Horváth János (ifj.): *Árpád-kori latinnyelvű irodalmunk stílusproblémái*. Budapest, 1954, Akadémiai Kiadó.
- H. Tóth Imre, Vladimir. In Kristó Gyula (főszerk.): Engel Pál – Makk Ferenc (szerk.), *Korai magyar történeti lexikon* (9–14. század). Budapest, 1994, Akadémiai Kiadó. 733. p.
- Juhász Péter: *Anonymus. Fikció és realitás. Az Álmos-ág honfoglalása*. Szeged, 2019, Belvedere Meridionale.
- Katona-Kiss Atilla: A Bolgár Kánság és a Kárpát-medence a IX. században. *Hadtörténelmi Közlemények*, 123. évf. (2010) 1–2. sz., 168–214. p.
- Katona-Kiss Atilla: *Μεγαλη Μορραβια*, Szvatopluk országa. Hol voltak a morva végek? In *KTt*, 199–218. p.
- Kézai, Alexander Domanovszky (ed.): Simonis de Kéza, *Gesta Hungarorum*. In *SRH I*. 141–194. p.
- KTt, Kiss P. Attila – Piti Ferenc – Szabados György (szerk.): *Középkortörténeti tanulmányok 7. A VII. Medievisztikai PhD-konferencia (Szeged, 2011)*.

- június 1–3.) előadásai. Szeged, 2012, Szegedi Középkorász Műhely, E-Press Nyomda Kft.
- KMTL, Kristó Gyula (főszerk.), Engel Pál – Makk Ferenc (szerk.): *Korai magyar történeti lexikon* (9–14. század). Budapest, 1994, Akadémiai Kiadó.
- Kordé Zoltán: Salán. In Kristó Gyula (főszerk.), Engel Pál – Makk Ferenc (szerk.): *Korai magyar történeti lexikon*. Budapest, 1994, Akadémiai Kiadó. 591. p.
- Kovács Attila: A 10. századi besenyő törzsszervezet és szállásterület problémáinak újragondolása. *Belvedere Meridionale*, 23. évf. (2011) 4. sz. 34–57. p.
- Kristó Gyula: Anonymus a 9. századi Kárpát-medence bolgár fejedelméről. *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Historica* 113. évf. (2001) 11–19. p.
- Kristó Gyula: *Magyar historiográfia I. Történetírás a középkori Magyarországon*. Budapest, 2002, Osiris Kiadó.
- László Gyula: *Árpád népe*. Budapest, 1988, Helikon Kiadó.
- Makk Ferenc: Csaba és Alpár. In Koszta László (szerk.): *Kelet és nyugat között. Történeti Tanulmányok Kristó Gyula tiszteletére*. Szeged, 1995, Szegedi Középkorász Műhely, Délmagyarország Könyv- és Lapkiadó Kft., 360–365. p.
- Makkay János: *Avarus, hringus, Salanus. Tudósok költötte talányok Erik lovag 795-ös rablóhadjáratairól Alpár homokjág*. Budapest, 1996, Szerzői kiadás.
- Moravcsik Gyula: Der ungarische Anonymus über die Bulgaren und Griechen. *Revue des Études Sud-Est Européennes* 7, 1969, 167–174. p.
- Németh Gyula: *A honfoglaló magyarság kialakulása. 2. bővített és átdolgozott kiadás*. Budapest, 1991, Akadémiai Kiadó.
- Olajos Terézia: Annales Alamannici a. 863: „gens Hunorum”. Etelközi magyarok vagy avarok avagy bolgárok? *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica*, 113. évf. (2001) 5–10. p.
- Olajos Terézia: A IX. századi avar történelem görög nyelvű forrásai. Szeged, 2001, Szegedi Középkorász Műhely, JATE Press.
- Olajos Terézia: A Kárpát-medencei onogurok történetéhez. In Balogh Elemér – Homoki-Nagy Mária (szerk.): *Ünnepi kötet Dr. Blazovich László egyetemi tanár 70. születésnapjára. Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica* 75. évf. (2013) 521–532. p.
- Pauler Gyula: *A magyar nemzet története Szent Istvánig*. Budapest, 1900, Magyar Tudományos Akadémia.
- Puskás-Kolozsvári Frederic: Türkök a 10. századi Kárpát-medencében. *Székelyföld kulturális folyóirat*, 15. évf. (2011) 5. sz. május, 61–75. p.
- Puskás-Kolozsvári Frederic: Rusok Csíkszentkirályon? *Székelyföld kulturális folyóirat* 23. évf. (2019) 1. sz. január, 72–87. p.
- Rácz Anita: Törzsnévi eredetű helyneveink nyelvi kérdései. In Hoffmann István – Tóth Valéria (szerk.): *Helynévtörténeti tanulmányok 2*. Debrecen, 2006, A Magyar Névarchívum Kiadványai, Vider Plusz Bt., 9–29. p.
- SRH, Emericus Szentpétery (ed.): *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum*. I–II. Budapest, 1937–1938, Akadémiai Kiadó.

- Szabados György: *Magyar államalapítások a IX–XI. században. Előtanulmány a korai magyar állam történelmének fordulópontjairól.* Szeged, 2011, Szegedi Középkorász Műhely.
- Szabados György: Avar pusztalakók és birodalmi nagymorvák. A 9. századi Kárpát-medence politikai és ethnikai viszonyairól. In *KTT* 219–235. p.
- Szabados György: Avar–magyar találkozó. Helyszín, időpont? In Balogh Csilla – Petkes Zsolt – Sudár Balázs – Zsidai Zsuzsanna (szerk.): *„...in nostra lingua Hringe nominant”. Tanulmányok Szentpéteri József 60. születésnapja tiszteletére.* Budapest–Kecskemét 2015, MTA BTK Történettudományi Intézet, Prime Rate Kft., 121–141. p.
- Szabados György: Avarok eltűnőben, avagy a hasonulás három fokozatáról. In Csécs Teréz – Takács Miklós (szerk.): *Beatus Homo Qui Invenit Sapientiam. Ünnepi kötet Tomka Péter 75. születésnapjára.* Győr, 2016, Lekri Group Kft., 671–686. p.
- Szabados György: Országot egy fehér lóért. A „Pannóniai ének” forrásértékéről. In Sudár Balázs (szerk.): *Dentumoger I. Tanulmányok a korai magyar történelemből. Források és tanulmányok 2.* Budapest, MTA BTK Történettudományi Intézet, Prime Rate Kft., 313–340. p.
- Szabó Károly: *A magyar vezérek kora. Árpádtól Szent Istvánig.* Pest, 1869, Ráth Mór Kiadása.
- Szalay László: *Magyarország története I. A nemzet Európába érkezésétől az arany bulla' alkotásáig.* Lipcse, 1852, Geibel Károly kiadása.
- Szádeczky-Kardoss Samu: Még egyszer Regino és a korabeli magyarság. In Lőrinczy Gábor (szerk.): *Az Alföld a 9. században.* Szeged, 1993, Móra Ferenc Múzeum, 227–236. p.
- Szegfű László: Equus fabulosus. In Mader Béla – Kulcsár Péter – Monok István (szerk.): *Tanulmányok Karácsonyi Béla hetvenedik születésnapjára.* Szeged, 1989, József Attila Tudományegyetem, 31–46. p.
- Szentpéteri József: Kritikai megjegyzések az avar-magyar asszimiláció kérdésköréhez. In Sudár Balázs – Szentpéteri József – Petkes Zsolt – Lezsák Gabriella – Zsidai Zsuzsanna (szerk.): *Magyar őstörténet. Tudomány és hagyományörzés.* MTA BTK MÓT Kiadványok 1. Budapest, 2014, MTA BTK Történettudományi Intézet, Kódex Könyvgyártó Kft., 43–53. p.
- Szovák Kornél: A fehérlő-monda kérdéséhez. In *Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1984–1985* (1985), II, 563–570. p.
- Szöke Béla Miklós: *A Karoling-kor Pannóniában.* Budapest, 2020, Martin Opitz Kiadó.
- Takács Miklós: Einige Aspekte der Siedlungsgeschichte des südlichen Drittels des Donau-Theiss Zwischenstromlandes von der awarischen Landnahme bis zum Ende des 11. Jahrhunderts. *ActaArchHung*, 51. 1999/2000 (2000) 457–471. p.
- Takács Miklós: Három nézőpont a honfoglaló magyarokról. István – Benkő Elek – Emódi Tamás – Kovács András – László Attila (szerk.): *Dolgozatok az Erdélyi Múzeum Érem- és Régiségtárából. Új sorozat I. (XI.) Kolozsvár, 2006, 67–98. p.*

- Takács Miklós: A honfoglaló magyar szállásterület déli kiterjedése. In Révész László – Wolf Mária (szerk.): *A honfoglalás kor kutatásának legújabb eredményei. Tanulmányok Kovács László 70. születésnapjára*. Szeged, 2013, SZTE BTK Régészeti Tanszék, Kódex Könyvgyártó Kft., Martin Opitz Kiadó, 641–666. p.
- Takács Miklós: Néhány gondolat az avar kor anyagi kultúrájáról a településrégész szemszögéből. *Történelmi Szemle*, 61. évf. 2019. 2. sz. 165–208. p.
- Tóth Péter: „Feldúlták és elfoglalták” – megjegyzések a morvák Kárpát-medencei jelenlétének kérdéséhez. In Fábíán Laura – Gál Judit – Haraszti Szabó Péter – Uhrin Dorottya (szerk.): *Micae Mediaevales V. Fiatal történészek dolgozatai a középkori Magyarországról és Európáról*. Budapest, 2016, ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola, Printtatu, 229–241. p.
- Vajay, Szabolcs von: *Die Eintritt des ungarischen Stämmebundes in die europäische Geschichte (862–963)*. Mainz, 1968, Hase & Koehler Verlag.
- Vámszer Géza: *Csik vármegye településtörténete. Helytörténeti adatok a hajdani Csik vármegye (Csik, Gyergyó és Kászon) településtörténetéhez*. Csíkszereda, 2000, Pallas-Akadémia.
- Veszprémy László: A magyar honfoglalás útirányának hagyománya elbeszélő forrásainkban. *Hadtörténelmi Közlemények* 103. évf. 1990. 2. sz. június, 1–21. p.
- Vékony Gábor: *Az onogurok és onogundurok a Kárpát-medencében*. Szolnok Megyei Múzeumi Évkönyv 1981, 71–82. p.

Közös tér I., 2016
(90 x 90 cm, olaj, vászon)

Magyar Zoltán

A FODOR CSALÁD MEGGAZDAGODÁSA

– Egy moldvai kincsmonda nyomában –

Az elrejtett kincsben való hit az emberi civilizáció létrejötte óta egyike az emberiség általánosan elterjedt, elemi képzeletének. A természeti népek kivételével nincs olyan tájéka a világnak, ahol ne lenne fellelhető narratív hagyomány titkos értékekről, rejtett kincsekről (többnyire mesés aranyneműkről, hatalmas mennyiségű pénzről), azok megszerzésének lehetséges módjáról és esetenkénti szerencsés, vagy éppen önvészélyes felleléséről. A nemzetközi folklorisztikai irodalomban szinte könyvtárnyi irodalma van e képzetkörnek, monografikus feldolgozására mindazonáltal csak szórványosan került sor. E művek egyike az amerikai Byrd Howell Granger motívumindexe, amely a régi Arizona, az amerikai és mexikói határvidék rejtett kincseiről, titkos aranybányáiról szóló hagyományokat rendszerezte javarészt a még a vadnyugat korának számító 19. századi forrásanyag alapján.¹ Részben e mű példája, alapvetően azonban a magyar mondahagyomány belső logikája ösztönözte arra e sorok íróját is, hogy *A magyar történeti mondák katalógusának* részeként típus- és motívumindex formájában önálló kötetben foglalja össze a magyar kincsmondák narratív hagyománykörét is, az egész magyar nyelvterületre kiterjedő jelleggel.² E több ezer tételre rúgó, rendkívül gazdag és változatos folklóranyag részét képezik a moldvai kincsmondák is.

A moldvai csángó kincsmondák népes csoportja a hagyománykör/hiedelemkör szinte minden jellegzetességét felvonultatja, ám felfedezhető benne néhány speciálisan helyi/regionális vonás is. E szöveghagyományban több olyan archaikus típus és motívum is megfigyelhető,

---

1 Granger, Byrd Howell: *A Motif Index for Lost Mines and Treasures Applied to Redaction of Arizona Legends, and to Lost Mine and Treasure Legends Exterior to Arizona*. (Folklore Fellows Communications 218.) Helsinki-Tucson, 1977, Academia Scientiarum Fennica.

2 Magyar Zoltán: *A magyar történeti mondák katalógusa. Típus- és motívumindex VIII. Kincsmondák*. Budapest, 2018, Kairosz Kiadó. E mű értő és részletes recenziója a *Székelyföld* című folyóirat lapjain: Sántha Attila: Megjegyzések Magyar Zoltán *A magyar történeti mondák katalógusa* című művéhez. *Székelyföld*, XXV. évf. (2021) 2. sz. 139–151. p.

melyek már az erdélyi folklórban is csak különféle 19. századi feljegyzésekből ismertek. A moldvai folklórszövegekkel kapcsolatban nem elhanyagolható a tudati tényezők szerepe sem: maga a hit a földben rejtőző vagy másutt elrejtett kincsekben. E mondák többségének hiedelemháttére ugyanis valóságos, a 20. században még általános érvénnyel, de esetenként még napjainkban is része a moldvai magyarság hagyományvilágának. És kivált így lehetett ez a régmúlt századokban, amikor a kincssásás, kincskeresés volt az akkori „lottószelvény”, a jobb élet, a társadalmi felemelkedés egyetlen „valós” reménye.

Az elásott kincs a moldvai csángók szerint is bizonyos időközönként (többnyire hétévente) „gyúl ki”, „tisztul meg”, ilyenkor lehet rátalálni, ha eléggé szemfüles a kereső. Míg a kincskigyulás napja a Kárpát-medence legtöbb vidékén április 24., azaz Szent György napja, a moldvai folklórban elsősorban a tavaszi ünnepkör egyéb jeles időpontjairól, nagypéntekről és húsvétról esik szó. Ha sikeres a kincssásás, Moldvában a kincskeresők főként aranypénzzel teli üstökre és hordókra lelnek. Megszerzésük azonban veszélyes, mert általában „átokkal vannak eltéve”, és vagy az átok ereje, vagy valamilyen szellem, „tisztátalan lélek”, az ördög őrzi azokat.

Számos moldvai kincsmondában az elátkozott kincs motívuma a meghatározó folklórelem. E mondák arról szólnak, hogy a kincssásók próbálkozásai többnyire kudarccal végződnek: hiábavaló az ásás, ha a kincskereső kapzsi, gyáva, ha a társaival igazságtalan, ha nem végzi el a szükséges rítust, vagy éppen megszólal, káromkodik kincssásás közben. Ha mégis eléri a célját, a kincsert áldozatot kell adni: jobbik esetben egy haszonállatát, általában azonban valamelyik családtagja vagy önmaga életét, egészségét. Igazából csak az a narratívátípus számít e tekintetben kivételnek, amely az értékeit csupasz fenékkal „megkötő” öregasszonyról és az őt kifigyelő, és a kincset leleményes módon megszerző menyéről szól. Némely családi eredethagyománynak (egyes nemzetségek hirtelen meggazdagodásának) szintén egy-egy talált/ásott kincsről szóló monda az alapja. E tanulmány is egy ilyen állítólagos esetről szól.

Mielőtt azonban e dolgozat tulajdonképpeni témájára rátérnénk, érdemes a hagyománykör néhány egyéb moldvai jellegzetességére is felhívni a figyelmet. Lehetséges, hogy a folklórgyűjtések eddigi mulasztása, vagy a moldvai írásbeliség és iskolázottság nagyfokú hiányossá-

gából adódik, hogy az egyébként javarészt Erdély-specifikus és archaikus jegyekben bővelkedő Dárius kincse hagyományt a moldvai csángók körében még nem jegyezték fel. Ellentétben a szintén rendkívül régies ún. Guntram-mondával, amelynek eredete egészen Paulus Diaconus 8. század végén íródott longobárd krónikájáig nyúlik vissza, és amelynek moldvai redakciói arról szólnak, hogy két szerencsés férfit egy állat (egér) vezet el a rejtett kincshez (a bahánai szövegváltozatban vadméhek mézéhez). E hagyományban a kincsmondai szál mellett legalább annyira figyelemre méltó a monda látens eredeti rétege, amely a honfoglaló magyarság köréből is kimutatható kettős lélek képzetének 20. századi moldvai emléke. Ugyancsak ritka, jószerével csak a székelyföldi és a csángó (gyimesi és moldvai) folklórból ismert az *aranyfolyás*, *aranyforrás*, *aranycsepegés* motívuma, amely rejtett természeti környezetben helyenként fellelhető kincset idegen, főként „magyarországi” kincskeresők hordják el fordítva patkolt lovakon – mint az egy 2021-ben gyűjtött klézsei mondaszövegben is szerepel.

Domokos Pál Péter első moldvai útja során, 1929-ben a nagypataki temetőt tanulmányozva a 15. században épült fatemplom közelében egy gondozott, cement sírboltra lett figyelmes. Mint azt a helybeli lakosoktól megtudta, a sírban a Bákóban élő, rendkívül gazdag Fodor család őse, a forrófalvi származású nagyapa (az 1863-ban elhunyt Fodor András) nyugszik, aki a környéken elterjedt szájhagyomány szerint mesés vagyonaára különös módon tett szert.

Mint azt Domokos Pál Péter feljegyezte, a cementsírban pihenő Fodor „fuváros volt, s Galachól Bákóba több forrófalvi szekeresrel együtt árut szállított. Egy alkalommal Galacra

érkezik, beáll egy korcsma udvarára, kifogja lovait, s pihenni a korcsma fala mellé, a nyitott ablak alá ül. Nagy meglepetésére a korcsmában magyarul beszélgetnek. Forrófalváról, a forrófalvi erdőről, annak egy bizonyos fájáról, a fa odváról és az odúban általuk elhelyezett rengeteg aranyról és egyéb mesés kincsekről. A beszélgetők rablók voltak. Fodor, ki a leírt helyet nagyszerűen ismerte, azonnal befogott, és társainak azt mondta, hogy ő hazamegy, mert rossz álmot látott, és otthon valami baj van. Úgy hajtotta a lovait, hogy mire Forrófalvára ért, mind a kettő megdöglött. A feleségének csak annyit mondott: »Végy tarisnyát s megyünk gombáért.« Elmentek. A sok kincset, aranyat, pénzt megtalálták. Sokszor fordultak. Azután a pénzből lassan-lassan házat, házakat, telket, birtokot vettek, Bákóban palotát építettek, és a mai napig nagyon gazdagok.»³

A magyar folklórban különösen a felföldi részeken népszerű a rablók által elrejtett kincsről, rablóktól kapott kincsről szóló hagyomány.⁴ Széleskörűen elterjedt mondatípus az, miszerint miután a kincset elrejtették, a rablóvezér megkérdezi a társait, hogy melyikük tudna visszatalálni a rejtkehelyre. Amikor az egyikük azt mondja, hogy visszatalálna, kiszúrják a szemét, hogy ne tehesse meg. Esetenként e történet folytatása az a narratívátípus is, miszerint egy távoli vidéken néhány falusi ember beszélgetésbe elegyedik egy vak koldussal/egy öregemberrel, aki elmondja, hogy egyike azoknak a rablóknak, akik réges-régen éppen az ő településük határában rejtettek el rengeteg kincset, majd elárulja nekik – mivel ő maga már a fogyatékossga/idős kora miatt nem veheti hasznát – a nevezett kincs pontos/hozzávetőleges helyét. Még különlegesebb az az epikus hagyomány, amely szerint amikor az elfogott rablót akasztani viszik, fennhangon kiáltozni kezd, hogy menjen oda hozzá az az ember, aki egy általa megnevezett környékbéli faluból származik, mert elárulja neki, hogy hol vannak elrejtve a község határában a rabolt kincsek. S noha a jelenlévők között többen is vannak a rabló által említett faluból, senki sem mer jelentkezni, és így a kincs lelőhelye továbbra is rejtve marad. E típus

3 Domokos Pál Péter: *A moldvai magyarság*. Budapest, 1987, Magvető Kiadó, 206. p.

4 Magyar Zoltán: *A magyar történelmi mondák katalógusa. Típus- és motívumindex VII. Betyármondák. Betyárok és más törvényen kívüliek*. Budapest, 2018, Kairosz Kiadó, 823–825. p.

egy ritka variánsa szerint egy közeli városból származó férfi meghallgatja a rablót, és az útmutatás alapján rátalál a hatalmas kincsre.

Rablóktól szerzett kincsre a magyar nyelvterület más részein is van példa.⁵ Kalotaszegi, székelyleföldi és gyimesi csángó folklórszövegek szólnak arról, hogy a rablók („hegyi tolvajok”) által megtámadott utazó legyőzi a támadóit, és a náluk lévő pénzből meggazdagodik. A mondákban esetenként (a kilesett) rablóktól lopott kincsről is szó esik, távoli analógiájaként annak a tréfás mesének, amely az ostoba házaspár által akaratlanul elijesztett rablókról szól (ATU 1653).⁶ A Tornai-karsztvidéken fekvő Bódvarákón mesélték az 1990-es években azt a családi szájhagyományként öröklődő történetet,⁷ miszerint egy menekülő rabló (betyár) egy zacskó pénzt dob be az erdei kunyhójukban éldegelő ősök ablakán, azzal a meghagyással, hogy majd érte jön, és ha mégsem, hát használják el. S habár a rabló utóbb nem jelentkezett, a monda példázatszerű szövege szerint az illetéktelen érték birtoklása annyira nyomasztja az ott élőket, hogy amikor véletlenül kigyullad a házuk, és a zacskó arany is benne ég, azt az ősök nem sorscsapásként, hanem valóságos megkönnyebbülésként élik meg.

Minden egyéb, eddig ismertett hagyománytól különböző az idézett kincsmonda-típus, amelyre Domokos Pál Péter talált rá 1929-ben, és amely – jelenlegi ismereteink szerint – moldvai specifikum, csakis a moldvai csángók köréből ismert. A *magyar történeti mondák katalógusa* az MZ VIII. J 115. 3. (A *kihallgatott rablók*) típusszám alatt ismerteti, hat szövegváltozatát jelezve.⁸ A megjelenés előtt álló *Moldvai csángó mondakatalógus* e történet további három – azóta előkerült, illetve gyűjtött – variánsáról is tud. A néprajzi gyűjtők mind a kilenc mondaszöveget a Bákó környéki falucsoport valamelyik településén

---

5 Magyar Zoltán: *A magyar történeti mondák katalógusa...* VIII. 397–398. p.

6 Uther, Hans-Jörg: *The Types of International Folktales. A Classification and Bibliography* II. (Folklore Fellows Communications 284–286. p.) Helsinki, 2004, Academia Scientiarum Fennica, 356–358. p. Ugyanezt a típust a *Magyar Népmesekatalógus* az MNK 1653B (*Rablók a fa alatt*) számon. Vehmas Marja – Benedek Katalin: *Magyar Népmesekatalógus 7/C. A magyar népmesék trüf- és anekdotakatalógusa... VIII. 1640–1874*). Budapest, 1989, MTA Néprajzi Kutató Csoport, 83. p.

7 Magyar Zoltán: *Torna megyei népmondák*. (Magyar Népköltészet Tára I.) Budapest, 2001, Osiris Kiadó, 348–349. p. Vö. Magyar Zoltán: *A magyar történeti mondák katalógusa...* VIII. 378–379. p. Típuszáma: MZ VIII. J 92.1. A *betyárok ablakon bedobott pénze*.

8 Magyar Zoltán: *A magyar történeti mondák katalógusa...* VIII. 397–398. p.

jegyezték fel (Nagypatak, Forrófalva, Klézse, Trunk, Külsőrekecsin).⁹ Valamelyest kivétel a Szereten túli, távolabb fekvő Lábnik, ám a lábni ki változat a második világháborút követően Magyarországra települt adatközlőtől származik,¹⁰ elképzelhető tehát, hogy az adatközlő ebbéli értesüléseit a hozzá hasonlóan Egyházaskozárra került klézseiektől szerezte.¹¹ Olyan lokális népköltészeti fejleményről van tehát szó, amely a még élő emlékezettel elérhető időben, Nagypatakon vagy Forrófalván keletkezett a 20. század elején, és amely viszonylag gyorsan elterjedt egy viszonylag jól behatárolható kistájon, a Szeret folyó jobb partján fekvő, Bogdánfalvától Külsőrekecsinig terjedő csángó településeken. E népmonda organikus voltát jelzi, hogy egységes szüzséje ellenére részleteiben számos vonatkozásban variálódott az utóbbi száz esztendőben.

Ami e kincsmonda majdnem minden szövegváltozatában egységes, az a mondahős neve és foglalkozása, ugyanis még a 21. század elején gyűjtött mondaszövegekben is említés tétetik arról, hogy az illető egy Fodor nevű (forrófalvi/nagypataki/klézsei származású) fuvaros volt. A folklórszövegekben a tekintetben is egyöntetűség mutatkozik, hogy e Fodorral (akit többnyire Mártonként említenek) egy, a Bákótól délre fekvő, románok lakta vidékre vezető szekérút alkalmával egy kocsmában történt az elbeszélte eset. Konkrét helyszínként a mondamesélők főként egy galaci kocsmát említettek, ketten a földrajzilag közelebbi Egyedhalmát (Adzsudot), megint mások pedig pusztán egy út menti fogadót a Galac felé vezető országúton. Valamelyest invariánsnak hat az a folklórszöveg, amely szerint fuvarozó útján Fodor mindössze a rekecsini kocsmáig jutott.

A monda dramaturgiai csúcspontja a lovaival az út menti kocsmában pihenni megálló és ott akarátán kívül kihallgatott rablókról szóló

9 A folklórszövegek megjelenése időrendben: Domokos Pál Péter: *i. m.* 206. p. [1929]; Halász Péter: *A moldvai csángó magyarok hiedelmei*. Budapest, 2005, Generál Press Kiadó, 179–180., 180–181. p. [1977, 1978]; Csoma Gergely: *A megkötött idő. Varázslások, ráolvasások, rontások, archaikus imák és népmesék Moldvából*. Budapest, 2016, Fekete Sas Kiadó, 384. p. [1991]; Magyar Zoltán: *Erdélyi népmondák II.* Marosvásárhely, 2011, Mentor Kiadó, 519. p. [2009]. Továbbá kéziratos formában Kinda István és Peti Lehel 2001-es trunki és Magyar Zoltán két 2021-es klézsei és forrófalvi gyűjtése.

10 Szabó Mátyás gyűjtése 1951-ből. A kézirat lelőhelye: Néprajzi Múzeum Etnológiai Archívum 2307/8.

11 Vö. Halász Péter: *i. m.* 179–180. p.

epizód. E momentum különlegességét az adja, hogy a fogadóban szintén megálló rablók maguk is magyarok, ezért vélik azt, hogy a színromán vidéken biztonsággal beszélhetnek és tanácskozhatnak az anyanyelvükön, fel sem merülve bennük, hogy a beszédüket bárki más is értené abban a környezetben. A lábni és trunki variánsok szerint cigányok a rablók, és Fodor azért képes kihallgatni őket, mert maga is ért cigányul. Végül itt említendő még a forrófalvi szövegváltozat, amely szerint a fuvaros egy kocsmai asztal alatt lepihenve hallgatja ki óvatlanul a rablókat.¹²

Noha a kihallgatott haramiák száma eltérő a mondaszövegekben (2/3/11), nagyfokú egyezés mutatkozik a tekintetben is, hogy a tanácskozás témája az, hogy egymás nélkül/egymás tudta nélkül nem vihetik el a megnevezett helyen elrejtett kincset, s az esküt még tovább bonyolítja, hogy egyikük meghalt időközben. Több szövegben azonban mindössze arról társalognak, hogy a kincsük hol van elrejtve (és hogy hamarosan érte mennek). E megnevezett hely – akárcsak az ATU 1645 (*The Treasure at Home*) mesetípusban¹³ – a szerencsés ember (a kinczsásó) saját települése, saját faluja határában egy általa jól ismert hely (egy bizonyos fa a forrófalvi/nagypataki erdőben; egy „nagy bikkfa” a Háromárok feje nevű klézsei határrészen; a külsőrekecsini Zehere tetején egy fa; a nagypataki határ Szolkút nevű vizenyős része; egy forrófalvi kút kávéja stb.).

A történet folytatása szerint a lehetséges szerencsésére ráeszméló fuvaros (valamilyen mondvacsinált ürügyre hivatkozva: megbetegedett az egyik állata; baljóslatú álma volt, miszerint odahaza történt valami) haladéktalanul visszafordul, és megállás nélkül úgy hajtja hazáig a szekeret, hogy mire megérkezik, a nagy megerőltetéstől megdöglik az egyik/mindkét lova. Az otthonába betoppanó férfi a veszteséggel és saját felesége siránkozásával mit sem törődve arra utasítja az asszonyt, hogy készüljön, mert mennek az erdőbe, és gombászás ürügyén a rablók által megnevezett helyen rá is talál/találnak a mesés kincstre. A fa tövébe/fa odvába/kút kávéjába rejtett aranypénz egyes szövegváltoza-

---

12 Invariáns szövegváltozatnak számít az a klézsei monda, miszerint a rablók maguk ajánlják fel Fodornak a kincset, mivel ők maguk – a fogadalom és egyik társuk halála miatt – már úgysem férhetnének hozzá és „nem használhatnák el” azt.

13 Uther, Hans-Jörg: *i. m.* 351–352. p. Vö. Magyar Zoltán: *A magyar történelmi mondák katalógusa...* VIII. 391–392. p. Típuszáma: MZ VIII. J 109.1. *A távoli városban található kincsről szóló álom (A saját otthonban talált kincs).*

tok szerint olyan tetemes mennyiségű, hogy azt Fodor egy hétig hordja haza a feleségével/hogy három-négy napig hordja haza a tarisznyájában/hogy kétszer kell fordulnia érte. A gombászás mint a falubeliek gyanúját eloszlató tevékenység a vonatkozó szövegek felében szerepel, s habár az egyik klézsei variáns szerint – szárazság lévén – egyes emberek értetlenségüket fejezik ki a hazatérőknek, Fodor két-három nagy nehezen fellelt gombával igazolja előttük, hogy valóban talált gombát az erdőben.

A monda egyes szövegváltozatai szerint Fodor hirtelen meggazdagodására árnyékot vet az, hogy a kincs – mivel átokkal lett elrejtve – természetfeletti erők oltalma alatt áll, és csak ellenszolgáltatás fejében, áldozat árán vihető el. A lélekért cserébe, emberáldozat ellenében megszerezhető kincs motívuma a moldvai csángó folklórnak is széleskörűen része, és noha az elemzett mondának is hangsúlyos eleme, feltűnő, hogy a legkorábbi szövegváltozatokban nem szerepel. Az utóbbi – külsőrekecsini, trunki és forrófalvi – mondaszöveg szerint az aranyat őrző természetfeletti lény (az ördög/egy „nagy szakállas ember”/egy szózat) a helyszínen választás elé állítja a kinc sért érkező fuvarost: elviheti az oda rejtett értékeket, azonban cserébe neki kell adnia azt, ami a felségénél van („ide adjátok, mi van veletek”/„ideadod nekem, mi neked van hon, s te nem tudod”). Fodor – noha nem tudja mire vélni a kérést – könnyű szívvel beleegyezik a különös feltételbe, azonban hazaérkezve/nemsokára szembesül azzal, hogy a felesége terhes és hogy a kinc sért cserébe valójában saját megszülető gyermeke életét/lelkét adta el. Más moldvai mondákban a kincs őrzője nem is leplezve a feltételeit, konkrétan a kinc sásó gyermekének, illetve valamely közeli családtagjának az életét kéri viszonzásul, egyes szövegváltozatokban pedig hasonlóképpen kódolt módon, képes beszéddel él: adjanak neki egy „kötőt a pislenyekkel”, mely fészekalja csirke valójában a kinc sásó feleségét és gyermekeit jelenti.¹⁴ A Fodor-monda forrófalvi szövegváltozatai szerint a hamarosan megszülető leány valóban magán viselte a kincs átkát: nem volt egészséges, és korán meghalt.

E leány a forrófalvi hagyomány szerint szüleivel együtt a nagypataki sírboltban van eltemetve. A helyi szóbeszéd szerint még holtában sem

---

14 Vö. Trunchi Péter: Kincs, ami nincs. *Csángó Tükör*, IV. évf. (2006) 23. sz. 23. p.

nyugodhatott békében, mivel sírrablók kiásták, hogy megszerezzék az arany fülbealóját. A család többi részét azonban a visszaemlékezések szerint nem sújtotta a kincsen lévő átok: a környék egyik leggazdagabb emberévé („bojérrá”) való Fodor sok földet („nagy helyeket”) vásárolt, Bákóba költözött, ahol mindhárom fiának házat, saját magának „palotát” épített, s habár ő maga továbbra is „csángós gúnyában” járt, a fiai már „urasan” öltöztek és „grófok” módjára viselkedtek. Már Domokos Pál Péter feljegyzésében is szerepel, hogy noha a kincsszerző Fodor jó magyarnak és jó katolikusnak tartotta magát, a síremlékére már román feliratot tétetett, a leszármazottai pedig – az 1920-as évek végén – már nem is tudtak magyarul. Emléküket az általuk birtokolt/megvásárolt klézsei határrész neve (*Fodor kaszálója*) tartotta fenn, továbbá az a maga nemében egyedülálló monda, amelynek két – egymástól némileg különböző – szövegváltozatát adjuk közre befejezésükpen:

„Nem is nagyon rég, még kéccáz éve sincs, ennek a Fodor Mártonnak vót egy pár lova. S hát uljan szégén ember vót, ű abból élt, a fuvarosságból, járt fuvarozni le Galacba. Mënt s nemtom miljen pontba ért, hogy immá’ a lovakat mēgpihentette s ő és mēgebédelt egy vendéglőbe. A lovaknak ënnik adott, bémënt, s ott le vót ülvel egy asztalhoz nemtom hány embër, s beszélgettek. Magyarul beszéltek azok a zembërék, s ez a Fodor Márton kihallgatta, hogy mit beszélnek. Aszt beszéltek, hogy iljen s iljen hejt, a Háromárok fejiben van ëty nagy bikkfa, s az a bikkfa udus. S az az udu mēgvan rakva arannyal. De ók tizëmēgyen tartoznak hējza, s ók fölesküttek, hogy aszt az aranyat nem vészi ki ëgyes, míg ott nem lesznek mind a tizënēgyen. S abból a tizënēgyből még mēghót ëgy, s hát ók nem bírták kivenni az aranyat. S ez a Fodor ügyelte a beszédët, s nem még mēnt Galacba a fuvarba. Èttek a lovak, ő és ëtt, s mēgsírült. Jó kemény lovai vótak, mēgtért s fogta hajtani a lovakat, hajtani s hajtani, s mikor Újfaluhoz értek, mēgdöglött a zëgyik ló. Nem törődött vele, a lovat otthatta a zút mellett, s mēnt elé haza ëgy lóval. Mikor hazaért, a zasszon elkezdött sírni, met ott nem láttak uljant, hogy [valaki] mēnën a kocsival s ëgy lóval, hát a zasszon sírni fogott, hogy immá’ mi lesz velük, miből élnek mēg, met ók azután éltek.

- Ne is töröggy vele! - aszongya a zembër. - Tëdd fël a züstöt málénak, s főzz málét, met éhes vagyok, s asztán mēnünk gombászni!

A zasszon sírt:

- Neked van szüved, hogy mennyi gombászni, mikor a ló megdöglött?
- Ne is törőggy velem!

Émémentek gombászni, s ezek megneveszték hol vót, s még és találták azüdütt. De immá' hogy vigyék el a pénzt nappal, mit mondanak, mit? Met oljan szárazság vót, hogy gombát nemigén lehetett találni. Agyig mémentek a zérdóbe, amig kaptak egy, két, három gombát, s iljen... aszonták átalvető... hogy itt hátul és vót... az asszon és, az ember és, amennyit ebírtak aranyat. S aszongyák:

- Mit hosztok?
- Gombát.
- Há' nem lehet találni.
- Há' né, itt a gomba a kezünkbe'.

No, hazahorták aszt a sok pénzt, amennyit tuttak, hát mingyá' fogott gyarapodni, mingyá' észtt vött, mingyá' aszt vött. Mëgvette a zérdót, akkor mëgvette ott hul el vót adva iljen szölők vótak, dézsmára attá ki a zembëreknék aszkat a régi fajta szölöket... No hát gazdagottak, gazdagottak... de a zöreg nem hatta el a csángós gúnyát, mezítláb járt s gatyába, hosszú ingbe. Hanem a fija, Márton, az immá' urijasan járt, akkor még az onokája és, Fodor Miháj, kivette vót még a Pap hëgyin és árëndába aszt a szölöt az ujfalusi határba'. Mëggazdagottak... a Fodornénak oljan kozsókjá vót, így mëgvót, így kerekën, mint a rigiek... asztán Bákón alul az Izvoroknál, ott vót nekik birtokuk, oda mëntek, de aszt a küs házacskát Nagypatakon sose hatták el. S az az arany még most és ott van, csak nem tuggya sënki. Kituggya!"¹⁵

„Mesélte édesapám, hogy a Fodor család hogy gazdagodott meg. Azt mondja, hogy el vót menve Adzsudba le, lóval, valamit vásárolt. S vót két tolvaj, melikek mesélték, hogy ott valahol van bévájva ez arany. S ók aszondták, most még elhagyják, mesélték, hogy hol van, azt mondják, most még elhagyják, nem veszik elé, későbbben el. Oszt aludt ott az asztal alatt, még vótak ott a korcsomák, nem vót ágy. Aszongya, aludt az asztal alatt, s ló kinn megkötve. Mikor ezek berúgtak jól, akkor

15 Halász Péter: „Kelj fel, fiam, kelj fel...” Forrófalva történeti és kulturális értékei. *Moldvai Magyarság*, XXX. évf. (2020) 1. sz. 7. p. E mondaszöveg további közlései és említései: Halász Péter: *A moldvai csángó magyarok hiedelmei*. 179–180. p.; Halász Péter: „E Klézsei nagy hegy alatt, van egy forrás titok alatt...” Klézse – az egyik legnagyobb moldvai magyar település. *Moldvai Magyarság*, XXVII. évf. (2018). 3. sz. 5. p. E mondat Halász Péter 1977-ben gyűjtötte Egyházasközpárra települt klézseiektől.

lefeködtek. Ő felkelt, az a Fodor, s felült a lóra, s addig kergette, míg megközelítette, ahol vót vájva az a pénz... de a ló megdőglött. S odament, hogy vájja ki azt az izét, vegye ki azt az aranyat; aszongya: bé vót oda vájva. S aszondta, hogy kiállott egy nagy szakállas ember, s aszondta, hogy:

- Mit akar?

S aszondta, hogy: né, mit akarok.

Aszondta:

- Nem! Ide nem lehet nyúlni! - aszongya.

De aszongya:

- Hogy? Elveszett a lovam es - aszongya -, egész éjen utaztam, csupa rossz idő vót... - minden.

Aszongya:

- Ugy engedlek meg, hogy kivedd - aszongya -, ha ideadod nekem - aszongya -, mi neked van hon, s te nem tudod!

Hát aszongya:

- Mi lenne nekem hon, s én nem tudom? - S aszondta: - Igen. Odaadom, mit én nem tudok - nem gondolta.

Mikor hazament... Kivájta azt az aranyat, hazavitte, s mondta a feleséginek, hogy né. Aszongya:

- Én terhes vagyok!

S született lejánkája, fiatalon meghótt, de uljan nem vót egészséges. S azt mondták, mesélték, még másoktól es halltam, nem csak édes-apámtól, hogy korán meghótt, még a szüleim élték. S próbálták, hogy meghozzák, de nem bírták. S eltemették, ott van az apjákkal, közbe' van [a temetőben].

Aszondták, hogy arany csercserével tették bé a földbe, s [sírablók] keresték, a lejánkat kivájták, kiásták, hogy vegyék el az arany csercseréjét, a fülbevalót.”¹⁶

---

16 Magyar Zoltán Archívum 156110. - Magyar Zoltán gyűjtése, 2021. július 21. Adatközlő: Istók Györgyné Csurár Ágnes (szül. 1950, Forrófalva).

EGY ÚTON A KÖZÖSSÉGGEL

– Csinta Samu beszélgetése Barta Vilmossal,
a kézdivásárhelyi Nexxon Kft. ügyvezető igazgatójával –

Az autóalkatrész-forgalmazással kezdő kisvállalatból az ország egyik legnagyobb gumiabroncs-forgalmazójává váló Nexxon Kft. ügyvezető igazgatója, Barta Vilmos úgy tartja, mindent meg kell tenni annak érdekében, hogy egy cég az általa megélezott terület szakértőjévé váljon. Pályaívről, gyermeke neveléséről, közösségi szerepvállalásról is beszélgettünk a kézdivásárhelyi vállalkozóval.

– Ön szerint mennyire ismert Székelyföldön, hogy a cég, amelynek ön társtulajdonosa, illetve ügyvezető igazgatója, a romániai gumiforgalmazás egyik szegmensének piaci vezetője? Fontosnak tartja-e, hogy a hazai magyar közösség tisztában legyen egy ilyen cég identitásával?

– Igen, fontosnak tartom. Azt hiszem, Háromszéken ismert cégnek számítunk, hiszen Kézdivásárhelyen van a vállalat székhelye, és Sepsiszentgyörgyön is munkapontot működtetünk. Mielőtt azonban 2016-ban megnyitottuk a szentgyörgyi telepünket, sokan nem tudták, kik-mik vagyunk. Sokszor érzékelem, hogy nem vagyunk túl ismertek, de igazából nem is fektettünk különösebb hangsúlyt erre, tevékenységünk kilencven százaléka ugyanis viszonteladók révén zajlik. Utóbbiak többsége nem tartja feltétlenül fontosnak, hogy felfedjék, kitől vásárolnak, és mi ezt a sokszor ki

---

Vox Temporis címmel ezennel új időszakos rovat indul a Székelyföldnél, melyben – az idők szavára figyelve – „életzagúbb” írásokat közlünk, többek között portréinterjúkat olyan erdélyi/székelyföldi vállalkozókkal, akik közösségi emberként is példaképek lehetnek. (A szerk.)

sem mondott igényt jól felfogott üzleti szempontokból igyekszünk tiszteletben tartani.

- *A „visszafogottság” elsősorban a cég magyar identitásának elegáns elhallgatására vonatkozik?*

- Nem, egyszerűen az üzletág jellegéből adódik, miután a termékeink túlnyomó többsége viszonteladók révén jut el a végfelhasználóhoz. Ily módon is igyekszünk erősíteni a viszonteladók bizalmát, ne kelljen attól tartaniuk, hogy a Nexxon megpróbálja megkerülni őket, és esetenként közvetlenül értékesíteni a termékeit.

- *Ennek az elvnek az alkalmazását olyan esetre is érvényesnek tartaná, ha netán egy traktorgyár „kínálná meg” önöket egy gépsorozat gumival való hosszú távú, exkluzív ellátási ajánlatával?*

- Az ön által felvetett példa extrémnek, illetve elméletinek tekinthető. Még nem kerültünk hasonló helyzetbe, egy-egy flotta ellátásával kapcsolatosan azonban már találkoztunk hasonló megkereséssel, hiszen azért természetesen kideríthető, ki az eredeti szállító. De ilyenkor is törekszünk arra, hogy a partnereken keresztül folytassuk a szolgáltatást, feltéve, ha a kuncsaft elégedett az ügynökkel. Még akkor is, ha adott esetben jövedelmezőbb lenne a közvetlen eladás. Számunkra az is fontos visszajelzés, ha az ügyfél nem akar a viszonteladóval dolgozni, illetve hogy miért nem akar. Igazán ugyanis csak a hosszú távú partneri kapcsolatok működőképeseek, mi pedig ezek kialakítására és fenntartására törekszünk.

- *A vállalati, értékesítési kultúra saját „találmányával” van dolgunk, vagy egy már régóta működő modell alkalmazásával?*

- Leginkább a saját cégünk múltjából fakad ez a gyakorlat. A kézdí-vásárhelyi Piac utcában egy 16 négyzetméteres helyiségben nyitottuk 1996-ban az első üzletünket, egy Dacia-alkatrész-boltot, mely ma is működik. Nem úgy kezdtük, ahogy a nagykönyvben meg van írva, üzleti tervet sem készítettünk, sőt, piaci felmérésről is csak alig lehetett beszélni. A kollégám édesapja egy autófestő műhelyt működtetett Kiskászonban, ahová a társam besegített, sőt, néha én is, a Daciámat is ott javígtattuk, festettük, kezeltük. Jómagam amúgy a katonaság alatt döntöttem el, hogy vállalkozásba kezdek, miután elolvastam Dale

Carnegie *Sikerkalauzán*ának mindhárom kötetét. Még nem tudtam, mihez kezdek, de azt elhatároztam, hogy nem fogok alkalmazottként dolgozni. Az érettségi után elvégeztem egy elektronikai posztliceumot, de azért eszébe ne jusson hozzám hozni az elromlott tévét. A hadseregből való leszerelésem után vetette fel a leendő kollégám, hogy nyissunk közösen egy Dacia üzletet, már tájékozódott is a beszerzési lehetőségek felől a mioveni-i gyárban, van fantázia a dologban. A szüleimtől kaptam kölcsön 10 millió lejt – csak az összehasonlítás kedvéért: akkoriban 16 millió volt egy új Dacia. 1996. november 26-án nyitottuk meg az üzletet.

– *Akkoriban még bőven volt ennek konjunktúrája, tekintve, hogy a közutakon túlnyomórészt hazai gyártmányú autók futottak. Épp ezért viszont konkurencia is lehetett...*

– Konkurenciánk valóban volt, a városban ötödikként álltunk be a tancba. Nem lévén tapasztalatunk, az első év nagyon keménynek bizonyult. Épp a gumiabronccsal jártuk meg leginkább, holott akkor még messze nem az volt a fő tevékenységi ágazatunk. A floresti Victoria gyárból elhoztunk egy kombi Daciával egy rakomány Dacia-gumit, 88 ezer lejt volt darabja, eladtuk 103 ezerért, ám amikor 1997 januárjában újabb szállítmányért mentünk, már 106 ezer lejt kértek egy abroncsért. Ilyen „nyereséggel” indítottunk.

– *Ilyen előzmények után szinte érthetetlen, hogyan kötöttek ki végül a gumipiacon.*

– Jelentős mértékben a véletlenek folytán: úgy kerültünk a gumipiac közelébe, hogy 2001-ben Dacia alkatrészeket kezdtünk importálni Lengyelországból. Egyszerűen azért onnan, mert minden olcsóbb volt, mint az egy-két cég által monopolizált hazai piacon. A lengyel viszonteladó ajánlatába tömlők, itthon ismertebb nevükön gumibelsők is kerültek. Amúgy mindig igyekeztünk figyelni a piaci résekre, ennek jegyében a távfűtés leállítása után például a fűtéstechnikai üzletágba is beszálltunk. A Dacia-alkatrészek iránti kereslet aztán lassan kezdett visszaszorulni, ám a tömlők egyre jobban mentek. Akkoriban Marosludason volt az egyetlen hazai gumitömlőgyár, a vállalat vezetői fel is háborodtak a mi 20-30 százalékkal alacsonyabb árainkon. Különböző csatornákon ránk küldtek vámosokat, pénzügyi ellenőrzést, azt gondolva, talán azt is remélve, hogy valamiféle pénzmosást lepleznek majd

le a háttérben. Három éven belül be is zárták a gyárat, miután képtelenek voltak felzárkózni a piaci trendekhez. És miközben egyre több mindent megtanultunk és belaktunk a fűtéstechnikától a barkácsolás műfajáig, folyamatosan megvolt bennünk a szándék, hogy valamilyen szegmensben országos lefedettségű képviselővé váljunk, végre lépjünk egy nagyot. És a gumiabroncs piacán kínálkozott erre leginkább lehetőség.

- *Mikor került sor az első konkrét lépésre?*

- Folyamatosan zajlott a keresgélés, sok európai kiállítást is megnéztem, hogy lássam, milyen irányba érdemes mozdulni. Így találtam rá egy főzőkályhákhoz használatos zománcozott kürtőcsöveket gyártó olasz cégre, és éveken át hatalmas mennyiséget hoztunk be, miután itthon csak Segesváron gyártottak hasonlót. Egy idő után aztán megjelentek a gyengébb minőségű, de jóval olcsóbb szerb kürtőcsövek, így magunktól kicsúsztunk a piacról. A tömlők révén közben megismertük a gumipiacot, illetve a viszonteladói hálózatot, 2005-től pedig egyre inkább tudatosult bennünk, hogy a mezőgazdasági-ipari gumi-szegmensben egyetlen, konkurencia nélküli gyár, a bukaresti Danubiana szolgálja ki a romániai igényeket, és lehet ott keresnivalónk. Akkor még nem voltunk EU-s ország, az unión kívüli országok termékeire többnyire 30 százalékos védővámot alkalmaztak, Törökországra viszont nem, így ott kezdtünk kutatni gyártó után, és találtuk meg az interneten a Petlas márkát.

- *Nem voltak kétségeik a török áruk minősége miatt?*

- De bizony, ezért elsőre, 2005 őszén csak három kamionnyi gumiabroncsot vásároltunk. Bár az abroncsok jól néztek ki, kezdetben a Danubiana, illetve a lengyel Kormoran gumijaihoz szokott piac is tartózkodó volt, ennek ellenére aránylag gyorsan sikerült értékesíteni a teljes, körülbelül 60 ezer euró értékű szállítmányt. Eldöntöttük, hogy ebben a piaci ágazatban akarunk országos elsők lenni, és ennek jegyében készülve arra, hogy 2007-től Románia is uniós ország lesz, három konténernyi BKT-abroncsot rendeltünk Indiából. A szállítmány decemberben indult útnak, január végén pedig már a mi udvarunkon volt az áru. Három-négy év alatt sikerült megvalósítanunk a célkitűzést.

sünket, a mezőgazdasági-ipari gumiszegmensben piacvezetők lettünk, és azóta is őrizzük ezt a helyünket.

– *A lakossági szegmensben miért nem törtek hasonló babérokra?*

– Mindig arra törekedtünk, hogy amit csinálunk, azt jól csináljuk, lehetőleg a legjobban. Ennek érdekében nem akartuk levenni a fókuszot a legfontosabb célkitűzésről, elaprózni a figyelmünket, az energiáinkat. Ezért aztán 2008-ban ugyan a személygépkocsik felé is elkezdtünk nyitni, eleinte kimondottan költséghatékonyságból, később azonban a vásárlók szükségleteire alapozva építettük fel a termékskálát. Kamiongumikkal is csak 2012-ben kezdtünk foglalkozni.

– *Az árucikkek tekintetében többnyire a világmárkák bővületében élünk, de milyen mértékben márkafüggők az ipari gumiabroncs-felhasználók?*

– Jóval kevésbé, főleg mivel a gumipiac nagy nevei közül többen úgy ítélték meg, hogy nem éri meg nekik ezen a területen fejleszteni, befektetni. Egyesek teljesen, mások időlegesen kiszálltak. A megmaradók közül a Michelin például kimondottan a csúcstechnológiára, a legújabb fejlesztésű gépekre fókuszál, a régiek kiszolgálására nem fordít figyelmet. Több gyártó stratégiája azon alapszik, hogy egy gépgyártóval megegyezve különleges, senki által nem gyártott gumiméretet fejleszt ki, így csak ő tudja kiszolgálni azt a gépparkot, és abban az árban, amit konkurencia hiányában maga szab meg.

– *Ma már lassan a traktorokon is alapfelszereltségnek számít a léghondi vagy a digitális kommunikáció, de milyen ívet ír le a gumiabroncsok fejlesztése?*

– Nálunk hatalmas változás történt az elmúlt tizenöt év alatt, korábban ugyanis a romániai mezőgazdaságban egyetlen traktormárka létezett. Világszerte azonban a gépek egyre nagyobbak lettek, a talajvédelem szempontjai is azt diktálták, hogy minél nagyobb felületen fekdjön az a gép, oszljon meg a súly, amellyel megnyomja a talajt. Megváltozott a mezőgazdaságban használt gumiabroncsok szerkezete is, míg a korábbiak vászonalapúak voltak, az újabbakban már a személygépkocsik esetében régóta használt dróthálós radiálszerkezet is szerephez jutott. Mindez biztonságosabbá teszi az úttartást, és ez egyáltalán nem luxus, hiszen ma már a hatvan kilométeres sebességre

képes traktor sem ritka. Mindezen szempontok mentén a termékskála is nagyot fejlődött és szélesedett, nekünk meg folyamatosan készen kell állnunk ezeknek az igényeknek a kielégítésére.

– *Milyen évet zártak 2020-ban, a koronavírus-járvány által sújtott első esztendőben?*

– A 170 millió lejes tervezett forgalomhoz képest hétszázalékos visszaesést kellett elkönyvelnünk, amit elsősorban a személygépkocsi-abroncsok területén tapasztalt „visszafogottság” magyaráz. De a mezőgazdasági gumik területén is volt egy minimális csökkenés. A gumi-abroncs egyébként is olyan dolog, amelyben ha egyszer lehet, szívesen megspóroljuk a befektetést. A kopási állapot megítélését elsősorban az határozza meg, hogy az illető mikor akar, illetve mikor tud pénzt fordítani új gumi vásárlására. A különböző, politikai, költségvetési okokból keletkező bizonytalanságot mi mindig megérezzük, hiszen ha nem érkeznek időben a különböző finanszírozások, ha lassulnak az építkezések, kisebb a gumihasznalet is. A mezőgazdaságban az időjárás is befolyásoló tényező, de az is, ha késnek a pályázati pénzek, vagy egyszerűen nem abban az évben érkeznek. A különböző kultúrákra használt területek mértékének változásai, mondhatni a mezőgazdasági átalakulások minden rezdülése elgyűrűzik hozzánk.

– *Az önök üzletében melyik a legfontosabb sarokszám?*

– Momentán az, hogy teljesítsük a 2021-es 180 millió lejes tervünket, pótoljuk a tavalyi visszaesést, de még a 2019-es szinthez képest is szűk tízszázalékos növekedést megvalósítsuk. Időarányosan, azaz október eleji beszélgetésünk pillanatában jól állunk, úgy néz ki, rendben lesz ez az esztendő. De nálunk nem kimondottan a folyamatos növekedésen volt a fókusz, esetenként fontosabb volt bizonyos belső, piaci részeseletről vagy ügyfél-elégedettségről árulkodó számok teljesítése.

– *Milyen mértékben elégedett azzal az üzleti-jogszabályi környezettel, amelyben kifejtik tevékenységüket?*

– Általában véve azt tartom, hogy lehet dolgozni, bár erről a könyvelőm biztosan mást mondana. Adóztatás, mindenféle egyéb illetékek és terhek tekintetében nem állunk rosszul uniós szinten. Majdnem minden azon múlik, hogy jól csináljuk a dolgunkat. Amikor

egy marketingcég bevonásával 2007-ben megújítottuk a cég logóját és megtaláltuk az „A gumiabroncsok első számú szakértője” szlogent, feltett szándékunk lett a szakértővé válás. Ezt követően a termékszála bővítésekor elsődleges szempont, hogy legjobb tudásunk szerint tudjuk a legbiztonságosabb megoldást nyújtani az ügyfeleinknek, és ennek függvényében legyünk tisztában, miben erős az új termék, hol lehet leginkább használni, hiszen azért ebben a műfajban is léteznek termelői cselek, ügyeskedések. A kiszemelt új termékek minőségi felmérésére a kollégák természetesen rendelkeznek a megfelelő módszerekkel, de a behozandó – főleg a Kínából érkező – gumik esetében tesztelünk is, azaz néhány autón használjuk legalább egy éven át, hogy meggyőződéssel tudjuk ajánlani az ügyfeleknek. Amúgy 230-as létszámmal dolgozunk országshatárán – ebbe az ügynökök is beleértendőek –, a termékmenedzsereink pedig minden eszközzel igyekeznek követni a szakma rezdüléseit. Jómagam pedig vallom azt az elvet, miszerint egy cég addig képes nőni, ameddig a tulajdonos vagy ügyvezető képes fejlődni. Folyamatosan dolgozom személyes konzultációkkal, akik feladatokat szabnak meg, majd számon is kéri a teljesítésüket. Gondolkodásmód-alakítás, vezetői technikák, személyi fejlesztés tekintetében igénylem és használom is ezt a fajta segítséget. A legtöbb időmet a kollégáim körében töltöm el, a munkámat pedig igyekszem a cégnél hagyni, lehetőleg nem hazahurcolni a családba.

- Hogyan sikerült tudatosítani a gyermekeiben, hogy egy anyagilag is kiemelkedő helyzetet biztosító cégvezetői státust betöltő apa mellett esetenként a család tagjai is különös felelősséget viselhetnek?

- Mindig különös figyelmet fordítottam arra, hogy ebből a helyzetből lehetőleg semmiféle előnyük vagy hátrányuk ne származzon. Hogy az apjuk tulajdonosi, ügyvezetői státusa ne okozzon bármiféle jellemtorzulást, mindez ne torkolljon olyan viselkedési formákba, amelyek következtében környezetük kiszorítsa őket, hogy ne bántsák őket. Arra törekedtem, hogy a gyermekeim a többiekhez hasonló módon éljenek, ne érezzék, hogy esetleg nekünk több van, mint másoknak. Sőt, a házasságkötésünk után azt mondtam a nejemnek, hogy tízéves korukig, jellemük bizonyos szintű megszilárdulásáig gyerekeink lakótelepi gyerekek lesznek, annak minden előnyével és hátrányával, pedig már kezdetben is megengedhettünk volna magunknak egy kertes családi

házat. Mások példáján megtapasztaltam ugyanis, hogy az ilyen fajta elszigeteltség a gyerekek esetében akár beilleszkedési problémákhoz is vezethet.

– *Sikeres vállalkozóként mennyire tartja fontosnak a közösségi szerepvállalást? Azt a késztetést, hogy visszaadjon valamit a közegnek, amelyből kinőtt?*

– Meggyőződésem, hogy mi, vállalkozók fontos szerepet tudunk játszani a környezetünkben, és kötelességünk is ezt a szerepet betölteni. Azon túl, hogy alkalmazottakat foglalkoztatunk, befektetünk, mégén kívüli pénzt vonzunk a városba, adót fizetünk. Igyekszem részt venni a közösség életében – idén Gránitoroszlán-díjat is kaptam ezért a budapesti Férfiak Klubjától, a felelős üzletember kategóriában. A kézdívasárhelyi Rotary-klub tagja vagyok 2006-tól, a Háromszéki Közösségi Alapítvány kuratóriumi tagja, Kézdívasárhelyen elindítottunk egy Tegyük Kézdíszéért elnevezésű kezdeményezést, a Férfiak Klubjában apa-fia, apa-lánya táborokat szervezünk, és még sok egyéb tevékenységet, ami a férfiak szerepvállalását ösztönzi a mai elvárosiasodott életben. Heti három-négy órát igénylő tevékenységek ezek, szívesen veszek részt bennük. És hiszek abban, hogy ezt kell tennem.

BARTA VILMOS Kézdívasárhelyen született 1974-ben. Középiskolai tanulmányait a helyi Gábor Áron Líceumban végezte (1989–2003), majd az elektronika–számítástechnika technikumban folytatta. 1993–1994-ben a kézdívasárhelyi kábeltelevíziós hálózatot működtető Polyp Kft.-nél dolgozott szerelőként, a katonai szolgálat után, 1996-tól magánvállalkozó. A gumiabroncs-forgalmazás egyik legjelentősebb hazai szereplőjének számító, a mezőgazdasági-ipari gumiszezgmensben országos piacvezető Nexxon Kft. többségi tulajdonosa, ügyvezető igazgatója. Házas, három gyermek édesapja.

Másréti Kató Zoltán

POKOLSÁR II.¹

PATT

Apám nagyon jól sakkozott. Gyermekek voltam, mikor mesélte, hogy egyszer, még fiatalemberként vesebántalmai gyógykezelése közben egy fürdőhelyen alkalma volt egy igazi sakkmeisterrel összemérni tudását. A sakkmeister, saját gyógykezelésének unalmát enyhítendő, szinkront játszott tizenegy kihívójával. Mindenkit sorban meg is vert, kivéve apámat, aki egy szellemes húzással kikényszerítette a pattot. A sakkmeister a játékosoknál körbejárva vissza-visszatért apámhoz, sokáig gondolkodott, végül bejelentette: Patt! Aztán továbbment. Én most egy másik felejthetetlen patt történetét fogom elmesélni.

Mint említettem, a főlehallgató gyakran be-bejött hozzánk. Ilyen alkalmakkor rendszerint kellemetlen érzés támadt a gyomrunk táján. Az első idők zsibbasztó rettegései megszűntek, de ez a gyomortáji kellemetlen érzés soha nem múlt el. A szekust sokszor nem is az autója érdekelte, ha megjelent. Bekopogott, leült, és anyámmal mindenféle hétköznapi dolgokról – receptekről, az időjárásról – csevegett. Szemmel láthatóan jól érezte magát, ellazult nálunk. Ma már értem, miért: nehéz élete lehetett. Nyilván nem a lelkiismeret-furdalás miatt. Mindenki utálta, megvetette, de természetesen nagyon félt is tőle a kisvárosban. Rossz híre volt, sokaknak megkeserítette az életét. Féelve és megvetve – nem lehetett könnyű így élni, pláne hogy még a legrosszabb emberi lény is vágyik egy helyre, ahol egy kicsit ellazulhat, egy védett zugra, hol elfelejtheti önmagát.

Egyszer bejött megint, és hivatalos hangon bejelentette:

– Készüljenek! Fél óra múlva visszajövök egy számomra is ismeretlen bukaresti kollégával. Kicsit körülnézünk a házban. Sok könyvük van, még túl sok is!

– Házkutatás?! – szisszent fel anyám már megint a maga gyermekem módján.

---

1 A *Szekelyföld* 2021/12. számában megjelent anyag folytatása.

- Nem, nem házkutatás, csak felsőbb utasításra körülnézünk a kollégával a házban. Remélem nincsenek történelmi könyveik.

- De igen, vannak - sápadtak el szüleim. - *A francia forradalom története, A magyar irodalom története. A Római Birodalom története...* - sorolta stréberül anyám.

- Jól van, hagyjuk, nem érdekel. Én olyan hazug könyvekre gondolok, mint például az *Erdély története*, ami nemrég Magyarországon jelent meg, három kötetben. Ha ilyesmijük van, akkor nagy bajban vannak. Nem is jó rá gondolni, milyen nagy bajban! - Borzongott bele ő is. - Mindjárt jövünk. Aztán csak semmi bizalmaskodás a kolléga előtt, megértették?! Semmi okuk rá csak azért, mert megtiszteltem magukat azzal, hogy beállítottam autómát az udvarukra!

Hallgattunk mindannyian és azon gondolkodtunk, hogy mi mikor is bizalmaskodtunk vele egyáltalán? Szemmel láthatóan még ő is félt az ismeretlen kollégától. Ettől mi is még jobban szorongtunk.

Kis idő múlva megérkeztek. Szomszédunk előzékenyen sürgölődött a fővárosból jött feljebbvalója körül. Mert nyilvánvalóan annak kellett lennie, ahogyan az vele viselkedett. Fő-fő-főlehallgató talán? - gondoltam. Bemutatásra-bemutatkozásra nem került sor, csak szomszédunk ismertette társával a helyzetet, akárcsak egy orvos, aki információkat olvas fel egy kórlapból. A diagnózis, miszerint a férfi és a nő is - mind a ketten - magyar nyelv- és irodalomtanárok, nagyon súlyos lehetett, mert a kolléga vészjóslóan hümmögött. Szüleimet pillantásra sem méltatva szó nélkül végigment az előszobán, benézett a fürdőszobába, majd a konyhába is, végül - micsoda érzék, telitalálat! - benyitott a könyvespolcokkal kibélelt nappaliba. Elégedetten elhúzta a száját. Nyomában szolgálatkész szomszédunk képe is felragyogott: hát igen, tudtam én, hogy jó helyen járunk, kapás van, itt aztán lehet halászni! Mi, négyen, a ház lakói félve, bizonytalanul mentünk utánuk. Fogalmunk nem volt, hogyan kell ilyen helyzetben viselkedni.

A fővárosi szakember értő szemmel vonult végig a polcok előtt. Aztán enyhe undorral, csak egyetlen ujjal érintve őket, kihúzott egy-két kötetet a sorból. Egy könyv a földre esett. Könyvkukac gyermek voltam, rengeteget olvastam. Féltettem a könyveket és ráéreztem, hogy itt valamiféle megszenteltségtelenítés történik - ha egyelőre enyhébb formában is. Önkéntelenül odaléptem, hogy felvegyem a leesett kötetet, de az idegen rám ripakodott, az ő nyelvükön.

- Hagyd ott! – fordította édesanyám azonnal, nehogy nagyobb baj legyen belőle. – Majd felvesszük, fiam – tette hozzá nyugtatgatólag.

- Milyen könyvek ezek? Nem látok román könyveket. Miért nem? Feleljen! – fordult oda apámhoz.

- Ezek elsősorban szépirodalmi könyvek, magyar nyelven, mert magyar nyelv- és irodalomtanárok vagyunk.

- Tudom, már hallottam. Azt is hallom, hogy milyen rosszul beszél románul. Miért nincsenek román könyvek?

- De vannak, csak magyar fordításban: Eminescu, Sadoveanu, Ion Creangă...

- Fordításban? Na hagyjuk! – És azzal tovább sétált a polcok előtt.

A szomszédunk figyelmesen leste fővárosi kollégája minden mozdulatát, és igyekezett kitalálni, hogy mit kéne tennie. Vajon bedurvuljon ő is és könyveket rángasson le, vagy csak egyszerűen hallgasson? A fővárosi egyszer csak meglátott egy doboz sakkot a polcon. Kezébe vette, megrázta, majd visszatette.

- Sakkozik? – fordult apámhoz hirtelen.

- Igen, szoktam néha.

- Kivel?

- Nem gyakran, csak ha úgy adódik – barátokkal, ismerősökkel. A fiammal.

- Igen? És mondja miről beszélget maga azokkal a barátokkal, ismerősökkel amíg sakkozni szoktak? – nézett vesébelátó szemekkel apámra.

- Nem szoktunk beszélgetni. Sakkozunk. Sakkozás közben nem beszélget az ember – jegyezte meg apám.

- Kioktat maga engem? Én is jól tudom, hogy nem lehet trécselni sakkozás közben! Nagyon jól sakkozom! Maga?

- Tűrhetően...

- Na, rakja fel a figurákat a táblára. Játsszunk egy partit!

Mindannyian meglepődünk. Szomszédunk azonnal felélénkült.

- Igen, a sakk az nagyon nemes játék! Én amúgy nem sakkozom, de nagyon szívesen nézem, ahogy mások játszanak. Hozzon egy üveg jó bort is, tanár elvtárs!

Míg anyám a bort behozta, apám felrakta a sakkfigurákat a táblára. Közben a bukaresti még a könyvespolcok előtt ténfergett, de kicsit már megenyhülni látszott. Egy pillanatig megijedtem, mert az egyik,

apámmal közös kedvenc könyvünket – Stefan Zweig Fouché című művét – majdnem leemelte a polcról. De végül – látván, hogy apám végzett a figurarakosgatással – a fehér oldalra ült és bejelentette: kezdjük!

Sakkoztak. Büszke voltam apámra, hogy olyan jó ebben. A baráti körben mindig mindenkit megvert. Meg kell adni, a bukaresti szekus is jól játszott. Apám sokat tanítgatott, sokat sakkoztunk együtt, úgyhogy érdemben tudtam követni a játszmát. Szép játszma volt. Két óra is eltelt, mire a végéhez kezdett közeledni. Nagyon érdekes helyzet alakult ki, és amint néztem őket, hirtelen megláttam a nagy lehetőséget: apám mindössze három lépésben mattot adhatott volna a szekusnak. Ujjongtam magamban: most majd jól megmutatja ennek a nagyképű, pöffeszkedő betolakodónak, hogy mire képes. Mert betörhet ide hozzánk, ijesztgethet, könyveket verhet le a földre, de hogy apámat sakkban nem győzi le, az biztos. A sakk az sakk, játszani csak korrektil lehet.

Amint ezt végiggondoltam, apám már lépett is. Mit csinál?! – szisszentem fel magamban. Hát nem látja? Az ellenfél is lépett. Apám hosszan gondolkodott, majd ismét lépett. Nem jött hogy higgyek a szememnek! Hirtelen fordulattal a fővárosi idegen állt nyeresre: úgy tűnt, mindössze két lépésnyire került attól, hogy mattot adjon apámnak! Szörnyű érzés hasított belém hirtelen. Apám hagyja magát! Hagyja, hogy a betolakodó megverje! De miért?! Miért!? Ennyire félne? Ennyire bajban lennének? Mert lehet, hogy csakugyan bajban vagyunk, de hát a sakk az sakk, játszani nem is érdemes, ha bármilyen okból az egyik fél hagyja magát – gondoltam, és émelegni kezdtem.

Apám lépett és hallgatott. Csak az alsó ajka remegett kissé, mint általában olyankor, amikor nagyon izgatott volt. A fővárosi meg én hosszan néztük a táblát. Aztán egyszerre értettük meg, mi történt. A fővárosi elvörösödött. Felállt és indulatosan felkiáltott:

– Patt! Viszontlátásra! – Majd dühösen felkapva a bőrkabátját kiviharzott az ajtón, nyomában a semmit nem értő, végtelenül meglepett szomszédunkkal.

Apámra néztem. Arca ragyogott. Akkor értettem meg: van, amikor pattot adni minden sakk-mattnál nagyobb győzelem!

ELSŐSEGÉLY

Egy éjszaka arra ébredtem, hogy valaki – egy férfi – kiabál a konyhában. Apám, anyám gyakran kiabáltak egymással. Sajnos, sokkal gyakrabban, mint mi gyermekek ezt elvártuk volna tőlük. Éjszaka viszont soha nem volt veszekedés. Tisztelték annyira álmunkat, hogy békén hagytak aludni. Most valaki nagyon kiabált. És férfiasan bögött. Anyám hangját hallottam, ahogy csitítgatta. Apám nem volt otthon. Zavaros fejjel támoltyogtam ki a konyháig, és belestem a résnyire nyitott ajtón. Majdnem hanyatt estem a látványtól! A szomszédunk, a főlehallgató félig ülve, félig az asztalra borulva zokogott, közben szikrázó szemekkel ordított. Orra beverve, arca több helyen is vérzett, ruhája szakadt volt. Búzlott az alkoholtól, szörnyen nézett ki.

- Megölöm! Kinyírom! Halott! Egyszerűen halott!

- Csendesebben, kérem, még felébreszti a gyermekeket! – könyörgött anyám.

- Gyermekeket? Miféle gyermekeket? Nincsenek itt gyermekek! Volt pokróca a fejemre húzni! És ütött-vert, ahol ért. Engem?! Rám ugrott hátulról, most éjszaka, az utcán! A gazember, a gyáva! A pokrócot a fejembe húzni! Nem mert szembeállni velem, mint egy férfi – akkor láttam volna, hogy ki volt! Elkaptam volna a kollégákkal, nem menekülhetett volna soha előlem! Elölünk. Ráhoztam volna a rendőrséget! A szekuritátét! Az őrültre! Előlem nem bújhat el! Soha! Megölöm, az biztos, megölöm és még a föld alatt sem lesz nyugta tőlem! El sem temethetik. Eltüntetjük mi, érti?! Nem olyan nagy dolog, mindennapos dolog ez. Rutin! A gazember!

- Csendesebben! Nagyon kérem, ne kiabáljon! – kérlelte anyám, miközben hidegvizes kendővel borogatta a szekus összevert arcát.

A férfi kicsit megnyugodott, aztán amikor anyám a sebeit akarta fertőtleníteni, újra felüvöltött.

- Mit csinál, mi a fene ez, úgy csíp! Hagyja azonnal abba! Tudja maga, hogy én ki vagyok?

- Igen, tudom – remegett meg anyám hangja. – De hát azért jött hozzám, hogy segítsek. Nem sokat értek én az ilyesmihez, igaz, de megpróbálok segíteni, ahogy tudok. Azt hiszem, a legjobb mégis az lenne, ha bemenne a kórházba.

- Hova? A kórházba?! Nem mehetek a kórházba. Tudja mi lenne abból? A feleségem megtudná. A kollégák megtudnák. Mindenki

megtudná, az egész város! Mindenki röhögne rajtam! És az én szakmámban vége mindennek, ha az emberek összeröhögnek a háta mögött. A feleségem pedig egyszerűen kidobna, ha kiderülne, hogy megcsalom. Nem tudhatja meg, érti?!

- Tessék?

- Nem munkaügyi baleset ez nálam. Férfi vagyok, nézzen rám! Hát tehetek én arról, hogy szeretnek a nők?! Valamelyik férj volt biztosan. Valamelyik impotens féreg! Ahelyett, hogy megköszönné, hogy a feleségével kezdek, ahelyett, hogy megtiszteltetésnek érezné, a baromállat pokrócot húzott a fejemre. Megvert! Hogy menjek én így haza a feleségemhez? Hogy menjek így be a kórházba? Hogy menjek én így be holnap a munkahelyre? - És azzal hirtelen zokogni kezdett, részeg csuklással.

Anyám főzött neki egy kávé - olyat, amelyet tudott. Szinte soha nem volt kávénk otthon, de honnan is lett volna? Az üzletben csak kávépótlót lehetett kapni, ha azt is lehetett egyáltalán. Anyámnak a napokban szerencséje volt éppen, mert pult alatt hozzáfért egy fél kiló zöld babkávéhoz. Nem volt tapasztalata, jól-rosszul megpörkölte, majd megörölte, és boldogan, de nagy beosztással szürcsölgette az ebből főzött feketét. Ilyet szolgált fel most a bevert orrú szomszédunknak. Az belekóstolt, és felhárodottan lökte vissza a csészét az asztalra.

- Mi ez a lötyty?! Méghogy kávé?! Maga még egy rendes kávé sem képes főzni? Hogy nincs kávéja?! Hogy nem lehet kapni az üzletekben? Maga engem teljesen hülyének néz? Nekem itt ne magyarázkodjon! Azt hiszi, hogy én nem tudom, hogy nem lehet kávé kapni az üzletekben? Semmit se lehet kapni! Mit sápadozik és szabadkozik, hogy maga ilyen nem mondott! Persze, hogy nem mondott ilyen, még csak az kéne magának, hogy ilyen mondjon! De mondom én! Mert én mindent tudok! Érti!? Mert tudja maga, hogy én ki vagyok?! Tudja? Rendben! Jól jegyezze meg, én mindent tudok!

Aztán feljajdult:

- Hát hogy menjek be holnap így dolgozni, azt mondja meg! És mit mondjak a feleségemnek?! Segítsen! Csináljon valamit! Csak azt tudnám, ki volt! A gazember! Mindegy, így is, úgy is halott...

Addig siránkozott, míg végül a konyhaasztalunkra borulva belealudt az önsajnálta. Szó ami szó, helybenhagyták rendesen! Meg voltam

döbbenve. Sajnáltam, mert gyermek voltam, nem felnőttem, hogy beérjem a kárörömmel. Úgy éreztem viszont, valami kitisztult egy pillanatra, valami a helyére került. Nem csak azért, mert valaki – ha személyes okokból is, de mindannyiunk nevében – volt annyira bátor, örült vagy kétségbeesett, hogy a város egyik legrettegettebb emberét agyba-főbe verje, hanem azért is, mert kiderült: ennek az erős embernek, ha megsérül – úgy látszik, ő sem sebezhetetlen – nincs ahova mennie! Anyámhoz jött, hogy segítsen, tehát anyám végül is erősebb nála! Ez nekem akkor gyermekként nagyon megnyugtató felismerés volt. Jóval később tanultam csak meg az igazságot: az üldözött az áldozata előtt soha nem szégyenkezik, sőt: kivételes pillanatokban még akár azt is megengedheti magának, hogy gyengébbnek mutakozzon nála.

A FÁRAÓ ADÓSZEDŐJE

Többször utaltam arra, milyen zavartalanul dolgozhattunk családi asztalosműhelyünkben. Ha jól ment az üzlet, még egy-két segédet is foglalkoztattunk. Nagypám már nem élt, kevesebben jöttek, de időnként egy-két apróságot a rendőröknek továbbra is el kellett készítenünk. Szerencsére nem jártak sokat a nyakunkra. Egyáltalán nem volt méltányos rendszer, de az adott körülmények között el lehetett viselni.

Egy nap beállított hozzánk egy román szekus. Látásból ismertük csak, sötétképű volt és kövér. Féltünk tőle. Apámmal ketten a műhely előtt, az udvaron pihentünk, és irodalomról beszélgettünk, mint annyiszor. Gyönyörű tavaszi nap volt, minden gyümölcsfa virágban. A szekus benyomta a kiskaput, és az utat lerövidítve a virágágyások között hozzánk lépett. Köszönt, de köszönése, úgy hangzott, mintha „vigyázzt” parancsolt volna. Nem érdemesített minket arra, hogy bemutatkozzon; úgy viselkedett, mintha ismernünk kellett volna őt, pedig a nevét sem tudtuk. Minden bevezető nélkül, kurtán közölte, hogy nyissuk ki a bejárati nagykaput, mert hamarosan néhány apróságot fog beküldeni hozzánk javítás céljából. Egyebet nem mondott, sarkon fordult és elment. Ma is emlékszem, mennyire megalázó pillanatok voltak ezek. Mintha csak a fáraó adószedője osztogatna a rabszolga-mesterembernek parancsokat. Az irodalom álomfelhőiből apámmal együtt visszaestünk a realitások kemény talajára. Én szó nélkül mentem kaput nyitni, aztán órák hosszat aggódva vártuk a

néhány apróság megérkeztét. Már szürkülődött, mikor egy hatalmas teherautó fordult be az udvarunkra. Két nagy virágzó almafaágot is leszakított, mire az udvar közepére ért. Két román sofőr szállt ki belőle. Nem köszöntek, mintha mi ott sem lettünk volna. A saját udvarunkon! Felemelték a ponyvát a raktérről, felmásztak a bútorsegely tetejére, és egymással jókedvűen csevegve nekifogtak a bútorokat az udvar gyepére lehajigálni! Apám rosszul tudott románul, ha nem volt muszáj, kerülte, hogy megszólaljon, de most nem tehetett másként, rájuk szólt, ne tegyék. Röhögés volt a válasz, a kérdés süket fülekre talált. Tovább recsegték-ropogtak az alászálló bútorok. Halgattunk. Én azon gondolkodtam, melyikük rosszabb: a fáraó adószedője vagy a szolgálói? Apám egyik cigarettát a másik után szívta. Nem szólt.

Aztán a teherautó elment, mi pedig ott maradtunk a sérült bútorok piramisával az udvarunk közepén. Fölöttünk a telihold, mindent jól megvilágított. Mint egy marokkójáték pálcikáit, óvatosan nekifogtunk szétszedni a halmot. Volt ott minden szép számban: székek, asztalok, fotelek, szétszedhető ágyak és szekrények – a szocialista Románia lakberendezési divatjának mintapéldányai. A bútorok már eleve sérültek voltak, a gondatlan lepakolás pedig tovább rontotta a helyzetet. Nem beszélgettünk, de munka közben mindegyikünk a kijavításukhoz szükséges rengeteg munkaidőt számolgatta szinte émelyegve – gyorsan rájöttünk ugyanis, milyen gigászi feladat vár ránk, és ráadásul az sem volt kérdés, hogy teljesen ingyen kell elvégeznünk. Arculcsapás volt ez emberi és szakmai méltóságunknak egyaránt. Hosszú idő után apám megszólalt:

– Ha nagyapád még élne, felgyújtotta volna az egész roncsalmot!

Kéjesen elképzeltük, milyen hatalmas lángokkal égne a farakás. Az egész várost felriasztaná, bevilágítaná. Aztán jönne újra a csend és a sötétség. Számunkra a végleges.

– Jobb, hogy nagyapa ezt nem láthatja! Neki is, nekünk is – mondtam.

Nekifogtunk a bútorokat megjavítani. Bármennyire is utáltuk, gyűlöltük ezt a hatalmas és erőszakos megbízást, tisztességes munkát végeztünk. Nagyon lassan haladtunk. Jó munkához idő kell, mondotta apám. Egy hónap múlva bejött a fáraó adószedője, és ránk reccsent a műhelyben, mikor küldheti a teherautót az apróságai után. Még ne küldje, mondta apám. Még kis időbe beletelik a javítás. Mindenesetre ezt a két széket viheti, ezek készen vannak. Nézze meg

milyen szépek, erősek. A szekus csúnyán ránk nézett, szó nélkül megragadta a két széket, és elment. A következő hónapokban időnként be-betért hozzánk. Minden alkalommal kedvesen biztattuk: türelem-türelem. Csak nem akarja, hogy elsiessük a javítást. Mi nem fuserálunk! Egyre szelídebben válaszolt. Megdicsért. Igen, hallotta, hogy a város legjobb asztalosműhelye ez, ráadásul pont a szomszédban. Az elején nem szólt, nem adott határidőt, mert még ki kellett festetnie a házat, padlót lerakni, új ablakokat beszerezni. De ez már mind rég megtörtént. Most már nagyon kellenének a bútorok. Az igazság az, már nem bírja, hogy a földön alusznak, a matracon. A dereka fáj, mert ő sem éppen fiatalember, a felesége pedig csúnyán lehordta, mikor lesz már berendezve a lakás. Apám a szokásos módon mentegetőzött: jó munkához idő kell, aztán nagyvonalúan felajánlotta neki, hogy éjt- napallá téve gyorsan rendbehozunk egy szekrényt meg egy ágyat. Jöjjön vissza két hét múlva. A szekus szemmel láthatóan zavarban volt. Nem tudta eldönteni, hogy valóban az igazságot mondjuk-e, illetve hogy mi lenne célravezetőbb velünk: a durvaság és terror, vagy a türelmes, megértő hozzáállás? Szó nélkül otthagyt bennünket, majd tíz perc múlva egy karton Kent cigarettával tért vissza, és lecsapta a gyalupadra.

- Igyekezzenek! - Mondta idegesen. - Velem ne kukoricázzanak, mert csúnyán megjárják! Ágyban akarok végre aludni! Megértették?!

És ismét elrohant. Mi hosszan összenéztünk, és kitört belőlem a nevetés. Apám soha nem nevetett hangosan, nem tudott, de az ajka remegett az izgalomtól. Végtelenül jólesett, hogy valamennyit javítottunk sértett emberi méltóságunkon. Ennyit kell tennünk: jól és lassan dolgozni. Ahogyan mindig is szoktuk.

Megrendelőink nagy része falvakból, elsősorban egy hegyi román faluból származott. Régi hagyomány szerint, mikor a családban a kislány elérte ötödik életévét, az apja felkereste az asztalosmester nagyapát, és megszegődte a bútorgarnitúrát. Előlegben kifizette a rendelés felét. Mire a lány felnőtt, menyegzője napjára a bútorok elkészültek. Teljesen normálisnak számított a tíz-tizenöt éves kifizetési idő. A pénz akkoriban minden veszteség nélkül megőrizte értékét. Az árak évtizedekig stabilak voltak a szocialista tervezésben. Ma ez teljesen elképzelhetetlen.

A fáraó adószedője egyre kevesebbet zaklatott. Amikor jött, mindig kész volt valami, mindig hazavihetett egy-egy bútordarabot. Teltek az

évek, de a hátsó udvarban az egyik fészter még mindig az ő bútoraival volt tele. Időközben rájöttünk, hogy fogalma sincs, mije van; nem a saját bútorait hozta hozzánk annak idején. Valószínűleg valami bútorgyári raktárossal való kapcsolata révén, ingyen jutott hozzá a selejtes termékekhez, abból küldött a nyakunkra egy teherautónyit. Egyik nap úgy alakult, hogy az egyik összetört székkal gyűjtöttem be a műhelyben. Nagy munka lett volna rendbetenni, és volt ott szék elég – a pasas se tudhatta pontosan, hány darab. Kiválóan égett, úgyhogy ezután többször is tűzifának használtam a bútorait. A fészter hirtelen ürülni kezdett. Apám nem tudott a dologról. Egy nap aztán rádöbbentem, túlzásba vittem a dolgot: már alig maradt valami. Nagy baj lesz még ebből. Szorongani kezdtem.

Valóban lett baj, de szerencsére nem mi voltunk az áldozatai. Egy nap a főlehallgató bejött, hogy autóját elvigye, és odasúgta apámnak: hagyja abba a kolléga bútorainak a javítását. Nem lesz már rá szüksége az embernek. Valami csúnya dologba keveredett, mondta, áthelyezték az ország másik felébe. Aztán nem tőle tudja, megértette? Mikor elment, apám ünnepélyesen felém fordult:

– Fiam, ezentúl a fáraó adószedőjének bútoraiból rakjad a tüzet a műhelyben.

– Nagyon szívesen, Édesapa! Nagyon szívesen – válaszoltam.

EPILÓGUS

A középiskola utolsó előtti évében eldöntöttem, állatorvos leszek. A '80-as években szinte lehetetlen volt bejutni az állatorvosi karra: az éhező országban a szakma művelői valóságos kiskirályoknak számítottak, nagyon sok volt a jelentkező. Engem azonban nem az anyagiak motiváltak: én Konrád Lorenz nagy csodálója voltam, és Salamon királyként társalogni akartam az állatokkal. Mivel akkoriban naponta kikapcsolták az áramot, a felvételi vizsgára gyertyalángnál tanultam, nagy elszántsággal. Temesvárra felvételiztem 1987-ben, és megkértük egy ottani barátunkat, hogy naponta figyelje, kitették-e az eredményeket. Feszülten várakoztunk. Szívem állandóan a torkomban vert, ha megszólalt a telefon: lehet, az eredményt tudjuk meg? Egy nap bejött a főlehallgató, letett egy üveg bort az asztalra, és melegen gratulált.

– Bejutottál! Országos elsőként! Fantasztikus!

- De hát Árpi bácsi még nem telefonált... - hebegte az egész család.

- Hagyják azt az Árpai bácsit, nekem csak elhihetik az információt!

Az ország négy egyetemén meghirdetett pár száz helyre jelentkezett több mint húsz ezer vizsgázó közül országos elsőként jutottam be! Nagy sikerélmény volt, de letaglózott, hogy pont ettől az embertől kellett a jó hírt megtudnom. Elrontotta az ünnepet.

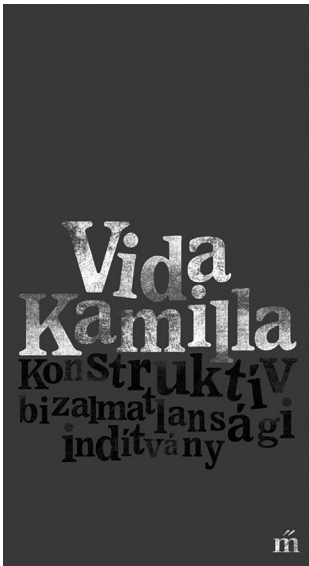
Ami rosszul kezdődött, rosszul is folytatódott. Az egyetemre bejutván, még annak megkezdése előtt le kellett töltenem egy kilenc hónapos, lerövidített katonai szolgálatot a szerb-román határon, Drobeta Turnu Severinben. Az egész században csak hárman voltunk magyarok. Sok megaláztatás ért, végül visszavágtam: leterítettem egy főhadnagyot, aki belém rúgott. Kis híján hadbírótság elé kerültem, de jóindulatú kapitányom három kiló Wiener kávéval elsimította az ügyet.

Az egyetem megkezdése után Temesváron folytatódott a kálvária. Ez 1988-89-ben volt. Nem tűrtem szótlannul a megaláztatásokat. Ugyan legtöbb cselekedetem észszerűtlen és életveszélyes is volt, de elvakított a rendszer és kiszolgálói iránti mérhetetlen gyűlölet. Engedetlenségemért előbb a Kommunista Egyetemisták Szövetségéből, az ASC-ből zártak ki - nem bántam -, végül pedig engem, az országos első bejutót egyedülként kicsaptak az egyetemről! A Duna-deltába akartak vinni, hogy büntetőszázadban töltsék ki a rendes sorkatonaságból hiányzó közel egy évet. Szüleim temesvári viselt dolgaimról semmit nem tudtak. A házinénim mentett meg a pusztulástól. Kiderült: szeretője volt hajdanán az egyik temesvári pártkorifeusnak, és az illető a régi szép idők kedvéért hajlandó volt a néni kérésének eleget tenni, így végül évisméltónak visszavettek az egyetemre. A néni elém tette bibliáját, és megesketett, hogy ezentúl meghúdom magam, nem csinállok több butaságot. Szegény apám, aki minderről csak az utolsó pillanatban szerzett tudomást, megint szerezhetett-hozhatott néhány csomag kávé, az akkori ügyintézés egyetemes eszközét. Ez már 1989-ben volt. Az év végén kitört a forradalom. Az első perctől kezdve részt vettem benne.

Bécs - 2021. február

Puros Leonidasz
AKTIVISTA-NIHIL¹

A *Konstruktív bizalmatlansági indítvány* sikeres kötet. Szerzőjét, az 1997-es születésű Vida Kamillát már a könyv megjelenése előtt többen nemzedéke egyik legeredetibb hangjának tartották, debütálásához a „régén várt” formula eposzi jelzőként tapad. Ritkaság, hogy egy elsőkötetes költő (valamelyest) szélesebb közönség érdeklődését is felkeltse – a *KBI* szerepelt az Írók Boltja eladási toplistáján, több igényes kritika született róla; Vidával interjút készített eddig a

Népszava, a *Dívány*, a *24.hu*, a bemutató pedig a *Partizán* közreműködésével zajlott. Nem jött be tehát az *Ez a kiadó társadalmi felelősséget vállal* című vers önreflexív jóslata, mely szerint, „ha szerencsém van, megveszik háromszázan”, ahogyan erre – véleményem szerint – számítani is lehetett. Például azért, mert a szerzőt az irodalmi élet sokoldalú szereplőjeként kiemelt figyelem övezi – és azért is, mert a kötet könnyen felcímkézhető: a „fiatal nő vicces és popkulturális utalásoktól hemzsgő közéleti költészete” feltétlenül megtalálja a piaci-poétikai rést. Előrebo csátom: a *KBI* ennél rétegzettebb mű.

Már a mottóválasztás sejteti, hogy Vida költészete egészen szokatlan forrásból (is) merít: a három előrevetett idézet Majkától, Gyurcsány Ferenctől és Esterházy Pétertől származik. Ez önmagában is sajátos játékteret jelöl ki a verseknek, a regiszterkeveredés pedig amellet, hogy állandó humorfaktorként működik, rávilágít, milyen sokrétű – és szubjektív – az a hagyomány, amely a közösségről való gondolkodásunkat alakítja. Persze, felmerül a kérdés: összeolvashat-

---

1 Vida Kamilla: *Konstruktív bizalmatlansági indítvány*. Budapest, 2021, Magvető.

juk-e az erősen narratív verseket egyetlen összefüggő – ha nem is lineáris – történetté, különösen, hogy azok több helyütt is felhívják a figyelmet saját megalkotottságukra? Ha igen – hajlok rá, mert az önreflexió mintha nem mutatna túl az evidencia újramondásán, miszerint az ihlet nem mindenható, a vers pedig nem naplóbejegyzés –, érdemes hozzátételül rekonstruálni a beszélő gyerekkorát. Kisvárosi (bólyi), békés légkörben töltött óvodai és általános iskolai évek, vallásos, a politikához szorosan kötődő, nyitott szemléletű család – „jó voltam történelemből, de nincsenek traumáim” (*Majd visszatérünk rá a kommunizmusban*). Néhány korai, meghatározó olvasmányélmény, ismerkedés a szexualitással és a nemi szerepekkel – és itt, valahol tizenévesen, a mítosz világa véget ér. Addig az esti mese, a szerelem, a Harry Potter, a Biblia, a Barbie babák, A Pál utcai fiúk és az MDF egyetlen szerves világmagyarázatként létezik, amelyben a hősöknek átjárásuk van egymás történeteibe. A *KBI* az illúziókkal való leszámolás köteté: az egykori hőseszménybe vetett bizalmatlanságé.

A gyerekkor nagy elbeszélésének motívumai mítosztalanítva szivárognak át a felnőtt életbe: a politikai fantáziákból a NER (tágabb értelemben a kapitalizmus, még tágabb értelemben a cinizmus) elleni fásult lázadás marad, a kamaszkori vonzalmakból a nő-lét szorongása és a nemek közti harc – „Mert egy európai asszony elismeri a vereséget, / sápadtan beleajul a kézfogásba, és gratulál a nyertesnek.” (*Valahol Európában*) Az irodalmi élmények helyébe az irodalmi élet és a kultúrpolitika lelembózó tapasztalatai lépnek, a bibliai példázatok és a mesék szerepét pedig a popkultúra, vagy épp a fake news veszi át – a *Szem és Jáfet* kvázi-apokrifjában Noé Ambrus Attilával és Berki Krisztiánnal indul benépesíteni a Földet. Vida ezt a két ellentétes világlátást, a gyermeki fantáziát és a felnőttkor illúziótlanságát montírozza folyamatosan egymásra. Nosztalgiát ébreszt a naivitás iránt, majd kiáltványt ír a nosztalgia ellen – talán ez a jól sikerült feszültségteremtés a kötet egyik legnagyobb erénye. A mottóválasztás sem csak abból a szempontból jelentéssel, hogy távoli szubkultúrákat rendel egymás mellé – érdemes észrevenni azt is, ahogyan játékba hozza az idősíkokat: a 2000-es éveket idealizáló popslágerre baljós Gyurcsány-jóslat felel: „Nem tudom nektek azt mondani, / hogy minden rendben lesz.” A záró Esterházy-idézet pedig eleve a lényegen-túliség érzetét közvetíti: „Uram. Valahogy már késő.”

A motívumhálót következetes költői nézőpont tartja össze: a beszélő rendszerint személyes tapasztalatokon keresztül fogalmaz meg (szokatlanul direkt) állításokat, ezek azonban szinte mindig túlmutatnak az individuumon – az egyén közösségben betöltött szerepére vonatkoznak. A szeretnivaló gyerek és a kiégett, társadalmilag tudatos felnőtt érdeklődése valójában hasonló – Jézus figurájában már előbbit is a meglepő súlyú áldozathozatal foglalkoztatja: „Nem azért kérdezem, mert nincs másom, / mert nem szeretnek, / mert beteg lennék, vagy nagy bajba keveredtem volna. / Meg akarom ismerni, kivel osztozkodtam a dalokon. / Ha valaki az enyémeért valóban meghalt a keresztfán, / akkor úgymond a miheztartás végett.” (*A mindenki rövidítése*)

A *KBI* egyik legfontosabb szereplője maga a Közeg. A beszélőt – aki munkás szolidaritási tüntetésre jár, és pánikrohamot kap egy klímaváltozásról szóló cikk miatt – baloldali, szorongó, reflektált bölcsészek veszik körbe. A magyar irodalmi élet fiatal alkotóinak jelentős része, azt hiszem, magára ismerhet – ebből a szempontból több vers is egy szubkultúra generációs tapasztalatát rögzíti. Már a nyitó darab első sorai megelőlegezik, hogy az ideológiailag vállaltan elkötelezett nézőpont (többnyire) nem fogja didaktikussá tenni a szövegeket: „Majd visszatérünk rá a kommunizmusban, mondtad nekem, / de nyugtalan lettem ettől, mert tudtam: / nem fogunk visszatérni rá.” Több, ehhez hasonló esszé-, avagy publicisztikavers is található a kötetben, amely világnézettől függetlenül intellektuálisan provokálja az olvasót – néhol viszont előfordulnak bennük fárasztó, szervetlen közhelyek is, lásd: „A történelem nem a férfiaké, hanem a történelem a férfi, / és egyszerűbb nekem is férfivá válni, mint megkérni / a történelmet egy szívességre.” (*Mielőtt idomítanál*) A zavarba ejtő *Utópia és uzsonna egy kertben, mely a versailles-i kastély kertjének pontos mása* című vers persze ébreszthet kételyeket: egyáltalán valóságos-e ez a Közeg – de legalábbis nem én futok-e bele a csapdába, mikor nagy kezdőbetűvel gondolom el? „A helyen, ahol pajtásaimmal élek, nem rendeznek sportversenyeket. / A helyen, ahol pajtásaimmal élek, nincsen cenzúra. / A helyen, ahol pajtásaimmal élek, van vérfertőzés. / A helyen, ahol pajtásaimmal élek, a testemet csak egyféleképpen bocsáthatom áruba.” És így tovább. Valójában több párhuzamosan létező közeget ismerünk fel egyetlen

kórossá gyúrva – Vida itt is a montírozás technikájával él. A konstrukció metaforája fanyar humorral: Versailles.

Ironikus, hogy maga a „felnöttes” regiszterben mozgó kötet cím is mennyire a gyerekkor felnagyított tapasztalataihoz kapcsolódik – hiszen a NER jelenében senki nem nyújt be konstruktív bizalmatlansági indítványt. Legfeljebb a beszélő és környezete, a feleslegesen-romlatlan újak – szimbolikusan. Hiába szigorúak magukkal szemben, ha az elveikkel csak a kocsmaasztalig jutnak. Vagy ha egy patinás kiadóg is, egymáson kívül úgysem olvassák a könyveiket. A világon még a legszűkebb értelemben véve sem tudnak változtatni, nemhogy megakadályozni egy közelgő ökológiai katasztrófát. Eleve vereségre ítéltetett aktivisták, akik nem csinálhatnak úgy, mintha nem vennék észre a status quo hazugságát – a hagyomány is hamis: a Jézus-figura felhúzható, a sógyurma Sztálin-szobor már feldöntve kerül a makettbe –, de a dekonstrukció után nincs mibe kapaszkodniuk. A *Vajon mit gondolhatnak a tyúkok Amerikáról?* című darab így zárul: „A gyerekek kirepülnek, mert ők tudnak repülni, / nem kell kevélyen álldogálni az udvar közepén.” Érdekes szöveg, elsősorban talán azt az értelmezést kínálja fel, miszerint a versbéli kakas hiába a hierarchia csúcsa, valójában vesztes ő is, mert minden hierarchiának csak vesztesei vannak – de én hajlamos vagyok belelátni a fentebb vázolt jellegzetes Vida-figurát is, akit a reflexió és az elvi hajthatatlanság képtelenné tesz a feloldódásra.

A kötet legjobbjai közé tartozik, és mintha egymásra felelne a második, illetve az utolsó előtti vers. Előbbi a helyi polgármester nagyapa alakját idézi meg, és a szívszorító igyekezetet, amellyel a nyolcéves önmagát felidéző beszélő maga is politikai tényezővé igyekszik válni, hogy felkeltse a szeretett rokon figyelmét: „papa, ha nagy leszek, ígérem, lakosság leszek.” (*Lakosság*) Utóbbi szöveg megszólítottja – kimondatlanul, de kétséget sem hagyva – maga Gyurcsány Ferenc. A viszonyulás itt éppen ellentétes: a tévében látott ex-miniszterelnök a gyerek tudatában a mese- és regényhősökhöz hasonlóan afféle képzeletbeli barátként létezik: „Azért nem tudlak utálni, mert te voltál az első, / az elsőt pedig sosem utáljuk, és amúgy is természetesnek / tűnt minden. Normális volt, hogy panaszkodott rád / mindenki, mert fanyalogni sikk, fanyalogni kifinomultság. / Pár hónappal később beiratkoztam a Szabóékhoz lovagolni. / Megtetszettek a lovas rend-

örök.” (*The Pointer Sisters*) A *Lakosságnál* jóval erősebb érzelmi töltetű (ön)szembesítő vers nem áll meg az abszurd minőség felmutatásánál, hanem határozott konklúzióra jut: „Mi, akik a 2000-es évek elején voltunk általános iskolások, / nem hagyhatjuk abba a táncot, folyamatosan kell csinálnunk, / (...) / hogy soha többé ne jusson eszünkbe nosztalgiázni / a felnövésünk történetén.”

Ez egyben a pont a verseken átívelő nosztalgia-vita végén, amely nem is annyira vita, mint inkább a visszaeséssel folytatott konstans küzdelem. A *KBI* beszélője (és ábrázolt generációja) a nosztalgia szenvedélybetege. Ösztönösen szépítené a múltat – vagy egyszerűen a kelleténél nagyobb jelentőséget tulajdonítana neki –, de szorong, mert közben felismeri, hogy öncsalást követ el. Vida gyakran nemcsak jelenetezi ezt a belső konfliktust, hanem moralizál, pszichologizál, értekezik a probléma kapcsán – ahogyan az egyébként is gyakori poétikai eljárása. A legjobban talán a *Fájlcsere* című versben működik ez, amely a többihez képest szikáran tudósít egy osztálytalálkozóról – „egyre hangosabban magyarázzuk, / mennyire sokat keresünk, / vagy mennyire keveset. Kutatjuk a régi reflexeket, / a humorunk nem javult, csúnyán öregsünk, / nem ismerjük egymást, / nosztalgiázunk, mert baszni szeretnénk” –, hogy aztán nagyon finoman váltson fókuszra, és jusson el a zárlatig: „nem nézek vissza, és két csuklás között / arról kérdezem a sofőrt, / hogy mit gondol az új városvezetésről. / Még csak meg sem fenyeget, hogyha lehányom a kárpitot, / ki kell fizetnem. A visszapillantóban látom a szemén, / hogy szépen öregedett: magát gyűlöli, / nem másokat, nem a körülményeket.”

A kötet legnagyobb tévedésének tartom ezzel szemben a versek jelentős részét átható önreflexiók kényszert, amelyről valamiért a „transzparencia” kifejezésre asszociáltak többen is a megjelenést övező diskurzusban. Miszerint, tudniillik, a szerző bepillantást enged az alkotás körülményeibe, miközben egyazon gesztussal felhívja a figyelmet arra is, hogy itt bizony akár „hazudhat” is. Tudjuk. Nincs tétje a kontextusban. Az egyetlen fantáziadús vers ebben a kategóriában *A gép pihen** (a csillag a cím része), amely szellemesen villantja fel a kisszerű társadalmi-alkotói közeg tragikomikumát, ahol egy harmincezer forint összegű egyetemi támogatást minden fórumon kötelező feltüntetni. Ráadásul Vida ehhez a formát is ügyesen találja meg: a pályázati beszámolókat mesterkéltnyelvét imitálja. Az utána következő *Móricz*

Zsigmondnak külön szöveget szentelni már jókora aránytévesztés. „Egyébként nem kellett volna előre inni a medve bőrére, / az előző szöveget ugyanis még / az eredményhirdetés előtt írtam, / és nem kaptam meg végül az ELTE ösztöndíját.” Így indul, és ennél a gegnél nincs is benne több, ahogy a kötetet záró címadó versben is redundáns és didaktikus használati utasítást kapunk az imént olvasott műegészhez – csupán az utolsó két sor tud új gondolatot behozni: „Nem akarlak tovább hibáztatni csak azért, / mert nyelvileg megoldható.” A szerző azonban „igazi” verset akar kanyarítani az önmagukban értékes töredékek köré – és mert tudja, hogy ahhoz konfliktusra van szükség, álkonfliktust kreál. Egész egyszerűen az, hogy a beszélő fülét megüti egy hamisnak érzett mondat, miközben aláírja a könyvére vonatkozó szerződést (*Ez a kiadó társadalmi felelősséget vállal*), és ettől fokozódó keserűség tölti el, semmit nem közvetít azon kívül, hogy főszereplőnk keserű alkat, esetleg egy kicsit hazudós. (Ami nem volna baj, ha ennek a regisztrálása bármit hozzáadna az értelmezéshez.) Semmiképp nem azt, amit érzésem szerint közvetíteni szeretne: hogy egy képmutató struktúrában bárki képviselőtének a lehetősége kudarcra ítélt vállalkozás. Tegyük hozzá: ennek az ál-provokatív versnek már az alaphelyzete is nehezen komolyan vehető. Mégis, ki gondolja azt, hogy egy költő, akit a (tágabb értelemben véve) rendszerkritikus versei tettek népszerűvé, bármilyen értelemben kockázatot vállal vagy innovatív dolgot hajt végre azzal, hogy a saját kiadóját kritizálja – a saját kiadója által kiadott kötetben? Hiszen éppen ezt várja az olvasóközönség, ez maga az imidzs.

Továbbá amennyire jól keveri Vida időnként a különböző stílusseleket, máskor épp olyan izzadtságsgazú, ahogy bon mot-kkal és csattanókkal csapja le a szinte prózának ható mondatfolyamot. *A gép pihen** zárata hiába szellemes – „Az intézmény örök, az alkotó forog, a gép pihen” –, nem tudom nem azt érezni, hogy az egész vers ennek a sornak a kedvéért született. Kissé iskolás minden parafrázis, *A dallam* például nem több, mint Kemény István *A koboldkórus délelőtti dala* című remekművének saját szavakkal történő átírata. Szintén sikerületlen gesztus a társadalomtudomány nyelvének beszivároztatása a szövegekbe – a *Nagy járványvers*ből hozva példát: „A végén nincsenek pozíciók, / a rendőrség könnygázzal tör be a térdeplő szektákhoz, / és futhat mindenki, amerre lát, nem lesz már arc, / amit leköphetsz, / nem lesz test, amit kisajátíthatsz, nem lesz senki, / akit elhallgattat-

hatsz.” Leköpní egy arcot: ez egy konkrét cselekvés. Kisajátítani egy testet: az értelmezése egy cselekvéstípusnak. Utóbbi nem láttat, hanem magyaráz – a líra az ilyet rendszerint kidobja magából. A szándékolt költőietlenség pedig, bár sok helyütt működő poétikai eszköz, néhol egyszerűen nyelvi ügyetlenségbe fordul: „ahol az egyéni felelősség kérdése / egy alma elfogyasztásával lett elmaszatolva.” (*Szem és Jáfet*)

Mielőtt a *Konstruktív bizalmatlansági indítvány* megjelent, Vida a szerzői Facebook-oldalán megosztott néhányat a róla írt paródiák közül, amelyeket barátai és alkotótársai az ő felkérésére írtak. Felismerhető, vicces pályaművek születtek – hiszen mintájukban egyedi és jól imitálható mind a dramaturgia, mind a témaválasztás és a motívumhasználat. Éppen ezért a *KBI*-ből néhány év múlva valószínűleg többre fogok emlékezni, mint más, hasonló színvonalú kötetekből. Úgy gondolom, ahhoz, hogy a továbbiakban is izgalmas és még jobb műveket olvassunk Vida Kamillától, elsősorban arra van szükség, hogy a szerző átgondolja, miben rejlik költészetének valódi ereje, és mik a csupán sajátos eszközei – azaz, hogy egy kicsit kevésbé evidensen legyen parodizálható.

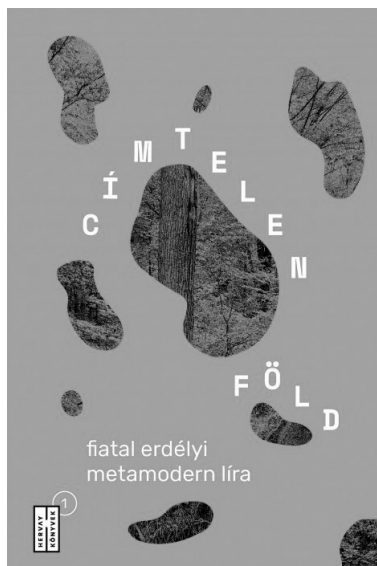

Teremtett világ, 2019
(100 x 70 cm, olaj, vászon)

Zsidó Ferenc

METAFORDULAT
AZ ERDÉLYI FIATAL LÍRÁBAN

Némi szkepszissel vettem kezembe a *Címtelen föld*¹ című, műfajmeghatározása szerint „fiatal erdélyi metamodern líra” antológiát. Főként a metamodern miatt. Mert, gondoltam, ismét az van, hogy létrehoztak egy hangzatos lózungot, egy bombasztikus teóriát, de az inkább a marketing, a hírverés szempontjából lényeges, de facto alig van köze a kötetbe válogatott versekhez. A könyv aztán java-részt szétfoslatta kételyeimet, mert a tereljük magunkra a figyelmet igyekezete érezhető ugyan, de van mögötte tartalom is. Ezúttal ugyanis nem az történt, hogy először létrejött a kiáltvány, melyhez aztán jól-rosszul szövegmutatványokat gyártottak, hanem az, hogy megfigyelhető, lekövethető volt egy paradigmaváltás az elmúlt 15-20 évben, az antológia szerkesztői és előszavának jegyzői, André Ferenc és Horváth Benji ezeket az új lírai tendenciákat számba véve dobták be a köztudatba a metamodern fogalmat (korstílus-meghatározóként), hogy nevet is adjanak annak, amit a fiatal (erdélyi) líra az elmúlt időszakban kitermelt, s amiből az antológia releváns képet mutat fel. Ami valóban más, mint a korábbi termés: témáiban, világnézetében, megszólalásában. Lényeges továbbá, hogy – lózungok ide vagy oda – sok jó verset olvashatunk a kötetben. Nyilván, a

1 André Ferenc – Horváth Benji (szerk.): *Címtelen föld. Fiatal erdélyi metamodern líra*. Kolozsvár–Budapest, 2020, Erdélyi Híradó Kiadó – Fiatal Írók Szövetsége.

huszonhat költő nem mindegyike zseni, vannak gyengébb szövegek, és talán páran ki is maradhattak volna, de az összkép egyértelműen pozitív: ez egy erős, öntudatos jelentkezés. A jelentkezésnél álljunk meg egy szóra: igazából nem feltétlenül, vagy nem csak nemzedéki antológia ez, mert bár a derékhatat az Y generáció tagjai teszik ki, akik a 2010-es évek tájékán kerültek be az irodalmi életbe, s akik számára cezúra például az ikertornyok 2001. szeptember 11-i lerombolása, de jó néhány idősebb korosztálybeli költőt is találunk, többkötetes, úgymond kanonizált szerzőket, akikre azonban szintén jellemző a metamodern (pl. Borbély András, Fischer Botond, Serestély Zalán, Varga László Edgár). A bevezető tanulmányban André Ferenc és Horváth Benji hangsúlyozzák is egyébként, hogy a felvonultatott szerzők: „egyénenként gyakran eltérő politikai, esztétikai és kulturális értékeket képviselnek. És bár léteznek közöttük különféle párbeszéd, mégsem csoportosulásról van itt szó. Ami összeköti őket, az, hogy „új paraméterek szerint tájékozódunk, más kérdéseket tesznek fel, mint az előttük járók.”

De lássuk, hogy mindez miért metamodern? A fogalmat a poszt-posztmodern jelenség körülírására találta ki néhány brit irodalomesztéta, a fogalomban benne van a posztmodernnel szembeni oppozíció, illetve a modernhez való visszafordulás (nevezzük metafordulásnak). Például: van hit, legalábbis hinni akarás, ugyanakkor a megvalósítás lehetetlensége is evidencia, ez pedig állandó belső feszültséget eredményez. A paródia, a nyelvi játék, az intertextuális kollázsok helyét „az őszinteség új formái”, a vallomásosság, egy „újkomoly, újautentikus megszólalásmód” veszi át.

Érdekes jelenség a modernnek eme újabb „ragozása”. Izgalmasabbnak találnám, ha egy merőben új fogalmi rendszer jönne létre – de eme hiányérzetemet nem az antológia költőin, s még csak nem is a bevezető tanulmány szerzőin fogom elverni, hisz ők sem teoretikusok elsősorban, hanem lírikusok. Mindenesetre némi „jobb híján” íze van a fogalomnak, annak ellenére, hogy valamennyire körülírja a lényegét: a modern és posztmodern jellemzők egyaránt fellelhetők benne, állandó oszcillációban. André és Benji érvrendszere szerint a metamodern egyszerre esztétikai kategória és „kulturális logika”, vagyis magatartás, világnézet, létérzés. A metamodern tapasztalat eredménye – hangsúlyozzák – az új költészeti irányzatok és jelenségek, mint a slam poetry vagy a testpoetika, az új narratívák megjelenése, mint az ökotuda-

tosság, a másság iránti nyitottság, az erkölcsi radikalizmus, a traumák és mindenféle szorongások kibeszélése. Érdekes egyébként, hogy fiatal erdélyi irodalomról beszélünk, és a kisebbségi lét kérdései fel is bukkannak, ezzel együtt egyfajta globalizálódás figyelhető meg: a témák, élmények egy része kimondottan világhálós, a fiatal erdélyi költők élettapasztalatában meghatározóbb élmény a geopolitikai szorongás, mint az erdélyiség. A hagyományhoz való viszony tehát újraértelmeződik, a transzközép, mint meghaladott, elavult beszédmód, elutasítva, a példaképek terén is átrendeződés figyelhető meg. Például Sárkány Tímeánál Hervay Gizella-mottót (Hervay a nagy újra-felfedezett!), Kemenes Henriette-nél Zudor János-mottót találunk, Vass Csaba pedig Király László-parafrázist ír...

A bevezető tanulmány szerzői azt is jelzik, nem ők fedezték fel a spanyolviaszt: a metamodern nem csupán a fiatal erdélyi költők verseiben érhető tetten, hanem a kortárs román irodalomban is fontos jelenség, de számos magyarországi szerző írásában is fellelhető a „metamodern feszültség”, ugyanakkor, a valóság változására adott válaszként, idősebb szerzők újabb műveiben is érvényesül.

És most lássuk a teóriára rárimelő szövegmutatványokat. André Ferenc *Szelidítés* című, kötetnyitó verse (a szerzők ábécérendben sorjáznak) jó példa a metamodern feszültségre, a kell, de nem lehet-féle szenvedélyre, az oszcillációra. *A bújócsakverseny győztese* ilyen értelemben szintén fontos vers, az Y generáció létérzésének kifejezője, amelyik egy elhibázott (?) rendszerváltás árnya alatt nőtt fel: „...egy harminc évig tartó / bújócsakverseny frontvonalában kell kitartanunk / a múlt kiveret szemével folyton leselkedik utánunk”. E hosszúvers végeredményben kvintesszenciáját adja mindannak, amit ez a generáció a világról és önmaga helyzetéről gondol. A klímaszorongás ezúttal áttételes-poétikusan bukkan fel, játék oldja a feszültséget: „lesznek még vörös iszappakolások, lesznek”. Apropos, poétikusság: elég sok az olyan vers a kötetben, amely megmarad a primer, lakonikus közlés szintjén, a kibeszélés pszichológiai síkján, amiben kevés az elvonatkoztatás, az általánosítás... a poétika (a depoetizáltság egyébként szintén tudatos törekvés, akárcsak az epikumba való elhajlás).

Borbély András *Totemállam* című közéleti-politikai versében a kisebbségi magyarok Trianon-traumáját dolgozza fel, teoretizáló, gondolati igényvel, ugyanakkor nyers és szókimondó stílusban, érzékeltetve e

múlt, e közös örökség lehúzó voltát: „Az állam neve Trianon Köztársaság. / Nincsenek területi határai, az időben van. / (...) A traumatikus múlt nem múló jelene kitérít száját a jövőre és föleszi, szétrágja az utópiákat. / (...) Ami marad, az abszolút múlt, prehistorikus arché.”

Fischer Botond verseire szintén a vallomásszerűség jellemző, de kellő retorizáltsággal, képiséggel fűszerezve. *Nikotin* című verse egy fontos apavers, mely egybefogja az apjához fűződő gyermekkori élményeit a saját apa-tapasztalataival: „Apám sima Carpați volt, Winchester volt, Camel volt, / lassan lett apámból nikotin, ötven éve alatt...” Fischer a *Marijuana* című versében egyébként magával a költészettel is leszámol, vélhetően ezt is tekinthetjük generációs közérzetnek: „nem érdekelnek a rímek / mert nem érdekel a vers / és / nem érdekelnek a kötőszavak / mert nem érdekel a nyelv”.

Gyakori a kötetben a családivers, elsősorban a gyermekkori traumák feldolgozásának formájában. Gondos Mária Magdolnánál például: „Ami az apa szájából ered, / az nem szó, hanem köpet.” A szóban forgó alkotás (*Dagonya*) egyébként nemzedéki programversnek is tekinthető, deklaratív módon rögzíti például a költészethez fűződő attitűdöt, a komolyság és (ön)íronia ambivalenciáját: „Az etimológiát még kedvelem, / a ragrímeket bennhagyom, / és még szólok is, hogy én / ezt tudom, kíméletlen önvizsgálattal / és iróniával védekezem.”

A szülőkhöz fűződő problematikus viszony Gál Hunornál ilyen fatalista módon jelenik meg: „az apák csak a bűneiket, / az anyák pedig / a születés fájdalmát hagyhatják hátra” (*hús*). György Alida *Polipanya* című verse a megtört, zátonyra futott életű szülőt mutatja be, kinek jelenléte lehúzó: „az évi két látogatásomkor / körém fonja csápjait”.

Egyébként megdöbbenő, hogy mennyire komor kötet ez: kissé sok a trauma, a szorongás. Csakugyan ilyen világban élünk, ezek a fiatal költők alapélményei? Ebből az antológiából jószerével hiányzik a vidámság, a humor, a játék. Ha nem fiatakként, csikókorban, mikor fognak ezek a költők játszani? Egyáltalán: kell, lehet még játszani??

Itt jegyezném meg, hogy néhány szerzőnél nem tudtam eldönteni, saját élményvilágának anyagából dolgozik-e, vagy inkább csak leköveti azt, ami a mainstream, az uralkodó közbeszéd (nyilván, ez majd a későbbiekben, a további verseknél/köteteknél kiderül).

Az olykor felbukkanó önironikus metareflexivitás, amit a bevezető tanulmány hangsúlyoz, leginkább Horváth Benjinnél érhető tetten, az

efféle kiszólásokban, mint: „megint írtam egy apokaliptikus alanyi verset...” Érett hangú verseiben különös feszültséget eredményez a rezignáció és a hedonizmus keveredése.

Azokat a verseket érzem eltaláltabbaknak, jobbaknak a kötetből, amelyekben a szociális érzékenység, közösségi aggodalom összefonódik egy képben egy magánéleti reflexióval, és így valami általános fogalmazódik meg. Például Kemenes Henriette *Mikor az öregekről beszélek, nem anyámról beszélek* című versében: „A masszív erdőirtás következménye, / hogy a lejtő egyszerűen megindul, / mert már nincs gyökér, ami a talajt összetartaná. / Nagyanyám arca földcsuszamlás.”

Märçütiü-Rácz Dóra kiemelt figyelmet szentel a traumáknak, a periférián élőknek, a méltóságukban megalázott nőknek, olyan témák ezek, amelyek egy új paraméterek között létrejövő líra lehetőségeit vetik fel: „nem vagy feminista, épp / ezt szeretik benned, mégis úgy / vitatkozol, mintha az lennél.” (*már minden nő hazament*).

A kötet címadó verse Sánta Miriám alkotása, ebben a kisebbségi lét főbb tanulságait foglalja össze, a verbálisan is determinált idegenségérzetet: „El kellene mennem innen, lennék kétszeres / háromszoros kisebbségben a legnagyobb, / mindig magyar (...) / Ahol senki nem segít és a láthatatlanság ad / egy új nyelvet, ami csak a sajátom.”

Varga László Edgár *saigon* című poémáját (hosszúversét) külön kiemelném, nem csupán érett hangja miatt, hanem azért is, mert átmenetet mutat a játékos, ironikus megszólalás és az „újkomolyság” között, jelezvén, hogy a kettő ötvözésében további lírai lehetőségek találhatók: „szóval önmegismerés – rohadjon meg / minél többet önmegismerek / annál inkább félreértem magam”.

Összességében a koncepció: adjunk nevet a gyermeknek, különben nem is létezik, bevált. A metamodern stratégia révén sikerült ráirányítani a figyelmet a fiatal erdélyi lírára, sikerült úgy kontextusba helyezni, hogy az egyes szerzők és művek – az antológia révén is – erősítik egymást, bár ne feledjük el: hosszú távon az egyéni teljesítmények számítanak. Mint említettem, huszonhat szerző versei vannak a közel 300 oldalas könyvben, nem célom mind a huszonhatal foglalkozni, terjedelmi korlátok miatt nem is tehetném. Inkább a jelenséggel, en bloc, mely volumene miatt is párhuzamba állítható a második Forrás-nemzedéket útjára indító, híres *Vitorla-ének* antológiával. Abban huszonnyolc fiatal szerző mutatta meg magát, s bár végül csak kis

hányaduk vált költővé, sikerült nemzedéki csoportosulásként is (és természetesen egyénileg is) jelentőset alkotni. Ennek minden esélye adott a *Címtelen föld* gárdája, kemény magja esetében is. Hogy ki alkotja a kemény magot? Az majd a gyümölcs elfogyasztása után derül ki!

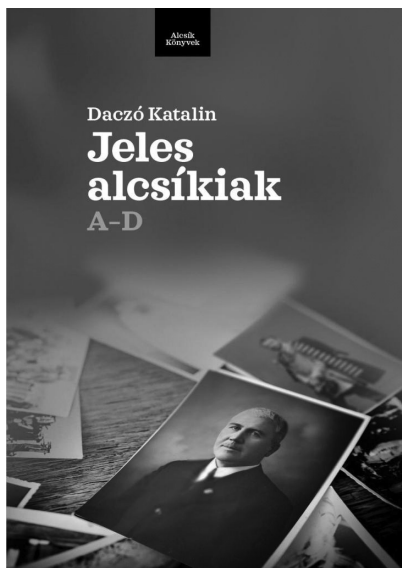

Apokalypsis – Mihály legyőzi a sárkányt, 2019
(100 x 70 cm, olaj, vászon)

Kőrössy Erika
JELES ALCSÍKIAK¹

„Minél messzebbre nézel hátra,
annál távolabbra látsz előre.”
Winston Churchill

A múltat ne bolygassuk, nézzünk a jövőbe! Indíthatnám így is Daczó Katalin *Jeles alcsíkiak* könyvéről való recenzióm, azonban nem ezt teszem, hiszen a fejlődést nem a felejtés, nem az elhallgatás szolgálja. Az emlékezés értelmére szeretném ráirányítani a figyelmet. Időnként elengedhetetlenül szükséges a múltat feltárni. Ezt támasztja alá a 18. század végi herderi jóslatot követő értékmentés is, amely a nemzeti megmaradást tette lehetővé a múlt (folklor-kincs) írásos rögzítése révén. Hasonló módon ez történik ma, amikor transzgenerációs történetek láncolatát tárják fel sajátos módszerekkel, hogy tisztábban lássuk a hozott mintázatok gyökerét, esetleg az elengedés szükségességét, a hozott terhek letételét. A múltbeli életutak tudásának igényére vezethető vissza az adattárak, bibliográfiák, társadalomtükrök gyarapodása, de a művészeti ágak is – kiemelten az irodalom (pl. Vida Gábor, Esterházy Péter) és filmművészet (pl. *Born is Auschwitz*, *Aurora borealis*) – nagy érdeklődéssel fordultak a most még feltárható tudás felé.

---

1 Daczó Katalin: *Jeles alcsíkiak A-D. Életrajzi adattár*. Csíkszereda, 2020, Alutus Kiadó.

A múltban tudás van. Segíthet abban, hogy elődeink nehéz sorsa előtt maghajoljunk, letegyük terhüket, megköszönjük nekik az abszolút értéket, amit kaptunk: az életet. A múlt erőforrás is lehet, amely feljogosít arra, hogy átgondoljuk értékrendünket, és bizony olykor át kell értelmeznünk a felmenőinkhez való viszonyunkat is. Ahhoz a tudáshoz, hogy kik vagyunk, kizárólag a múlt és önmagunk ismeretével juthatunk közelebb. A múlt ismerete felvértez az eljövendő idők nehezeivel szemben. Ismert nagyjaink pedig vállukra vesznek, megmengetik szívünket, könnyet csálnak szemünkbe, vagy csupán méltóvá teszik az emlékezést.

Műfajelméleti megközelítésben az életrajzi adattár a helyi és nemzeti emlékezet fontos információs eszköze. Segédlet a helyi identitás erősítéséhez, az érzelmi-értelmi kötődést erősíti egy adott tájegységhez, lokális környezethez, segít feltárni nemzedékek örökségét.

Daczó Katalin *Jeles alcsíkiak* című kiadványsorozatának első kötete az Alcsík Kistérség Fejlesztési Társulás megbízásából jött létre. Gergely András, elnök megfogalmazott reménye, hogy az egykori nagyokra való emlékezés „munkásságuk, dicső cselekedeteik sokakban olyan gondolatokat ébresztenek, amelyek a mai, teljesen más értékrendű világban rávezetnek az alázattal végzett köztevékenység hasznára, nemzetmegtartó fontosságára”.

A sorozat első kötete 51 lezárult életutat mutat be betűrendben. Az életrajzi szócikkek tárgyalásmódja az időrend, de lezárultságuk ellenére sajátos módon a szerző jelen időben fogalmaz. Ezzel mintegy örök jelenbe hozza az élettörténeteket. Az Alcsíkhöz valamilyen módon kapcsolódó személyiségek itt születtek vagy itt alkottak maradandót. Közel negyvenen 19. századi születésűek, a legrégebbi br. Antalfi János (1644–1728) megyés püspök, a legfiatalabb közülük Borbély Ernő (1951–2011) tanár, politikus. A betűrend csupán kis szeletkéje A-tól D-ig, mégis négy évszázad emlékezetének lenyomata. Alcsík meghatározó személyiségei, akik gazdasági-politikai, társadalmi-kulturális, egyházi vagy éppen sportéleti területen alkottak megörökítésre méltót, vagy járultak hozzá a magyarság sorsának alakulásához. Egy-egy életút magvát adják a születési adatok, foglalkozás, vallás, szülők, házastárs, valamint az iskolák, munkahelyek, jellegzetes életesemények és munkásság. Külön alcím alatt kitüntetések, díjak és utóélet olvasható, amennyiben valamiféle kultusz alakult ki. A gyűjteményes kötet

legalább egy képet közöl minden jelesről: portré, családi kép, életkép, ezek híján a születési vagy halotti bizonylat fotokópiája látható. Minden életrajzi szócikk igen komoly, alapos kutatásra valló, precíz irodalmi jegyzékkel zárul, amely erősíti a hitelességet, és további csemegézésre, kutatások elindítására sarkallhatja a fiatal kutatókat, akik valamely tudományág (hely)történeti vonatkozásait szeretnék feltárni.

Daczó Katalin értékmentő és hiánypótló munkája egyféle összegzés. Több évtizede kutatja neves csíkiak életrajzát, több mint 80 témát dolgozott fel a Csíki tévé *Visszajátszás* című műsorában. Televíziós műsorai, kor- és helytörténeti vonatkozású kiállításai, az *Origóban* közölt megemlékezései több évnnyi levéltározás, könyvtározás, leszármazottakkal való kapcsolattartás, egyféle családfakutatás eredményei. Munkája szakszerű, lelkesítő, érzelem- és értékgazdagság jellemzi. Méltán mondhatom, hogy Daczó Katalin Csíkszereda szellemi erőforrása.

Jelen kötetben változatos jellemek rajzolódnak ki, különböző személyiségek, foglalkozási ágak, amelyek mentén a történelem egy-egy szeletkáját láthatjuk, ugyanakkor a személyiségek lelkületét, értékrendjét is tükrözik. Névsorolvasás helyett a teljesség igénye nélkül (de a könnyebb kereshetőség kedvéért) említem, hogy volt köztük Vaskoronarend-lovag (Antalfi Gábor), királyi táblabíró, színigazgató (Antal Béla), megyés püspök (br. Antalfi János), mennydörgő hangú szónok (Csíkszentimrei Antalfi Károly), alispán, kocsikészítő (Ábrahám István), ügyvéd, altábornagy (Adorján Ágoston), országgyűlési képviselő (Adorján Imre), novellista, újságíró, népnevelő, kántor-tanító (Baka János), teológiai doktor, pápai kanonok (dr. Balázs András), karnagy, zeneszerző (Bálint Ákos), költő, ferences rendi pap (Bálint Gyula István), tábori lelkész, jegyző, főispán (Bálint Mihály Vilmos), tanár, tanfelügyelő (dr. Balló István), a szerves kémia professzora, gyógyszerész (dr. Balogh Lajos), drámaíró (Balogh István), grafikusművész, plakáttervező (Balogh István), rendőrkapitány, főszolgabíró (Becze Imre, Bartalis Ágoston), bakteriológus, állatorvos, a fiumei kormányzóság és tengerészeti hatóság állattenyésztési főfelügyelője (Betegh Lajos), árvaszéki elnök (Birtha József), díjugrató, lovaglótanár, tüzér alezredes (Bodó Imre), egyházi író, prelátnok (dr. Boga Alajos), őrnagy, vívóedző (Bors Ágoston), vezérőrnagy (Csató Ferenc), matematikus (dr. Cseke Vilmos), egyetemi tanár, tengerészkapitány, folyam-

őr ezredes, szakíró (Csűrös Lajos), jégkorongozó (Czáka Zoltán), nyelvész, Csoma Sándor-kutató (dr. Debreczy Sándor), szociális testvér (Dénes Anna Szeréna).

Különleges foglalkozások, különleges sorsok. Nem jár mindenkinek pompa és elismerés. Változatos életútívek rajzolódnak ki. Van közöttük árva fiú, akit három aranyért adnak el Bukarestben, majd kocsikészítő lesz és nevéhez fűződik a Nyerges-tetői emlékműállítás (Ábrahám István). Van, aki hatéves kisfiúként látja az 1848-as Kossuth-huszárok kiképzését, és egy életre szóló élményként épül értékrendjébe a fegyelmezettség (Becze Antal, 25 évig alispán). Van, akit megtört egy-egy történelmi korszakváltás, van, akit halála után rehabilitálnak, mert a kommunista rezsim megfosztott és kitzasztott (Bors Ágoston vívó). Van, akit egyik rendszer üldöz, egy másik méltat. Van, aki a zsidóság gettósításában játszott szerepet (Ábrahám József), mást a zsidókért való imádkozás miatt vernek meg (Bálint Tivadar). Van olyan is, aki öt nap katonaság után megszökik, katonaszökevényként megy ki Budapestre, és lesz belőle grafikusművész, neves plakáttervező (Balogh István). Van, aki szélsőséges élethelyzetben is a magyarságért élt. Például Albert Vilmos orosz fogságban kézzel fogolylapot ír és szerkeszt *Berezowka* és *Magyar Szemle* címmel, ugyanó a fogság idején osztrák tisztet tanít magyar nyelvre. Van, akit testvére szabadít ki orosz fogságból, majd a kászonyakabfalvi fürdőt fejleszti, illetve a Salutaris vizet palackozza (Balásy Lajos). Más a magyarság lelki vezetője lesz német menekülttáborban. És van, aki felismeri tábori lelkészként, hogy az anyanyelv orvosság, és sebesültek lelki tápláléka-ként adja a szót: „S idegen földön már csak az is, ha az ember saját anyanyelvét hallhatja – orvosság; nagyon gyógyítja a szívet; pedig a magyar ember sohasem csüggettegebb, mintha messze-messze földön betegen fekszik; úgy meghunyászkodik, mint a szárnyaszegett madár.” (Bálint Gyula István, 108. o.)

Az életrajzok történelmi színpaltok is egyben. Olvashatunk az ún. székely puccsról (1877), amely során az orosz–török háborúba szeretek volna beavatkozni székely előljárók, de leleplezték őket. Trianon utáni kényszerből kivándorolt, repatriált jelesekről is olvashatunk, amely után megalakul a szegedi Hargitaváralja jelképes székely közösség. A „rózsa per” (1964) néven a világszolidarizmus eszméjéből (Dombi Gusztáv József) kreált államellenes összeesküvés vádjával ítélték bör-

tönre, vagy az ún. juriszdkciós per is említődik (1956), amely keretén belül vallási izgatás, tiltott iratok terjesztése vádjával ítéli börtönre Dénes Anna Szerénát.

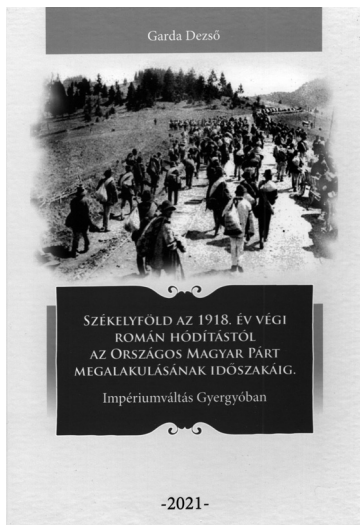
Külön színlolt az egyházi emberek élete (pl. Dombi Gusztáv József jezsuita, a Budapesti Mária Kongregáció prézese; dr. Boga Alajos a katolikus egyház vértanúja, 1954; Dénes Anna Szeréna betegek ápolója, titokban hitoktató), a meghurcoltak, börtönviseltek élete, valamint a női jelesek. A kötet 3 nőt mutat be: a Dobay testvéreket, Olgát és Zelmát és a már említett Dénes Anna Szerénát. Dobay Zelma író, lapszerkesztő, Olga pedig zenetörténész, költő, újságíró. Az irodalom és a zene áll érdeklődése fókuszában. Versei keresztény, halk hangú, mély líra darabjai. Élete végéről nincsenek adatok. Nyoma veszett. És itt folytatnám a van, aki ...sort. Van, akit exhumálnak, hogy méltó helyen nyugodjon (pl. gr. Andrásy Gyula, Bálint Gyula István), és van, aki jeltelen sírban nyugszik (Antal Béla színigazgató; Dobay Olga zenetörténész, költő, újságíró; Csató Ferenc vezérőrnagy; dr. Boga Alajos vértanú). A szerző megfogalmazásában: „Számunkra sírkő gyanánt is szolgáljon e könyv.”

Összegzésként a kötet nagy érdeme, hogy további helytörténeti-honismereti kutatások kiindulópontja lehet; üdvözlendő, hogy sok személyt a feledés sülyesztőjéből a fény méltóságába emelt; politikától, ideológiaiktól mentes. A szerző nem minősít. Úgy marad tárgyilagos az életrajzolásban, hogy mégis átsejlik a tisztelet, szeretet nagyjaink iránt. Az életrajzi adattár műfaji sajátossága ellenére nem száraz adathalmaz. Színes életutak, érzelemgazdag fordulatok, kegyetlen megpróbáltatások, embertelen igazságtalanságok, különleges személyiségek vonulnak fel. Világosan megmutatja, hogy jelesnek lenni nem könnyű feladat.

Süli Attila

IMPÉRIUMVÁLTÁS GYERGYÓBAN

H iánypótló kötet¹ jelent meg 2021-ben, Garda Dezső tollából, amely egy mozgalmas, sőt vészterhes korszak eseményeit, mindennapjait, küzdelmeit mutatja be a Gyergyói-medence vonatkozásában, kitekintéssel az országos eseményekre. A kronológiát az 1916. augusztus 17-én kötött bukaresti egyezmény indítja, amelyben Románia hadba lépése fejében az antanthatalmak elismerték annak területi követeléseit Bukovina, Erdély és a Tiszántúl jelentős részére vonatkozóan. Az ezt követően megindított román támadás eredménye-

ként Gyergyó is ellenséges megszállás alá került, a központi hatalmak csapatai azonban rövidesen nemcsak a régióból szorították ki a román erőket, de a Román Királyság nagy részét is elfoglalták. A szerzőnek ezen események ismertetésekor néhány sorban érdemes lett volna kitérnie az 1917-es harci cselekményekre is, majd az 1918. május 7-én kötött bukaresti különbékére, ez utóbbinak ugyanis fontos előírása volt a hadsereg leszerelése, amelyet a román kormány nem hajtott végre, és az elszenvedett háborús vereség miatt már a központi hatalmak sem tudtak kikényszeríteni.

A későbbi történések szempontjából annak a ténynek is lett volna relevanciája, hogy a román hadsereg az 1917. évi olténiai harcokban megedződött, emellett pedig az antant fegyverzeti és felszerelési hiányosságait is jelentős mértékben csökkentette.

1 Garda Dezső: *Szekelyföld az 1918. év végi román hódítástól az Országos Magyar Párt megalakulásának időszakáig. Impériumváltás Gyergyóban.* Gyergyószentmiklós, 2021, F&F International, 672 oldal.

Garda részletesen ismerteti a román megszállás következményeit is, illetve azokat a fosztogatásokat, amelyekbe a helyi román lakosság és a nincstelenek is bekapcsolódtak, lényegében napi lebontásban vázolja fel az eseményeket. Külön foglalkozik a menekültek sorsával, és szemléletesen mutatja be ezek marosvásárhelyi helyzetét, illetve Bernády György kormánybiztos-főispán tevékenységét (ez azért különösen fontos, mert ezen témakör nagyrészt a mai napig feldolgozatlan). Nyomon követhetjük, mi történik a Gyergyószentmiklósról eltávoztakkal, és hogy hová helyezik el őket a menekülés során. Végül arra is kitér, hogy a sikeres ellentámadás ellenére a visszatelepülés 1917 tavaszáig szinte lehetetlen volt mindazok számára, akik a román támadás következtében kényszerültek lakóhelyük elhagyására.

Ami a felhasznált forrásokat illeti, a téma feldolgozása szempontjából nagyon fontos kútforrások tartom a könyv szerzője által ismertetett tárgyilagosságot rendőrfőkapitányi jelentést; amely mellett az egyes településeken történt események rekonstrukciójánál a historia domusokban lévő becses adatok is felhasználásra kerülnek. Kiderül, hogy több községben az elmenekültek javait feldúlták és kifosztották, és hogy a román katonaság és a szegényebb néprétegek tagjai mellett az előnyomuló császári és királyi hadsereg tagjai is kivették részüket a fosztogatásokból. Néhány esetben kisebb-nagyobb atrocitásokra is sor került: megtudjuk, hogy például Gyergyószárhegyen a román megszállók – egy véletlen robbanás következményeként – a teljes falusi előljáróságot (8 fő) kivégezték. Megkímélték ugyanakkor a román nemzetiségű lakosokat (pl. Salamás esetében), sőt az utóbbiak számos esetben együtt is működtek a román csapatokkal. Nehezítette a román megszállás-, majd a román csapatok kiszorítása következtében beállt helyzetet, hogy a szövetségesek érzékenysége miatt a helyi hatóságok nem emelhettek panaszt a német katonák visszaélései ellen. Garda e kérdés tárgyalásakor a magyar kormány szerveket is kárhoztatja tétlenségük miatt, különösen mert ezek közvetlenül a térség felszabadítása után nem javasolták az elmenekültek visszatelepítését (ennek oka főként a menekülés és a harcok következtében beállt élelem-, tűzifa- és orvoshiány volt). Azt is kritikaként fogalmazza meg, hogy a Csík vármegyei főispánt elsősorban a tisztviselők sorsa foglalkoztatta és nem a lakosságé, így végül a szegényebb néprétegekhez tartozó menekültek hazatérésére csak 1917 nyarán, egy év eltelte után nyílt lehetőség, holott épp az ehhez a népréteghez tartozók voltak azok, akik

az anyaországban állandó megaláztatásoknak voltak kitéve. Amint írja, a fosztogatások a helyi kereskedelmet és ipart is tönkretették; a magas élelmiszerárak, a hiányos orvosi- és gyógyszerellátás miatt a helyi szervek állami segély kiutalását és kormánybiztos kinevezését sürgették. Mivel a munkaképes férfiak jelentős része ekkor még a fronton harcolt, az asszonyok és gyermekek egy része pedig elmenekült, sok esetben a mezőgazdasági munkák a helyi katonaságra maradtak, akik dolgát a vetőmaghiány és a rossz időjárás is nehezítette. A rossz körülmények ellenére a menekültek többsége 1918 elejére hazatért.

A szerző kimerítő alapossggal ismerteti a világháború befejezésekor jelentkező nagyhatalmi törekvéseket, különösen a nemzetek autonómiáját követelő wilsoni pontokat, ugyanakkor tárgyalja az anyaországi hatalomváltást, a Magyar Nemzeti Tanács megalakulását és Károlyi Mihály gróf miniszterelnöki kinevezését is. Ezt követően kitér az 1918. november 13-án aláírt belgrádi egyezményre, amely kijelölte a keleti demarkációs vonalat és azon területeket, amelyeket a magyar csapatoknak ki kellett üríteniük. Tulajdonképpen ez az egyezmény adott felhatalmazást a román hadsereg számára Erdély egy részének, ezen belül a pedig a Székelyföldnek a megszállására, és 1918. november 10-én Románia ennek hatására mozgósította a hadseregét, hogy ismét belépjen a háborúba.

Mielőtt a bevonulás eseményeinek részletezésére rátérne, a szöveg tárgyalja a székelyföldi nemzeti tanácsok és nemzetőrségek megalakulását, valamint a hazatérő katonák szociális alapú kicsapongásait, fosztogatásait is. Az utóbbiak – amint Garda kutatásaiból kiderül – a legtöbb községben erőszakosan léptek fel a falvak vezetése ellen, és a feszült hangulatot csak fokozta a spanyolnátha-járvány pusztítása. Szintén kiéleződtek az ellentétek a plébánosokkal is, akik ebben a nehéz helyzetben is elvárták az egyházi adónak – a kepenek – a befizetését. Nem volt jobb a helyzet a székvárosban, Gyergyószentmiklóson sem. 1918 végén többeszes tömeg követelte az általa korruptnak tartott városvezetők elszámoltatását és vagyoni felelősségre vonását, és emellett azt is kérték, hogy a nemzeti tanácsokba vegyék fel a munkások és parasztok képviselőit is (e tanácsok általában a Függetlenségi Párt helyi bázisain jöttek létre). Bonyolította a helyzetet, hogy Székely Nemzeti Tanácsból kettő is létezett: egy Marosvásárhelyen és egy Budapesten. Ilyen állapotok jellemezték azt az időszakot, amikor a román csapatok bevonulása kezdetét vette. Garda szerint lett volna

fegyveres erő a sikeres ellenálláshoz, erre azonban a helyi vezetés a szociális feszültségek miatt nem kívánt támaszkodni. Ehelyett inkább vállalták a behódolást és a román katonaság elszállásolását. Egyébként a helyi elit az elégedetlenkedőket „vörös gárdának” titulálta, a szerző azonban a feszültségek forrását nem annyira valamiféle ideológiai meggyőződésben, hanem sokkal inkább a valóban létező „szociális ellentétek” kiéleződésében látja.

November 24-én a gyergyóiak kezdeményezték Károlyi miniszterelnöknél, hogy abban az esetben, ha nem maradhatnak Magyarországon belül, független székely államot hozhassanak létre. A kérést Jászi Oszkár miniszter is felkarolta, és a gyergyóiak küldöttek ennek szellemében vettek részt a Székely Nemzeti Tanács marosvásárhelyi gyűlésén, amelyre november 28-án került sor. Az itt elfogadott kiáltványt a szerző teljes terjedelmében közli. A résztvevők tiltakoztak a román megszállás ellen, de elfogadták annak tényét, és nyugalomra intették a lakosságot, ugyanakkor hangot adtak a Károlyi-kormány iránt érzett bizalmuknak is. Garda az események kapcsán egyrészt azt hiányolja, hogy a résztvevők nem szerveztek véderőt – és hogy erre a célra nem használták fel a nemzetőrsegeket –, másrészt tétlenséggel vádolja a Károlyi-kormányt is. Emellett elítéli a magyar politikai és gazdasági vezetést, akik még a román megszállást is jobbnak tartották a „vörös rémnél”. Ha a vezetők megszüntették volna a szociális feszültségeket – írja –, akkor a nemzetőrség harcolt volna, de a Károlyi-kormány inkább az utóbbiakat oszlatta fel. A Gyergyószentmiklóst november 30-án megszálló román csapatok állapotát a korabeli sajtótudósítások alapján mutatja be, és úgy véli, hogy a „helyi erők simán visszaverték volna” őket. Ugyanakkor felhívja a figyelmet arra a lakosság körében elterjedt álhírré, miszerint az ellenséges csapatokat korrupt uraik hívták volna be Erdélybe.

Amint a könyvből kiderül, a megszállók kezdetben békésen viselkedtek, és bár a helyi nemzetőrséget a román katonaság egységei lefegyverezték, ekkor még együttműködtek a helyi tisztviselőkkel. Ettől kezdve egészen 1919 februárjáig kettős közigazgatás létezett, ugyanakkor azonban a december elsején tartott gyulafehérvári román nemzetgyűlés kimondta Erdély, Bánát és a Tiszántúl románlakta vidékeinek egyesülését a Román Királysággal. A gyűlés Iulius Maniu vezetésével létrehozta a Kormányzótanácsot, amelyet az antant hallgatólagosan támogatott. Garda ezen szervezet felépítését és működését is ismerteti,

kifejtve, hogy annak létét a magyar kormány illegitimnek tartotta. Az utóbbi erdélyi megbízottja kelet-magyarországi fő kormánybiztosként Apáthy István kolozsvári egyetemi tanár volt, aki 1919. január 17-ig, a letartóztatásáig látta el hivatalát. Kolozsvár megszállását megelőzően (december 22.) népgyűlést szervezett, amelyen a helyi román munkásság is képviseltette magát; képviselőik a népgyűlésen a Magyarországhoz való tartozás mellett tettek hitet. Garda nehezményezi, hogy Apáthy nem használta fel a város megvédésére a Kratochvil Károly ezredes vezetése alatt álló, kb. 10 ezer fős Székely Hadosztályt. (Az említett alakulat egységeinek nagy része a Tanácsköztársaság kikiáltása után letette a fegyvert a románok előtt.)

Ezekkel az eseményekkel párhuzamosan folyt a megszállt területeken a román közigazgatás kiépítése és azon magyar tisztviselők üldözése, akik megtagadták, hogy letegyék a hűségesküt a román királyra. A szerző ezek ismertetése mellett kitér a magyarság kulturális fellegetvénységének számító kolozsvári egyetem oktatásának megszüntetésére és átalakítására. Mint írja, a közigazgatás „román alapokra” helyezésére a Székelyföldön is sor került, mivel számos tisztviselő és bírósági alkalmazott megtagadta a hűségesküt és Magyarországra menekült. Helyüket románok vették át. Nehezítette a helyzetet, hogy az ellátási zavarok (élelem, tűzifa, orvos, gyógyszer) továbbra is fennálltak, amit csak súlyosbítottak a korona és lej körüli pénzváltási bonyodalmak. Ugyancsak ezekkel az eseményekkel egyidőben zajlott a külföldi – elsősorban orosz – hadifogolytáborokban lévő foglyok hazatérése (itt azt szeretnénk megjegyezni, hogy nemcsak az orosz légerekben uralkodtak kritikus körülmények). A helyzetet enyhítette némileg, hogy a magyar kormány végül kiutalta az 1916-os román betörés következtében megállapított hadikárok összegét. A hadiárvak, akiket a helyiek is különféle adományokkal támogattak, szintén állami segélyben részesültek. Ezen járandóságok egy részét a későbbiek folyamán a román állam is folyósította az érintetteknek. 1919 szeptemberétől a román légerekben lévő gyergyói hadifoglyokat hazaengedték, ugyanakkor megkezdték a sorkötelesek összeírását. Emellett a román hatóságok korlátozták a Budapest felé való utazást, kiépítették a Bukarest felé való összeköttetést, megtörtént a rendőrség és csendőrség egységesítése, és ismét megjelent a cenzúra.

A különféle intézkedések nem érintették a közösségi eseményeket: a tánc- és sportrendezvények ekkor még zavartalanul folyhattak.

Kezdetben a magyar nyelv használatát is engedélyezték mind a közigazgatásban, mind az oktatásban, csak a hűségeskü letételét szorgalmazták. Az utóbbit megtagadókat elbocsájtották, a rendszerben maradéktól pedig követelték a román nyelvhasználat elsajátítását. A politikailag megbízhatatlannak tartott egyéneket – pl. Vákár P. Artúrt – az ország elhagyására kényszerítették a román hatóságok.

Garda a továbbiakban részletesen ismerteti a párizsi békekonferenciával kapcsolatos helyi illúziókat, a Tanácsköztársasághoz való ellenes viszonyulást, továbbá a hatalomátvétel egyéb fejleményeit is. Mint írja, a magyar nyelvű oktatás terén elsősorban az egyházak tettek sokat, bár őket a román állam nem támogatta, így iskoláik a helyi faipari üzemek és mások adományából tartották fenn magukat. A régióba sorra érkeztek a román tisztek és tisztviselők, akik lakásokat foglaltak le, illetve állatokat és ingóságokat rekviráltak. Az új közigazgatási szervezet elsősorban a jegyzőkre épített, akiknek magasabb illetményt biztosítottak. A megye élére a prefektus került, ennek helyettese az alprefektus volt, a járási előjáró pedig a főszolgabíró lett. Ezzel párhuzamosan folyt az erdőgazdálkodás, a kereskedelem és az egészségügyi ellátás újjászervezése, természetesen erőteljes román alapokra helyezéssel. A gazdasági társaságokat kényszerítették román részvényesek befogadására, illetve román munkások alkalmazására.

A könyvet olvasva képet kaphatunk arról is, hogyan zajlottak Gyergyószentmiklós mindennapjai a román impérium első éveiben. A szerző itt elsősorban azt vizsgálja, hogyan viszonyult az örmény lakosság az új államhatalomhoz, majd a helyi állapotok tárgyalása után a nemzetközi helyzetre is kitér: a szakirodalom alapján ismerteti a béketárgyalások menetét, valamint a kisebbségvédelmi szerződés miatti bonyodalmakat, a magyarországi belpolitikai helyzetet. Elsősorban a helyi sajtóra támaszkodik, amiből érdekes módon az is kiderül, hogy az újságírók már ekkor felvetették a vesztes hatalmak, elsősorban Németország részéről való revans lehetőségét a szigorú békefeltételek miatt.

A trianoni békeszerződés aláírása volt az az esemény, írja Garda, amely egy csapásra eloszlatta a magyarok reményeit: a kisebbségi létet tudomásul kellett venni. Noha a romániai magyarság a békeszerződés kisebbségvédelmi előírásaira és a gyulafehérvári pontokra kívánt támaszkodni, ezek érvényesítésére a román kormányzat részéről nem volt hajlandóság. Még a történeti magyar egyházak közös kezdeményezése is zátonyra futott, amely magyar felekezeti egyetem létrehozását tűzte ki célul.

Az utolsó fejezet a magyarság politikai szerveződésével foglalkozik. Megismerhetjük belőle a meghatározó erdélyi magyar politikusok – Kós Károly, Zágoni István, Paál Árpád és mások – tevékenységét. A Magyar Szövetség a magyarság autonómiáját, szabad vallásgyakorlatot, demokratikus jogok biztosítását kérte, szociális intézkedéseket sürgetett, és szorgalmazta a földreform igazságos végrehajtását, azonban a követelések jelentős része elől a román kormány elzárkózott. Ezen még dr. Petru Groza erdélyi miniszter megértő politikája sem tudott segíteni, mivel törekvéseit a román nacionalista pártok hevesen ellenezték. A könyvben teljes terjedelmében közlésre kerül Endes Miklós helyzetértékelő jelentése, amelyet gróf Bethlen István miniszterelnök számára készített. Endes minden olyan magyar politikust elítélt, aki bármiben együttműködött a román kormánnyal – Garda ezt elfogultságnak tartja –, ugyanakkor a magyarság megtartó erejét az egyházakban látta. Ezzel szemben a román kormány egyáltalán nem támogatta a magyar felekezeti oktatást, ugyanakkor szította a magyar parasztság gyűlöletét magyar földesuraik ellen. Ez az utóbbi tevékenység azért volt különösen veszélyes, mert adott esetben a magyarság megosztását vonhatta maga után. A földreformot arra is felhasználták, hogy a kollektív székely tulajdont, mint például a Csíki Magánjavakat államosítsák. Az intézkedésnek egyértelműen etnikai színezete volt, hiszen az egykori román erdélyi és bánáti határőrezredek vagyonát meghagyták közösségi tulajdonban. A szerző végül külön figyelmet szentel Paál Árpád elképzelésének, aki a székelység autonómiáját tűzte ki politikai célul. A könyv ezen részét az Országos Magyar Politikai Párt 1922. december 28-i megalakulása zárja (a szervezet 1938-ig működött a romániai magyar kisebbség politikai fórumaként).

A kötet utószavában Garda Dezső ismételt felveti azokat a kérdéseket, hogy a székelység 1918 végén miért nem vállalta az önvédelmet, illetve hogy a helyi politikai és egyházi elit miért biztatott a behódolásra. Felmerül továbbá az is, hogy miért nem kezelték a társadalmi és szociális feszültségeket. E kérdésekre egy évszázad eltelte után nehéz mindenben kimerítő választ adni. Nem szabad azonban eltekinteni attól, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlott, a közös haderő megszűnt, magyar haderő még nem létezett, ráadásul az ország gazdaságilag kimerült volt. A székelyföldi nemzetőrsek talán képek lettek volna szembeszállni a bevonuló román erőkkkel, de

huzamosabb ideig már aligha vehették volna fel a harcot a román hadsereggel. Azt is figyelembe kell vennünk, hogy az esetleges védekezés – ha bekövetkezik – nem román–magyar, hanem antant–magyar konfliktust eredményezett volna, amelynek felvállalására az ország nemzetközi támogatás hiányában valószínűleg nem lett volna képes; egyszerűen nem rendelkezett a szükséges logisztikai háttérrel egy háború megvívásához (egy általános antant-blokád például gazdaságilag teljesen megbénította volna ekkor a magyarokat). Ugyanakkor erősen vitatható az a köztudatban meggyökerezett mítosz is, hogy a magyarság zöme égett volna a harci vágytól, és csak a Károlyi-kormány „nemzetellenes” tevékenységének volt köszönhető, hogy végül mégsem tettek kísérletet a védekezésre. A valóságban a kormánynak Kelet-Magyarországon nagyon kevés hatalma volt.

Garda Dezső munkáját irodalomlista, név- és tárgymutató zárja. A recenzens csak ajánlani tudja ezen kiváló kötetet, amely jelentős mértékben hozzájárul nemzeti múltunk ezen vészterhes időszakának jobb megértéséhez.

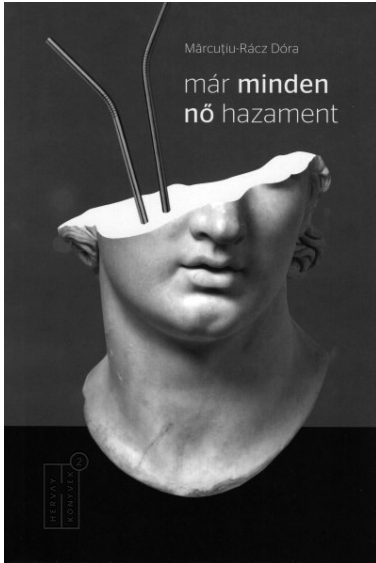

*Torony, 2021
(100 x 80 cm, olaj, vászon)*

Biró Mónika-Anita

KARTON-NŐK ÉS HAZAMENŐS-FLESSEK¹

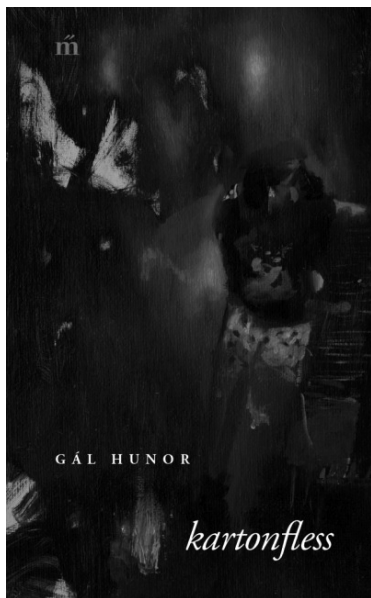
Mindig izgalmas élmény fiatal, pályakezdő szerzők köteteit kézbe venni: nem várunk azonnali „világmegváltást”, mégis már azt puhatoljuk, hogy ez be fog-e következni az adott szerző majdani pályáján. Ugyanakkor azt a frissességet, üdítő leleményességet s szókimondó stratégiákat várjuk el tőlük, melyek révén újabb fogódzókra lelhetünk napjaink összekuszált világának megértésében és megélésében. A 2020-as év pandémiás körülményeinek ellenére számos értékes kötet látott napvilágot, melyek között ott üdvözölhetjük Gál Hunor Petri György-díjas költő első verseskötetét (*kartonfless*), valamint Márcuțiu-Rácz Dóra (saját elmondása szerint a „nulladik” kötetet – *Macska van az úton* – követő első) új kötetét is (*már minden nő hazament*).

Költészetük ugyan merőben eltérő, s témáik is sokban különböznek, (többnyire szabad)verseik aktuális aspektusokat tárnak fel.

Márcuțiu-Rácz Dóra szociolírája kényelmetlenebbnél kényelmetlenebb helyzetekbe sodorja olvasóját, miközben a vers beszélője kerül bele a legkompromittálabb szituációkba. A kötet címe alapján tévesen következtethető, hogy a versek csakis a nők társadalmi kérdéseivel foglalkoznának (mert nem), azonban mégis talán ezek a versek a legjobban sikerültek (pl. *amikor el akartam adni, egy rossz hírű park utcáin, már minden nő hazament*). Az alkotások eltérő kulturális vagy

1 Gál Hunor: *kartonfless*. Budapest, 2020, Magvető Kiadó.
Márcuțiu-Rácz Dóra: *már minden nő hazament*. Kolozsvár–Budapest, 2020, Erdélyi Híradó Kiadó – Fiatal Írók Szövetsége.

szociális (de akár gazdasági) másságokat tárnak fel, melyek különböző konfliktusokba, kompromittáló helyzetekbe kényszerítik bele az egyént. A versnyelv ezeket a konfliktusokat az események már-már prózaszerű elbeszélésével, jelenvalóvá tételével és a belső világ vívódásainak érzékenyítő feltárásával élezi ki. A (női) kiszolgáltatottság, a bizonytalanság, az érzékenység vetületeire és (lét)állapotaira mutat rá, s mindezt úgy, hogy az egyén identitásválságait teszi folyton terítékre, de közben össztársadalmi problémákat tár fel. Ugyanakkor legtöbb esetben nem enged megfélekedezni a versbeszélő női mi-voltáról, sőt a felvetett problémák

legtöbbikének női aspektusairól sem. Az amúgy minimalista szövegek egyenes kifejezőmódjuk révén (is) zavarba ejtők, olykor nyomasztóak is, illetve kicsit sem idealizálnak, s nem is kínálnak megoldást, a bizonytalanság és a kiszolgáltatottság határtalanságát fejezik ki.

Gál Hunor rendkívül feszes *kartonflesse* egy folyamatosan építkező, de önmagára rendre visszautaló szerkezeten alapszik. Annak ellenére, hogy a kötet a szerző kvázi bemutatkozása, pályakezdőket meghazudtoló magabiztossággal, sajátos perspektíva mentén igyekszik megközelíteni, majd megragadni a halált, pontosabban az életből halálba való átmenet (mikro)momentumait. A kötet cím sem csupán a verscím kölcsönzéséből ered, hanem tulajdonképpen a kötet mondanivalójának egészét igyekszik megragadni. A *kartonfless*, mint a füves cigaretta utolsó, eloltás előtti, már csak placebo hatású, égő kartoncsigából származó slukkja, az elmúlás előtti utolsó lélegzetvétel nagyon találó metaforája, aminek egyébként sajátos hangulata is van. Gál Hunor halált letapogató lírája a tabudöntögetés, az irónia, a fekete humor, s egyfajta tárgyiasító eltávolítás stratégiáit váltogatva próbálja meg elviselhetővé, fogyaszthatóvá, vagy legalább kifejezhetővé tenni az önmagában elbírhatatlant: az egyszerűre biztos, ám kiismerhetetlen

halált, az elmulás (anyagi) megtapasztalásának és feldolgozásának lehetőségeit.

A kötetek szerkezetük szempontjából merőben eltérő koncepciót mutatnak. Márcuþiu-Rác Dóra 21 verse a sorrenden kívül bármely különösebb belső elrendezést mellzve jelenik meg a kötetben, bár egy-két tematikus blokk összeáll, ám ez mégsem jellemző a teljes kötetre. Mérvadó ugyanakkor, hogy a kötet címét adó *már minden nõ hazament* című vers egy összegző, ám visszafelé is ható utalásként értelmezhető. Különösen sokszor jelenik meg itt a paranoia, ami egyrészt a valós kiszolgáltatottság (egy teljes kötetnyi) hosszútávú mellékterméke, ugyanakkor mintha az én összes eddigi belső vívódását utólagosan mégsem hagyná jóvá, végső megerősítést legalábbis nem ad róla: „*nem szólhat minden / rólad, / nem akarhat mindenki / téged, / ez paranoia, / ez önteltség, / ez kompromisszum, / ez önvédelem, / ezt minden nõ megtanulta, / aki már előtted hazament.*”

Gál Hunor szövegei kötött, feszes sorrendben váltják egymást. A *kartonfless* koncepciójának érdekességét a különböző szövegtípusok váltakozása, a közbeékelések, a visszautalások és a vizuálisan is jelents szerkesztettség, a tipográfia adják (melyek rámutatnak a szerző grafikai jártasságára és érzékenységére is). A versek között találunk képverseket, de még prózarészleteket is 11 olyan alkotásban, melyekben a szakaszok számozva is vannak (29 szakasz plusz a *kartonfless* 30” stációja). Azért tartom fontosnak kiemelni a számokat is, mert ezek is jól tükrözik a kötet sokrétű megszerkesztettségét. Az egyenként 11 verset tartalmazó 3 tömböt/alfejezetet (melyeket csak a tartalomjegyzék jelöl a versek számozásával) 3-3 eltérő tematikájú, statisztikai adatokat felsorakoztató, fekete háttér oldal töri meg. Az utolsó (negyedik) alfejezet címet is kapott: *négy dal az öngyilkossághoz*. Ezek a szövegek különböznek a korábbi 33 verstől, azonban nem különbülnek el, formailag és tartalmilag is anaforisztikus módon kapcsolódnak az előbbiekhöz. Találunk itt Borbély Szilárd idézetet: „*amiről hallgatunk, az nincs*” (*Nincstelének*); egy szöveggel magyarázott minimalista rajzot (ami akaratlanul, és talán megalapozatlanul is, de René Magritte pipáját juttatta eszembe); öngyilkosság előtti búcsúlevelet; a versek címeit felsorakoztatva gerinccsigolyákként egyfajta kalligramban; illetve végül a *kartonprózát*, ami a kötet 11 különböző versének előszava-

ként szereplő prózarészleteket összegzi sorrendben, összefüggő szövegben.

Amellett, hogy mindketten termékenyen alkalmazták a központoszás részleges vagy teljes hiányának nyelvi szabadságát, szövegeik értelmezési lehetőségeiben is vannak érintkezési pontok. Mindkét költő verseiben megcsendülnek a testiség és a testbe vetett lét lírai kifejezőmódjainak szólamai. Nem azt állítom, hogy a kötetek a testet jelölnék ki fő témájuknak, azonban a test és a testiség kérdését egy erős és legitim fogódzónak találok mindkét kötet egyenkénti megértéséhez, valamint jelen esetben a két kötet együttes és egymáshoz viszonyított vizsgálatához is.

Márctűiu-Rác Dóra burkoltabb testpoétikájában az én a saját test általi külső meghatározottságot, szexista megbélyegzettséget, a diszkriminációt éli meg, de ugyanakkor megjelennek a test szükségletei, illetve a szociális értelemben vett „társadalmi testből” való kilöködés, a kirekesztettség állapotai is. Ugyanakkor nem annyira a testiségen, hanem inkább a különböző nemi, társadalmi, gazdasági csoportokba tartozó egyének saját testük által érzékelt és meghatározott világának a belső megélésén van a hangsúly. A versek nagyobb hányada a női kiszolgáltatottságot élezi ki, ami értelemszerűen, még ha inkább csak implicit módon is, de szoros kapcsolatban áll a testiséggel, s így a belső vívódások testi reakcióival is. A férfiak testi közelsége fenyegető, a társadalmi periférián élők teste taszító, az állatok teste az emberi viselkedésminták metaforája, a saját test pedig minden vívódás és impulzus megtapasztalója, illetve ahogy mondani szokás: „a lélek tükre”.

Gál Hunor verseiben a test a fájdalom, az elmúlás, az elviselhetetlen elszenvetőjévé válik, s az egyén az önállósuló testbe zárva jelenik meg. Maga a kötet is saját vázzal és belső rendszerrel rendelkező könyvtestként értelmezhető. A kötet anatómiai vázának, és több szövegnek is a gerinc a szervező eleme, mint a *ragály* képversében: „*jól szorítsd meg, / hogy legalább ennyi / élvezet legyen benne, / amikor megszakad / a tüskés gerinc,*” vagy akár a *hús* szövegében: „*a gerinc próbája / a törés. / az éjszakáké pedig a csend, / [...] mert éppen valaki felkötöti magát. / fejére szárad a leomló vakolat, / és éppen valahol megszületik valaki. / apró végtagok, szikék a húsban, / nincs megmentés,*” s végül a zárójelentés csigolyasorában is. Továbbá több más szempontból is előtérbe kerül a

test, még egyes versek címe is ezzel kapcsolatos: *gerinc; hús; velő; kezek és körmök; csontzene; az éhségről; méhgarázs; torkon akadt idegen testek; a szomjúságról*. A versek főként az identitás és a halál nagy kérdéseivel, kiismerésének lehetőségeivel foglalkoznak, s ezt egy nagyon materialista, antropológiai testszemlélettel teszik, az undor esztétikáját is merőben (talán túlságosan is) kiaknázva. Itt nem azok a kulturális, gazdasági, szociológiai, nemi tényezők érvényesülnek, melyek Märcuțiu-Rącz Dóra kötetének is az alapvető koncepcióját képezik. Itt már csak azok az objektként is nagyon erőteljesen megnyilvánuló tabuk maradnak meg, mint a halál, a (le)pusztulás, a test és annak minden fájdalma, szenvedése, amit a versek beszélője a már említett módokon próbál fogyasztathatóvá tenni.

Märcuțiu-Rącz Dóra kötetének idézetből nyert mottója a társadalmi felelősségvállalás kérdését jelöli ki. *A már minden nő hazament* alapvetően minimalista, depoetizált, közérthető, ám lényegretörő versei több-kevesebb sikerrel mind valamit mesélnek a világ megtapasztalásáról és megélhetőségéről, és a történetek többsége annyira mindennapi eseményekből építkezik, hogy pont ettől válik megdöbbenítővé, illetve figyelemfelkeltővé. A hierarchikusan elrendeződő társadalmi vagy nemi osztályokban való létnek, az erőteljes külső meghatározottságnak a kritikáját olyan eszközök révén próbálja megvalósítani a költő, mint a kutyák és férfiak közti metaforikus kapcsolat, az önmegszólító beszédmód, a homályban hagyott szabadasszociációk, s főképp a gyakran megjelenő többértelműségek („*én pedig megpróbálok kitalálni / a blokkok közül / valami / jó mentséget arra, miért reszketek*” – *amikor el akartam adni*), melyekre a soráthajlások is termékenyen rájátszanak. Ezeket a nyitottnak várt többértelműségeket olykor viszont túlmagyarázza, s emiatt el is veszi az élüket, kioltja a potenciális feszültségüket: a *nagytakarítás* kóbor macskájának hajléktalanokra asszociáló rendszerét a versvégi kimondás („*szaros kóbor macskák*”) utólagosan teljesen megtöri, de az utolsó sorok közt lévő „*egyébként is ők akarták így*” sor emiatt már képzavarossá is válik. Nem egységes a szövegek színvonala, így például az a *hagyományos tyúkhúsleves*, a *reciprocity*, a *the unixpected joy of missing out* vagy a *pizsamaosztás* verseket kevésbé koncentrálnak és kevésbé kifejezőnek tartom, mint az *amikor el akartam adni*, az *egy rosszhírű park utcáin* vagy a *location services* szövegeit. A versek többségében kibontakozó, intimnek tűnő események és érzések nyo-

masztó személyessége végső soron kollektív állapotá, sokak történetévé válik. Éppen az ilyen hatást elérő verseket tartom erősebbnek azoknál, melyek inkább szociális közhelyekből, vagy kevésbé releváns kérdésekből építkeznek, de különösebb többletet nem hordoznak.

Gál Hunor szintén idézetből származó mottója az ember számok általi mérhetőségének morális kérdéséről akkor válik relevánssá, mikor a kilenc oldalnyi statisztikai adat viszonyba kerül a versekkel. A pusztulást hatalmas nagyságrendű számokkal kifejező statisztikák eltörlik az egyedit, adatokká degradálják a tragikumot, ellehetetlenítik az empátiát, és provokatív módon a pusztta tehetetlenség érzését keltik a befogadóban. A statisztikák mellett az ember anyagi mulandóságát kontextualizáló versek már inkább az egyedi felől közelítenek, de hasonló elszemélytelenítést érnek el, a vég elkerülhetetlenségének kiábrándító és nagyon is nyomasztó képét festik meg. Tulajdonképpen a statisztikák azok, amik az erős antropológiai szemléletnek egyfajta társadalmi hátteret, kontextust adnak (bár kérdéses, hogy a szövegek mennyire igénylik ezt a hátteret). A jól kidolgozott koncepció mögött ugyanakkor azért bőven akadnak elvarratlan szálak és tét nélküli ötletmegvalósítások is: több képzavar vagy érthetlenségig feszített kép is előfordul, a tipográfia egyes elemei sem különösebben nyernek értelmet a vizuális atipikusságon túlmenően, illetve a fontos jelentésekkel teli *kartonpróza* részleteinek versekbe való kihelyezése sem tűnik fontosnak, de a számozott szakaszok között sem alakul ki különösebb kapcsolat. A kötet végén álló atipikus szövegek remekül megállják a helyüket, az asszociációk, az utalásrendszerek is jól működnek, de ezek a szövegek inkább összegezni, megerősíteni igyekeznek az eddigieket: az olvasói ráismerés és kapcsolatépítés élményét leszámítva más, további értelmezést (át)alakító többletet nem fedeztem fel ezekben sem. A jelentőségteljesebb formák és utalásrendszerek mellett a gyengébb elemek inkább csak a koncepció amúgy is bonyolult kialakítására játszanak rá. Nem állítom, hogy feleslegesek vagy teljesen véletlenszerűek lennének, sőt nagyon is ötletesek, de azon túl, hogy az olvasó megérti a kapcsolatot, nem hordoznak különösebb többletet, esetleg bármilyen jelentésmódosítást.

Ahogyán több más kortárs szerzőt is megihletett, vagy egyáltalán tematizálásra sarkallt a koronavírus (ilyen az *#Elszigetelve* című kötet, vagy Demény Péter *Korona-változatok* című könyve is), úgy az aktuális

problémák feltárása mentén a két szerzőnél is megjelennek a koronavírusra vonatkozó utalások, vagy karanténversek. Märcuțiu-Rácz Dóra többi verse sem akar megoldást, kiutat kínálni (s ez így van rendjén), ebben a témában mégis hiányolom, hogy a beszámolón túl a feldolgozás lehetőségének még csak illúzióját sem kínálják fel a szövegek. Gál Hunor is beemeli a koronavírus témáját a fertőzések, az elhalálozások és a gyógyulások statisztikai számadataival, így nála valamivel jobban illeszkedik e téma a kötet koncepciójához.

Végző soron mindkét kötet esetében bizonyos jegyek erősnek, a mondanivaló jellegzetesnek mutatkozik, ugyanakkor más jellemzők (formai vagy tartalmi szempontból) gyengébbnek, kidolgozatlanabbnak tűnnek. A költők pályakezdő mivolta megmutatkozik a szövegek együttesén, de nem rossz értelemben. Témáik, stílusuk egyedi a maga nemében, alkotásmódjuk pedig kellően izgalmas. Verseiket sokadszorra is olvasva úgy gondolom, hogy termékeny tapogatózásuk a további figyelemreméltó alkotások ígérétét hordozza.

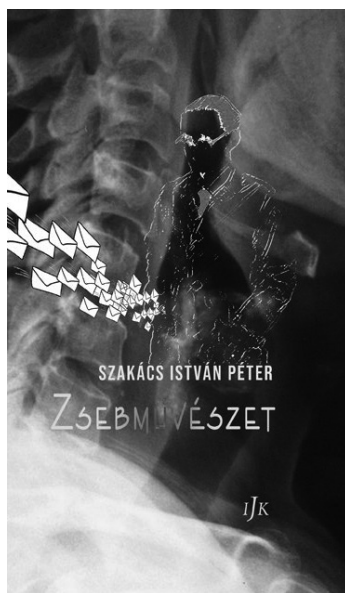
*Körforgás, 2016
(100 x 100 cm, olaj, vászon)*

Ádám Szilamér

MEGBABRÁLT TÖRTÉNETEK

Szakács István Péter 2021-ben megjelent kötete¹ már a kilencedik az író életművében. A könyv *karcok* alcíme mintegy kiegészíti a cím által már sejtetett műfajmeghatározást: a *Zsebművészet* előrevetíti a szövegek tömörségét, rövidségét, míg a *karc* a tizenkilencedik században elterjedt karcolatok könnyed humorára, ironikus hangvételére utal. A szerző a kötet hátoldalán, mintegy használati utasításként, konkretizálja a szövegek műfajiságát: „A lét barlangfalára kapart jelek. Ákombákom portrék, helyzetek, jelenetek.” Az öt ciklusba tagolt két-három oldalas rövid szövegek pedig nem okoznak csalódást a rövid és frappáns szövegekre vágyó olvasónak, melyben valóban megismerkedhetnek elhagyott tárgyakkal, álmodozó disznóval, vagy akár a huszadik század magyar irodalmának neves alakjaival.

A kötet ciklusainak címei összefogják a benne megjelenő szövegeket, hol azok műfajiságára utalnak, mint a *Gyanús monológok*, hol a szövegek témáját emelik ki, mint a *Csak irodalom és más semmi*, de van, hogy a szövegek tárgyát emeli ki a szerző, és itt szó szerinti értelemben véve a *Szószátyár tárgyak* esetében. Az első ciklus, a már említett *Csak irodalom és más semmi* a szerző irodalmi előképeit és az irodalomhoz való viszonyát fedi fel, de rögtön az első szöveg párbeszédbe lép az olvasóval, és egy könyv önreklámja végén – melyben egyébként hangvételében a könyv egy önmagát felkínáló prostituált hangnemét imitálja – azzal az ígérettel enged tovább, hogy

1 Szakács István Péter: *Zsebművészet*. Arad, 2021, Irodalmi Jelen Könyvek.

„meglátod, még nem olvastál olyan jó könyvet, amilyen én vagyok.” (10. o.) A ciklus további szövegeiben utalás történik aktuális irodalomszociológiai problémákra is, mint például a fogyatkozó olvasóközönség, hiszen a *Képtelen kívánság* szöveg hőségének nem a Nobel-díj elnyerése a képtelenség, hanem hogy melléje el is olvassák a műveit. A ciklus további szövegeiben a fókusz az irodalmi előképek megidézésére helyeződik: a *Szindbád újra útra kél* Krúdy, az *Esteban Cocinero féltve őrzött titka* Cortázar, a *Mennyei ponyva* Rejtő emlékére íródott, de megjelenik a szövegek parodisztikus jellegére utalva Karinthy Frigyes is, de Szív Ernőnek is címez egy szöveget a szerző. És bár ebben a ciklusban nem, de végül a *Gyanús monológokban* Örkény Istvánnak is ajánl egy szöveget, akinek az írásművészetére, véleményem szerint, a leginkább hasonlítanak Szakács István karcjai. Nem csupán a rövidségük emlékeztet minket Örkény egypercesekre, de a groteszk is általa vált ismertté a magyar irodalomban. „Amint látják: a világ talpra állt, önök pedig emelt fővel, keserű könnyekkel sirathatják kedves halottaikat,² üzeni Örkény, „katyvasz az egész világ” egészíti ki Szakács, és erre a felfordult katyvaszra pedig mindkét szerzőnek egy a pilulája: a nevetés.

A David Foster Wallace *Végtelen tréfa* regényének a legelején, az idősebb James Incandenza fiát „tanítva” azt rója föl többek között Marlon Brando színésznek, hogy nem tiszteli a tárgyakat: „dominálni akarja a tárgyakat, nem gyakorol semmi jártasságot, tiszteletet, kíméletet, csak magához rántja a dolgokat, mint egy durcás gyerek, használja és durván arrébb löki őket, nem talál be velük a szemébe, aztán hevernek szanaszét, mint akiket bántalmaztak.”³ A szószátyár tárgyak szövegeiben olyan tárgyak szólnak meg, melyeket valamilyen módon el- és kihasználnak, rögtön az első karcban, mintha Babits emlékezetes sorait írná újra a szerző – „mert vétkesek közt cinkos aki néma”⁴ –, egy stúdióban mikrofon ébred rá, hogy hallgatásával a hazug emberek cinkostársává válik: „rájöttem, hogy akarva-akaratlanul is a cinkostársuk vagyok a lódításaikban.” (35. o.) Hasonló gondolatokat fogalmaz meg a parlamenti bársonyszék is (*Egy bársonyszék napirend előtti felszólalása*) aki felmond, mivel megunta hallgatni a politikusok rengeteg hazugsá-

2 Örkény István: Arról, hogy mi a groteszk. In Örkény István: *Válogatott egyperces novellák*. (niif.hu) (letöltve: 2021. 11. 08.)

3 David Foster Wallace: *Végtelen tréfa*. Budapest, 2018, Jelenkor, 163 oldal.

4 Babits Mihály: *Jónás könyve*.

gát. A tárgyakat a 21. század embere azonban változatosan tudja kihasználni: a ciklusban megjelenő vibrátort (*Egy lestraptál vibrátor emlékirataiból*) úgy adják egyik kézről a másikra, mintha nem épp a legintimebb titkainkat osztanánk meg az ilyen eszközökkel és ahogy az idős Incandenza is hangsúlyozza, használjuk őket, aztán eldobjuk. A fogyasztói társadalommal szembeni kritika élesen jelenik meg a további szövegekben, a *Palackposta* hőse konkrét helyzetében éli meg a vásárlásra felépített rendszert: az áruházban eltéved, a feleségét elveszíti, a kijáratot pedig sehogyan sem találja. A labirintusszerű áruház bezárja, körbefogja, és nem engedi a műanyag pálmák tövéből távozni. Később megismeri sorstársait, közösségbe verődnek, nomád áruházéletük során megkérdőjeleződik a külső világ létezése is. A szöveg akár a fogyasztói társadalom elterjedésének allegóriája is lehet, előbb csak az izzószálas égők élettartama csökkent, most nem látjuk, hogy a fennálló rendszeren kívül van-e más alternatíva. „*Kedves ismeretlen olvasóm, te talán tudod az igazságot. Mert ha az áruházon kívül olvasod az írásomat, akkor tényleg létezik az a másik világ, amiről mi annyit vitatkozunk.*” (114. o.) Hasonló szöveggént olvasom a kötet utolsó novelláját is, az *Online feltámadást*, melyben a túlvilágra jutottak egy túlbürokratizált ügyfélszolgálaton keresztül kell bejelentkezzenek a mennybe vagy pokolba, de belépést csak azután nyerhetnek, miután kifizetik a belépési díjat.

A *Megbábrált emlékek* ciklus szövegei lazábban kapcsolódnak egymáshoz, a cikluscím ígéretéhez a *Papagáj halála* novella kötődik a leginkább, ebben a narrátor a gyerekkori zongoratanulmányaira emlékszik vissza, a szigorú tanárnőjére és annak hektikus papagájára. A többi szöveg témájában és stílusában is változatos, a *Kémek réme* narrátora egy kényszerzubbonyban ülő örült, akinek a mániája, hogy megfigyelik, a *Disznóságom története* pedig egy sertés álmát meséli el. A szerzőnek talán ebben a szövegben sikerült a legjobban véghez vinnie a kötet szövegeinek narratív szándékát. Egy átlagos disznóvágás leírása után, melyben a narrátort arra kérlelik, hogy akarata ellenére vegyen részt a disznó leölésében, ezen a ponton két fontos aspektusát emelném ki a szövegnek: a „tanár úr”, vagyis a szöveg narrátora, miközben a disznó lábát fogja, szembe néz a sertéssel: „*Ekkor a disznó felém fordította a fejét. Jó néhány párkapcsolatom volt az életben, így azonban még nem nézett senki se rám. Ilyen szépen, ekkora érzelmi intenzitással, bizalommal,*

hittel, reménnyel, szeretettel a szemében.” Ahogy azt Szakács István a tárgyak kapcsán is véghez vitte, ha kissé parodisztikusan, vagy groteszk módon is, de szövegeiben kilép az antropocentrikus világnézetből, és tekintetét környezetünk hangtalan, kihasznált, leolni tartott élő és élettelen lényei felé irányítja. A szöveg másik kiemelendő pontja, ami úgy érzem, hogy a legtöbb novellában nem igazán sikerül, az a befejezés. A *Zsebművészet* szövegeiben közös jellemző, hogy a befejezések egy viccszerű csattanóval, váratlan fordulattal végződnek, ami rekontextualizálja az addig olvasottakat. Reprezentatív erre a *Flört* című novella prostituáltként megszólaló könyve, de ez történik itt is, ahol a valóságként prezentált álom és a szöveg csattanójában kifejtett realitás szépen simul egymásba: *„Aztán futni kezdtem, minden erőmet összeszedve menekültem a hátam mögött csörtető, szitkozódó sorozatgyilkos elöl. Már-már utolért, amikor a rémálomból fölriadtam. A földön feküdtem, a szívem vadul vert. Föltápáskodtam, és tettem néhány lépést, hogy lecsillapodjak. Micsoda hülye álmom volt! (...) Kint már világosodott. Nemsokára hozzák a jó meleg moslékot.”* (86. o.)

A kötet két utolsó ciklusát nem taglalnám ciklusként, hiszen véleményem szerint nem is feltétlenül indokoltak ezen szövegek külön részekbe szedése. A *Gyanús monológok* és a *Mindennapi abszurdunkat add meg nekünk ma* szövegei nem különülnek el sem narrációjában, sem témájában a kötet többi szövegétől. A monologikus narráció megtalálható más szövegekben is, ahogy az abszurd is jellemző a kötet egészére, tehát ezen szövegek külön ciklusba szerkesztésük esetleges. Ugyanakkor a monológ, mint kötetszerző elem talán nem állja meg a helyét, és sok szövegben elfárad ez a narratív megoldás, de legalábbis az olvasó biztosan. A monológ erősen korlátozott eszköz, és arra nem mindig alkalmas, hogy dialógusokat narráljon vele a szerző. Sok esetben pedig épp ez történik, amit a szerző a hangtalan fél kérdéseinek, kijelentéseinek hangos ismétlésével old meg: *„Különben is ki maga, hogy a polgári társadalom egyik fő vívmányát, a szabad választást szabotálni merészeli?! Micsoda?! Hogy maga politikus?”* (91. o.) Vagy a *Képtelen kívánság* szövegéből egy rövid, reprezentatív példa: *„Tessék? Hogy ezek a szerződésbeli pontok igazán potomságok?”* (12. o.) Néhány szöveg ezen az apró, de fontos narratológiai buktatón botlik meg, és válik az olvasó számára érdektelenné. Ezek a szövegek sokkal jobban

működnének szerintem, ha nem monológokba rejtett párbeszédnek lennének, hanem vagy egyik, vagy másik.

A kötet egy másik központi gondolata, ami a kellesténél talán többször felmerül, az a „régén minden jobb volt” állítás. Megjelenik a „régén minden jobb volt” telefon a *Bánatos okostelefon* szövegben, aki kissé eltúlzottan Petrarca szövegalkotási képességeit hasonlítja az állítása szerint „*mínuszos IQ-s kreatúra*” tulajdonosához, aki „*már csak rövidítve tud beszélni*” (36. o.), vagy a „régén minden jobb volt” poloska, aki a Facebook miatt vonul vissza, mivel az emberiséget a „*feje búbjáig elnyeli az erkölcsi fertő.*” (40. o.) De elszórt gondolatok szintjén szinte az összes szövegben felbukkannak hasonló kijelentések: „*Ebben az agyondigitalizált, felszínessé vált társadalomban lóttek a mélyreható személyes kapcsolatoknak*” (*Egy lestrapált vibrátor emlékirataiból*, 47. o.), „*nekünk, mechanikus mérlegeknek, még van tartásunk, nem úgy, mint a hol ezt, hol azt jelző digitális társainknak*” (*A pórul járt mérleg*, 54. o.), és folytathatnám a sort. Bár valóban rengeteg a probléma a mai világunkkal, amit jogosan kell kritika alá vonni, ugyanakkor a szerző személyes nosztalgiaja talán túl erőteljes módon szivároog be a szövegeibe.

Humor, abszurdum, komikum. Bizonyára kellene az életünkbe, hogy túléljük a reménytelen mindennapokat, de a sötét, hideg délutánok átvészelésére mindenképp orvosság lehet Szakács István Péter könnyed, tömör kötete.

Gyűrű, 2021
(100 x 100 cm, olaj, vászon)

A Székelyföld előfizetőinek és állandó támogatóinak névsora

Románia

MAGÁNSZEMÉLYEK

Dr. Ábrám Zoltán - Marosvásárhely
Abrán Tünde - Székelyudvarhely
Albert Ernő - Sepsiszentgyörgy
Albert Géza - Székelyudvarhely
Dr. Ambrus József - Székelyudvarhely
Andrási Ilona - Alsósófalva
András Pál - Bukarest
Angi Gyula - Marosvásárhely
Antal Attila - Csíkszereda
Dr. Antal Erzsébet - Csíkszentdomokos
Antal István - Székelyudvarhely
Br. Apor Csaba - Marosvásárhely
Dr. Aross Melinda - Székelyudvarhely
Árvay Katalin - Sepsiszentgyörgy
Asztalos István - Székelyudvarhely
Bács Károly - Csíkszereda
Bajna György - Gyergyószentmiklós
Bakcsi Anna - Madéfalva
Bakk-Dávid Enikő - Kézdivásárhely
Bakk Pál - Szentkatolna
Bakó Botond - Nagyenyed
Balázs Dénes - Csíkrákos
Dr. Balázs Lajos - Csíkszereda
Balázs Zsuzsánna-Erzsébet - Csíkszereda
Balázsi-Pál Etel - Csíkszereda
Bálint Csaba - Csíkszereda
Bálinth Erzsébet - Csíkszereda
Bán Kata - Székelyudvarhely
Barabás Imre - Gyergyóremete
Baracsi Levente - Arad
Baricz Lajos - Marosszentgyörgy
Bartha Árpád - Kászonújfalu
Bartha György - Csíkszereda
Bartha Imre - Székelyudvarhely
Bartók Melinda - Kézdivásárhely

Bartos Jenő - Jászvásár
Bege Károly - Gyergyócsomafalva
Benkő Levente - Magyarvista
Bernád Ilona - Marosvásárhely
Berszán Lajos - Gyimesfelsőlok
Berze Imre - Székelyudvarhely
Bethlen Anikó - Marosvásárhely
Bíró Ambrus Lenke - Székelyudvarhely
Bíró Gábor - Csíkmadaras
Dr. Bíró Gábor - Kézdivásárhely
Bíró Géza - Gyergyószentmiklós
Bíró László - Kalotaszentkirály
Bíró Levente-Tibor - Kézdivásárhely
Bíró Réka - Barót
Bíró Sándor - Gyergyószentmiklós
Blénessy Jolán - Székelyudvarhely
Bocskay Vince - Szováta
Bodó István - Csíkszereda
Bodor Antal - Csíkszereda
Bodor Attila - Sepsiszentgyörgy
Bogdán Zsolt - Kolozsvár
Bogos Zsolt - Csíkszereda
Borbáth Erzsébet - Csíkszereda
Borbély László - Csíkszereda
Borbély Tamás - Marosvásárhely
Borbély Zsolt Attila - Arad
Borboly Csaba - Csíkszereda
Dr. Borboly István - Gyergyócsomafalva
Dr. Borcsa János - Kézdivásárhely
Borsa István - Csíkszereda
Botár István - Csíkszereda
Bölöni Domokos - Marosvásárhely
Bölöni Ildikó - Bikafalva
B. Tomos Hajnal - Négyfalu
Buna Blanka Boróka - Tamásfalva
Burus János Botond - Csíkszereda
Czikó László - Búzásbesenyő
Czipa István - Kézdivásárhely

- Czoppelt Julianna - Kovászna
Császár Vilmos - Csíkrákos
Csávossy György - Nagyvárad
Csatlós Mihály Levente - Kézdi-
vásárhely
Cseh András - Csíkszereda
Cseke Péter - Kolozsvár
Ft. Msgr. Csíki Dénes - Nyárad-
köszvényes
Csiki Zoltán - Parajd
Dr. Csiszár Anna - Marosvásárhely
Csiszer Imre Csaba - Csíkszereda
Csúcs Mária - Csíkszereda
Daczó Katalin - Csíkszépvíz
Dánél Sándor - Csíkszereda
Damó Csaba - Kézdivásárhely
Darkó Béla - Marosvásárhely
Daróczi Béla - Marosvásárhely
Ft. Darvas-Kozma József -
Csíkszereda
Darvas Mária - Gyergyóalfalu
Dávid Gyula - Kolozsvár
Dávid Katalin - Székelyudvarhely
Dávid Zoltán - Kolozsvár
Deák Botond - Réty
Deák Ferenc - Csernáton
Deme László - Csernáton
Demeter Edit - Kézdiszentlélek
Dénes Balázs - Csíkszereda
Dénes Emőke - Homoródalmás
Dénes Erzsébet - Homoródszentpál
Dénes László - Nagyvárad
Dézsi Zoltán - Gyergyószentmiklós
Doboly Beatrice - Vajdahunyad
Dobos Sándor - Nagyvárad
Dimény János - Nagybacon
Dr. Dombi Csaba Ábel - Felsőbánya
Domokos Éva - Arad
Ft. Drócsa László - Nyárádszereda
Duma András - Klézse
Egyed Emese - Kolozsvár
Dr. Elek Sándor - Csíkszereda
Elekes András - Csíkpálfalva
Elekes Antal - Temesvár
Elekes Zsuzsanna - Gyergyóújfalu
Elekes Károly - Sepsiszentgyörgy
Elekes Péter - Kászonalitz
Erdei Márk - Gálospetri
Farkas Ambrus - Sepsiszentgyörgy
Farkas Antal - Székelyudvarhely
Farkas László - Gyergyócsomafalva
Farkas Miklós - Segesvár
Farkas Réka - Sepsiszentgyörgy
Fazakas Zoltán - Sepsiszentgyörgy
Fekete Albert - Csíkszereda
Fekete István - Csíkszereda
Ferencz Edit - Gyergyóremete
Ferencz Éva - Kézdivásárhely
Ferencz Gizella - Kézdivásárhely
Ferencz Imre - Csíkszereda
Dr. Ferencz László - Marosvásárhely
Ferencz-Nagy Zoltán - Brassó
Dr. Finta Ella - Szilágysomlyó
Fischer Alfréd - Székelyudvarhely
Fodor György - Székelyudvarhely
Fodor Levente - Csíkszögöd
Dr. Fodor István - Csíkszereda
Fodor István - Sepsiszentgyörgy
Fodor Pál - Sepsiszentgyörgy
Forró László - Bukarest
Fuják Gyula - Csíkszereda (2 darab
egyéves előfizetés)
Funariu Éva - Szeben
Fülöp Dénes - Székelyudvarhely
Fülöp Géza - Marosvásárhely
Fülöp Lajos - Székelykeresztúr
Fülöp László - Csernáton
Fülöp Sándor - Gyergyóalfalu
Fülöp Tamás - Majlát
Fülöp-Török Réka - Kézdivásárhely
Gábor Emőke - Csíkszereda
Gagy József - Csíkszentlélek
Gajdó Albert - Csernáton
Gál Katalin - Gyergyóújfalu
Gáll Levente - Csíkmadaras
Gálfalvi György - Marosvásárhely

- Gálfalvi Zsolt – Marosvásárhely
 Dr. Garda Dezső – Gyergyószentmiklós
 Gáspár Sándor – Marosvásárhely
 Gazda Árpád – Magyarfenes
 Gazda József – Kovászna
 Geréd Gábor – Székelyudvarhely
 Gergely Borbála – Csíkszereda
 Dr. Germán Salló Márta – Marosvásárhely
 Gulácsi Gizella – Marosvásárhely
 Györfi Jenő – Nyárádmagyarós
 Dr. Györfi Sándor – Csíkcsicsó
 Haáz Sándor – Székelyudvarhely
 Hadnagy Géza – Farkaslaka
 Hantz András – Kolozsvár
 Hegedűs Enikő – Csíkszereda
 Hegyi Sándor – Székelyudvarhely
 Hertza Mikola – Csíkszereda
 Dr. Holló Attila – Csíkszereda
 Hubert Sándor – Bukarest
 Illyés Ferenc – Székelykeresztúr
 Imecs Márton – Kolozsvár
 Imre Jolán – Csíkszereda
 Incze Szabó László – Marosvásárhely
 Istvánffy Katalin – Torda
 Izsák Balázs Árpád – Marosvásárhely
 Jakab Attila Árpád – Székelyudvarhely
 Jancsó Miklós – Kolozsvár
 Jankó András – Arad
 János Ágnes – Csíkszereda
 János Julianna – Csíkszereda
 János Bertalan – Csíkszereda
 János Csaba – Csíkszereda
 Joikits Attila – Szilágyosmlyó
 József Álmos – Sepsiszentgyörgy
 Juhász B. Tünde – Csíkszereda
 Kacsó Elemér – Temesvár
 Kacsó József – Hármásfalva
 Kakas Zoltán – Sepsiszentgyörgy
 Káli Király István – Marosvásárhely
 Gróf Kálnoky Tibor – Sepsikőröspatak
 Kánya József – Csíkszereda
 Kassay Vilmos – Csíkszereda
 Katona Lajos – Kolozsvár
 Kedves Béla – Gyimesközéplak
 Kémenes Bernadette – Gyergyószentmiklós
 Kerekes Ágnes – Nagyvárad
 Dr. Kerekes Jenő – Maksa
 Keresztes Éva – Brassó
 Dr. Kikeli Pál István – Marosvásárhely
 Király Gyöngyi – Marosvásárhely
 Király László és Edit – Nagyenyed
 Király Zoltán – Kolozsvár
 Kiss Jenő – Sepsiszentgyörgy
 Kiss Lázárné Éva – Kézdivásárhely
 Kiss Lóránd – Marosvásárhely
 Kocsis László – Marosvásárhely
 Kolbert Tünde – Borszék
 Kolumbán-Antal József – Zetelaka
 Kolumbán Gábor – Énlaka
 Kolumbán László – Székelyudvarhely
 Koncsag László – Szentegyháza
 Konsza Vilmos – Sepsiszentgyörgy
 Kónya-Hamar Zsuzsanna és Dr. Kónya-Hamar Sándor – Kolozsvár
 Kopacz Péter – Sepsiszentgyörgy
 Koszta Gabriella – Marosvásárhely
 Dr. Kovács Albert – Bukarest
 Kovács Barna – Marosvásárhely
 Kovács Béla – Érmihályfalva
 Kovács Emil Lajos – Szatmárnémeti
 Kovács Katalin – Csíkszereda
 Kovács Mária – Székelyudvarhely
 Kovács Piroška – Márafalva
 Kovács Zsuzsanna – Bukarest
 Dr. Kozma Dezső – Kolozsvár
 Kozma-Péter Dénes – Zetelaka
 Köblös Attila – Kézdivásárhely
 Köllő Éva – Borszék
 Köllő Félix – Csíkszereda
 Kőszegi Enikő – Csíkszereda

- Kristó Boróka - Csíkszereda
Dr. Kuna Tibor - Csíkszereda
Kürti Miklós - Kolozsvár
Laczkó-Albert Elemér - Gyergyó-
remete
Laczkó Szentmiklósi Endre -
Gyergyóremete
László Attila - Jászvásár
László Bakk Anikó - Kolozsvár
Lászlófy Pál István - Csíkszereda
Dr. László Ilona - Marosvásárhely
László Károly és Katalin - Kézdi-
vásárhely
Lázár Lilla - Csíkszereda
Lázár Pál - Marosvásárhely
Lehoczky Ferenc - Arad
Léstyán Dénes - Csíkszereda
Léstyán Sándor - Kézdivásárhely
Liker Henrietta - Székelykeresztúr
Loghin Gizella - Brassó
Lőrincz József - Székelyudvarhely
Luka Klára - Sepsikőröspatak
Madaras Lázár - Brassó
Mag István - Lövete
Dr. Major Zoltán Zsigmond - Kolozsvár
Dr. Makai Magoss Csaba -
Felsőbánya
Markó Béla - Marosszentkirály
Markó Ilona - Csíkszentgyörgy
Marton Erzsébet - Marosvásárhely
Dr. Marton József - Gyulafehérvár
Márton Ferenc - Temesvár
Márton Károly - Marosvásárhely
Maşteriu Erzsébet - Gyergyóremete
Dr. Máthé Dénes - Kolozsvár
Mátyás Endre - Szováta
Menyhárt Csaba - Marosvásárhely
Menyhárt Edit - Székelyudvarhely
Mester János - Marosvásárhely
Mester Zoltán - Szováta
Dr. Mészáros Gergely - Csíkszereda
Mihály András - Csíkszereda
Mihály Csaba - Csíkszentdomokos
Mihály János - Lövete
Mihály Orsolya - Kolozsvár
Miklós Imre - Csíkszereda
Miklós Levente-József - Székely-
udvarhely
Miklós Sándor - Csíkszentlélek
Mikó Júlia - Brassó
Mikola Éva - Torja
Dr. Mild Edit - Sepsiszentgyörgy
Mincsor Erzsébet - Gyergyóremete
Mirk László - Csíkszereda
Molnár Csaba - Csíkszereda
Molnár Endre - Marosvásárhely
Murányi János - Székelyudvarhely
Nádudvary György - Brassó
Nagy Árpád - Csíkszentdomokos
Dr. Nagy Attila - Marosvásárhely
Dr. Nagy Béla - Székelyudvarhely
Nagy Benedek - Csíkszereda
Dr. Nagy Benedek - Csíkszentkirály
Nagy József - Gyergyóremete
Dr. Nagy Lajos - Sepsiszentgyörgy
Nagy Melinda - Nagyvárad
Nagy Sándor - Székelyudvarhely
Nemes Előd - Sepsiszentgyörgy
Németh Szilveszter - Csíkkarcfalva
Nete Mariana - Csíkszereda
Novák Sándor - Marosvásárhely
Oláh Sándor - Csíkszereda
Orbók Ilona - Csíkszereda
Pál Zoltán - Csíkdánfalva
Pálffy József - Csíkszereda
Papp Zoltán - Zilah
Pásztor Ferenc - Sepsiszentgyörgy
Péntek János - Kolozsvár
Pénzes Jenő - Bereck
Péter Éva - Csíkszereda
Péter Gergely - Csíkszereda
Péter Péter - Székelyudvarhely
Pethő Ilona - Csíkszereda
Petres Sándor - Csíkszereda
Dr. Piros György - Csíkszereda

- Portik Bakai Ádám – Gyergyóremete
(5 darab egyéves előfizetés)
- Dr. Puskás Attila – Marosvásárhely
Dr. Rác Katalin – Marosvásárhely
Ráduly János – Kibéd
Rákosi István – Sepsiszentgyörgy
Rákosi Zoltán – Sepsiszentgyörgy
Rancz Árpád – Csíkszereda
Rancz Gyárfás Zsuzsanna –
Kézdivásárhely
Rokaly József – Gyergyószentmiklós
Russu Bors Tibor – Csíkszentkirály
Sata Lóránd – Voluntari
Sántha Emese – Marosvásárhely
Ft. Sárközi Sándor – Csíkszereda
Sárosi Csaba – Kézdivásárhely
Sata Kinga Koretta – Magyarvista
Sata Klára – Csíkszereda
Ft. Sebestyén Péter – Marosvásárhely
Seprődi József – Dicsőszentmárton
Silye Béla – Székelyudvarhely
Siklódi Olga – Székelyudvarhely
Sipos László – Felvinc
Sóbester Klára – Marosvásárhely
Sófalvi László – Székelyudvarhely
Sógor Árpád – Kolozsvár
Sógor Csaba – Csíkvacsárcsi
Sógor Géza – Kányád
Sógor Gyula – Aranyosgyéres
Dr. Soós Szabó Klára – Csíkszereda
Straub Etelka – Nagyvárad
Szabados Béla – Csíkszereda
Szabó Bíró Brigitta – Csíkjenőfalva
Szabó Attila – Nagyalambfalva
Szabó Enikő – Szentegyháza
Szabó Ferenc – Gyergyóditró
Szabó József – Székelyudvarhely
Szabó Judit – Kézdivásárhely
Szabó Judit – Csíkcicsó
Szabó Magdolna – Csíkcicsó
Szabó M. Barna – Székelyudvarhely
Szabó Nándor – Csíkszereda
Szabó Piroska – Nagyvárad
- Dr. Szabó Sándor – Székelyudvarhely
Szalai Attila Örs – Székelyudvarhely
Szász-Bertalan Anna – Csíkszereda
Dr. Szász Éva – Gyergyóalfalu
Szász Zoltán – Székelyudvarhely
Szatmári József – Marosvásárhely
Szathmáry János – Gyergyószentmiklós
Dr. Szatmári Sebestyén – Csíkszereda
Dr. Szatmári Szabolcs – Marosvásárhely
Szávai Márton – Énlaka
Szebeni Norbert – Sepsiszentgyörgy
Szekeres Adorján – Csíkszereda
Székely Ágnes – Balánbánya
Székely Ferenc – Vadasd
Székely Szabó Zoltán – Marosvásárhely
Széll (Horváth) Anna – Kolozsvár
Szén Olga – Datk
Szén Sándor – Siménfalva
Szentés Gábor – Madéfalva
Szilágyi István – Kolozsvár
Szilágyi Németh Éva – Kolozsvár
Dr. Szilveszter László Szilárd –
Sáromberke
Szócs István – Szentegyháza
Szócs Viktor – Kovászna
Tamás Béla – Csíkszereda
Tamás Dénes – Réty
Tamás Géza – Székelyudvarhely
Tamás Huba – Homoródkarácsonyfalva
Tamás Klára – Csíkszereda
Tamás József – Csíkszereda
Tánczos Vilmos – Kolozsvár
Tankó Gyula – Gyimesközéplek
Tapodi Zsuzsa – Sepsiszentgyörgy
Tatár Irénke – Marosszentgyörgy
Tiboldi István – Csíkszereda
Tódor Béla – Kézdiálbis
Tódor Gábor – Homoródmáls
Tófalvi Zoltán – Marosvásárhely
Tomonicska Ingrid – Csíkszentlélek
Tóth Mária – Arad
Tőke Mária Magdolna – Csíkszereda
Tötös Katalin – Zilah

Török Áron – Sepsiszentgyörgy
 Török József – Lövete
 Török István – Koronka
 Török Mária – Csíkszereda
 Dr. Török Sándor – Kovászna
 Tövissi Zsolt – Csíkszereda
 Tulit Ferenc – Csíkszereda
 Turos Judit – Marosvásárhely
 Űtő László – Székelykeresztúr
 Ványolós A. István – Székelyudvarhely
 Varga Edit – Gyergyóremete
 Vass Mária – Csíktaploca
 Vén Ferenc – Kézdiálbis
 Dr. Veress Albert – Csíkszereda
 Veres István – Szatmárnémeti
 Dr. Veress István – Szilágysomlyó
 Veress János – Kovászna
 Vetró András – Kézdivásárhely
 Vitályos Réka – Marosvásárhely
 Vitos László – Csíkszereda
 Vorzsák Margit – Csíkszereda
 Dr. Waczel Attila – Csíkkarcfalva
 Zágoni Elemér – Karcfalva
 Zrinyi István József – Mangalia
 Zöld János – Salamás
 Zsidó Enikő – Rugonfalva
 Zsidó Jolán – Székelykeresztúr
 Zsók József – Sepsiszentgyörgy
 Zsók László – Sepsiszentgyörgy

INTÉZMÉNYEK

Apáczai Csere János Pedagógusok
 Háza – Csíkszereda
 Dr. Balás Gábor Községi Könyvtár
 – Gyergyóremete
 Bernády Közművelődési Egylet –
 Szováta
 Csíki Székely Múzeum – Csíkszereda
 Csíkszépvízi Öregotthon – Csíkszépvíz
 Derex Com Kft. – Bukarest
 Dokumentációs Könyvtár –
 Székelyudvarhely

Exa-Trade Kft. – Székelyudvarhely
 Gyulafehérvári Római Katolikus Érsek-
 ség Csíkszeredai Segédpüspöksége
 Hargita Megyei Tanfelügyelőség –
 Csíkszereda
 Hargita Megyei Szociális és Gyerekvé-
 delmi Igazgatóság – Csíkszereda
 Haszmann Pál Közművelődési Egye-
 sület – Csernáton
 Iskolai Könyvtár – Szárazajta
 Iskolai Könyvtár – Székelyszáldobos
 Kájoni János Megyei Könyvtár –
 Csíkszereda (2 db. egyéves előfi-
 zetés)
 Keramika Kft. – Csíkszereda
 Kézdivásárhelyi Múzeum –
 Kézdivásárhely
 Kontur Kft. – Csíkszereda (5 db.
 egyéves előfizetés)
 Kovászna Megyei Alkotóközpont –
 Sepsiszentgyörgy
 Kovászna Megyei Könyvtár – Sepsis-
 zentgyörgy (2 db. egyéves előfi-
 zetés)
 Kovászna Megyei Tanács – Sepsis-
 zentgyörgy (5 db. egyéves előfi-
 zetés)
 Községi Könyvtár – Balánbánya
 Községi Könyvtár – Barátos
 Községi Könyvtár – Bardoc
 Községi Könyvtár – Bereck
 Községi Könyvtár – Bögöz
 Községi Könyvtár – Bölön
 Községi Könyvtár – Csernáton
 Községi Könyvtár – Csíkdánfalva
 Községi Könyvtár – Csíkkozmás
 Községi Könyvtár – Csíkmadéfalva
 Községi Könyvtár – Csíkpálfalva
 Községi Könyvtár – Csíkszentdomokos
 Községi Könyvtár – Csíkszentgyörgy
 Községi Könyvtár – Csíkszentmárton
 Községi Könyvtár – Csíkszentmihály
 Községi Könyvtár – Csíkszentsimon

- Községi Könyvtár – Csikszépvíz
 Községi Könyvtár – Etéd
 Községi Könyvtár – Felsőboldogfalva
 Községi Könyvtár – Fenyéd
 Községi Könyvtár – Galócás
 Községi Könyvtár – Gelence
 Községi Könyvtár – Gidófalva
 Községi Könyvtár – Gyergyóalfalu
 Községi Könyvtár – Gyergyócsomafalva
 Községi Könyvtár – Gyergyóditró
 Községi Könyvtár – Gyergyószárhegy
 Községi Könyvtár – Gyergyóremete
 Községi Könyvtár – Gyergyóújfalu
 Községi Könyvtár – Gyimesfelsőlok
 Községi Könyvtár – Gyimesközéplak
 Községi Könyvtár – Hídvég
 Községi Könyvtár – Homoródalmás
 Községi Könyvtár – Homoródszent-
 márton
 Községi Könyvtár – Kányád
 Községi Könyvtár – Kápolnásfalva
 Községi Könyvtár – Karcfalva
 Községi Könyvtár – Kászon
 Községi Könyvtár – Kézdiipolyán
 Községi Könyvtár – Kézdiszentlélek
 Községi Könyvtár – Kommandó
 Községi Könyvtár – Korond
 Községi Könyvtár – Kökös
 Községi Könyvtár – Lemhány
 Községi Könyvtár – Lövéte
 Községi Könyvtár – Maksa
 Községi Könyvtár – Mikóújfalu
 Községi Könyvtár – Nagyajta
 Községi Könyvtár – Nagybacon
 Községi Könyvtár – Nyárad-
 magyarós
 Községi Könyvtár – Oklánd
 Községi Könyvtár – Oroszhegy
 Községi Könyvtár – Ozsdola
 Községi Könyvtár – Parajd
 Községi Könyvtár – Réty
 Községi Könyvtár – Románandrás-
 falva
 Községi Könyvtár – Sepsibodok
 Községi Könyvtár – Sepsikőröspatak
 Községi Könyvtár – Siménfalva
 Községi Könyvtár – Székelyderzs
 Községi Könyvtár – Székelyvarság
 Községi Könyvtár – Szentábrahám
 Községi Könyvtár – Szenterzsébet
 Községi Könyvtár – Torja
 Községi Könyvtár – Újszékely
 Községi Könyvtár – Uzon
 Községi Könyvtár – Váralja
 Községi Könyvtár – Vargyas
 Községi Könyvtár – Zabola
 Községi Könyvtár – Zágón
 Községi Könyvtár – Zetelaka
 Kulturális Központ – Gyergyószent-
 miklós
 Magyarország Főkonzulátusa – Csik-
 szereda
 Manpres Distribution Kft. – Bukarest
 Nagy István Művészeti Líceum –
 Csikszereida
 Németh Géza Egyesület – Csikszereida
 Nemzeti Kisebbségkutató Intézet –
 Kolozsvár
 Nemzeti Színház – Marosvásárhely
 Petőfi Sándor Általános Iskola –
 Oroszhegy
 Polgármesteri Hivatal – Csikszere-
 da (5 db. egyéves előfizetés)
 Polgármesteri Hivatal – Gyergyó-
 szentmiklós
 Polgármesteri Hivatal – Kápolnás-
 falva (2 db. egyéves előfizetés)
 Polgármesteri Hivatal – Oroszhegy
 Polgármesteri Hivatal – Tusnádfalu
 (2 db. egyéves előfizetés)
 Római Katolikus Plébánia – Túr
 Romániai Magyar Pedagógusok Szö-
 vetsége – Csikszereida
 Romániai Magyar Pedagógusok Szö-
 vetsége Erdővidéki Szervezete –
 Nagybacon

- Sabi Team Biztosítási Ügynök Kft.
- Csíkszentlélek
- Sapientia Alapítvány - Kolozsvár
- Sapientia Egyetem Könyvtára -
Csíkszereda
- Székely Nemzeti Múzeum - Sepsiszentgyörgy
- Szent Erzsébet Öregotthon - Gyergyószentmiklós
- Tamási Áron Színház - Sepsiszentgyörgy
- Tarisznyás Márton Múzeum - Gyergyószentmiklós
- Temesvári Római Katolikus Püspökség - Temesvár
- Turisztikai, Ifjúsági és Külkapcsolati Iroda - Gyergyószentmiklós
- Unitárius Parókia - Marosvásárhely
- Városi Könyvtár - Barót
- Városi Könyvtár - Borszék
- Városi Könyvtár - Gyergyószentmiklós
- Városi Könyvtár - Kézdivásárhely
- Városi Könyvtár - Kovászna
- Városi Könyvtár - Maroshévíz
- Városi Könyvtár - Székelyudvarhely
- Városi Könyvtár - Szentegyháza
- Városi Könyvtár - Tusnádfürdő
- Városi Művelődési Ház - Barót
- Br. Wesselényi Miklós Városi Könyvtár - Kézdivásárhely
- Zetelaka Község - Zetelaka
- Magyarország**
MAGÁNSZEMÉLYEK
- Abafáy-Deák Csillag - Budapest
- Ágh István - Budapest
- Alföldy Jenő - Kecskemét
- André András - Martonvásár
- Dr. Antal Balázs - Budapest
- Bakos József - Budapest
- Dr. Balássy Péter - Szombathely
- Bálint Gábor - Dabas
- Dr. Baricz Zsolt - Szeged
- Barta László - Budapest
- Dr. Bartók Gergely - Budapest
- Báthori Csaba - Budapest
- Beke Mihály András - Budapest
- Bereczky Gábor - Budapest
- Bertha Zoltán - Debrecen
- Bíró Miklós - Budapest
- Birtalan Ferenc - Budapest
- Dr. Botz Lajos - Pécs
- Bodor Ádám - Budapest
- Borbás János - Veszprém
- Boga Tamás László - Szeged
- Burján Pál - Pécs
- Czakó Gábor - Budapest
- Császár Zoltán - Budapest
- Csender Levente - Üröm
- Csontó Lajos - Pilisborosjenő
- Dávid Ferenc - Szentes
- Dávid Gyula - Szigetszentmiklós
- Dr. Demeter Béla - Szikszó
- Demse Márton - Budapest
- Dr. Dobos László - Budapest
- Dr. Erdei Antal - Gyöngyössolymos
- Farkas Zoltán - Veszprém
- Fazakas Lehel - Gödöllő
- Fazekas Edit - Cegléd
- Dr. Fázsy Szabolcs - Budapest
- Fejér Istvánné - Szentes
- Fekete Béláné - Budapest
- Fekete Miklós - Szeged
- Ferenz Ernő - Páty
- Dr. Ferenczi Tibor - Budapest
- Dr. Ferencz Csaba - Budapest
- Ferencz I. Szabolcs - Budapest
- Fritsch László - Budapest
- Dr. Füleky György - Budapest
- Fürjesi Csaba - Budapest
- Fűzi Michael Stephan - Budapest
- Dr. Gál József - Budapest
- Gálffy Attila - Budapest
- Gátay István - Devecser
- Dr. Gottwald Péter - Győr
- Guba Pál - Miskolc

- György Tünde - Budapest
 Gyurka Eta - Budapest
 Hankó Zoltán - Kistarcsa
 Harmath Iona - Baja
 Dr. Hartványi Tamás - Győr
 Dr. Hegedűs Imre János - Budapest
 Herman Levente - Budapest
 Horváth Zoltán és Imecs Emese -
 Budapest
 Ilia Mihály - Szeged
 Iancu Laura - Velence
 Jámbor Zoltánné - Makó
 Grófné Jancsó Zsuzsanna - Kalocsa
 Ifj. Jancsó Gyula - Budapest
 Jancsó Gyula - Dunapataj
 Jancsó Klára Katalin - Biatorbágy
 Dr. Jánosy Ildikó Kinga - Szeged
 Jánosiné Dandui Gyöngyi - Budapest
 Kántor József - Baja
 Karap Ágnes - Budapest
 Dr. Kata Mihály - Szeged
 Keppel Gyula - Budapest
 Kézdi Anna - Battonya
 Király István - Mezőkovácsháza
 Dr. Kiss András - Pócsmegyer
 Kiss Anna - Budapest
 Kiss Bálint - Budapest
 Kiss Éva - Budapest
 Dr. Kiss Ferenc - Cserszegtomaj
 Kis Krisztián Bálint - Szolnok
 Kisslaki László - Kéthely
 Kollár Albin - Dunakeszi
 Kósa Lajos - Debrecen
 Koszta Csaba - Sukoró
 Kovács Árpád - Ugod
 Dr. Kovács Klára - Császárvár
 Kökényessy Szilárd - Budapest
 Kőfalvi Magdolna - Budapest
 Dr. Kőrös Erzsébet - Győr
 Dr. Kukorelly Pál - Keszthely
 Kulcsár Júlia - Budapest
 Dr. Kussinszky Péter - Budapest
 Kuti József - Tura
 Láng Gusztáv - Táplánszentkereszt
 László János - Debrecen
 Lezsák Sándor - Budapest
 Lezsák Tibor - Budapest
 Dr. Lukács Csaba - Fonyód
 Dr. Lukácsy József - Székesfehérvár
 Maczkó Gergő - Pogány
 Makai Judit - Budapest
 Márkus Béla - Debrecen
 Máriás József - Nyíregyháza
 Márton Károly - Hőgyész
 Márton Lajos - Budapest
 Dr. Medgyessy István - Debrecen
 Mészáros János - Gödöllő
 Miklós András - Miskolc
 Dr. Molnár Jenő - Budapest
 Molnár Levente - Szigetmonostor
 Molnár Sándor - Balatonfüred
 Murányi Sándor Olivér - Budapest
 Dr. Nám Lóránt - Szombathely
 Németh István - Százhalombatta
 Németh Zsolt - Budapest
 Dr. Nyakasné Lázár Anna - Buda-
 pest
 Dr. Obrusánszky Borbála - Mende
 Dr. Oszoly Tamás - Budapest
 Pados József - Sárszentmihály
 Pálfi Sándorné - Berettyóújfalu
 Pappné Németh Andrea - Eger
 Pappné Pongrácz Csilla - Dunabogdány
 Papp Péter - Budapest
 Pataki Gábor Zsolt - Budapest
 Paulovics Tamás - Szentés (4 darab
 egyéves előfizetés)
 Péterfy Lajos - Bakonyszücs
 Péter László - Szeged
 Dr. Pocsay Gábor - Gyula
 Polóny Levente - Budapest
 Pomogáts Béla - Budapest
 Dr. Porcza Antal - Mosonmagyaróvár
 Prohászka Géza - Balatonfüred
 Dr. Sándor Pál - Simontornya
 Serdült Benke Éva - Paks

- Silay Ferenc – Szeged
 Simai László – Veszprém
 Dr. Szabó Béla – Göd
 Szakolczay Lajos – Budapest
 Száraz Miklós György – Budapest
 Szarka Gábor – Pomáz
 Szarvas László – Tura
 Szathmári István – Zsadány
 Szász-Fejér István és Katalin – Mo-
 sonmagyaróvár
 Dr. Székely András Bertalan – Isaszeg
 Székely László – Budapest
 Szeles András – Encs
 Szepessy Béla – Nyíregyháza
 Szigeti Lajos – Budapest
 Dr. Szőnyi László Pál – Budapest
 Dr. Tekes Kornélia – Budapest
 Tiffán Zsolt – Villány
 Tomán Sándor – Szegvár
 Tóth Erzsébet – Budapest
 Tóth Wessely László – Budapest
 Tornai József – Érd
 Tők János – Kecskemét
 Dr. Udvarhelyi Olivér – Veszprém
 Ungváry Rudolf – Budapest
 Dr. Varga István – Orosháza
 Dr. Varga Péter Pál – Budapest
 Vargha György – Tápióbecske
 Várhelyi Gyula – Tokaj
 Dr. Várszegi László – Pécs
 Dr. Vass Ágnes – Budapest
 Vass Szabolcs – Parád
 Dr. Veress Gábor – Balatonfüred
 Vincze Gábor – Deszk
 Vitályos Ágnes – Budapest
 Vörös István – Budapest
 Zalán Tibor – Budapest
 Zsolnai József – Hernád
- Bouchal Kft. – Budapest
 Eötvös Loránd Kutatóhálózat Titkár-
 sága – Budapest
 Erdély Barátainak Köre Kulturális
 Egyesület – Szolnok
 Etnoproject Bt. – Isaszeg
 Írók Boltja (8 db. egyéves előfizetés)
 – Budapest
 Könyvtárellátó Kht. – Budapest
 Magyar Földgáztároló Zrt., Fritsch
 László – Budapest
 Magyar Katolikus Rádió ZRT – Budapest
 Magyar Patrióták Közössége – Buda-
 pest
 MTA Társadalomtudományi Köz-
 pont – Budapest
 MTA Titkárság – Budapest
 Mogoróssy János Városi Könyvtár
 – Gyula
 Móra Ferenc Népszínház Közhasznú
 Egyesület – Algyő
 Országgyűlés Hivatala – Budapest
 – 2 db. egyéves előfizetés
 Országos Nyugdíjbiztosítási Főigaz-
 gatóság – Budapest
 Ötágú Síp Kulturális Egyesület – Szeged
 Paksi Közművelődési Nonprofit Kft.
 – Paks
 Páholy Irodalmi Egyesület – Pécs
 Péterház Panzió – Szentés
 Robinson Tours Kft. – Balatonfüred
 Szegedi Tudományegyetem Egyete-
 mi Könyvtára – Szeged
 Dr. Varga Péter Pál Országos Gerinc-
 gyógyászati Központ – Budapest

Amerikai Egyesült Államok

INTÉZMÉNYEK

- Algyői Faluház és Könyvtár
 – Algyő
 Baka István Alapítvány – Szeged

- Borbély Melinda – Laguna Beach
 Farkas Szabolcs – Milwaukee
 Fodor Albert – New York
 Kirják Attila – New York
 Kiss István – Hawley
 Kovács Árpád – Maryland

Dr. Line Gábor György - Florida
Ozsváth Ildikó - New York

Anglia

Sárközi Mátyás - London

Ausztrália

Leontine von Rheinberg - Melbourne

Ausztria

Dr. Bartók Miklós - Leopoldsdorf
Csipkó László - Bécs
Csutak Magda - Bécs
Dr. Forbáth Klára - Bécs
Gellérd Andor - Bécs

Finnország

Petteri Laihonen - Jyväskylä

Franciaország

Buna István - Antony
Dènes-Pichot Hanga - Chécy
Langrand-Escure Tünde - St. Pèray
Párizsi Magyar Intézet - Párizs

Izrael

Lichtenegger Vera - Neshet

Németország

Dr. Dobó Attila - Rheine
Dr. Dobó Tibor - Demmin
Gaál Julianna - Aalen
Haáz Katalin - Braunschweig
Juliana Johrend - Buchen
Kisslaki László - Steinbach
Schultz Orsolya - Rostock
Szabó Kristóf Imre - Düsseldorf
Szakács-Konnerth Mihály -
Friedrichshafen
Száva Péter - Krefeld
Dr. Wieser Györgyi - Starnberg

Svédország

Antal Imre - Ljungby
Csata Attila - Västra Frölunda
Szentkirályi Csaga - Vällingby
Török Ernő - Vällingby

Szerbia

Bolyai Tehetséggyondozó Gimnázium
és Kollégium - Zenta
Fekete J. József - Zombor
Jovan Jovanovic Zmaj Általános Is-
kola - Magyarakanizsa
Kosztolányi Dezső Tehetséggyondozó
Nyelvi Gimnázium - Szabadka
Nagybecskerek Gimnázium -
Nagybecskerek
Rancz Károly - Pancsova
Tari István - Óbecse

Szingapúr

Marosi Gábor - Szingapúr

Szlovákia

Fehér István - Komárom
Kiss Mónika - Órös
Pallér Péter - Komárom
Selye János Gimnázium - Komárom

Olaszország

György Alfréd - Róma
Kovács Gergely - Róma

Oroszország

Dr. Fazekas Márta - Moszkva

Ukrajna

Vári Fábrián László - Mezővári

SZÉKELY KÖNYVTÁR

1111MD30 0301

1. Székely népballadák	35,00 lej
2. Mikes Kelemen: <i>Törökországi levelek</i>	35,00 lej
3. Tamási Áron: <i>Ábel a rengetegben</i>	35,00 lej
4. Böződi György: <i>Székely bánja</i>	35,00 lej
5. Kányádi Sándor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
6. Apor Péter: <i>Metamorphosis Transylvaniae</i>	35,00 lej
7. Benedek Elek: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
8. Tamási Áron: <i>Ábel az országban</i>	35,00 lej
9. Zsögödi Nagy Imre: <i>Följegyzések</i>	35,00 lej
10. Farkas Árpád: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
11. Hermányi Dienes József: <i>Nagynyedi Demokritus</i>	35,00 lej
12. Tomcsa Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
13. Tamási Áron: <i>Ábel Amerikában</i>	35,00 lej
14. Balázs Ferenc: <i>A rög alatt</i>	35,00 lej
15. Király László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
16. <i>Székely népdalok</i>	35,00 lej
17. Kóváry László: <i>Székelyhonról</i>	35,00 lej
18. Márton Áron: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
19. Szabó Gyula: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
20. Páll Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
21. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája I.</i>	35,00 lej
22. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája II.</i>	35,00 lej
23. Tompa László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
24. Tamási Áron: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
25. Vári Attila: <i>Volt egyszer egy város</i>	35,00 lej
26. <i>Régi székely költők</i>	35,00 lej
27. Kriza János: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
28. Petelei István: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
29. Tamási Áron: <i>Hazai tükör</i>	35,00 lej
30. Ferenczes István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
31. Bod Péter: <i>Szent Hilárius</i>	35,00 lej
32. Jancsó Benedek: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
33. Szabédi László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
34. Cseres Tibor: <i>Foksányi szoros</i>	35,00 lej

35. Csiki László: <i>Titkos fegyverek</i>	35,00 lej
36. <i>Székely népi imádságok</i>	35,00 lej
37. Tamási Áron: <i>Publicisztikai írások</i>	35,00 lej
38. Horváth István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
39. Kurkó Gyárfás: <i>Nehéz kenyér</i>	35,00 lej
40. Bogdán László: <i>Az ördög Háromszéken</i>	35,00 lej
41. Bölöni Farkas Sándor: <i>Utazás Észak-Amerikában</i>	35,00 lej
42. Sánta Ferenc: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
43. Fodor Sándor: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
44. Székely János: <i>A nyugati hadtest</i>	35,00 lej
45. Szócs Géza: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
46. Tivai Nagy Imre: <i>Cirkálások szeredai emlékeimből</i>	35,00 lej
47. Tamási Áron: <i>Szülőföldem</i>	35,00 lej
48. Kemény János: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
49. Ignác Rózsa: <i>Torockói gyász</i>	35,00 lej
50. Markó Béla: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
50+ Siklódy Ferenc: <i>Könyvjegyek I.</i>	35,00 lej
51. Szentkatolnai Bálint Gábor: <i>Válogatott művek</i>	35,00 lej
52. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! I.</i>	35,00 lej
53. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! II.</i>	35,00 lej
54. Böződi György: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
55. Czegő Zoltán: <i>Katonabogár</i>	35,00 lej
56. <i>Régi székely írók</i>	35,00 lej
57. Nagybacsoni Nagy Vilmos: <i>Végzetes esztendők</i>	35,00 lej
58. Domokos Pál Péter: <i>Moldvai útjaim</i>	35,00 lej
59. Szemlér Ferenc: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
60. Györffi Kálmán: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
61. Bartha Miklós: <i>Nemzetpolitikai írások</i>	35,00 lej
62. Tamási Áron: <i>Bölcső és Bagoly</i>	35,00 lej
63. Székely János: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
64. Ágoston Vilmos: <i>Godir és Galanter</i>	35,00 lej
65. Sütő István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
66. Orbán Balázs: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
67. Tamási Gáspár: <i>Vadon nőtt gyöngyvirág</i>	35,00 lej
68. Beke György: <i>Föld és lélek. Székely riportok</i>	35,00 lej
69. Ferencz Imre: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
70. Mózes Attila: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
71. Kacsó Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
72. Tamás Menyhért: <i>Vigyázó madár</i>	35,00 lej

73. Szőcs Kálmán: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
74. Lőrincz György: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
75. Tánczos Vilmos: <i>Elejtett szavak</i>	35,00 lej
76. Kőrösi Csoma Sándor <i>az újabb kutatások tükrében</i>	35,00 lej
77. Tamási Áron: <i>Jégtörő Mátyás</i>	35,00 lej
78. Székely költők <i>az árnyékos oldalról</i>	35,00 lej
79. Panigay Róbert: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
80. Magyar Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
81. <i>Látom az életem nem igen gyönyörű – A madéfalvi veszedelem tanúkihallgatási jegyzőkönyve 1764</i>	35,00 lej
82. Székely írók <i>az árnyékos oldalról</i>	35,00 lej
83. Paál Árpád: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
84. Székely János: <i>Három dráma</i>	35,00 lej
85. Egyed Péter: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
86. Bartalis János: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
87. Tamási Áron: <i>Négy dráma</i>	35,00 lej
88. Fábíán Ernő: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
89. Molnár H. Lajos: <i>Volt egyszer egy udvar I.</i>	35,00 lej
90. Molnár H. Lajos: <i>Volt egyszer egy udvar II.</i>	35,00 lej
91. <i>Bethlen Gábor leveleiből</i>	35,00 lej
92. <i>A székelyek (Rólunk írták)</i>	35,00 lej
93. Szabó Gyula: <i>Gólya szállt a csúrra</i>	35,00 lej
94. Zágoni Attila: <i>Válogatott paródiák és humoreszkek</i>	35,00 lej
95. Tompa Gábor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
96. Benkő József: <i>Transsilvania specialis (A székelyek földje)</i>	35,00 lej
97. Földi István: <i>Századelő az udvartereken</i>	35,00 lej
98. Gazda József: <i>A XX. század, ahogy megéltük</i>	35,00 lej
99. Király László: <i>Kék farkasok</i>	35,00 lej
100. Egyed Emese: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
100+ Siklódy Ferenc: <i>Könyujegyek II.</i>	35,00 lej

A könyvek megvásárolhatók vagy megrendelhetők
a Székelyföld szerkesztőségében
vagy online a www.szekelyfoldfolyoirat.ro oldalunkon.